جغرافیه

دولسم ټولګی

د پوهنې وزارت

Ketabton.com

۱۳۹۸ هـ . ش

(c) ketabton.com: The Digital Library

ملي سرود

دا وطن افغانستان دی — دا عزت د هر افغان دی
کور د سولې کور د تورې — هر بچی یې قهرمان دی
دا وطن د ټولو کور دی — د بلوڅو د ازبکو
د پښتون او هزاره وو — د ترکمنو د تاجکو
ورسره عرب، گوجر دي — پامیریان، نورستانیان
براهوي دي، قزلباش دي — هم ایماق، هم پشه یان
دا هیواد به تل ځلیږي — لکه لمر پر شنه آسمان
په سینه کې د آسیا به — لکه زړه وي جاویدان
نوم د حق مو دی رهبر — وایو الله اکبر وایو الله اکبر

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحیم

د پوهنې وزارت

جغرافیه

دولسم ټولګی

۱۳۹۸ هـ. ش

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کتاب ځانګړتیاوې

مضمون: جغرافیه

مؤلفین: د تعلیمي نصاب د جغرافیې څانګې د درسي کتابونو علمي او مسلکي غړي

اډیټ کوونکي: د پښتو ژبې د اډیټ د څانګې علمي او مسلکي غړي

ټولګی: دولسم

د متن ژبه: پښتو

انکشاف ورکوونکی: د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو د تألیف لوی ریاست

خپروونکی: د پوهنې وزارت د اړیکو او عامه پوهاوي ریاست

د چاپ کال: ۱۳۹۸ هجري شمسي

د چاپ ځای: کابل

چاپخونه:

برېښنالیک پته: curriculum@moe.gov.af

د درسي کتابونو د چاپ او وېش حق د افغانستان اسلامي جمهوریت د پوهنې وزارت سره محفوظ دی. په بازار کې یې پلورل او پېرودل منع دي. له سرغړوونکو سره قانوني چلندکېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پوهنې د وزیر پیغام

اقرأ باسم ربک

د لوی او ښښونکي خدای ﷻ شکر په ځای کوو، چې موږ ته یې ژوند رابښلی، او د لوست او لیک له نعمت څخه یې برخمن کړي یو، او د الله تعالی پر وروستي پیغمبر محمد مصطفی ﷺ چې الهي لومړنی پیغام ورته «لوستل» و، درود وایو.

څرنګه چې ۱۳۹۷ هجري لمریز کال د پوهنې د کال په نامه ونومول شو، نو د ګران هېواد ښوونیز روزنیز نظام به د ژورو بدلونونو شاهد وي. ښوونکی، زده‌کوونکی، کتاب، ښوونځی، اداره او د والدینو شوراګانې د هېواد د پوهنیز نظام شپږګوني بنسټیز عناصر بلل کیږي، چې د هېواد د ښوونې او روزنې په پراختیا او پرمختیا کې مهم رول لري. په داسې مهم وخت کې د افغانستان د پوهنې وزارت د مشرتابه مقام، د هېواد په ښوونیز روزنیز نظام کې د ودې او پراختیا په لوري بنسټیزو بدلونونو ته ژمن دی.

له همدې امله، د ښوونیز روزنیز نصاب اصلاح او پراختیا، د پوهنې وزارت مهم لومړیتوب دی. همدارنګه، په ښوونځیو، مدرسو او ټولو دولتي او خصوصي ښوونیزو روزنیزو تأسیساتو کې، د درسي کتابونو محتوا، کیفیت او توزیع ته پاملرنه د پوهنې وزارت د چارو په سر کې ځای لري. موږ په دې باور یو، چې د باکیفیته درسي کتابونو له شتون پرته، د ښوونې او روزنې اساسي اهدافو ته رسېدلی نه شو.

پورتنیو موخو ته د رسېدو او د اغېزناک ښوونیز روزنیز نظام د رامنځته کولو لپاره، د راتلونکي نسل د روزونکو په توګه، د هېواد له ټولو زړه سواندو ښوونکو، استادانو او مسلکي مدیرانو څخه په درناوي هیله کوم، چې د هېواد بچیانو ته دې د درسي کتابونو په تدریس، او د محتوا په لېږدولو کې، هېڅ ډول هڅه او هاند ونه سپموي، او د یوه فعال او په دیني، ملي او انتقادي تفکر سمبال نسل په روزنه کې، زیار او کوښښ وکړي. د ژمنې په نوي کولو او د مسؤولیت په درک سره، هره ورځ په دې نیت لوست پیل کړي، چې د نن ورځې ګران زده‌کوونکي به سبا د یوه پرمختللي افغانستان معماران، او د ټولنې متمدن او ګټور غړي وي.

همدا راز، له خوږو زده کوونکو څخه، چې د هېواد ارزښتناکه پانګه ده، غوښتنه لرم، چې له هر فرصت څخه ګټه پورته کړي، او د زده کړې په پروسه کې د ځیرکو او فعالو ګډونوالو په توګه، او ښوونکو ته په درناوي سره، له تدریس څخه ښه او اغېزناکه استفاده وکړي.

په پای کې د ښوونې او روزنې له ټولو پوهانو او د ښوونیز نصاب له مسلکي همکارانو څخه، چې د دې کتاب په لیکلو او چمتو کولو کې یې نه ستړې کېدونکي هلې ځلې کړې دي، مننه کوم، او د لوی خدای ﷻ له دربار څخه دوی ته په دې سپېڅلې او انسان جوړوونکې هڅې کې بری غواړم.

د معیاري او پرمختللي ښوونیز روزنیز نظام او د داسې ودان افغانستان په هیله چې وګړي یې خپلواک، پوه او سوکاله وي.

د پوهنې وزیر

دکتور محمد میرویس بلخي

(c) ketabton.com: The Digital Library

لړلیک

سرلیکونه	مخونه

لومړی څپرکی
سرحدونه او اداري تشکیلات
لومړی لوست- ۱-۱ د افغانستان څلور خواوې او موقعیت ۱
دویم لوست- ۱-۲ شمالي سرحدونه ۵
دریم لوست- ۱-۳ شمال ختیځ سرحدونه ۹
څلورم لوست- ۱-٤ ختیځ او جنوبي سرحدونه ۱۳
پنځم لوست- ۱-۵ لوېدیځ سرحدونه ۱۷
شپږم لوست- ۱-٦ اداري تشکیلات ۲۱
دویم څپرکی
اووم لوست- ۲-۱ د هېواد په پرمختیاکې د نفوسو اهمیت ۲۵
اتم لوست- ۲-۲ احصایه او د نفوسو جغرافیایي وېش ۲۷
نهم لوست- ۲-۳ د نفوسو وده او منځنی عمر ۲۹
لسم لوست- ۲-٤ د نفوسو ځرنګوالی او په هېواد کې قومي جوړښت ۳۳
یوولسم لوست- ۲-۵ داخلي او خارجي مهاجرتونه او نفوسو ځای پر ځای کیدل ۳۷
دریم څپرکی
دولسم لوست- ۳-۱ دین ٤۱
دیارلسم لوست- ۳-۲ ژبه ٤۵
څلورم څپرکی
څوارلسم لوست ٤-۱ د مواصلاتو اهمیت ٤۹
پنځلسم لوست - ځمکنی حمل او نقل(لېږد را لېږد) ۵۳
شپاړسم لوست - الف- څو ډوله ترانسپورتي وسایل پېژنئ؟ ۵۷
اوولسم لوست - ب–د افغانستان د لویو لارو په هکله څه پو هېږ ئ؟ ٦۱
اتلسم لوست- ٤-۳ د هوایي ترانسپورت په هکله څه پوهېږئ؟ ٦۷
نو لسم لوست- د هېواد هوایي شرکتونه او ډګرونه ٦۹
شلم لوست- ٤-٤ الف -د اړیکې اهمیت ۷۳
یوویشتم لوست- ب – پست په افغانستان کې ۷۷
دوه ویشتم لوست- ټیلیفون او مبایل ۸۱
درویشتم لوست- انټرنیټ، ایمیل او فکس ۸۵
پنځم څپرکی - نفوس او نژاد
څلورویشتم لوست ۵-۱د نفوسو وېش او ګڼوالی ۸۹
پنځه ویشم لوست ۵-۲ په نړۍ کې د نفوسو د زیاتوالي او لږوالي ستونزې ۹۵
شپږویشتم لوست – د نړۍ په ځینو هېوادونو کې د فعالو اقتصادي نفوسو د لږوالي ستونزې ۱۰۱
اووه ویشتم لوست ۵-۳ مهاجرتونه او د هغو لاملونه ۱۰۵
اته ویشتم لوست -نړیوال مهاجرتونه او د هغو پایلې ۱۰۹

(c) ketabton.com: The Digital Library

لړلیک

سرلیکونه **مخونه**

نهه ویشتم لوست ٥-٤ - الف توکمونه (نژادونه).. ١١٣
دېرشم لوست ب - د توکمونو جغرافیایي وېش.. ١١٧
شپږم څپرکی
یو دېرشم لوست ٦-١ د نړۍ دمهمو دینونو په هکله څه پو هېږئ ؟ ١٢٣
دوه دېرشم لوست الف _ د اسلام سپیڅلی دین ١٢٥
درې دېرشم لوست ب _ د مسیحیت د دین په هکله څه پوهېږئ؟ ١٢٩
څلوردېرشم لوست ج _ تائوییزم او شنتوییزم د آینونو په هکله څه پوهېږئ؟ ١٣٣
پنځه دېرشم لوست د _ بودایي او هندوییزم آینونو په هکله څه پوهېږئ ؟ ١٣٥
شپږم دېرشم لوست ٦-٢ د نړۍ مهمې ژبې ١٣٧
اوه دېرشم لوست الف -عربي ژبه ١٤١
اته دېرشم لوست ب - انگلیسي ژبه ١٤٥
نه دېرشم لوست ج _ لاتیني ژبه (فرانسوي ، اسپانوي او پرتگالي) ١٤٩
څلوېښتم لوست د _ جرمني ژبه ١٥٣
یو څلوېښتم لوست هـ د چینایي ، جاپاني او اندونزیایي ژبو په باره کې څه پوهېږئ؟ ١٥٧
دوه څلوېښتم لوست و _ بالتیک ، لیتواني او سلاوي ژبې.. ١٥٩
درې څلوېښتم لوست ز_ هندي او اردو ژبې ١٦١
اووم څپرکی
څلور څلوېښتم لوست ٧-١ -اړیکې او نړیواله کېدنه ١٦٣
پنځه څلوېښتم لوست: د اړیکو د غوره وسیلو ډولونه.. ١٦٥
شپږ څلوېښتم لوست الف- پُست Post په نړۍ کې ١٦٧
اووه څلوېښتم لوست ب - په نړۍ کې ټیلیفون او موبایل ١٦٩
اته څلوېښتم لوست ج -فکس په نړۍ کې ١٧١
نهه څلوېښتم لوست د - انټرنېټ او ایمېل ١٧٣
پنځوسم لوست ٧-٢- د سپوږمکیو شبکه ١٧٧
اتم څپرکی
د ژوندانه د چاپېریال نړیوالې ستونزې
یو پنځوسم لوست ٨-١- د سون موادو لوگي او غازونه ١٨١
دوه پنځوسم لوست الف- د حمل و نقل (وړلو، راوړلو او لېږد رالېږد) وسیلې ١٨٥
درې پنځوسم لوست ب – د ژوند په چاپېریال باندې د کارخانو آغېزې ١٨٧
څلور پنځوسم لوست ٨-٢ – د صنعتي موادو پاتې شونې ١٩١
پنځه پنځوسم لوست ٨-٣- د اوزون د طبقې د نړي کېدلو خطرونه.. ١٩٥
شپږپنځوسم لوست د اوزون دطبقې زیانمن کېدل ١٩٩
اووه پنځوسم لوست ٨-٤ د ځنگلونو پرېکول ٢٠٣
اصطلاحات ٢٠٦

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱-۱ځلورخواوې او موقعیت:

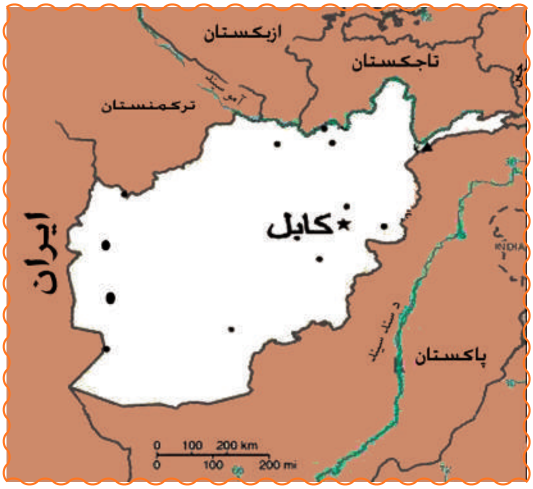

د افغانستان د موقعیت او څلور خواوو په هکله څه پوهیږئ؟

د آسیا د لویې وچې دولس هېوادونه د افغانستان په ګاونډ په وچې پورې تړلي دي. افغانستان د طبیعي ځانګړتیاوو له مخې د آسیا په جنوب کې یو غرنی هېواد دی. افغانستان د پنځه زره کلن تاریخ په درلودلو سره د آسیا لرغونی هېواد ګڼل کېږي. افغانستان په شمالي نیمه کره کې د شمالي عرض البلدونو د ۲۹ درجو، ۲۲ دقیقو او ۵۳ ثانیو او ۳۸ درجو، ۲۹ دقیقو او ۲۸ ثانیو او ختیځه نیمه کره کې د ختیځ طول البلدونو ۶۰ درجو، ۲۸ دقیقو او ۴۱ ثانیو او ۷۴ درجو، ۵۱ دقیقو او ۴۷ ثانیو ترمنځ موقعیت لري. د افغانستان مساحت ۶۵۲، ۰۰۰ کیلومتره مربع دی. مساحت یې له هر یوه اروپایي هېواد څخه زیات دی. افغانستان د مساحت له مخې په آسیا کې دولسم هېواد دی[۱]. د افغانستان نفوس په ۱۳۹۷ لمریز کال کې ۳۰ میلیونه تنه اټکل شوي دي. د افغانستان اعظمي اوږد والی له ختیځې نقطې یعنې د یولې له درې څخه تر لویدیځې نقطې یعنې ذوالفقار پورې ۱۲۰۰ کیلو متره او سور یې په شمال کې له خماب څخه په جنوب کې د چګایي تر غرونو پورې ۹۱۲ کیلو متره دی. د هند سمندر ته د افغانستان نږدې فاصله د هلمند د ولایت د کشتګان

۱- روسیه،چین، هند، سعودي عربستان، ایران، منګولیا، قزاقستان، اندونیزیا، پاکستان ،ترکیه، میانمار او افغانستان .

(c) ketabton.com: The Digital Library

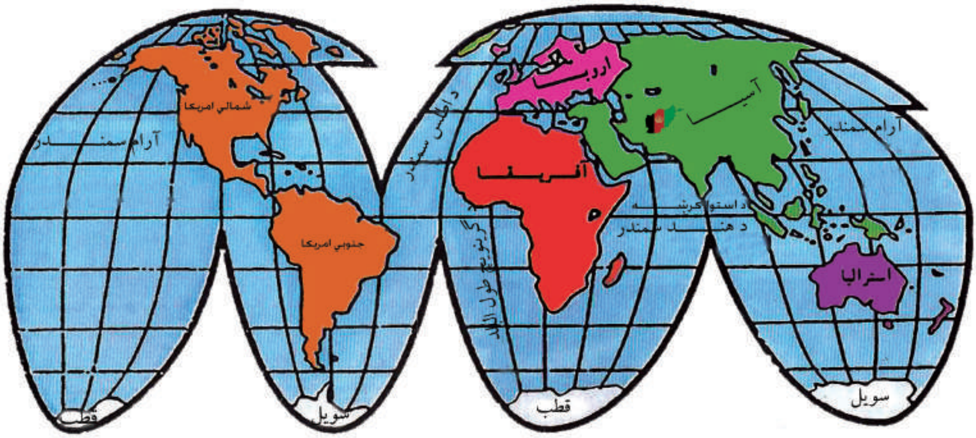

د افغانستان موقعیت په نړۍ کې

غر د مزاري د کوتل له جنوب لویدیځ څخه د عرب د سمندرګي تر ډېر نږدې ساحل پورې تقریباً ۳۹۰ کیلومتره ده. افغانستان په شمال کې د منځنۍ آسیا له تاجکستان، ازبکستان او ترکمنستان، په لویدیځ کې له ایران او په ختیځ او جنوب کې پاکستان سره پوله لري.

د افغانستان ختیځ او جنوبي سرحدونه د ډیورنډ د تپل شوې کرښې په واسطه چې د پښتنو قبایلو له منځ څخه تېرېږي، په نښه شوي دي. د افغانستان خلکو هغه په رسمیت نه ده پېژندلې(۱).

افغانستان په شمال ختیځ کې تقریباً د ۹۲ کیلومترو په واټن د چین سنکیانګ ولایت سره پوله لري.

افغانستان د پامیر په برخه کې څه نا څه تر ۲۴ کیلو مترو پورې سور لري چې تاجکستان له

۱- د افغانستان او برتانوي هند ترمنځ طبیعي سرحد د سند سیند او د بلوچستان جنوبي سواحل وو. خو د انګلیسانو دسیسو او د ګندمک او ډیورنډ د معاهدې په تپلو د افغانستان له خاورې څخه یوه برخه بېله شوه او د افغانستان سرحد د واخان د کلیک کوتل څخه تر بلوچستان او ملک سیاه تر غرونو پورې وټاکل شو. چې د هغې له مخې د چمن، پښین، وزیرستان، کرمې، پاړه چنار، اپریدو، باجوړ، سوات او چترال سیمې له افغانستان څخه بېلې شوې او د هغه وخت د برتانوي هند په دولت پورې وتړل شوې چې د پاکستان له منځته راتلو وروسته یې پاکستان ته پرېښودې، چې د افغانانو لپاره د منلو وړ نه دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کشمیر څخه جلا کوي. افغانستان دجغرافیایي موقعیت له مخې د منځنۍ آسیا په لاره کې پروت دی. د دې سیمې موقعیت د سیاست او اقتصاد له پلوه ډېر مهم دی. څکه چې افغانستان، ایران، هند، پاکستان د دریو حوزو او د منځنۍ آسیا هېوادونه سره یوځای کوي. د منځنۍ آسیا هېوادونه هم سمندر ته لاره نه لري. له همدې امله یې سوداګري د آسیا د لویې وچې له سویلي هېوادونو سره د افغانستان له لارې کېږي. همدغې موضوع د افغانستان موقعیت ته زیات ارزښت ورېخښلی دی.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په مناسبو ډلو و وېشل شي. هره ډله دې د لاندې موضوعاتو په باره کې یوه له بلې سره بحث وکړي. د هرې ډلې یوتن به خپله موضوع په ټولګي کې تشریح کړي.

- افغانستان د ځمکې د کرې په کومه برخه کې پروت دی. د طول البلد او عرض البلد له مخې معلومات وړاندې کړئ.
- د افغانستان نقشه رسم کړئ. اعظمي اوږد والی او سور یې د سیمو له مخې په نقشه کې وښیئ.
- د افغانستان نقشه رسم کړئ. له سمندر سره د افغانستان ډېر نژدې واټن د سیمو له نومونو او فاصلو سره بیان کړئ.
- د افغانستان څلورخواوې بیان کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوښتنې:

۱- د افغانستان طبيعي ځرنګوالی بيان کړئ؟

۲- د پنځو داسې هېوادونو نومونه واخلئ چې له افغانستان څخه ډېر مساحت لري.

۳-زموږ هېواد له سمندر څخه څومره واټن لري؟

۴- يوازې د افغانستان د شاوخوا د طول البلدونو او عرض البلدونو درجې ووايئ.

۵- د افغانستان مساحت څومره دی؟

۶- د افغانستان خلکو د ډيورند کرښه په رسميت ولې نه ده پېژندلې.

له ټولګي څخه بهر فعاليت:

د افغانستان نقشه رسم کړئ. د بولې دره، ذوالفقار دره، پامير، خماب او د افغانستان ګاونډيان په نقشه کې وښيئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱-۲ شمالي سرحدونه

الف: د امير شير علي خان سرحدي کرښه.

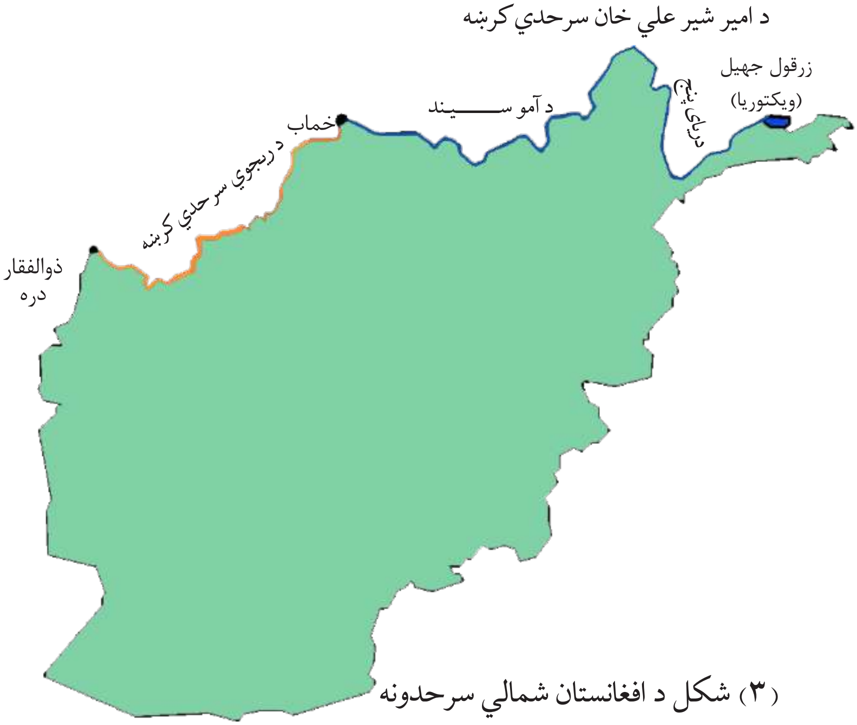

(۳) شکل د افغانستان شمالي سرحدونه

د افغانستان کوم سرحد د پنج او آموسيند په واسطه ټاکل شوی دی؟

په ۱۹ پېړۍ کې د انگليسانو او تزاري روسيې د پرمختگ د سياست له مخې د دې خاورې زياته او مهمه برخه د افغانستان له بدن څخه جلا شوه. پخوا به د افغانستان شمالي سرحدونه د افغانستان د محلي حکومتونو او د مرکزي آسيا د هېوادونو له خانانو او يا د افغانستان د مرکزي حکومتونو او د ماوراءالنهر د اميرانو ترمنځ ټاکل کېدل. خو کله چې په ۱۹ پېړۍ کې تزاري روسيې په مرکزي آسيا کې په فتوحاتو پيل وکړ، د دې لپاره چې انگليستان خپلې استعماري گټې د هند په شمال کې وساتي، نو د روسانو له نيت څخه په وېره کې شول او ويې غوښتل، چې د روسانو د يرغل په وړاندې زر تر زره خنډونه رامنځته کړي. په لومړي پړاو کې يې امير شير علي خان وهڅاوه چې له تزاري روسيې سره

(c) ketabton.com: The Digital Library

امیر شیر علي خان

خپل سـرحدونه وټاکـي. د دواړو دولتونو ترمنځ خبرې پيـل شـوې. د انګليسـانو د بهرنيو چـارو وزيـــر لارډ ګرينويـل Lord Granville او د روســيې د بهرنيوچارو وزير پرنس ګورچکوف Prince Gorchakov د افغانســتان او تزاري روســيې د ســرحدونو د تثبيت لپاره وټاکل شــول. په پای کې په ۱۸۷۳ ميلادي کال، چې د ۱۲۵۱ لمريز کال سـره سـمون لري، د افغانســتان شمالي سرحدونه له زرقول څخه تر خماب پورې چې د پنج او آمو سيندونو مسير دی د امير شيرعلي خان د سرحدي کرښې په نوم تثبيت شول.

د هغــه تــړون له مخې چــې د ۱۳۲۵ لمريــز کال د غبرګولي د مياشــتې پر ۲۲مــه نېټه، چې د ۱۹٤٦ ميلادي کال د جون له مياشــتې ســره ســمون لري، د وخت د شوروي اتحاد د بهرنيو چارو وزير مولوتوف او په مسکو کې د افغانستان سفير (سلطان محمد خان شير زوی) په واسطه لاســليک شــو، پرېکړه وشوه چې د آمو سيند منځنۍ کرښه دســرحد په توګه وپېژندل شي او د درقد ټاپو چې تقريباً ۴۲۲ کيلومتره مربع مســاحت لري او د تخار ولايت په شــمال کې پرته ده، د افغانستان د خاورې برخه وګڼل شي. په ۱۳۴۲ لمريز کال کې، چې له ۱۹۴۶ ميلادي کال سره سمون خوري، د پنج او آمو سيندونو له اوبو څخه د ګټې اخيستنې تړون لاسليک شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ب- د ريجوي سرحدي کرښه:

کله چې امير عبدالرحمن خان واک ته ورسېده، وېې پتيله چې پاتې شمالي سرحدونه تثبيت کړي. نو د تزاري روسيې او برتانيې ترمنځ دوهم ځل خبرې پيل شوې. پرېکړه وشوه چې د درېوو هېوادونو افغانستان، برتانيې او روسيې پلاوي دې د ۱۸۸۴ ميلادي کال په نومبر کې سرخس ته حاضر شي. د روسيې هيأت ټاکلي ځای ته په خپل وخت حاضر نه شو. برعکس، د روسيې عسکرو په منځنۍآسياکې خپلو يرغلونو ته دوام ورکړ، پنجدې ته نيژدې شول او د خاتون له پل ځخه يې، چې د هريرود د سيند له پاسه دی، د نظامي اډې په توګه کار اخيست. د جنرال غوث الدين خان په مشرۍ، د افغاني پوځيانو چې شمېر يې دوه زرو تنوته رسيده او د پنجدې د ساتنې له پاره هلته اوسېدل د روسيې له قوې سره چې د علي خانوف تر مشرۍ لاندې وه، نښته وشوه. افغاني پوځيانو، چې

امير عبدالرحمن خان

شمېر يې لږ او په محاربوي تجهيزاتو هم سمبال نه وو، له پنجدې ځخه دفاع ونه شوه کولای. پنجده او آق تپه په ۱۸۸۵ ميلادي کال، چې له ۱۲۶۳ لمريز کال سره سمون خوري، تزاري روسانو اشغال کړه. له دې واقعې وروسته د انګلستان د هغه وخت د ملکې، وېکټوريا، له ويرې ځخه ډېک تلګرام دوهم الکساندر تزاري روسيې ته د دې سبب شو چې روسي عسکرو له زيات پرمختګ ځخه صرف نظر وکړ. بيوځل بيا د تزاري روسيې او انګلستان د استازو ترمنځ په لندن کې سرحدي مذاکرې پيل شوې چې د افغانستان شمال لويديځ سرحدونه د تزاري روسيې سره وټاکل شي. بېلابېلو هيأتونو په مذاکرو پيل وکړ، چې په ۱۸۸۷ ميلادي کال، چې له ۱۲۶۵ لمريز کال سره سمون خوري، شپږ فقره ييز پروټوکول يې لاسليک کړ او شمال لويديځ سرحد چې د ريجوي کرښې Riage Way په نوم يادېږي د نقشې پرمخ تثبيت کړ. دغه سرحدي کرښه وروسته د انګريزانو د استازي د چارلس پټ charles pate او د تزاري روسيې داستازي کېپتان کامروف capitan kamerove پواسطه د څلورو کلونو په موده کې د د ذوالفقار له درې ځخه ترخماب پورې په يوې قوسي کرښې تثبيت شوه چې ۳۰ کيلومتره د مرغاب د سيند او نور يې د پېلرونو پواسطه په نښه شوې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي په مناسبو ډلو وېشل کېږي. هره ډله له لاندنیو موضوعګانو څخه پر یوې موضوع په خپلو کې بحث کوي. د هرې ډلې یو نفر خپله موضوع د ټولګي په مخ کې بیانو ي.

- د افغانستان نقشه رسم او د امیر شیرعلي خان سرحدي کرښه په کې په نښه کړئ او د هغې په باب معلومات ورکړئ.
- د افغانستان نقشه رسم کړئ؛ دریجوي سرحدي کرښه په کې وښیئ او دهغې په باب معلومات ورکړئ.

پوښتنې:

۱- د افغانستان شمالي سرحدونه څرنګه وټاکل شول؟
۲- انګلیسان د تزاري روسیې له نیت او فتوحاتو څخه، چې په مرکزي آسیا کې یې ترسره کړل، ولې په وېره کې و؟
۳- په اوسني وخت کې کوم هیوادونه کولی شي د پنج او آموله سیندونو څخه په ګډه ګټه واخلي.
۴- روسانو پنجده په څه ډول اشغال کړه؟
۵- روسانو په افغانستان کې زیات پرمختګ ته ولې دوام ورنه کړ؟
۶- د ریجوې سرحدي کرښه له کومې سیمې څخه ترکومې پورې اوږده شوې ده؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

د افغانستان نقشه رسم کړئ او په هغې کې د زرقول (ویکټوریا) جهیل، خماب، ذوالفقار، د امیر شیرعلی خان او د ریجوې سرحدي کرښې وښیئ او د جغرافیې په راتلونکي ساعت کې یې خپلو ټولګیوالو ته وښیئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱-۳شمال ختيځ سرحدونه

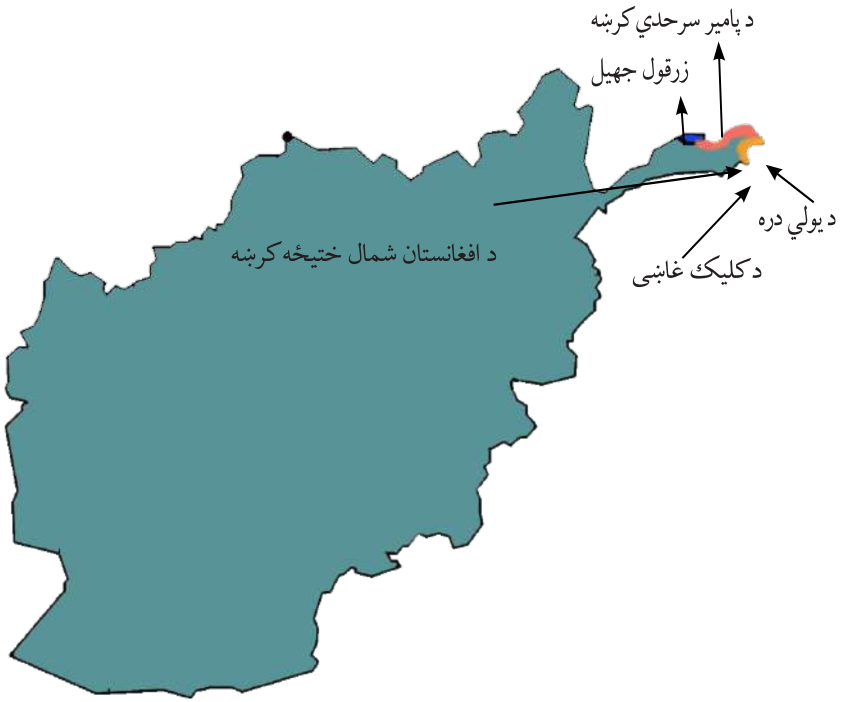

د افغانستان نقشه، (د شمال ختيځ او پامير سرحدونه)

د افغانستان په شمال ختيځ کې دوې سرحدي کرښې شته. د پامير سرحدي کرښه د افغانستان او تاجکستان ترمنځ او شمال ختيځ سرحد د افغانستان او چين ترمنځ په نښه شوېدی. د پامير او واخان لوړه سطحه، چې د سمندر له سطې څخه ۶۰۰۰ متره لوړوالی لري، د سيند سيند او آمو سيند د ځانګو ترمنځ بېلېدونکي ساحه ده. دغه دواړه سيندونه د همدې سيمې له دايمي کنګلونو څخه سرچينه اخلي. له همدې امله، د پامير لوړه سطحه د نړۍ د بام په نامه شهرت لري. دغه کم سوره افغاني ساحه د هغې وخت د تزاري روسيې، چين او برتانوي هند ترمنځ پرته وه. په دې ساحه کې د سرحدونو تثبيت له ډېرې مودې څخه د بحث لاندې وو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ۱۸۷۳ - ۱۸۸۷ میلادي کلونو ترمنځ، کله چې د افغانستان شمالي سرحدونه تثبیتیدل، د شمال ختیځو سرحدونو په هکله هم خبرې وشوې. خو څرنګه چې د آمو د سیند سرچینه څرګنده نه وه معلومه، نو په دې برخه کې څه ستونزې وې. ځکه چې ځینوفکر کاوه چې د آمو سیند د زرقول له جهیل څخه سرچینه اخیستې ده او ځینو ویل چې د آمو سرچېنه د اقسو اوبه دي چې د چقمقتین له جهیل څخه یې سرچینه اخیستې ده. له همدې امله، پدې برخه کې د افغانستان د سرحد ټاکنه او رسمول ضروري وه.

د امیر عبدالرحمن خان د دورې په وروستیو کلونو کې په ۱۸۹۵ میلادي کال کې، چې د ۱۲۷۴ لمریز کال سره سمون لري، د درېوو هېوادونو استازي چې له افغانستان څخه غلام محی الدین خان د هغه وخت د قطغن او بدخشان د ولایت حکمران، مجرجرلو Major Gerlow د انګلیسانو د هیأت مشر او فیفروشوایکوسکي Fifroshuikoisky د تزاري روسیې د هیأت مشر وو، د کوچني او لوی پا میر په سیمه کې یې په مذاکرې پېل وکړ. دغه مذاکرې نه میاشتې اوږدې شوې. په پای کې، د پامیر سرحد په ختیځ کې د چېن ترسرحده پورې د افغانستان او تزاري روسیې ترمنځ وټاکل شو. د انګلیسانو ځینې سیاستمدارانو د خپلو لاندې شویو ساحو او د تزاري روسیې ترمنځ له یوې حایلې ساحې سره مینه درلوده. د پامیر او واخان په ساحه کې د انګلیس او روسیې امپراطورۍ یوه له بلې سره نښتې وه. د دې لپاره چې د هغوی ترمنځ یوه حایله ساحه راشي، نو واخان یې بې پوښتنې افغانستان ته ورکړ.

د پامیر سرحدي کرښه د زرقول د جهیل له ختیځ څخه په ختیځ کې د یولي تر درې پورې اوږده ده. د روسیې دولت د ۱۸۹٦ میلادي کال د مارچ په میاشت کې دغه کرښه ومنله. په دې ډول، واخان افغانستان ته د یو نړیوال تړون له مخې ورکړل شو. د همدې کال په اکتوبر کې امیرعبدالرحمن خان درواز ونیو. روسانو د آمو هغه خوا کې روشان او شغنان، چې د افغاني قوې له خوا خالي شوې وه، د بخارا امیرته وسپارل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ۱۹۴۹ میلادي کال کې د چین د ولسي جمهوریت له تأسیس څخه وروسته سرحدي مذاکرې یوځل بیا د محمد ظاهر شاه د پاچاهۍ په دوره کې د افغانستان د دولت او د چین د ولسي جمهوریت ترمنځ پیل شوې. په ۱۳۳۶ لمریز کال کې، چې له ۱۹۵۷ میلادي کال سره سمون لري، موافقه وشوه چې د دواړو هېوادونو ترمنځ دې سرحدونه وټاکل شي او د ځمکې پرمخ دې تثبیت شي. نو شمال ختیځ سرحد چې دیولي له درې څخه د یوقوس په بڼه د کلیک تر غاښې پورې، چې د واخجیر غاښې په جنوب ختیځ کې پروت دی، د افغاني پامیر او د چین د سنکیانګ ولایت ترمنځ د ۱۳۴۳ لمریز کال د زمري په میاشت کې په فني ډول د پیلرونو په نصبولو علامه ګذاري او تثبیت شو.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي پر ډلو ووېشئ. هره ډله دې په خپلو کې پر لاندې موضوعاتو بحث وکړي. یوتن د ډلې په استازیتوب خپله موضوع ټولګیوالو ته تشریح کړي.

- د پامیر د لوړې سطحې او د هغې د مخکنیو او اوسنیو حدودو په باره کې بحث وکړئ.
- د پامیر سرحدي کرښه څرنګه وټاکل شوه؟
- د حایل ساحې هدف څه و؟
- د پامیر د ساحې نقشه رسم، شمال ختیځې سرحدي کرښې ورباندې رسم او په باره کې یې معلومات وړاندې کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوښتنې:

۱- په ۱۹ پېړۍ کې د پامير او واخان د سيمې حدود بيان کړئ.

۲- د پامير او واخان د سيمې اوسني حدود شرحه کړئ.

۳- د پامير سرحدي کرښه د کومو هېوادونو ترمنځ تېره شوې ده؟

۴- د آمو سيند له کوم ځای څخه سرچينه اخلي؟

۵- له کومو هېوادونو څخه کومو کسانو د پامير د سرحدي کرښې د ټاکلو په پرېکړه کې برخه درلوده؟

۶- شمال ختيځ سرحد د کومو هېوادونو ترمنځ دی او څومره اوږدوالی لري؟

له ټولګي څخه بهر فعاليت:

د افغانستان د پامير او واخان د سيمې نقشه رسم کړئ او د ويکټوريا او چقمقتين جهيلونه، د يولي دره، د کليك او واخجير غاښې او د پامير او شمال ختيځ سرحدونه په کې وښيئ؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱-٤ ختيځ او جنوبي سرحدونه

د احمد شاه بابا له واکمنۍ څخه د محمدزيانو د واکمنۍ تر لومړي وخت پورې افغانستان په ختيځ او جنوب کې تر کشمير، لاهور، پنجاب، پېښور، اسماعيل خان ډېرې، غازي خان ډېرې، شکارپور، سند، ملتان او په پای کې عرب سمندرگي پورې پراخ و. خو د سدوزيي او محمدزيي ورونو ترمنځ خپلمنځي نفاق او د سدوزيانو او محمدزيانو ترمنځ سياليو کې ځينې نوموړې سيمې د وخت په تېرېدو سره د انگليسانو لاس ته ورغلې او د انگليسانو له لاس لاندې سيمو او زموږ د هېواد ترمنځ سيمه کې سرحد نه و.

انگليسانو زياته قوه په ۱۸۹۳ ميلادي کال کې د افغانستان په لوري راولېږله او امير عبدالرحمن خان ته يې ياد داشت واستاوه چې د جنرال رابرټ سياسي هيأت له يوې عسکري فرقې سره په جلال آباد کې ومني. امير عبدالرحمن خان په قهر شو او خپلو سلو زرو عسکرو ته يې د تيارسۍ امر وکړ او د جهاد د اعلانولو اراده يې وکړه. خو کله چې انگليسانو دغه مقاومت وليد، له خپلو پرېکړو څخه تېر شول او په دې قانع شول چې، خپل پنځلس کسيز سياسي هيأت د مارتيمر ډيورنډ په مشرۍ کابل ته را واستوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډیورنډ کابل ته راغی او د ډیورنډ تړون، چې مواد یې مخکې د انګلیسانو له خوا ترتیب شوي وو، امیر عبدالرحمن خان ته وړاندې کړ. د ۱۸۹۳ میلادي کال د نومبر پر ۱۲ نېټه، چې د ۱۳۱۱ قمري کال د جمادی الاول د دوهمې نیټې سره سمون لري، امیر عبدالرحمن خان د خپلو دولتي اراکینو له مشورې پرته د چهلستون ماڼۍ کې تړون لاسلیک کړ او یو لوی تاریخي مسؤولیت یې پر غاړه واخیست. د دې تړون په پای کې د ډیورنډ سرحدي کرښه د واخان د پامیر د غره د واخجیر کوتل له سویل ختیځ د کلیک له کوتل څخه د ملک سیاه تر غره پورې د هېواد په جنوب لویدیځه زاویه کې وټاکل شوه. چمن، پښین، وزیرستان،کرمه، پاړه چنار، اپریدي، باجوړ، سوات او چترال د افغانستان له خاورې څخه جلا شول او د هغه وخت برتانوي هند پورې وتړل شول. د برتانوي هند د هیأت د رئیس پرېکړه وکړه، چې د هغې له مخې د پنج د اوبو په شمال کې د روشان او شغنان سیمې او د آمو د سیند پاسنۍ برخه چې د ګورچکوف او ګرینویل د ۱۸۷۳ میلادي کال د پرېکړو له مخې د افغانستان په واک کې وې، بېرته دې تزاري روسیې ته وسپارل شي او د هغې په مقابل کې دې واخان او آسمار د افغانستان د خاورې برخه شي. د ډیورنډ پرېکړه چې د کاغذپرمخ لیکل شوې وه د ځمکې پر مخ نه وه ټاکل شوې، د ستونزو او اختلافونو باعث شوه. دغه پرېکړه د افغانستان د خلکو لپاره د منلو وړنه وه. ځکه چې له یوې خوا دغه پرېکړه د ځمکې پرمخ په عملي توګه د تطبیق وړ نه وه او غوښتل یې چې یو بل هیأت دغه تړون له سره وڅېړي.

خو متاسفانه د وروستیو هیأتونو مشاهدات او نظریات هم یوطرفه او غیر عادلانه وو. کله چې د افغانستان حکومت د موضوع په حقیقت پوه شو او له بلې خوا د ډیورنډ سرحدي کرښې د دې سیمې قومونه او قبیلې چې له مورنۍ ژبې سره ګډه، دین، ژبه، فرهنګ، ثقافت، رسم او رواجونه او نور بشري مشترکات لري، پر دوه برخو ووېشل او حاکمې ستراتیژیکې نقطې هم د برتانوي هند په برخه شوې.

د ډیورنډ د تړون له لاسلیک څخه وروسته په ټولو قبایلي سیمو، په تېره بیا د وزیرو او مسودو

(c) ketabton.com: The Digital Library

په قبیلو کې پرله پسې شورشونه پیل شول. هغوی له امیر عبدالرحمن خان څخه غوښتل چې له انګلیسانو څخه یې وژغوري او په افغانستان پورې یې وتړي؛ خو امیر په دې برخه کې کوم اقدام ونکړ.

انګلیسانو په زور او ظلم، نه یوازې قبایلو ته قناعت ورنکړی شو، بلکې زیاتې ستونزې یې رامنځته کړې. انګلیسانو له امیر عبدالرحمن خان سره د ښو دوستانه اړیکو لپاره په کال کې ۱۲ لکه روپۍ امیرته ورکولې. د تړون له لاسلیک څخه وروسته یې شپږ لکه روپۍ نورې هم وربانډې زیاتې کړې.

د افغانستان له خپلواکۍ (۱۹۱۹ میلادي کال) څخه وروسته بیا هم د ډیورنډ د سرحد مسأله ناحله پاتې شوه. په ۱۹۴۷ میلادي کال کې د پاکستان له جوړېدو سره، دغه موضوع بیاهم ناحله او بې پرېکړې پاتې شوه.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې پر ډلو ووېشل شي. هره ډله دې په پخپلو کې له لاندنیو موضوعګانو څخه پریوې بحث وکړي. د خپل بحث پایلې دې خپلو ټولګیوالو ته وړاندې کړي.

- د احمد شاه بابا له دورې څخه د محمدزیانو د دورې تر پیل پورې د افغانستان د هغو سیمو نومونه واخلئ چې اوس د افغانستان له خاورې څخه جلا شوې دي.
- د ډیورنډ د سرحدي کرښې د ټاکلو جریان څه ډول و؟
- د افغانستان نقشه رسم کړئ او د ډیورنډ سرحدي کرښه، چترال، بلوچستان او د ملک سیاه غر په کې په نښه کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوښتنې:

۱- د ډيورنډ سرحدي کرښه پر کومه نېټه کې لاسليك شوه؟

۲- د ډيورنډ تړون د چاله خوا ليکل شوې وه؟

۳- انګليسانو د ډيورنډ تړون په څه ډول په امير عبدالرحمن خان تحميل کړ؟

۴- زموږ هېواد د دې تړون په لاسليك کې څه بنه غوره کړه؟

۵- د افغانستان ولس د ډيورنډ د سرحدي کرښې پرېکړه ولې نه مني؟

۶- د ډيورنډ کرښې د دواړو غاړو خلك څه فرهنګي ورته والی لري؟

۷- انګليسانو امير عبدالرحمن خان ته څومره پيسې ورکولې او ولې؟

له ټولګي څخه بهر فعاليت:

د افغانستان نقشه رسم کړئ؛ د امير شيرعلی خان، پامير، شمال ختيځ او ډيورنډ کرښې پکې وښيئ او د جغرافيې په راتلونکي ساعت کې يې ټولګي ته راوړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱-۵ لویدیځ سرحدونه

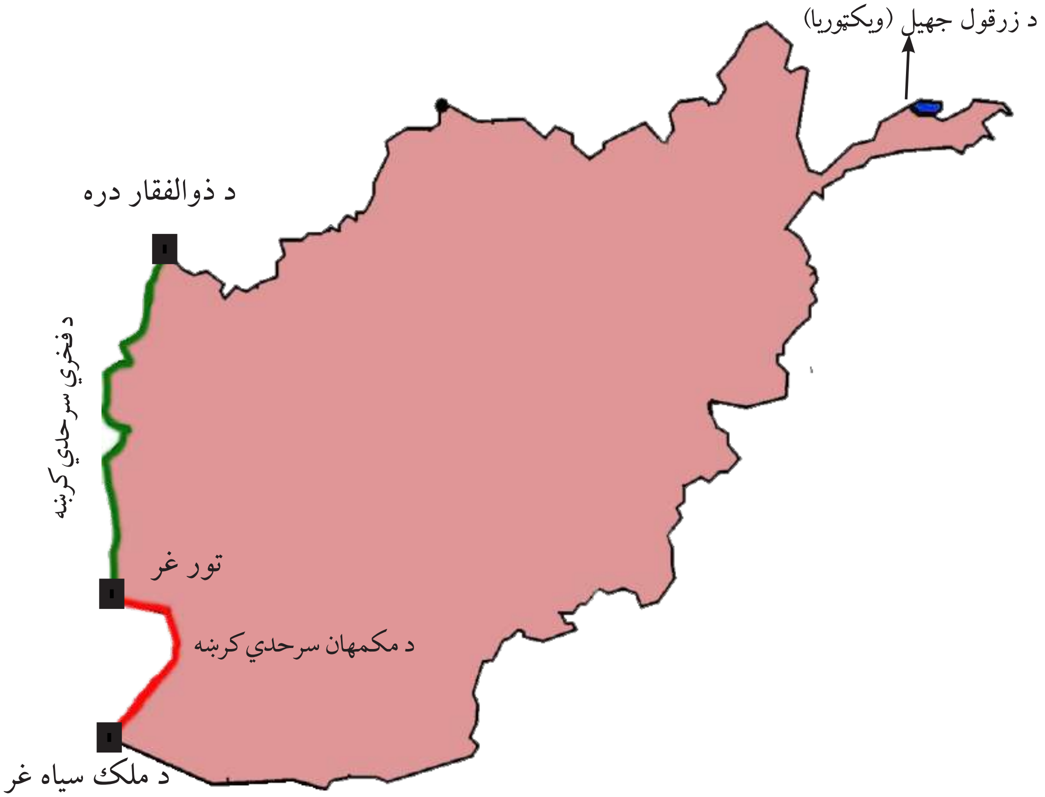

د لویدیځو سرحدونو په باره کې څه پوهیږئ؟

زموږ د هیواد په لویدیځ کې د افغانستان او ایران ترمنځه دوه سرحدي کرښې شته، چې د مک‌مهان او فخري سرحدي کر ښو په نومونو یادیږي چې هره یوه یې په تفصیل سره لولو.

الف: د مک‌مهان سرحدي کرښه:

د سیستان سیمه چې د هیواد په جنوب لویدیځ کې ده، د تاریخ په بېلابېلو دورو کې، کله به د افغانستان او کله به هم د ایران د اداري لاندې وه.

د احمد شاه بابا له واکمنۍ څخه(په ۱۷۴۷ میلادي کال کې چې له ۱۱۲۵ هجري لمریز کال سره سمون لري) د ۱۹ پیړۍ تر نیمايي پورې سیستان د افغانستان د خاوري برخه وه.

- د امیر شیرعلي خان د واکمنۍ په وخت کې د سربندي د قبیلي مشر علي خان د ایران د دولت تابعیت ومانه او ځان یې له خپلې قبیلي سره د ایران دولت ته تسلیم کړ. له هغې څخه وروسته

(c) ketabton.com: The Digital Library

د افغانستان او ایران په منځ کې سرحدي مشکلات را پورته شول، نو لازم وګڼل شول چې د افغانستان او ایران ترمنځ سرحد وټاکل شي.

د افغانستان او ایران حکومتونو د سرحدي مشکلاتو له کبله ونشو کړای چې کومې پرېکړې ته ورسېږي.

نو د هند له وایسرا سره یې تماس ونیو او د افغانستان او ایران د سرحدي ستونزو د حل لپاره یې د حکمیت غوښتنه وکړه. د هند وایسرا فرېډ ریک ګولډسمت Sir Fridric goldsmith د سیستان د ناحیې لپاره د حکم په توګه و ټاکه چې د افغانستان او ایران ترمنځ د منځګړي په توګه کار وکړي او موضوع فیصله کړي. ګولډ سمیت د انګلیسي هیأت رئیس د افغاني او ایراني هیأتونو له مشرانو سره دوه کاله د سیستان په سرحدونو کې په څېړنو بوخت شو او په ۱۸۷۳ میلادي کال کې یې، چې له ۱۲۵۲ لمریز هجری کال سره سمون لري پرېکړه وکړه چې:

د سیستان حوزه د هلمند د سیند په وروستی برخه کې پر دوو برخو و وېشل شوه. هغه سیمې چې د نادعلي د سیند په لویدیځ کې دي، د خاص سیستان او ختیځې سیمې یې د ماوراء سیستان په نومونو ونومول. خاص سیستان په ایران او ماوراء سیستان په افغانستان پورې و تړل شو.

په ۱۲۷۴ لمریز هجري کال کې د هلمند سیند له اصلي مسیر څخه، چې د نادعلي سیند دی او د افغانستان او ایران تر منځ سرحد و، منحرف شو او د اوبو یوه زیاته اندازه له بلې لارې چې د پریان د سیند په نوم یادېږي او د نادعلي د سیند په لویدیځ کې دی د هلمند هامون ته ورتو یېږي.

څرنګه چې د ګولډسمت په وخت کې سرحدي کرښه د ځمکې پرمخ په نښه شوې نه وه، د هلمند د سیند د مسیر تغییر د دوهم ځل لپاره د افغانستان او ایران د خلکو ترمنځ ستونزه رامنځته کړه.

ځکه چې د افغانستان حکومت د نادعلي او هلمند د سیند مسیر اصلي لاره ګڼله او د ایران دولت د هلمند د سیند د مسیر تغییر پخپله ګټه په پام کې نیولی و.

بیا له انګلیسانو څخه مرسته و غوښتل شوه. د انګلستان حکومت مکمهان Macmahan له پنځلس زره انګلیسي او هندي افسرانو سره د دې کار لپاره مؤظف کړل. د دربواړو هېوادونو افغانستان، ایران او انګلیستان هیأتونه دڅېړنې په ټولو وسایلو سمبال وو. هغوی دوه کاله او درې میاشتې له ۱۹۰۲- ۱۹۰۵ میلادي کال پورې، چې د ۱۲۸۰- ۱۲۸۲ هجري لمریز کلونو سره سمون لري،

(c) ketabton.com: The Digital Library

د امیر حبیب الله د حکومت په دوره کې څېړنه او مطالعه وکړه او سرحدي کرښه یې د ملک سیاه له غره څخه تر سیاه کوه پورې، چې د مک مهان د کرښې په نوم یادېږي، تثبیت کړه.
کله چې د افغانستان حکومت د هلمند او ارغنداب پرمختیایي پروژه پیل کړه، د ایران دولت د ملګرو ملتونو د امنیت شورا ته د اوبو د کموالي په هکله ګیله وکړه.
په پای کې د امریکا متحدو ایالتونو پدې برخه کې د منځګړیتوب هیله وکړه. د افغاني، ایراني او امریکایي استازو ترمنځ په واشنګټن کې خبرې پېل شوې. د امریکا متحدو ایالتونو وړاندیز وکړ چې یو فني کمیسیون دې وټاکل شي چې نوموړې موضوع په سیمه کې وڅېړي او خپله پرېکړه دې دواړو هېوادونوته واوروي.
فني متخصصان د امریکا د متحدو ایالتونو، کاناډا اوچېلي له پوهنتونونو څخه و ټاکل شول. هغوی د هلمند د وادي انکشافي پروژه وکتله. د ګولډسمت او مک مهان تاریخي اسناد یې وکتل او په پای کې یې وویل: د هلمند د وادي پروژه د سېلابونو د کنټرول او د کال په اوږدو کې د هلمند د سیند د جریان د تنظیم لپاره جوړه شوې ده او د سیند اوبه یې نه دي کمې کړي، بلکې په ټول کال کې یې په یوه ټاکلي اندازه ساتي.
د ایران سهم باید د کال په اوږدو کې د اوبو د جریان د توپیر له مخې د هرې میاشتې لپاره وټاکل شي.
د افغانستان دولت په ۱۳۲۱ هجري لمریز کال کې د درې کسیز کمیسیون رپورټ ومانه او د ایران د هغه وخت له شاهي دولت سره یې د خبرو د پیل لپاره چمتووالی وښود.

ب: د فخري سرحدي کرښه:

له سیاه کوه څخه د ذوالفقار تر درې پورې چې زموږ د هېواد په شمال لویدیځ کې ده، څوځلې د افغانستان او ایران ترمنځ سرحد وټاکل شوه. خو په دې برخه کې کومه غوڅه پرېکړه ونشوه. دواړو دولتونو په ۱۳۱۳ هجري لمریز کال کې د ترکیې له دولت څخه د منځګړیتوب غوښتنه وکړه. د ترکیې دولت جنرال فخرالدین التایي د سرحدي اختلافونو د حل لپاره وټاکه. جنرال فخرالدین التایي له ډېرې څېړنې او مطالعې څخه وروسته خپله پرېکړه د افغانستان او ایران دولتونو ته واو روله.
په دې ترتیب، د افغانستان لویدیځ سرحد، چې د فخري د کرښې په نوم یادېږي، د سیاه کوه له سیمې څخه د ذوالفقار تر درې پورې د شمال په استقامت تثبیت او وټاکل شو. له سیاه کوه څخه تر اسلام قلعه

(c) ketabton.com: The Digital Library

پورې سرحدي کرښه د ځمکې پرمخ او له اسلام قلعه څخه د ذوالفقار تر درې پورې د هریرو سیند د افغانستان او ایران ترمنځ سرحدي کرښه جوړوي.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي پر ډلو وېشل کېږي. هره ډله پر لاندې يوه موضوع پخپلو کې بحث کوي او پايلې يې ټولګيوالو ته وړاندې کوي.

- د سیستان د سیمې څرنګوالی په هکله معلومات.
- د افغانستان او ایران د دولتونو د سرحدي کرښو د ټاکلو په هکله ولې د هند له وایسرای څخه مرستې غوښتنه وکړه او د ګولډ سمت د کار پایله څرنګه شوه؟
- له اصلي مسیر څخه د نادعلي د رود انحراف څه ستونزې رامنځته کړې او موضوع په څه ډول حل شوه؟
- د ایران دولت د ملګرو ملتونو د امنیت شورا ته ولې ګیله وکړه او پایله یې څه شوه؟
- د فخري سرحدي کرښه څرنګه وټاکل شوه؟

پوښتنې:

۱- د افغانستان او ایران ترمنځ د سیستان د سیمې په سر اختلاف ولې راپورته شو؟

۲- د سیستان د حوزې په باره کې معلومات ورکړئ.

۳- د مک مهان سرحدي کرښه د کومو سیمو ترمنځ ده؟

۴- د فخري سرحدي کرښه د (   ) او (   ) سیمو ترمنځ ده.

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

د افغانستان نقشه رسم کړئ او د مکمهان او فخري کرښې پکې وښيئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شپږم لوست:

۱-٦ اداري تشکیلات

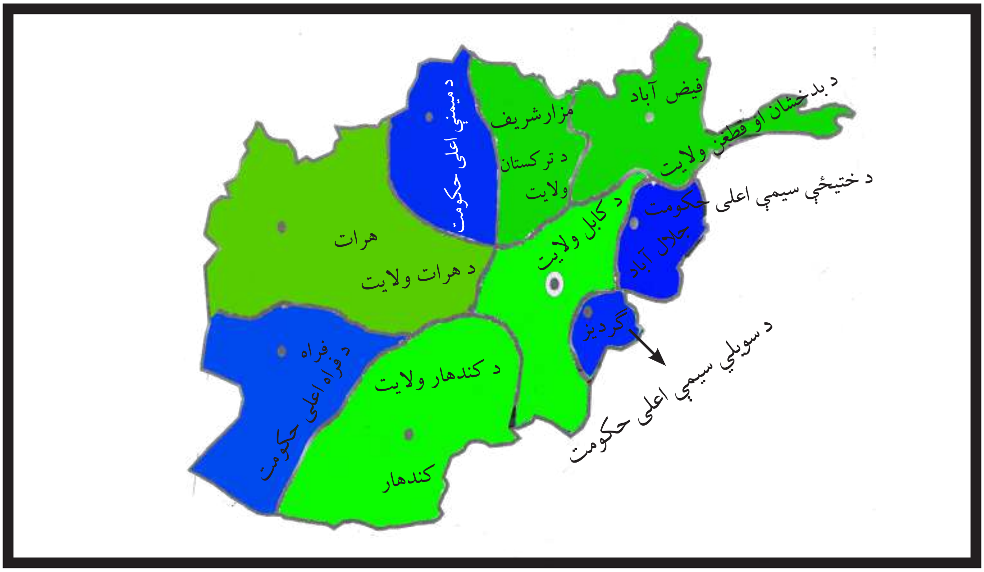

د امیر امان الله خان په وخت کې د افغانستان ملکي ویش

د غازي امان الله خان په دوره کې افغانستان پر پنځو ولایتونو او څلورو اعلی حکومتونو وېشل شوی و. د افغانستان ولایتونه کابل، کندهار، هرات، ترکستان، قطغن او بدخشان او اعلی حکومتونه یې د ختیځې سیمي اعلی حکومت، د سویلي سیمي اعلی حکومت، د میمني اعلی حکومت او د فراه اعلی حکومت وو.

له ۱۳٤۳ لمریز کال څخه مخکې د ځینو ولایتونو ساحې دومره پراخې وې چې د هغو اداره د طبیعي خنډونو لکه: غرونه، پراخې او سوځوونکې دښتې، تنگې او صعب العبوره درې او د هغه وخت د لېږد او رالېږد د وسایلو له کبله زیاتې ستونزې رامنځته کړې وې. د دولت د کارکوونکو مصروفیت دومره زیات و چې په ډېر مشکل سره د خلکو عریضو او شکایتونو ته غوږ نیول کېده.

عرفاني او ټولنیزو موضوعگانو ته کم پام کېده. نو په ۱۳٤۳ لمریز کال کې د لومړي ځل لپاره د اساسي قانون د تطبیق او د ولسواکۍ د تعمیم لپاره د هېواد په اداري تشکیلاتو کې اساسي تغییرات راغلل او افغانستان پر ۲۹ اداري واحدونو یا ولایتونو ووېشل شو.

هر ولایت د والي په واسطه، چې له مرکز سره مستقیمې اړیکې لري، اداره کنټرول کېده. د هر ولایت اداري او قضائي چارې پخپل وار د خلکو د ارامۍ او آسانتیاوو لپاره په کوچنیو اداري واحدونو ووېشل شوې. هر ولایت پر ولسوالیو او کلیو وېشل شوی و. علاقه دارۍ اوس له منځه تللي او په ولسوالیو بدلې شوې دي. د هرې ولسوالۍ په سر کې ولسوال دی. د ولسوالیو اداره له ولایت او د ولایت اداره له مرکز سره اړیکې لري. د اجرائي قوې نور غړي د وزارتونو له خوا ټاکل کېږي او خپلې دندې په ولایت کې د والي د نظر لاندې او په ولسوالیو کې د ولسوال تر نظر لاندې سرته رسوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

والي د قانوني کارونو د ترسره کولو په برخه کې د محلي ارګانونو رياست او جمهوري رياست ته مسؤوليت لري او ځواب وايي.

په ۱۳۷۰ لمريز کال کې د هېواد په اداري وېش کې ۳۲ ولايتونه، ۹۴ ښاري ساحې او ۲۹۴ ولسوالۍ او ۳۳،۵۰۰ اصلي او فرعي کلي شامل وو. له ۱۳۸۵ لمريز کال څخه وروسته دوې ولسوالۍ، چې يوه پنجشير او بله يې دايکندي وه، د ولايتونو کچې ته لوړې شوې.

• په دې وروستيو کلونو کې د افغانستان اسلامي جمهوريت په ۳۴ ولايتونو او ۳۶۴ ولسواليو او څو موقتو ولسواليو وېشل شوی دی. د افغانستان تر ټولو لوی ښار د کابل او د هېواد پلازمېنه ده. لاندېنی جدول د هېواد ولايتونه او د ولايتونو مرکز ونه ښيي.

شمېره	د ولايت نوم	د ولايت مرکز	د ولايت مساحت په کيلو متره مربع
۱	کابل	د کابل ښار	۴۵۲۳/۵۸
۲	قندها ر	د کندهار ښار	۵۴۸۴۴/۵
۳	هرات	د هرات ښار	۵۵۸۶۸/۵۳
۴	بلخ	د مزارشريف ښار	۲۰۷۹۷/۶۳
۵	ننګرهار	د جلال آباد ښار	۷۶۴۱/۰۵
۶	پکتيا	د ګرديز ښار	۵۵۸۳/۱۵
۷	غزني	د غزني ښار	۲۲۴۶۰/۵۳
۸	پروان	د چاريکارو ښار	۵۷۱۵/۰۵
۹	هلمند	د لښکرګاه ښار	۵۸۳۰۵/۰۷
۱۰	بغلان	د پلخمري ښار	۱۸۲۵۵/۲۴
۱۱	فارياب	د ميمنې ښار	۲۰۷۹۷/۶۳
۱۲	نيمروز	د زرنج ښار	۴۲۴۰۹/۵۳
۱۳	بدخشان	د فيض آباد ښار	۴۴۸۳۵/۹۱

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۴	جوزجان	د شبرغان ښار	۱۱۲۹۱/۵۲
۱۵	بامیان	د بامیانو ښار	۱۸۰۲۹/۱۶
۱۶	زابل	د قلات ښار	۱۷۴۷۱/۸۰
۱۷	غور	د فیروز کوه (چغچران) ښار	۳۶۶۵۷/۴۲
۱۸	بادغیس	د قلعه نو ښار	۲۰۷۹۴/۰۱
۱۹	سمنگان	د ایبک ښار	۱۳۴۳۷/۸۱
۲۰	تخار	د تالقان ښار	۱۲۴۵۷/۸۲
۲۱	کندز	د کندز ښار	۸۰۸۰/۸۶
۲۲	لغمان	د مهترلام ښار	۳۹۷۷/۰۸۷
۲۳	فراه	د فراه ښار	۴۹۳۳۹/۱۱
۲۴	پکتیکا	د شرنې ښار	۱۹۵۱۵/۸۶
۲۵	کونړونه	د اسعد آباد ښار	۴۹۲۵/۹۰
۲۶	لوگر	د پل علم ښار	۴۵۶۸
۲۷	میدان وردگ	میدان ښار	۱۰۳۴۸/۳۲
۲۸	کاپیسا	د محمود راقي ښار	۱۹۰۸
۲۹	نورستان	د پارون ښار	۹۲۶۶/۷۴
۳۰	خوست	د متون ښار	۴۲۳۵/۲۶
۳۱	سرپل	د سرپل ښار	۱۶۳۸۵/۵۷
۳۲	ارزگان	د ترین کوټ ښار	۱۱۴۷۳/۶۷
۳۳	پنجشیر	د بازارک ښار	۳۷۷۱/۶۲
۳۴	دایکندي	د نیلي ښار	۱۷۵۰۱/۳۶

(c) ketabton.com: The Digital Library

په اوسني وخت کې د افغانستان ملکي وېش

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې پر ډلو ووېشل شي. هره ډله دې د لاندنیو موضوعاتو په باره کې پخپلو کې بحث وکړي. یو تن دې د ډلې په استازیتوب خپله موضوع ټولګیوالو ته شرحه کړي.

- د اماني دورې اداري تشکیلات:
- په ۱۳۴۳ هجري لمریز کال کې په اداري تشکیلاتو کې بدلون ولې راغي.
- د ولایتونو او ولسوالیو اداره څه ډول ده؟
- د هېواد د ولایتونو، ولسوالیو او کلیو شمېر څومره دی؟ وروستنۍ ولسوالۍ، چې د ولایت سطحې ته لوړې شوې دي، نومونه یې واخلئ.

پوښتنې:

۱- د غازي امان الله خان د دورې د ولایتونو نومونه واخلئ.
۲- د غازي امان الله خان د دورې اعلی حکومتونه کوم دي؟
۳- کوم ولایتونه د هېواد په شمال کې دي.
۴- د افغانستان د مرکزي ولایتونو نومونه واخلئ.
۵- د کابل، بلخ، ننګرهار، او هرات ولایتونو د مرکزونو نومونه واخلئ.
۶- د هېواد لویدیځ ولایتونه په نقشه کې وښیئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

د افغانستان نقشه رسم کړئ او په هغې کې د هېواد د لویو ولایتونو او ښارونو موقعیت و ټاکئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲-۱ د هېواد په پرمختیا کې د نفوسو اهمیت.

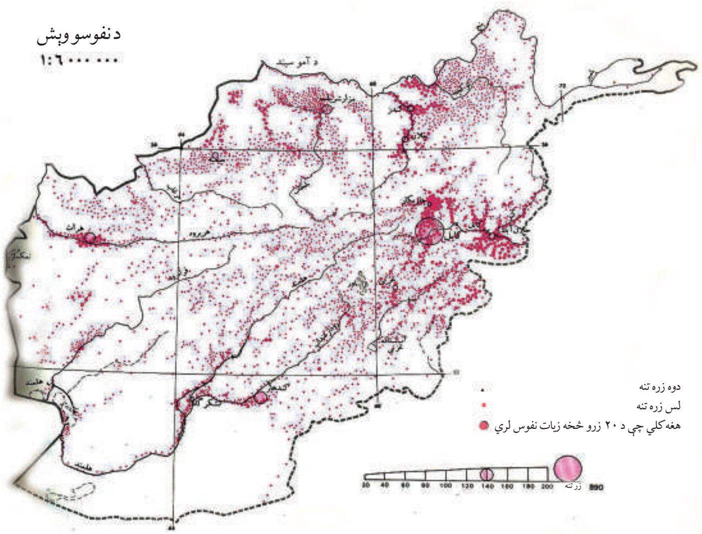

د هېواد په پرمختیا کې د نفوسو اهمیت:

نفوس د هېواد ټولو اوسیدونکو ته وایي چې د بېلو لاملونو له مخې په بېلابېلو ځایونو کې استوګن او ځای پرځای شوي دي. د نفوسو شمېر په ځینو ځایونو کې لږ او په ځینوځایونو کې ډېر دی.

نو د نفوسو تناسب د استوګنې پرسیمه باندې د اهمیت وړ دی.

د نفوسو د ګڼوالي له پاره باید د یوې سیمې نفوس د هغې پر مساحت ووېشو. د افغانستان نفوس په ۱۳۹۷ لمریز کال کې ۳۰ میلیونه تنه اټکل شوی دی چې په ټول هېواد کې ژوند کوي. اوسنی نفوس په ټول هېواد کې یو ډول نه دی، بلکې اقلیمي، د ځمکې د جوړښت شرایط او نور اقتصادي، بشري او سیاسي لاملونه د نفوسو په ساحوي توپیر کې اغېز لري.

همدارنګه، پورتنیو لاملونو ته په پام سره په حاصلخېزو سیمو، لکه: ننګرهار، لوګر، کاپیسا، لغمان، او پروان کې زیات نفوس ځای پرځای شوي دي. په داسې حال کې چې د بکوا او مارګو په سوځوونکو دښتو کې د نفوسو شمېر ډېر لږ دی.

په هېواد کې پرمختیایي پلانونه د نفوسو د زیاتوالي له مخې په پام کې نیول شوي دي.

د افغانستان نفوس په صنعتي مرکزونو، اقلیمي سیمو، ښارونو او کلیو کې په مختلفو اندازو ځای پر ځای شوي دي. د خلکو د ژوندانه لپاره د کرنې په پرمختیا او د لومړنیو توکو د تولید پر بنا ۸۰ سلنه خلک په کلیو او ۲۰ سلنه نور په ښارونو کې ژوند کوي. په دې وروستیو کلونو کې د وخت په تېرېدو او د سیاسي بدلونونو پر اساس د نفوسو ګڼه ګوڼه په کابل، جلال آباد، مزار شریف، هرات او ځینې نورو ښارونو کې زیاته شوې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- د اقتصادي او صنعتي لاملونو له کبله د هېواد ځينې وګړي په صنعتي مرکزونو کې ژوند کوي؛ لکه د پلخمرې د نساجۍ فابريکې د بغلان د قند فابريکې او داسې نورو کارخانو په شاوخواکې استوګن دي.
- کرنيزې پروژې لکه د هلمند او غازي آباد فارمونه، د هلمند، ناد علي او داسې نورې پروژې د زياتو نفوسو د ځای پرځای کېدنې لامل شوي دي.
- د کرنيزو ځمکو د خړوبولو لپاره د سيندونو شتون د کرنيزو کليو د پرمختګ سبب شوی. همدارنګه، سوداګريز بندرونه لکه تورخم، اسلام کلا، حيرتان، سپين بولدك او داسې نور د ډېرو نفوسو د ځای پرځای کيدنې سبب شوي دي.
لنډه دا چې د سوځوونکو شګو او يا غرنيو لوړو برخو په پرتله په هوارو او مناسبو اقليمي سيمو کې د نفوسو د مېشته کيدنې مينه ډېره وي.

په ټولګي کې فعاليت:

زده کوونکي دې پر ډلو ووېشل شي. هره ډله دې پر لاندې يوه موضوع بحث وکړي او پايلې دې په ټولګي کې شرحه کړي.
۱- په سياسي لحاظ د نفوسو ګڼوالی.
۲- په اقتصادي لحاظ د نفوسو ګڼوالی.
۳- په طبيعي لحاظ د نفوسو ګڼوالی.

پوښتنې:

۱- نفوس تعريف کړئ.
۲- لاندېني ولايتونه ډېرګڼ نفوسه دي.
الف: کابل، کاپيسا، ننګرهار، لوګر، او پروان ب: تخار، کونړ او لغمان
ج: لوګر، ميدان وردک او غزنی د: دايکندي، خوست، او پکتيا.
۳- آيا اقليم او بنه خاوره د نفوسو په ګڼوالي کې اغېز لري؟
۴- په سوځوونکو دښتو کې د نفوسو ګڼوالی څه ډول دی؟ د دغې موضوع بېلګه ووایاست.

له ټولګي څخه بهر فعاليت:

د نفوسو د وېش او ګڼوالي لاملونه کوم دي؟ نمونه يې واخلئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اتم لوست: ۲-۲ احصایه اود نفوسو جغرافیایي وېش

د خپل استوګنځي په باره کې فکر وکړئ او ووایاست چې نفوس يې ولې زيات شوی دی؟ افغانستان له ډېرو پخوا دورو څخه د خلکو د استوګنې ځای و او بېلابېلو قبيلو ته يې د غرونو په شنو لمنو، د وېالو او سيندونو په غاړو کې ځای ورکړی دی او د افغانستان په تاريخ کې يې د لرغوني آريايي، مدنيت بنسټ ايښی دی چې تاريخي جغرافيه د دې حقيقت ښکارندويه ده.

د دې هېواد تاريخي لرغونتوب، د نفوسو استقرار چې د لويو مد نيتونو او د تاريخي ښارونو د تأسيس له مخې لکه بلخ پيل کېږي، تقريباً له ۸۰- ۸۵ سلنه نفوس يې په کرنه او د هغې په اړوندو کارونو بوخت دي. تر اوسه هم کرنه د نفوسو د تمرکز او وېش ستر لاملونه ګڼل کېږي. له همدې امله د فزيکي چاپېريا ل جوړښت، د اقليم ډول، هايدروګرافي ځانګړتياوو، د انساني نفوسو د تمرکز او استوګنې لپاره په بېلابېلو تناسبونو شرايط برابر کړي دي. زموږ په هېواد کې هم د نرۍ د نورو سيمو په شان، سيمې په بېلابېلو تناسبونو رامنځته شوي دي. زموږ په هېواد کې د نرۍ د نورو سيمو په څېر، درې، وادۍ، جلګې او د سيندونو غاړو د خلکو د بېلا بېلو ډلود استوګنې لپاره وړ چاپېريال رامنځته کړي دی او د کرنې او ژوندانه له پاره يې مساعدې برخې جوړې کړي دي چې د کرنې، صنعت، مالدارۍ او د صنعتي فعاليت د پر اختيا له لپاره ګټورې دي. د استوګنې نا مناسبې سيمې يې د استوګنې په سيمو بدلې کړې دي. په هېواد کې د نفوسو تمرکز په هغو سيمو کې چې لوړوالی يې له ۲۵۰۰ مترو څخه زيات دی، محدود دی خو هغه سيمې چې مساعد اقليم، ښه خاوره او ډېرې اوبه لري، زيات خلك پکې استوګن دي. په همدې ډول، هغه سيمې چې له ۱۰۰۰ مترو څخه زيات لوړوالی لري په ټول هېواد کې پراخې او هوارې سيمې دي چې د نفوسو د ځای پر ځای کېدنې لپاره يې ښه شرايط برابر کړي دي پرته له صحرايي سيمو څخه. د دې سيمو زيات نفوس په کرنه او مالدارۍ او نورو تجارتي او صنعتي چارو بوخت دي.

د افغانستان اداري واحدونه څرګندوي چې د کرنې له مخې زيات اهميت لري او زيات نفوس يې ځانته جلب کړی دی او د نورو سيمو په تناسب يې ګڼ نفوسه سيمې جوړې کړې دي. په همدې ډول يې په پورتنيو نقطو کې تجاري، اقتصادي او صنعتي لوی ښارونه او داسې نورې سيمې جوړې کړي دي چې د زياتو نفوسو په تمرکز کې اغېز لري.

صنايع او د فابريکو جوړول، عرفاني او فرهنګي مرکزونه، اداري، نظامي او توريستي واحدونه هم د نفوسو د راټوليدو او تمرکز لامل شوي دي چې کولی شو د کابل، ننګرهار، کاپيسا او نورو ولايتونو څخه يې يادونه وکړو.

د ا وبو شتون د نفوسو په ګڼو الي کې ډېر اغېز لري. که د سيندونو، د چينو او کاريزونو غاړې وګورو، دغو سيمو د نورو سيمو په نسبت زيات نفوس ځانته جلب کړي دي. په تېره بيا د سيندونو، کاريزونو او چينو منځنۍ او وروستنۍ برخې د نفوسو په تمرکز کې له ډېرو پخوا کلونو څخه لويه برخه درلوده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د نفوسو ګڼوالی په دې نقطو کې څرګنده ترسترګو کېږي. د مثا ل په ډول: د لوګر، پنجشير، اليشنګ، الينګار، کونړ، هريرود سيندونه او مرستيالان يې، د هلمند د سيند ساحل او مرستيالان يې لکه ترنک، ارغستان او ارغنداب، د مرغاب سيند او مرستيالان يې، د کندز سيند، فراه رود، خاشرود او ادرسکن او د آمو د سيند کيڼ ساحل د افغانستان ډېرې ګڼ نفوسه سيمې دي.

په ټولګي کې فعاليت:

زده کوونکي پر ډ لو وېشل کېږي. هره ډله د لاندې پوښتنو په باره کې فکر کوي او نتيجه يې د ډلو استازي نورو ته تشريح کوي.

د کومو دليلونو له مخې د نفوسو ګڼوالی په يوه ځانګړې سيمه کې زيات وي؟ په قناعت بخښونکو د ليلونو يو له بل سره بحث وکړئ.

پوښتنې:

۱. د هغو سيندونو نومونه واخلئ چې د نفوسو د ګڼوالي باعث کېږي.

۲. د هلمند سيند لاندې اهميت لري:

الف: اقتصادي، کرنيز، صنعتي او توليدي ب: اقتصادي او انرژي

ج: اقتصادي او شخصي د: ټول سم دي

۳. هغه سيمې چې له ۲۵۰۰ مترو څخه زيات لوړ والی لري د نفوسو ځای پر ځای کېدنه په کې څرنګه ده؟

٤. د هېواد د اوسېدونکو په ژوندانه کې د کاريزونو اهميت بيان کړئ.

له ټولګي څخه بهر فعاليت:

کوم جغرافيايي شرايط د ښارونو د جوړېدو او د نفوسو د ګڼو الي سبب شوي دي؟ په کتابچو کې د ځواب له ليکلو وروسته يې نورو ته تشريح کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲-۳ د نفوسو وده او منځنی عمر

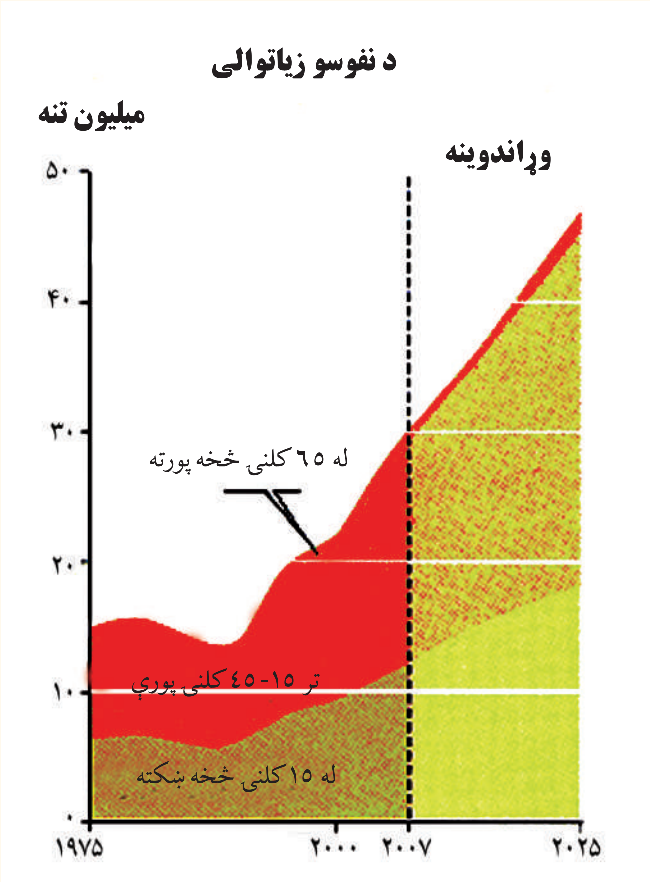

پوهېږئ چې د نفوسو وده او منځنی عمر زموږ په ګران هېواد کې څومره دی؟

د نفوسو نسبي وده د یوه هېواد د خلکو زیاتوالي ته ویل کېږي. د خلکو د شمېر او د نفوسو د نسبي ودې په باره کې بنستیز ارقام او څېړنه اساسي اړتیا ګڼل کېږي. په دې ډول کولی شو چې د ډیموګرافي له مخې چې د نفوسو وده، مړینه (نارینه او ښځینه) او نور ارقام هر وخت د څېړونکو او مؤسساتو په واک کې ورکړو. په مخ پر ودې هېوادونو کې د نفوسو وده د ټولنیزو، مذهبي او اقتصادي مقرراتو تابع ده.

- افغانستان هم د هغې ډلې یو هېواد دی.

له همدې امله، په افغانستان کې د نفوسو منځنۍ او عادي و ده ۲،۰۳ سلنه محاسبه شوې ده. له دې

(c) ketabton.com: The Digital Library

سره سره چې دقيقه احصائيه نشته. د افغانستان د نفوسو په هکله اټکلي ارقام په رسمي ډول د لومړي ځل له پاره په ۱۳۱۵ لمريز کال کې خپاره شول. د افغانستان ټول نفوس هغه وخت لس ميليونه او اويا زره ښودل شوي دي.

د پلان وزارت د ۱۳۲۹ لمريز کال د احصائيې له مخې د ټول هېواد نفوس ۱۲ ميليونه اټکل کړي دي. د همدې کلونو د نفوسو وده پر اټکل ولاړه ده.

بشپړه سرشمېرنه د ۱۳۵۸ لمريز کال د جوزا د مياشتې پر ۲۵ نېټه پيل او د چنګاښ د مياشتې پر ۱۴ نېټه پای ته ورسيده. له دې سره سره چې دقيقه احصائيه واخستل شوه، خو بيا هم ويې نه شو کولی چې د هېواد د ټولو سيمو احصائيه واخلي. د ۱۳۵۸ لمريز کا ل د احصائيې له مخې د افغانستان ټول نفوس۱۵.۹٤ ميليونه تنه اټکل شوی چې ۱۳.۴ ميليونه تنه يې دايمي استوګن او ۲.۵۶ ميليونه تنه نور يې کوچيان وو چې د ټول نفوس ۱۵.۴ سلنه په ښارونو او ۸٤.۶ سلنه په کليو کې ژوند کاوه.

په دې کال کې په کليو يا ښارونو کې مېشت نفوس، چې ټولې کورنۍ ۲،۱ ميليونه وې، په منځني ډول د هرې کورنۍ غړي ۶ تنه ثبت شول.

په داسې حال کې چې د هېواد نفوس په ۱۳۸۸ هـ ش کال کې ۲۶ ميليونه تنه وو؛ په ۱۳۹۷ هـ ش. کال کې ۳۰ ميليونه تنه اټکل شوي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ۱۳۸۶ کال کې، د عمر له مخې د نفوسو د ګروپونو بېلوالی

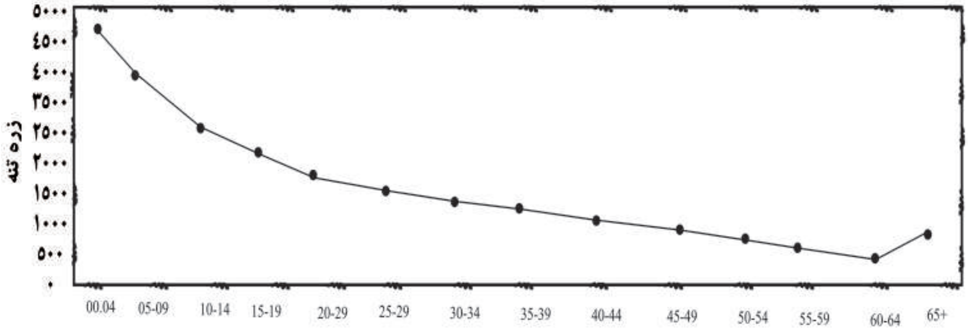

اضافي معلومات

له ۱۳۴۰ څخه تر ۱۳۷۰ لمريز کلونو پورې د نفوسو د زياتوالي معلوماتي جدول.

ګڼه	کال	د ودې سلنه
۱	۱۳۴۰	۳,۱
۲	۱۳۴۸	۳
۳	۱۳۵۰	۲,۸
۴	۱۳۵۹	۲,۶
۵	۱۳۷۰	۱,۹
۶	۱۳۸۶	۲,۰۳

په ټولګي کې فعاليت:

زده کوونکي دې پر ډلو ووېشل شي. هره ډله دې د نفوسو د اهميت په باره کې بحث وکړي او د هېواد د پرمختيا په باره کې دې د هغه اغېز پخپلو کې سره شريک کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوښتنې:

۱- د مخ پر ودې هېوادونو د نفوسو وده څرنګه ده؟

۲- د نفوسو وده څه ارزښت لري؟

۳- د افغانستان د نفوسو احصائیه اټکلي ده که و اقعي؟

۴- په کومو هېوادونو کې د نفوسو کنټرول مجاز نه دی؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

زموږ په هېواد کې د نفوسو وده د کومو لاملونو تابع ده؟ کله چې مو د لیلونه په کتابچه کې ولیکل، بله ورځ پرې په ټولګي کې بحث وکړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د نفوسوڅرنګوالی او په هېواد کې قومي جوړښت

په افغانستان کې د نفوسو څرنګوالی، د لاندنیو مطالبو له مخې مطالعه او ارزولی شو.

- د عمر له مخې.
- د جنس له مخې.

د نفوسو څرنګوالی د ټولنیزو او اقتصادي خدمتونو (کرنې، کانونو او داسې نورو) له مخې مطالعه کېږي.

د ۱۳۵۸ لمریز کال راهیسې د هېواد په سطحه کومه سر شمېرنه نه ده شوې. له همدې امله په افغانستان کې د نفوسو د وېش، ترکیب د ودې د اندازې او اقتصادي او ټولنیزو ځانګړتیاوو په هکله مستند احصائیوي معلومات نشته. خو په ۱۳۸۳ لمریز کال کې د نفوسو د څرنګوالي لومړیتوب د جنس(نارینه او ښځینه) له مخې مطالعه شو.

- په ۱۳۸۳ لمریز کال کې د جنس له مخې د نفوسو د څرنګوالي لومړیتوب احساس شو. د اتمې لسیزې په پیل کې ښځینه وو ته پام وشو، چې د هغوی فعاله ونډه اخیستنه په ټولو برخو کې څرګنده ښکاري. اوس د پام وړ شمېر ښځې په شورا (ولسي او مشرانو جرګه) کې دنده ترسره کوي. په همدې ډول، د ښځو ونډه په دولتي ادارو، په تېره بیا د پوهنې او اقتصاد په بېلابېلو سکتورونو کې زیاته شوې ده.
- مخ پر ودې هېوادونو په ډله کې زموږ د هېواد د نفوسو وده (د زیږیدنې څخه تر ۱۵ کلنۍ پورې) ۴۴,۶ سلنه ، د (۱٦ څخه تر ۶۰ کلنۍ پورې) ۵۲.۹ سلنه او د ۶۵ کلنۍ څخه پورته ۲.۶ سلنه اټکل شوې ده.

په هېواد کې اقتصادي فعاله نفوس تر (۱۵- ۶۵) [۱]کلنۍ پورې دی چې د ۸۰ سلنه یې د کرنې او مالدارۍ په برخه کې او پاتې نورېي په صنایعو، کانونو او ټولنیزو خدمتونو کې بوخت دي او له ۶۵ کلنۍ څخه پورته غیر فعال اقتصادي نفوس تشکیلوي.

۱- د حقوق بشر سازمان د کوچنیوالي عمر د مشغولیت له پلوه ۱۸ کلني غوره کړی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په افغانستان کې د جنس له پلوه د نفوسو څرنګوالی:

کال	ښاري نفوس		کلیوالي نفوس	
۱۳۸۸	ښځې	نارینه	ښځې	نارینه
	۲۵۰۳۰۹۰ تنې	۲۶۵۶۲۰۰ تنه	۸۷۵۲۳۰۰ تنې	۹۱۲۷۴۰۰ تنه
	۵۱۵۹۲۰۰ تنه		۱۷۸۷۹۷۰۰ تنه	

د لوست د وروستنۍ برخې د اضافي معلومات تر سرلیک لاندې جدول کې د عمر له پلوه د نفوسو د ترکیب څرنګوالی ښه کتلی شئ.

په هېواد کې قومي جوړښت او د قومونو جغرافیايي وېش:

• په افغانستان کې د مېشتو قومونو جغرافیايي وېش په څه ډول دی؟

د افغانستان اوسیدونکي د تاریخي دودونو او د اساسي قانون پر اساس ټول افغانان دي. خو د بشري جغرافیې له مخې زموږ په هېواد کې بېلابېل قومونه ژوند کوي چې د هغو په اړه لنډه یادونه کوو.

په دې خاوره کې پښتانه د تاریخي اسنادو له مخې د اریایانو ډېر پخوانی توکم بلل کېږي. هغه ژبه چې پرې خبرې کوي، د پښتو په نوم یا دېږي او د نورو اریايي ژبو په څېر ده.

د یونان وتلي مؤرخ هیرودت پښتانه د پکټ تویس او د دوی سیمې د پکتیس په نوم یاد کړې دې. پښتانه په ټول افغانستان کې استوګن دي، خو زیات یې په ختیځ کابل او د کابل په ګاونډیو ولایتونو، په جنوبي، جنوب ختیځ، ختیځ او جنوب لویدیځ کې ژوند کوي. په شمالي ولایتونو کې هم ګڼ شمېر اوسېږي.

• تاجکان د پښتنو په څېر د دې سیمې د اریایانو ډېر پخوانی قوم دی، چې په ټول هېواد کې شته خو زیات قومونه یې د هېواد په شمال کې له بدخشان څخه تر هرات او د هندوکش په جنوب کې له پروان څخه تر کابل پورې ژوند کوي او دري ژبه خبرې کوي.

• ازبکان او ترکمنان د دې هېواد پخواني اوسیدونکي دي او د هېواد په شمال او شمال لویدیځ کې ژوند کوي. ازبک قرغز، قزاق او ترکمن په ترکي او ازبکي ژبو خبرې کوي.

• هزاره ګان هم زموږ د هېواد پخواني اوسیدونکي دي چې په هزاره ګي لهجه په دري ژبه خبرې کوي. په بامیانو او مرکزي لوړو سطحو کې اوسېږي.

• نورستانیان هم یو اریايي قوم دی او د دې هېواد اوسیدونکي دي. د نورستانیانو د اوسیدو سیمه نورستان او ژبه یې نورستاني ده. یو بل قوم چې اریايي نژاد لري، پشه یان دي چې په کونړ، کاپیسا او

(c) ketabton.com: The Digital Library

لغمان کې ژوند کوي. ژبه يې خټيځه اريايي ريښه لري.

• بل قوم چې اريايي نژاد لري، بلوڅ دي چې د کندهاريه جنوب او چخانسور کې ژوند کوي. ژبه يې بلوڅي ده په پښتو او دري هم خبرې کوي.

په همدې ترتيب، زموږ په گران هېواد کې ځينې قزل باش، عرب اوسيدان هم ژوند کوي. په همدې ډول، ځينې هندوان او سکان هم په کابل، ننگرهار، کندهار، گرديز، خوست او غزني کې ژوند کوي چې د دې هېواد اوسيدونکي دي. د يادولو وړ ده چې ځينې نور قومونه هم شته چې پوره مطالعه او څېړنه غواړي.

په ټولگي کې فعاليت:

د نفوسو څرنگوالی څه مفهوم لري؟ هره ډله به په دې هکله بحث وکړي. د ډلې استازی دې هم ټولگيوالوته ووايي چې په هېواد کې د ميشتو قومونو په هکله بحث وکړي ا وخپل معلومات له نورو سره شريک کړي.

پوښتنې:

۱. هغه قومونه چې په افغانستان کې ژوند کوي، نومونه يې واخلئ.

۲. د اضافي معلوماتو د جدول له مخې د په کار بوختو نفوسو سلنه پيدا کړئ

۳. د کوم عمر خلکو ته فعاله اقتصادي نفوس ويل کېږي؟

له ټولگي څخه بهر فعاليت:

په افغانستان کې د استوگن قومونو په باره کې، له بېلابېلو سرچينو څخه په گټې اخيستې سره يوه لنډه مقاله وليکئ.

اضافي معلومات

نارینه (تنه)	ښځینه (تني)	ټول نفوس (تنه)	سلنه	عمر (په کال)
۱۳۸۶(۲۰۰۷–۲۰۰۸)				
ټول دایمي استوګن نفوس				
۱۱۷۸۳۶۰۰	۱۱۲۵۵۳۰۰	۲۳۰۳۸۹۰۰	۱۰۰	
۲۱۹۲۶۹۱	۲۳۲۱۸۷۱	۴۵۱۴۵۶۲	۲۰	۰۰–۰۴
۱۷۵۰۷۱۷	۱۶۹۴۹۶۲	۳۴۴۵۶۷۹	۱۵	۰۵–۰۹
۱۳۹۹۴۵۶	۱۲۵۳۶۸۷	۲۶۵۳۱۴۳	۱۱	۱۰–۱۴
۱۱۴۸۴۳۷	۱۰۱۷۴۴۴	۲۱۶۵۸۸۱	۹	۱۵–۱۹
۹۵۶۱۸۶	۹۰۴۷۱۲	۱۸۶۰۸۹۸	۸	۲۰–۲۴
۷۶۰۹۷۲	۷۷۹۷۲۱	۱۵۴۰۶۹۳	۷	۲۵–۲۹
۶۱۰۴۱۸	۶۷۶۸۰۵	۱۲۸۷۲۲۳	۵	۳۰–۳۴
۵۳۹۴۱۳	۵۹۵۲۷۱	۱۱۳۴۶۸۴	۵	۳۵–۳۹
۴۹۴۷۴۳	۴۸۶۵۳۴	۹۸۱۲۷۷	۴	۴۰–۴۴
۴۵۰۲۲۱	۴۰۲۴۶۱	۸۵۲۶۸۲	۴	۴۵–۴۹
۳۹۶۶۸۸	۳۲۳۹۲۵	۷۲۰۶۱۳	۳	۵۰–۵۴
۳۲۸۵۴۸	۲۵۱۶۲۶	۵۸۰۱۷۴	۳	۵۵–۵۹
۲۵۶۲۵۸	۱۹۰۹۰۶	۴۴۷۱۶۴	۲	۶۰–۶۴
۴۹۸۸۵۲	۳۵۵۳۷۵	۸۵۴۲۲۷	۴	٦۵ کلن او له هغه څخه پورته

نوټ: د کوچیانو ۱,۵ میلیونه نفوس پکې شامل نه دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲-۵ کورنی او بهرنی لېږد او د نفوسو ځای پر ځای کېدل

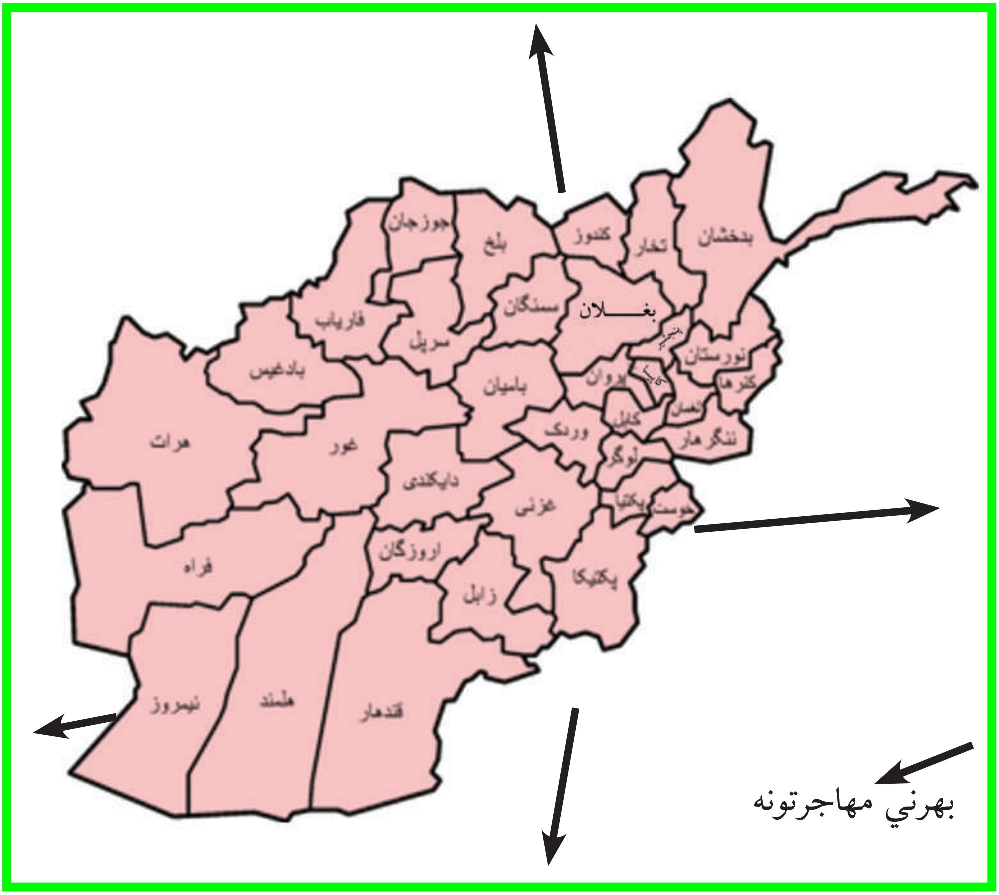

د هغو مهاجرتونو د انګېزو په هکله معلومات لرئ چې زموږ له هېواده شوي دي؟

په هېواد کې دننه او له هېواد څخه بهرته مهاجرتونه د سیاسي او ټولنیزو ستونزو، تاریخي او د طبیعي پېښو د اغېزو له مخې کېږي چې انګېزې یې په لاندې ډول دي:

• **سیاسي لېږد**: سیاسي لېږدیدنه هغه وخت کېږي چې فکري او عقیدتي ازادي موجوده نه وي؛ د بېلګې په توګه، له ۱۳۵۷ لمریزکال څخه وروسته د روس د تهاجم او تېري له امله د افغانانو ډېر لوی مهاجرتونه، چې په نړۍ کې ساری نه لري، نورو هېوادونو او لویو وچوته شوي دي، چې شمیر یې له پنځه میلیونو څخه زیات دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

• **اقتصادي مهاجرتونه**:

د کليو او د کوچنيو او لويو ښارونو خلک لويو صنعتي ښارونو ته د کار او دندو د موندلو او د شتمنيو د ترلاسه کولو او خوندي ژوند لپاره مهاجرت کوي. پورتنيو لاملونوته په پام سره د کليو خلک ښارونو، لکه: کابل، کندهار، هرات، مزار شريف او نورو صنعتي ښارونو ته مهاجرت کوي چې دغه کار لا تر اوسه دوام لري.

• **تاريخي مهاجرتونه**:

په ډېرو پخوانيو وختونو کې اريايان له بلخ (بخدي) څخه شاوخوا سيمو ته تر هند او فارس پورې مهاجر شول. او وروسته يونانيانو، کوشانيانو او مسلمانانو يو پر بل پسې مهاجرت وکړ.

• هغه مهاجرتونه چې د طبيعي پېښو او وچکاليو په سبب رامنځته کېږي، مثلاً په ۱۳۴۹ لمريز کال کې د وچکالۍ له امله زموږ هېوادوال د خپلو کورونو پرېښودلو ته اړشول چې د بادغيس، ارزګان او هزاره جاتو لوړه سطحه په دې ډله کې راځي.

• موسمي مهاجرتونه د تودو او سړو سيمو ترمنځ کېږي؛ يعنې مهاجر په اوړي کې د څارويو د روزنې او همدارنګه د کرنې لپاره ګاونډيو سيمو ته مهاجرت کوي. د هېواد کوچيان يې ښه مثال دي.

• د مهاجرت اغېزې:

مهاجرتونو په افغاني مهاجرو مثبتې او منفي اغېزې کړې دي.

۱-د فعال اقتصادي نفوس له لاسه ورکول.

۲- د مغزونو تېښته (د پوهانو او ماهرو خلکو مهاجرت).

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳- منفي اغېزې لکه: په HIV او د پوستکي په ناروغيو اخته کيدل.

٤- باندنيو هېوادونو ته د سرمايې لېږدول.

٥-د انساني حقوقو تر پښو لاندې کېدل.

مثبتې اغیزې لاندې دي:

۱- د خپل فرهنگ لېږدول او د نورو له فرهنگ سره بلدتيا.

۲- د خپلې ژبې رواجول او د نورو له ژبو سره بلدتيا.

۳- د نوې ټکنالوژي سره بلدتيا.

په ټولگي کې فعالیت:

ز ده کوونکي دې پر ډلو وویشل شي او هره ډله دې د لاندې پوښتنو په باره کې بحث وکړي او د هرې ډلې استازی دې خپل معلومات په ټولگي کې وړاندې کړي.

۱. پر سیاسي مهاجرت او د هغه پر انگېزه بحث وکړئ.

۲. زموږ هېوادوالو لويو او صنعتي ښارونوته ولې مهاجرت کړی؟

۳-آيا تاريخي مهاجرتونه زموږ په هېواد کې شوي دي؟

پوښتنې:

۱-زموږ د گران هېواد اوسيدونکي له کليو څخه ښارونوته ولې مهاجرتونه کوي.

۲- د مهاجرت منفي او مثبتې اغېزې بيان کړئ؟

۳-آيا زموږ هېوادوال اوس هم نورو هېوادونو ته مهاجرت کوي؟ ولې؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

زموږ هېواد وال نورو هېوادونوته ولې مهاجر کېږي؟ په دې باره کې یوه مقاله ولیکئ او د جغرافیې په را تلونکي ساعت کې یې ټولګیوالوته وړاندې کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱,۳ دین

د کعبې معظمې د خونې انځور

د افغانستان زیاتره خلك د کوم دین او مذهب پیروان دي؟

انسانان له خپلو عقیدو سره ژوند کوي. زموږ خلك هم له ډېرو پخوا وختونو راهیسې د بېلابېلو دینونو پیروان وو. زموږ نیکونو اریایانو نوو سیمو ته له کوچېدو مخکې ساده آیین درلوده. دوی د طبعیت هغه عناصر چې پر ژوندانه یې اغېز درلوده، مقدس ګڼل. د افغانستان خلك، له دې سره سره چې په ختیځ کې د ویدي او برهمني زړې عقیدې پیروان وو، د هېواد په شمال لویدیځ کې زردشتي آیین رواج درلود. خو کله چې له میلاد څخه مخکې ۲۰۶ کال

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې اشوکا دبودايي آيين د تبليغ او خپرولو له پاره ملا وتړله چې د هغه تاريخ نه زرکاله وروسته هم دې عقيدې او آيين د هېواد په ختيځ او شمال کې بشپړ رواج وموندو، چې د فکر، هنر او فرهنګ له پلوه يې د دې خلکو په ژوندانه ژوره اغېزه در لوده. بودايي آيين د اشوکا د نفوذ او سلطې په واسط د هندوکش له جنوب څخه ترکندهاره پورې خپورشو.

د اسلام د مقدس دين په ظهور سره بېلابېل دينونه لکه: زردشتي، بودايي او لږ څه آسماني دينونه، لکه يهوديت، مسيحيت په خراسان (افغانستان) کې پېروان او پلويان در لودل. خو داسې دين چې په ټول افغانستان کې عام رواج ولري، وجود نه در لوده. د هغه وخت خراسان يا اوسنی افغانستان د اسلام مقدس دين د منلو له پاره چمتو و. د حضرت عثمان (رض) په واکمنۍ کې، له ۲۵ هجري کال څخه وروسته د اسلامي فتوحاتو لمن افغانستان ته هم راورسېده. احنف بن قيس د هرات ښار ونيوه او خلک يې د اسلام په دين مشرف کړل. درېيم خليفه حضرت عثمان (رض) عبدالله بن عامر د لښکر مشر وټاکه. عبدالله بن عامر اسلامي امپراطوري ترختيځ پورې وغزوله. هغه سرخس، فارياب، تالقان، کندهار او غزنی فتح او اسلام يې هلته خپور کړ. کابل يې يو کال محاصره کړ او په مشکل سره يې فتح کړ. د وخت په تېرېدو سره د افغانستان ټولې سيمې د اسلام په دين مشرف شوې .يوازې کافرستان، چې وروسته په نورستان ياد شو، پخوانی دين تر ډېرې مودې پورې وساته چې په ۱۹م پېړۍ کې د اميرعبدالرحمن خان په دوره کې د اسلام په دين مشرف شول. د افغانستان د اسلامي جمهوري د دولت رسمي دين اسلام دی. د نورو دينونو پيروان، د خپلو ديني مراسمو په ترسره کولو کې د قانون له احکامو سره سم آز اد دي. په افغانستان کې هېڅ قانون نه شي کولی چې د اسلام د مقدس دين د معتقداتو او احکامو مخالف وي.

په اوسني وخت کې د افغانستان خلک ۹۹.۶ سلنه د اسلام د مقدس دين پيروان دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځينې هندوان او سکان په کابل، جلا ل آباد، کندهار، چاريکارو، گرديز او نورو ښارونوکې اوسېږي چې اکثر يې سوداگر دي.

د افغانستان مطلق اکثريت خلك د حنفي مذهب پيروان دي او د تشيع مذهب پيروان هم لري. د افغانستان اهل تشيع په جعفري او اسماعليه مذهبونو وېشل شوي دي.

په ټولگي کې فعاليت:

ز ده کوونکي پر ډلو وېشل کېږي او هره ډله دې پر لاندې يوه موضوع بحث وکړي او د بحث نتيجه دې په ټولگي کې شرحه کړي.

- آريايانو کوم ايين درلود؟
- بودايي آيين څه وخت او چېرته خپور شو؟
- د اسلام دين په افغانستان کې څه ډول خپور شو؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوښتنې:

لاندنې سمې او غلطې پوښتنې یوه له بلې څخه بېلې کړئ:

۱. آریایانو د طبیعت هغه عناصر، چې په ژوندانه کې یې اغېزناك وو، مقدس ګڼل.

۲. د افغانستان ټول خلك د یو مذهب یعنې اسلام پیرو دي.

۳. کومو خلکو په افغانستان کې د اسلام په خپرولو کې نقش درلوده؟

۴. په اوسني وخت کې د افغانستان خلك د کومو دینونو او مذهبو نو پیروان دي؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

د ټولنو په هوساینې کې د اسلام د مقدس دین د ښېګڼو په اړوند خو کرښې ولیکئ او ټولګیوالوته یې ولولئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳ ـ ۲ ژبه

په افغانستان کې له ډېرشو څخه زیاتې ژبې شته چې د هېواد په بېلابېلو سیمو کې خلك په بېلابېلو لهجو پرې خبرې کوي.

د افغانستان د ژبو اهمیت، لکه: د نړۍ د نورو ژبو په شان د ویونکو په شمېر پورې اړه لري. د مثال په ډول، پښتو او دري د هېواد په پراخه ساحه کې عمومیت لري او خلك ورباندې خبرې کوي او د افغانستان تقریباً ټول خلك پرې پوهېږي؛ خو په اورمړي او عربي یوازې په څو محدودو کلیو کې خبرې کېږي.

اندو اروپایي ژبې په دوو اریایي (اریاني) او هندي ډلو وېشل کېږي. اریایي ژبې په عمومي ډول د هېواد په جنوب لویدیځ، شمال لویدیځ او شمال ختیځ کې زیاته رواج لري او مشهورې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژبې يې پښتو، دري، بلوچي، اورمړي او پاميري غلچه يي يعنې غرنۍ ژبې دي. په هندي ژبو کې گوربتي، کلشه يي، تيرايي، سندي او پنجابي شاملې دي. رويدا ژبې چې د آريايي هندي گروپ ترمنځ يوه ځانگه ده چې کتي، بشکلي، واېگلي، پرسيني، اشکوني، پشه يي، پراچې اونورستاني په کې شاملي دي چې په عمومي ډول د نورستان او د هغه د شاوخوا خلك پرې خبرې کوي.

د افغانستان نورې ژبې ترکي او مغولي دي چې د وه لړۍ په کې شاملې دي. يوه لړۍ هغه ژبې دي چې په مرکزي آسيا پورې اړه لري لکه ازبيکي، قزاقي او قرغزي. دوهمه لړۍ يې په جنوب لويديځ پورې اړه لري چې ترکمني او آذري احتوا کوي.

۳.۳. د ژبو جغرافيايي وېش:

د افغانستان ژبې چې خلك پرې خبرې کوي، دا دي:

- **پښتو**: هغه کسان چې په پښتو خبرې کوي، تقريبا په ټول هېواد کې استوگن دي. خو زياتره پښتانه د افغانستان په ختيځو، جنوبي او جنوب ختيځو سيمو کې استوگنه لري. د اژبه ډېرې لهجې لري چې مشرقي او کندهاري لهجې يې يو له بل څخه ښې پېژندل کيږي.
- **دري**: د هېواد ډېره پخوانۍ ژبه ده. د هېواد زيات خلك په مختلفو لهجو له دې ژبې سره څه نا څه په ټول هېواد کې بلديت لري.
- **بلوڅي**: د هلمند،گودزېرې، صابري هامون او د هېواد د لويديځ سرحدونو ځينې خلك پرې خبرې کوي.
- **ازبکي**: د هېواد په شمالي ولايتونو کې ځينې خلك پرې خبرې کوي.
- **ترکمني**: د هېواد په شمال او شمال لويديځ کې د هرات تر ولايته پورې ځينې خلك پرې خبرې کوي.
- **پراچي**: د نجراب په يوه دره کې، چې د تگاب له اله ساى سره نښتې ده، ځينې خلك پرې خبرې کوي.
- منجي ژبه د بدخشان په منجان، واخي په واخان، سريگي د واخان په شمال، سنگليچي د

(c) ketabton.com: The Digital Library

منجان په ختيځ او د بدخشان د زيباك په جنوب، زيباکي ژبه د بدخشان په زيباك، اشکاشمي د بدخشان په اشکاشم، شغني د بدخشان په اشکاشم او شغنان، رو شاني او اشري د بدخشان په لويديځ او د پنج د سيند په غاړه کې او قرغزي ژبه په کوچني پاميرکې مرو جې دي.

• کټه وايګلي، شکوني او پاروني په نورستان کې، کورباتي ژبه په ختيځ نورستان، پشه يي ژبه په نورستان او د لغمان په درو، تګاب، نجراب، کوهستان، کاپيسا او پغمان کې، تيراهي د خيبر په لويديځ او ډکه اوجتي د جټانو ژبه ده.

• په سندی، لهندا او پنجابی اهل هنود خبرې کوي.

• اورمړي په لوګر، براهوي د چخانسور د شورابک په شاوخوا سيمو کې رواج لري. مغلي او آذري ژبې اوس له منځه تللي دي. خو قزاقي د بلخ د ولايت په ځينو سيمو کې شته.

په پښتو او دري ژبه د افغانستان اکثريت خلك خبرې کوي او د دولت رسمي ژبې دي. په هغو سيمو کې چې اکثريت خلك يې له ازبکي، ترکمني، پشه يي، نورستاني، بلوچي ګوجري او يا پاميري ژبو څخه په يوه ژبه خبرې کوي، هلته پر پښتو او دري سربېره سيمه ييزه ژبه د درېمې رسمي ژبې په توګه دي.

په ټولګي کې فعاليت:

زده کوونکي پر ډلو ووېشل شي. هره ډله دې پر لاندې يوه موضوع پخپلو کې بحث وکړي.

يو تن دې د خپلې ډلې په استازيتوب، موضوع په ټولګي کې شرحه کړي.

• د افغانستان خلك په کومو ژبو خبرې کوي. کومې ژبې د کوم دليل له مخې رسمي دي؟

• اندو اروپايي ژبې پر څو برخو وېشل شوې دي؟د هر ګروپ مشهورې ژبې له سيمو سره واضح کړئ.

• در ويدا، ترکي او مغولي ژبو په باره کې معلومات ورکړئ

(c) ketabton.com: The Digital Library

• بلوڅان، ازبیکان ترکمنان د افغانستان په کومه سیمه کې ژوند کوي؟

پوښتنې:

۱. د افغانستان هندوان په (   )، (   ) او (   ) ژبو خبرې کوي.

۲ پشه يي ژبه د هېواد په کومو سيمو کې رواج لري؟

۳. اوس کومې ژبې له منځه تللې دي او ويونکي نه لري؟

۴. پښتو او دري ولې رسمي ژبې دي؟

۵. کومې ژبې په کوم دليل د دريمو رسمي ژبو حيثيت لري؟

له ټولګي څخه بهر فعاليت:

د افغانستان مهمې ژبې په يوه جدول کې په ترتيب وليکئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱,۴– د مواصلاتو اهمیت:

په پورتني انځور کې کومه لویه لار وینئ؟

مواصلاتي لارې د یوې ټولنې او هېواد د اقتصادي، ټولنیز، سیاسي، فرهنګي او اداري پرمختګ بنسټ ګڼل کېږي. ټولې اقتصادي اړتیاوې (کرنیزې، صنعتي او تجارتي)، ټولنیزه، فرهنګي او سیاسي وده د مواصلاتي کرښو له ترقۍ او پرمختګ پرته امکان نه لري.

د یوې هوسا ټولنې اقتصادي او صنعتي پرمختیا د مواصلاتي کرښو او نقلیه وسیلو په پرمختګ او ترقۍ پورې اړه لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مخ پر ودې هېوادونه چې د اقتصادي او صنعتي پرمختګ لومړني پړاوونه وهي، تر ټولو لومړی باید مواصلاتي او ټرانسپورتي شرایط برابر کړي، چې تولیدي او تجارتي وسایل او کسب او کار وده وکړي. افغانستان د مخ پر ودې هېوادونو په ډله کې په وچې پورې تړلی او غرنی هېواد دی. سیندونه یې هم د زیات ځوړ او سېلابي رژیم په درلودلو د بېړیو د چلولو لپاره برابر نه دي. نو د ځمکنیو مواصلاتي او هوایي سکټورونو وده د هېواد بنسټیزه اړتیا ده. له منظمې مواصلاتي شبکې پرته هر اړخیزه اقتصادي او ټولنیزه وده ممکنه نه ده. مواصلاتي لارې ښارونه او سیمې سره نښلوي. اومه او د انرژۍ تولیدوونکي مواد صنعتي مرکزونو او صنعتي او کرنیز محصولات بازارونو او استهلاکي مرکزونو ته لېږدوي.

په دې برخه کې پانګه اچونه د یوه هېواد د اقتصاد بنسټ جوړوي، چې په ټول هېواد کې د اقتصادي، سیاسي، فرهنګي او اقتصادي پلان جوړونې د ودې او پراختیا سبب کېږي.

د مواصلاتو د اقتصادي اهمیت په هکله لنډ ویلی شو چې:

- له منظمو ټرانسپورتي لارو څخه د ګټې اخېستنې په سبب بازار کې د کالیو بیه کمېږي.
- د سون د موادو په لګښت کمېږي او د سوداګرۍ مالونه د وخت له ضایع کېدلو پرته بازارنو ته لېږدول کېږي.
- بېلابېل قومونه د یو او بل له دود او دستور څخه خبرېږي. د هېواد ملي یووالی تأمینېږي، چې ورسره په ستونزو اخته سیمو ته په چټکۍ مرستې استول کېږي.
- د ټرانسپورتي لارو په نشتوالي کې پر دې سربېره چې پورتنۍ موخې لاس ته نه راځي؛ بلکې د فرهنګ او ښوونې او روزنې د وروسته والي لامل هم کېږي.

زموږ په هېواد کې په تېرو وختونو کې د پورتنیو ستونزو په درک سره پخپلو پنځه کلنو پلانونو کې ډېره پرمختیایي بودجه، د موټرو د سړکونو د جوړولو لپاره بېله شوې وه. له درې لسیزو څخه په زیاته اوږده تېل شوې داخلي جګړه کې ټولې مواصلاتي شبکې ویجاړې شوې او د هغو بیا جوړولو

(c) ketabton.com: The Digital Library

ته اړتیا پېښه شوه. له همدې امله، د موقت حکومت له تشکیل څخه وروسته د توکیو – جاپان په کنفرانس کې د هېواد د لویو لارو جوړولو او پراختیا ته د اقتصادي زیربنا په توګه د لومړیتوب حق ورکړل شو. اوس د حلقوي لویې لارې ۸۰ سلنه جوړه شوې او له بندرونو سره نښلول شوې ده. په همدې ډول، یوله بل سره د ولایتونو او له مرکز سره د ولسوالیو نښلول دوام لري.

له بلې خوا، په پام کې دي چې ټرانزیټي کرښې د شمال او لویدیځ ګاونډیانو سره فعالې شي او زموږ د هېواد د سوداګرۍ اړیکې به په منطقه کې پراخې شي.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي په مناسبو ډلو کې تنظیمېږي. یوه ډله دې د مواصلاتو اهمیت د هېواد د اقتصادي زیربنا په توګه او دوهمه ډله د هېواد په اقتصادي او ټولنیزې ودې کې د مواصلاتو برخه باندې بحث وکړي. د ډلې یو غړی د زده کوونکو د فعالیت پایلې، ټولګیوالو ته وړاندې کوي. په پای کې ښوونکی د ډلې د فعالیت پایلې د خپلو معلوماتو په ورزیاتولو را ټولوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوښتنې:

لنډه ځواب ورکړئ:

۱ - زموږ په هېواد کې ځمکني او هوايي ټرانسپورټ د مواصلات له نورو برخو څخه ولې ښه وده کړې ده؟

۲ - په تېرو پنځه کلنو پلانونو کې زيات پام ولې د مواصلاتو وده ته شوی و؟

۳ - د توکيو - جاپان د همکاريو په کنفرانس کې زيات پام د هېواد د لويولارو بيا جوړولو ته واړول شوی و.

له ټولګي څخه بهر فعاليت:

د هېواد د اقتصادي ودې له مخې د ځمکنيو مواصلاتو اهميت په څو کرښوکې وليکئ او د جغرافيې د مضمون په راتلونکي ساعت کې يې په ټولګي کې و لولئ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځلسم لوست:

۲,۴ـ ځمکنی حمل او نقل

پوهیږئ چې موټر کله زموږ هېواد ته وارد شو؟

د حمل و نقل د یو منظم مواصلاتي سیستم شتون (صنایعو په ګډون) د ټولنیز او اقتصادي پرمختیا بنسټ جوړوي او په هېواد کې د ټولنیز، اقتصادي یووالي د رامنځته کیدو سبب کېږي او د خدماتي موادو او اطلاعاتو د لېږد لپاره اسانتیاوې برابروي. په ملي سویه سوادګري پرمختګ کوي او له هغې سره یوځای د پرسونل استخدام او عواید هم زیاتېږي. د ژوند کچه هم لوړېږي. د دې ډول زیربناوو شتون په افغانستان کې، د ځمکې جغرافیایي جوړښت ته په پام سره، چې په ځانګړو او جلا سیمو وېشل کېږي، فوق العاده ارزښت لري. په تېره بیا د صنایعو پراختیا، چې له هغې پرته صنعتي مؤسسو ته اومه مواد او انرژي تولیدوونکي مواد او د هغو تولیدات استهلاکي سیمو ته انتقالیدی نه شي.

د منځنۍ آسیا په جنوب کې د افغانستان د جغرافیایي موقعیت ته په پام سره د تاریخ له ډېرې پخوا دورې څخه د اوږدې مودې لپاره د ختیځ او لویدیځ او د شمال او سویل تر منځ د سوداګرۍ اړیکو په تامین کې ډېر اهمیت لري. د دې تجارتي او فرهنګي اړیکو دوام د هېواد د ژوندانه د کچې په لوړولو کې د اقتصاد او فرهنګ له پلوه ډېر مهم رول لوبوي. له میلاد څخه مخکې په څلورمه پېړۍ کې د پوځي یرغل په پای کې د یونان او هند ترمنځ سوداګریزې اړیکې د افغانستان له لارې تأمین شوې وې. په لومړي میلادي کال کې د یونان د باختري پاچاهانو په وخت کې افغانستان د سوداګریزو اړیکو په تأمین

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې لوړ مقام درلوده؛ بلخ د هغې لارې د نښلیدو ځای ګڼل کېده.

په همدې ډول، د وریښمو او درملولاره (د کوشانیانو د امپراطورۍ په دوره کې) له دې هېواد څخه تېرېده. له همدې امله، د بلخ ښار د لویدیځ (اروپایي) او ختیځ (دچینایي او هندي) کالیو د تبادلې مرکز و.

د امیر عبدالرحمن خان د حکومت په وخت کې د نوو کاروان سرایونو ابادولو او په هېواد کې دننه د سوداګرۍ د محصول لغوه کېدلو د سوداګرۍ او اقتصاد لپاره زمینه برابره کړه. انګلیسانو له کراچۍ څخه ترکوټې او چمن پورې د اوسپنې کرښه و غځوله. خو د هېواد خارجي تجارت ته پام و نه شو.

تر ۱۹۳۰ م کال پورې، چې د ۱۳۰۸ لمریز کال سره سمون لري، ټول مسافرتونه پلي وو او وړل او راوړل د حیواناتو په مرسته ترسره کېدل. له هغې څخه وروسته په حمل و نقل کې له عصري وسایلو څخه ګټې اخیستنې چټکه وده وکړه.

په ۱۹۰۹م کال کې د امیرحبیب اله خان په دوره کې د لومړي ځل لپاره موټرونه د دملر له کمپنۍ څخه په ممبیي (بمبیي) کې وپېریدل شول او په کابل کې په کار واچول شول.(۵۷) تنه کارګران هم بمبیي ته واستول شول چې د موټرو تخنیکي کارونه زده کړي. د موټرو شرکت د در باریانو له خوا جوړ شو. د یادونې وړ ده چې بایسکل مخکې افغانستان ته وارد شوی و.

د کاروانونو د تګ او راتګ لارې ترمیم شوې. د موټرو لپاره نوي سړکونه د کابل – جلال آباد، جلال آباد- لغمان ، کابل ـ جبل السراج، کابل – لوګر او کابل – غزني ترمنځ جوړ شول. د ټول هېواد په ښارونو کې کاروان سرایونه د سراجیه رباطونو په نوم په خلکو ودان شول. د دوه رباطونو تر منځ واټن شپږ کروه (تقریباً ۱۸ کیلومتره) و. پر دې سر بېره، د سیندو له پاسه عصري پلونه د مو ټرو د تګ او راتګ لپاره جوړ شول.

په امانیه دوره کې او له هغې څخه وروسته ځمکنیو مواصلاتو ته زیات پام وشو. د سړکونو جوړول او د مواصلاتي کرښو پر مختیایو لازمي امر وګڼل شو.څرنګه چې افغانستان په وچې پورې تړلی هېواد دی او سمندر ته لاره نه لري. نو په هېواد کې د ننیو او بهرنیو اړیکو د تامین لپاره له ځمکني او په دوهم پړاو کې له هوایي ټرانسپورټ څخه اغېزناکه طریقه نه شته.

د ځمکنیو ټرانسپورټي لارو د جوړولو او پراختیا په وړاندې زیاتې ستونزې دي چې ځینې یې په

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګوته کوو.

- د هېواد طبيعي جوړښت او غرنۍ بڼه.
- د غرنيو او دښتي سيمو بېل اقليمونه.
- د عصري وسايلو، فني پرسونل او پوره پانګې نشتوالی.

تاسې پو هېږئ زموږ د هېواد $\frac{1}{٣}$ برخه غرنۍ ده. دغه غرونه له شمال ختيځ څخه د جنوب لويديځ په لوري د يوه طبيعي دېوال په توګه پراته دي او هېواد يې په دوه شمالي او جنوبي برخو وېشلی دی. زياتره کوتلونه يې له ٣٠٠٠ مترو څخه زيات لوړوالی لري او د کال په زياته موده کې په واورو پټ وي او د تګ او راتګ په وړاندې خنډ ګرځي. زياتې درې يې له شمال څخه جنوب ته، چې سور يې لږ دی، د سيندونو په اوږدو کې پرتې دي چې د تګ او راتګ په وړاندې ستونزې جوړوي. په همدې ډول، غرنۍ سيمې او پراخه شګلنې دښتې هم د ځمکني ټرانسپورټ د پراختيا په وړاندې ستونزې جوړوي، چې زياتې پانګې، عصري وسايلو او فني پرسونل ته اړتيا لري.

د هېواد د سيندونو مسيرونو، له دې سره سره چې د کارواني لويو لارو په غځولو کې اغېزناکه مرسته کړې ده. خو د ځمکني ټرانسپورټ په غځولو او پر مختګ کې يې ستونزې را منځته کړې دي. د دې تر څنګ چې ځينو ځايونو کې درې دومره تنګې دي، چې يوازې د سيند د بهيدو لاره يې جوړه کړې ده، لکه: ماهيپر، درونټه، سالنګ او داسې نور، چې په ځينو ځايونو کې د غرونو د توږلو او د تونل د کيندلو اړتيا پيښېږي. سيندونه هم کرېږي او تاو را تاوېږي او سړکونه بايد څو ځله د سيند له پاسه تېرشي. پر دې سر بېره بېشماره پلونه او استنادي ديوالونه بايد د واورې د ښوييدو په وړاندې جوړ شي. له همدې امله د دې ستونزې د حل لپاره زيات وخت، پوره پانګې او فني پرسونل ته اړتيا ده.

له دې ټولو ستونزو سره سره ځمکنی ټرانسپورټ له ټولو نورو ټرانسپورټونو څخه اړين او ګټور دی.

د اوسپنې د کرښو د پرمختګ په وړاندې پاسني ياد شوي خنډونه د پام وړ دي، چې د هغو له مخې زموږ په هېواد کې د اوسپنې کرښې نه وې جوړې شوې. خو په پام کې ده چې د ګاونډيو هېوادونو (ايکو او سارک) په مرسته دغه ستونزه په را تلونکي کې حل شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په مناسبو ډلو کې تنظیم شي. هره ډله دې په هېواد کې د اقتصادي او ټولنیزې زیر بنا په توګه د مواصلاتو په رول په خپلو کې بحث وکړي او د خپلو بحثونو پایلې دې یو زده کوونکی ټولګیوالو ته بیان کړي او نماغلي ښوونکی دی د بحث پایله، له خپلو معلوماتو سره یو ځای را ټوله کړي.

پوښتنې:

لنډه جواب وواياست:

۱- د خپل هېواد د ځمکني ټرانسپورټ د پرمختګ په وړاندې ستړي ستونزې په لنډه توضیح کړئ.
۲- په هېواد کې ولې ځمکني ټرانسپورټ له نورو ټرانسپورټي ډولونو څخه زیاته پراختیا موندلې ده؟
۳- د هېواد په اقتصادي پر مختګ کې د ځمکني ټرانسپورټ اهمیت توضیح کړئ.

لاندنۍ نیمګړې جملې بشپړې کړئ:

۱- موټر لومړ ی ځل لپاره د................حکومت په دوره کې هېواد ته وارد شو؟
۲- د لومړي ځل لپاره د افغانستان له لارې د هند او یونان تر منځ د ....
د حکومت په وخت کې تأمین شوی وی.

سم ځوابونه د (س) او غلط ځوابونه د (ن) په توري په نښه کړي:

۱- ایا زموږ د هېواد جغرافیایي موقعیت د ختیځ او لویدیځ تر منځ د تجارتي اړیکو په تأمین کې ډېر اهمیت لري؟
۲- ایا د موټر لپاره د سړکونوجوړول د امیر عبدالرحمن خان د حکومت په وخت کې پیل شول؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

د هېواد د اقتصادي، ټولنیزې او فرهنګي پراختیا په هکله د ځمکني ټرانسپورټ اهمیت په څو کرښو کې ولیکئ او د جغرافیې د مضمون په را تلونکي ساعت کې یې ټولګیوالو ته ولولئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

الف: څو ډوله ټرانسپورټي وسایل پېژنئ؟

پورتنیو انځورونو ته په غور وګورئ؛ دغه وسایل د ټرانسپورټ په کوم ډول پورې اړه لري؟

د ځمکني ټرانسپورټ اصطلاح هغو وسیلو ته ویل کېږي چې د ځمکې د و چې برخې له پاسه حرکت کوي، لکه د بار وړلو حیوانات، بایسیکل، موټر سایکل، موټر (لاری، بسونه، میني بسونه، ګرندي موټرونه) او اورګاډي له ټولو ډولونو سره.

د دغو وسیلو په اختراع سره د سیمو او هېوادونو تر منځ واټن لنډېږي. هغه واټنونه چې کاروانونو په اونیو کې وهل، اوس د دې وسیلو په مرسته څو ساعتونو ته را لنډ شوي دي. همدارنګه، له دې وسیلو څخه په ګټې اخېستنې درانه تجارتي مالونه، چې پخوایې د لېږدېدو توان نه وو، اوس په اسانۍ سره لېږدول کېږي.

بایسکل د ټرانسپورټ ډېره ګټوره وسیله ده. په میلیونونو انسانان ورڅخه ګټه اخلي. آن تر دې چې په ځینو هېوادونو کې یې د بایسکل د چلولو لپاره ځانګړي واټونه او جادې هم جوړې کړې دي.

د لومړي ځل لپاره بایسکل یوانګلیسي پوه کنت دوسواك په ۱۷۹۰ م کال کې اختراع کړ، چې دوه څرخونه او یو چوکاټ یې درلود. اوس په نړۍ کې په سلګونو ډوله بایسکلونه جوړېږي چې نه یوازې ټرانسپورټي وسیله ده، بلکه: د سپورټ لپاره هم ګټور دي. د سون مواد نه لګوي او د استوګنې چاپیریال نه ککړوي. د چین د خلکو د ځمکني ټرانسپورټ زیاته برخه په تېره بیا په ښارونو کې بایسکل جوړوي.

زموږ هېواد ته بایسکل له موټر څخه مخکې د امیر حبیب الله خان د حکومت په وخت کې وارد شو. اوس په زرګونو تنه خلك ورڅخه ګټه اخلي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بله وسیله چې له موټر سره ورته ده، خو د کوچني ماشین په مرسته چې لږ تېل مصرفوي فعالیت کوي، د موټر سایکل په نوم یادېږي. څرنګه چې د تېلو لګښت یې لږ دی نو زیاته ګټه ورڅخه اخېستل کېږي. زموږ په هېواد کې یې استعمال له بایسیکل څخه وروسته ډېر دی .

د ۱۸ م. پېړۍ په دوهمه نیمایي کې د بخار ماشین په کشف سره، سمنګتن د انتقالولو یوه وسیله جوړه کړه چې د بخار په واسطه یې حرکت کاوه چې دغه لومړنی جوړ شوی موټر ګڼل کېږي. په انګلستان کې زیاتې انتقالاتي وسیلې جوړې شوې، خو د ډېرو سکرو د لګولو له امله یې زیات لوګی کاوه او د تخنیکي نیمګړتیاوو له مخې یې زیات ټکرونه کول.

د ۱۹ م پېړۍ په دوهمه نیمایي کې داسې موټر اختر اع شو چې په نفتو یې حرکت کاوه. زموږ په هېواد کې کله چې مستر دین د برتانوي هند د خارجه چارو وزارت سکرتر په ۱۹۰۴ زېږدیز کال په ډسمبر کې کابل ته سفر کاوه، د نورو سوغاتونو تر څنګ یې یوه عراده موټر هم امیر حبیب الله خان ته ډالۍ کړ، چې ۷۰۰ سټرلنګ پونډه ارزښت یې درلوده. په هغه موټر کې د تېلو پر ځای لرګي سوځېدل او ماشین ته یې حرکت ورکاوه.

اوس زموږ هېواد ته بېلابېل ډول موټرونه وارد شوي دي، لکه: (باروړونکي موټرونه، د طبیعي ګاز او تېلو ټانکرونه)، کوچني او لوی بسونه او ګړندي موټرونه چې د نړۍ د ډېرو عصري کمپنیو څخه پېرودل کېږي.

د اوسپنې کرښه د مالونو د وړلو او راوړلو ډېره پخوانۍ وسیله ده چې د بخار د ماشین په واسطه په کار اچول شوې او د اوسپنې کرښې ورته غځېږي او نن سبا د ځمکني حمل و نقل ډېرهستره وسیله ده.

په ۱۳۰۵ لمریز کال کې د شاه امان الله خان په دوره کې، کله چې د دارالامان عصري ښار جوړول پېل شول، د خلکو او تعمیراتي مالونو د انتقال لپاره یو کوچنی اورګاډی د اوسپنې کرښې سره هم هېواد ته وارد شو چې دا کرښه د شاه دو شمشیره له زیارت څخه د دارالامان تر ماڼۍ پورې غځېدلې وه.دغه اورګاډي د بخار یو انجن او څو ډبې درلودې او هره ورځ به یې خلک او کالي په دې کرښه انتقالول . تر اوسه یې نښې د کابل په موزیم کې شته.دغې کرښې له ۸-۷ کیلومترو پورې اوږدوالی در لوده او تر ۱۳۰۷ لمریز کال پورې فعاله وه. د شاه امان اله خان له سقوط څخه وروسته، د هغه وخت حکومتونو د اوسپنې کرښې له جوړولو او غځولو سره مینه ښکاره نه کړه.

د یادونې وړ ده چې په هېواد کې له د ملي بس څخه پرته ټولې ټرانسپورټي تصدیګانې منحل اعلان شوې. دا تصدي د زرو څخه د زیاتو بسونو په درلودلو د کابل ښار په دننه او د هېواد په ولایتونو کې فعالیت کوي او په پام کې ده چې د برېښنا یي بسونو پروژه چې د کابل ښار په داخلي جګړو کې ړنګه شوې دوهم ځلي احیا کړي. برېښنایي بسونه پردې سربېره چې لږ لګښت لري، د ژوند چاپیریال هم نه ککړوي.

سربېره

(c) ketabton.com: The Digital Library

اضافي معلومات (**د مطالعې لپاره**):

ځمکنی ټرانسپورټ په ځانګړي ډول د وسایطو واردولو د یادونې وړ پر مختګ کړی دی. په ۱۳۸۵لمریز کال کې د ټولو ثبت شوو موټرو شمېر ۶۰۶۹۴۴ عرادو ته رسېده. دا شمېر په ۱۳۸۶لمریز کال کې ۸۷۳۷۰۱عرادو ته لوړ شو چې ۸/۴۳سلنه ډېروالی راښيي. شخصي او ټکسي موټر ډېر زیاتوالی ښکاره کوي او همدارنګه د لاریو شمېر ۱۱۷۴۶۰څخه ۱۳۵۴۴۶ او د بسونو شمېر له ۴۸۵۱۳ څخه ۵۸۰۴۹ عرادو ته لوړ شوي.

ځمکنی ټرانسپورټ				
خصوصیات	د مقیاس واحد	۱۳۸۴ لمریز کال کې	۱۳۸۵ لمریز کال کې	۱۳۸۶ لمریز کال کې
ټول موټرونه	عرادي	۴۸۶۱۴۱	۶۰۶۹۴۴	۸۷۳۷۰۱
دولتي سکټور	عرادي	۲۸۵۱۰	۳۰۲۵۱	۳۳۳۰۶
خصوصي سکټور	عرادي	۴۵۷۶۳۱	۵۷۶۶۹۳	۸۴۰۳۹۲
لارۍ	عرادي	۱۰۰۸۸۳	۱۱۷۴۶۰	۱۳۵۴۴۶
دولتي سکټور	عرادي	۱۱۳۴۱	۱۱۹۰۸	۱۲۹۱۵
دخصوصي سکټور	عرادي	۸۹۵۴۲	۱۰۵۵۵۲	۱۲۲۵۳۱
بسونه	عرادي	۴۱۷۱۳	۴۸۵۱۳	۸۰۴۹
دولتي بسونه	عرادي	۳۳۶۸	۳۵۸۶	۴۲۱۳
ګرځندي موټرونه	عرادي	۲۶۲۷۰	۳۱۴۱۶۵	۵۱۷۶۰۱
دولتي سکټور	عرادي	۱۲۵۷۹	۱۳۲۳۳	۱۴۵۰۱
موټر سیکلونه	عرادي	۶۴۸۱۷	۱۰۸۲۸۲	۱۲۷۹۵۹
دولتي سکټور	عرادي	۱۲۲۲	۱۵۲۱	۱۶۷۷
په هیوادکې د بهرنیو اتباعو و سایط	عرادي	۱۲۶۶۸	۱۳۲۹۶	۲۵۷۹۴

۱۳۸۶ لمریز کال د مرکزي احصایې د اداري دکلنی احصایې ۲۰۵مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې پر مناسبو ډلو وویشل شي او ټولې ډلې دې په ټولنه کې د ځمکني ټرانسپورټ په اهمیت بحث وکړي او همدارنګه د ژوندانه په چاپېریال باندې د هغه بې ساري زیاتوالي اغېزې دې روښانه کړي او د ډلې یو غړی دې د بحثو نو پایله ټولګیوالو ته بیان کړي.

پوښتنې:

لنډه یې ځواب کړئ:

۱- د ځمکني ټرانسپورټ د وسایلو ډولونو نومونه واخلئ.

۲- د ټرانسپورټي وسیلو اختراع کومې اسانتیاوې رامنځته کړې دي؟

لاندنۍ نیمګړې جملې بشپړې کړئ:

الف: د بایسکل مخترع .... دی.

ب: زموږ هېواد ته موټر د برتانوي هند د بهرنیو چارو د سکرتر .... سفر په وخت کې کابل ته راوړل شو.

سم ځواب په نښه کړئ:

الف: بایسکل د انتقال ګټوره وسیله ده چې د ژوندانه چاپېریال نه ککړوي.

ب: پخوانۍ ټولې ټرانسپورټي تصدۍ منحل شوې دي.

ج: د اوسپنې کرښه د غازي امان اله خان د پاچاهۍ په دوره کې افغانستان ته وارد شوې ده.

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

زموږ په هېواد کې د ځمکني ټرانسپورټ (د اوسپنې کرښې) د سترې وسیلې د اهمیت په هکله تبصره ولیکئ او د جغرافیې په راتلونکې ساعت کې یې ټولګیوالوته بیان کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ب: د افغانستان د لويو لارو په هکله څه پوهېږئ؟

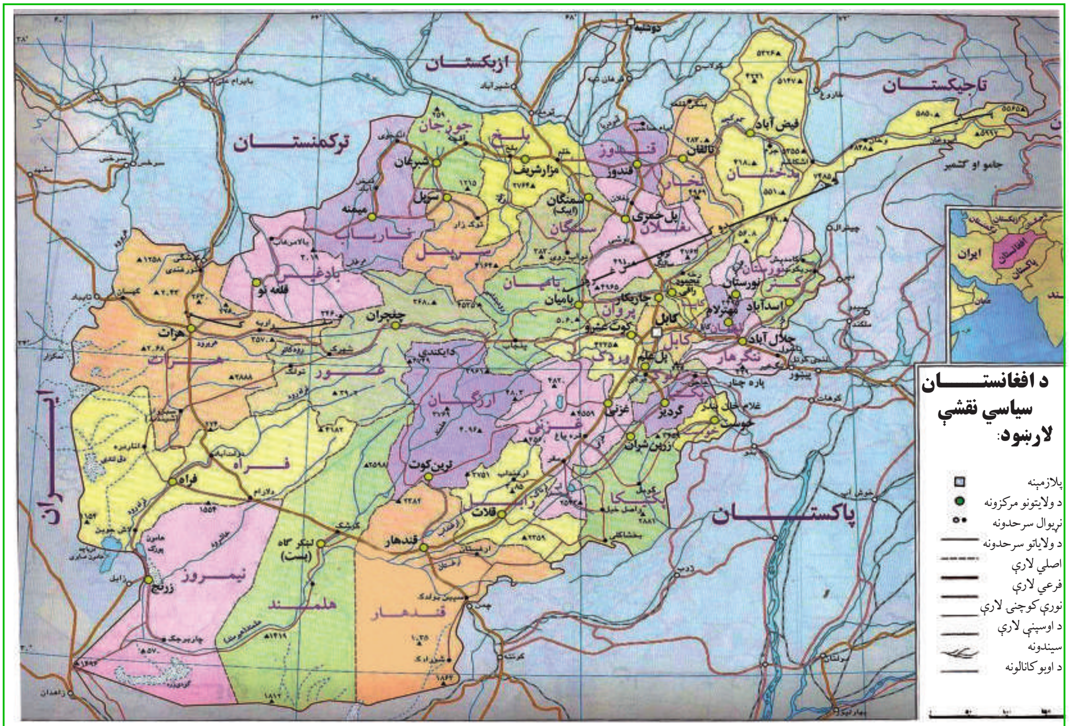

لويې لارې په يوه هېواد کې، د بدن لپاره د وينې د شريانونو معنا لري.هغه هېوادونه چې په هغو کې لويې لارې لږې پر مختللې دي، په واقعيت کې په هغه هېواد کې ټولنيزه او اقتصادي وده په ټپه دريدلې او د اقتصادي څرخ بېلې برخې، لکه: صنعتي توليدات، کرنيز محصولات، عرضه او تقاضا، په بازار کې پېرودل او پلورل، مسافرتونه اوګرځېدنه له يوه ځايه څخه بل ځای ته تلل او راتلل په بشپړ ډول له ستونزوسره مخامخ کېږي. هېواد او اړونده ټولنه په بشپړ ډول په فرهنګي او اقتصادي انزوا کې واقع کېږي.

ددې لپاره چې زموږ هېواد د اقتصاد او ټولنيز فعاليت له امله ارزښت ناک خوځښت ولري، بايد په هېواد کې دننه د ټولو ولايتونو، ولسواليو او کليو ترمنځ او له هېواد څخه د باندې له ګاونډيو هېوادونو سره سياسي او اقتصادي همېشني تماسونه ټينګ کړو، نو اړين برېښي چې مواصلاتي برخې ته يې ځانګړې پام وشي.

د غازي امان اله خان او محمد ظاهر خان د پاچاهۍ په دوره کې، په تېره بيا د محمد داوود خان د صدارت په دوره کې ډېره هڅه وشوه چې هېواد له اقتصادي او ټولنيزې انزوا څخه وژغوري. په

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټولو پنځه کلنو پلانونو کې د لويو لارو جوړولو ته، د اقتصادي زيربنا په توګه،ځانګړی پام وشو. په پنځه کلن لومړي پلان (۱۳۳۰ - ۱۳۳۵ لمريز کال)، دوهم پلان (۱۳۳۵-۱۳۴۰) او درېيم پلان (۱۳۴۱-۱۳۴۵) کالوکې د پرمختيايي بودجې ۵۰ سلنه په لويو لارو ولګېده او له ۲۵۰۰ کيلومترو څخه زيات قير شوي او کانکريټي سړکونه جوړ شول.

خو په داخلي جګړو کې دغه ټولې جادې تر يوې اندازې پورې ويجاړې شوې چې ترميم غواړي.

د پخوانيو لويو لارو پراختيا او د نوو لويو لارو جوړول، د دولت اساسي اړتياوې دي.

څرنګه چې خصوصي سکټور په دې برخه کې له پانګې اچونې سره مينه نه لري. د لويو لارو ترميم او جوړول د دولت په غاړه دي.

لوې لارې پر دوه برخو وېشل کېږي:

۱- حلقوي لويې لارې چې په هغو باندې ترافيک له يوې نقطې پيل او له يو دوراني حرکت څخه د نامنظمې داېرې يا بيضوي ته ورته داېرې په بڼه، د پيل له نقطې سره نښلي. لکه د کابل – مزار شريف –شبرغان – ميمنې – بادغيس – هرات –کندهار – غزني ا و کابل حلقوي سړک.

۲-بېلې او پرې شوې لارې چې له حلقوي لويو لارو څخه جلا شوي دي لکه د کابل –خوست او داسې نورې لارې.

د هېواد مهمې لويې لارې دا دي:

د هېواد شمالي لويه لاره:

د مرکزي او شمالي و لايتونو د سوداګرۍ او مواصلاتو په بر خه کې، دغه لويه لاره ستره برخه لري.

د دې پروژې ګټې دي:

۱- د دې لويې لارې په جوړېدو سره مرکزي ولايتونه مستقيماً له شمالي ولايتونو سره ونښلول شول. دغه لويه لاره د ښکاري درې له لارې څخه چې ۴۰ کاله يې د هېواد شمالي سيمې د مرکزي او جنوبي سيمو سره نښلولې، ۲۰۰ کيلومتره لنډه ده. په پاى کې ټرانسپورټي لګښتونه او د موټرو استهلاک کمېږي او په لږ وخت کې حاصلات سوداګريزو مرکزونوته وړل کېږي.

۲-د هېواد د شمالي سيمو تو ليدي محصولات په جنوب کې لګښتي مرکزونو ته او صادراتي مالونه د هېواد شمالي بندرونو ته په ډېر لږ وخت کې وړل کېږي.

۳-ځينې فابريکې لکه: د بغلان د بورې کارخانه، د غوري اوګلبهار د سمنټو کارخانې، د پلخمري او جبل السراج د نساجۍ کارخانې او داسې نورې د دې لويې لارې په اړدو کې دي. د هغو توليدات

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وخت له ضایع کېدو پرته د خرڅلاو بازارونو ته او همدارنګه اومه مواد او د اړتیا وړ نور مواد یې له همدې لارې څخه انتقالېږي.

د کابل – تورخم لویه لار:

دغه لویه لار له نورو ټرانزیټي لویو لارو څخه ځانګړې اهمیت لري. دغه لویه لار د تورخم له لارې له پېښور سره نښتې ده. له هغې څخه وروسته د اوسپنې د کرښې او قیر شوې لویې لارې په واسطه د کراچۍ له بندر سره او د هغې له لارې د هند د سمندر اوبو د نړیوالې لارې سره نښلي. له هغې څخه په ګټې اخیستنې زموږ د هېواد د سوداګرۍ ټول مالونه هند او د آسیا، اروپا او امریکا نورو هېوادونو ته صادرېږي. د نړۍ له هېوادونو څخه وارداتي مالونه د ټرانزیټ له حق څخه په ګټې اخیستنې سره، زموږ هېواد ته واردېږي.

دغه لویه لار د فرعي قیرشوو لویو لارو په واسطه له کنړ، لغمان او نورستان ولایتونو او د ننګرهار له ولسوالیو سره نښتې ده.

د دې لویې لارې په اوږدو کې د برېښنا بندونه او د ننګرهار د کانال پروژه جوړه شوې ده، چې د هغې په بشپړېدو کې یې ستر رول لوبولی دی. په همدې ډول، د نوموړو ولایتونو تولیدي او کرنیز محصولات کابل او نورو استهلاکي مرکزونو ته انتقالېږي چې په پای کې د نوموړو ولایتونو د اقتصادي پرمختګ سبب کېږي.

کابل – کندهار لویه لار:

د ټرانزیټي فعالیت له مخې دغه لویه لار د هېواد د لویو لارو په ډله کې لومړی مقام لري. ځکه چې د کابل –کندهار لویه لار د کندهار – سپین بولدك له لارې د چمن د اوسپنې کرښې په واسطه د کراچۍ او ګوادر (د عرب د سمندرګي پر غاړه پروت دی) له بندرونو سره نښلوي. همدارنګه، د کندهار – هرات د لویې لارې په واسطه د تورغونډۍ د بندر په واسطه د ترکمنستان له جمهوریت سره، په هرات کې د اسلام کلا د بندر، په فراه کې د ابو نصر فراهي بندر او د نیمروز د ولایت د لارام – زرنج لویې لارې په واسطه له ایران سره او د هغې لارې د اوسپنې د کرښې په واسطه د ایران د چابهار له بندر سره د عرب د سمندرګي نړیوالو اوبو ته لاره پیداکوي. د دې بندر له لارې نه یوازې افغاني مالونه، بلکې د مرکز ي آسیا د هېوادونو مالونه هم وارد او صادرېږي.

د کابل –کندهار لویه لار څو ولایتونه، چې تاریخي او تجارتي ځایونه لري، یو له بل سره نښلوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کندهار – هرات – تورغندۍ (پخوانۍ قره تپه) لویه لار:

دغه لویه لاره د ډېره عصري له کانکریټي جوړه شوې وه. خو اوس د بیا رغونې په پایله کې قیر شوې ده. زموږ هېواد ترکمنستان سره نښلوي. په همدې ډول، د لویدېځو ولایتونو د مرکزونو د نښلولو له مخې اهمیت لري، چې کندهار او هرات په مستقیم ډول او فراه، نیمروز او هلمند په غیر مستقم ډول سره نښلوي.

هرات – اسلام قلعه لویه لار:

د دې لویې لارې اوږدوالی ۱۲۴ کیلومتره دی او د هرات ښار د اسلام قلعه له بندر سره، چې له ایران سره د افغانستان په سرحد کې دی، نښلوي. دغه لویه لار له ایران، ترکیې او نورو اروپایي هېوادونو سره په سوداګرۍ کې زیات اهمیت لري.

د پلخمري – شبرغان – فارياب لويه لار:

دغه لويه لار د سوداګرۍ او اقتصاد له پلوه ځانګړې اهمیت لري او د هېواد د حلقوي لویې لارې برخه ده چې د هېواد شمالي ولایتونه لکه: بغلان، سمنګان، بلخ، جوزجان او فارياب یوله بل سره نښلوي او د بادغیس د ولایت له لارې د هرات له ولایت سره نښلي. له هرات سره د هغې په نښلولو دغه حلقوي لویه لار بشپړېږي. له هغې څخه د جلاشوو لویو لارو په واسطه د حیرتان، کلفت او د اندخوی د آقینې له بندرونو سره هم نښلي.

د کابل- خوست لويه لار:

له ډېرو کلونو راهیسې د دوهمې درجې لویې لارې په نامه یادیده. خو کله چې د خوست د غلام خان له بندر سره وصل شوه او له هغې لارې د کرمې ایجنسۍ سره ونښته، ځانګړې اقتصادي او سوداګریز اهمیت یې پیداکړ. د هېواد جنوبي ولایتونه، لکه: لوګر، پکتیا او خوست یې له کابل سره ونښلول.

د کندز – بدخشان لويه لاره:

د هېواد مهم حاصل خیزه، کرنیز او صنعتي ولایتونه لکه: کندز، تخار او بدخشان یو له بل سره نښلوي. همدارنګه، د هېواد د شمالي لویې لارې په واسطه له حلقوي لویې لارې سره نښتي. په همدې ډول، د کندز شېرخان بندر له لارې له تاجکستان سره نښلي.

د هېواد د لویو لارو جوړول پردې سربېره چې د هېواد د بېلابېلو سیمو تر منځ اقتصادي او تجارتي اړیکې، جوړوي، بلکې د هغو له لارې د جنوبي او مرکزي آسیا د هېوادونو تر منځ دوستانه اړیکو

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې هم مهمه برخه لري. چې د همدې موقعیت له مخې د افغانستان تاریخي اهمیت یوځل بیا د جنوب ختیځې او مرکزي آسیا او مدیترانې د حوزې په نښلولو کې څرګند وي.

د مطالعې لپاره اضافي معلومات

شماره	لویه لار	اوږدوالې په کیلومتر
۱	کابل – کندز	۳۳۷
۲	کندز – شیر خان بندر	۶۳
۳	پلخمري ـ شبرغان	۳۶۰
۴	شبرغان – میمنه	۱۷۹
۵	کابل – تورخم	۲۳۲
۶	کابل – جلال آباد	۱۴۸
۷	جلال آباد – اسعد اباد	۹۰
۸	سرخکان – مهتر لام	۱۸
۹	کابل – کندهار	۴۸۳
۱۰	کندهار –سپین بولدک	۱۰۱
۱۱	کندهار – هرات – تور غنډۍ	۶۷۹
۱۲	هرات – اسلام کلا	۱۲۴
۱۳	کندهار – هرات	۵۶۷
۱۴	کابل –ګردیز	۱۲۲
۱۵	ګردیز – خوست	۱۱۴
۱۶	کندز – تخار	۷۰
۱۷	تخار – بدخشان	۱۶۹

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې پر مناسبو ډلو وویشل شي او هره ډله دې د هېواد په مواصلاتي نقشه کې دیوې لویې لارې تګلوری وټاکي، چې کوم ولایتونه سره نښلوي، لکه: د کابل- کندهار، کندهار- هرات، پلخمري - هرات، کابل- تورخم او داسې نور. هره ډله دې د فعالیت پایله خپلو ټولګیوالو ته بیان کړي. ښاغلی ښوونکی دې د ډلې د فعالیت پایلې له خپلو معلوماتو سره یو ځای را ټولې کړي.

پوښتنې:

لنډ ځواب ورکړئ:

۱-د منځمهالي اداري له جوړېدو وروسته د لویو لارو پراختیا ته ولې ځانګړی پام وشو؟

۲- د هېواد په اقتصادي پرمختګ کې د لویو لارو اهمیت توضیح کړئ.

۳- د هېواد کومې ټرانزیټي لارې د عرب سمندرګي له نړیوالو اوبو سره نښتې دي؟

لاندې نیمګړې جملې په خپلو کتابچو کې بشپړې کړئ.

۴- د هېواد لویې لارې په دوو سترو برخو................ او............ وېشل شوې دي.

۵- د شمال حلقوي لویه لار د............، .... او ....بندرونو له لارې له تاجکستان، ازبکستان او ترکمنستان سره نښتې ده.

۶- زموږ د هېواد د............، ....او.........لویو لارو له په وسیله له ایران له هېواد سره نښتی دی.

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

د افغانستان نقشه رسم کړئ او په هغې کې د هېواد حلقوي لویه لار وکاږئ او د جغرافیې مضمون په را تلونکي ساعت کې یې خپلو ټولګیوالو ته وښئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳,۴ د هوايي ټرانسپورټ په هکله څه پوهېږئ؟

هوايي ټرانسپورټ د هېواد دلېرې پرتو سيمو او نړۍ په نږدې کولو کې ارزښتناکه رول لوبوي. خو دغه ټرانسپورټ د نورو ترانسپورټونو په پرتله د انرژيکي موادو د ډېر لګښت له کبله په لوړه بيه تمامېږي. خو سياسي، تجارتي او نظامي اړيکي په چټکۍ ټينګوي. له همدې امله، هر هېواد د خپل مالي او اقتصادي شرايطو له مخې د دې سکټور ودې ته ډېر پام نه کوي.

لکه چې پوهېږو افغانستان غرنۍ هېواد دی. هندوکش، بابا غر او فيروزکوه د يوه طبيعي حايل په توګه هېواد په دوو شمالي اوجنوبي برخو وېشلی دی. پر دې سر بېره، زموږ هېواد په وچې پورې تړلی دی. د لويو لاروغځول د خلکو اړتيا ته ځواب نه شي ويلی. له همدې امله، د هوايي حمل و نقل اهميت زيات او د پام وړ دی. دغه هېواد له يوې خوا سمندر ته لار نه لري او له بله پلوه د غرونو په واسطه په کوچنيو او بېلو جغرافيايي سيمو و يشل شوی دی، چې دغه ډول طبيعي شرايط ټولنيز او آن سياسي ستونزې لري. د همدې اصل له مخې، د اړتيا وړ زياتره مواد په مناسب وخت په هېواد کې دننه او بهر کې مصرف کوونکو ته په ټاکلي وخت نه رسېږي.

زموږ هېواد د هوا نوردۍ فعاليت او له الوتکو څخه د مسافرو او تجارتي مالونو په وړلو او راوړلو کې ډېر لرغونتوب نه لري . د هوا نوردۍ د فعاليت پيل په **۱۳۰۶** لمريز کال د غازي امان اله خان د پاچاهۍ په دورې پورې مربوط ګڼل کېږي چې د لومړي ځل لپاره يوې کوچنۍ روسي الوتکې په مياشت کې دوه ځله د کابل او ترمز ترمنځ الوتنې پيل کړې و.

په **۱۳۱۷** لمريز کال کې د جرمني د لوفت انزا د کمپنۍ يوه درې ماشينه الوتکه له برلين څخه هرات او کابل او له کابل څخه جاپان ته الوتله.

په هېواد کې د آريانا افغان هوايي شرکت لومړنۍ هوايي شرکت دی چې، د مسافرو او تجارتي مالونو د

(c) ketabton.com: The Digital Library

حمل و نقل په منظور په **۱۳۱۷** لمریز کال کې جوړ او فعالیت پیل کړ. څرنګه چې پوره تأسیسات او امکانات یې نه درلودل، نو د هېواد اړتیاوو ته یې ځواب نه شوویلی. نویه **۱۳۳۵** لمریز کال کې د ملکي هوانوردۍ ریاست جوړ شو. د هغې په جوړېدو سره په افغانستان کې د هوانوردۍ د پراختیا او پر مختګ لپاره زمینه برابره شوه. د هوانوردۍ ریاست په کندهار، مزارشریف، هرات او جلال اباد کې د هوایي ډګرونو په جوړولو لاس پورې وکړ. بهرنۍهوایي نمایندګۍ هم د افغانستان له هوایي ډګرونو څخه ګټه اخلي. له هوایي ټرانسپورټ څخه د مسافرو او هغو مالونو او کالیو د انتقال لپاره ګټه اخېستل کېږي چې حجم یې لږ او ارزښت یې زیات وي.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې پر مناسبوډلو ووېشل شي او هره ډله دې د هوایي ټرانسپورټ د پرمختګ پر اهمیت او اړتیا بحث وکړي او پایلې دې د ډلې یو غړی ټولګیوالوته وړاندې کړي.

پوښتنې:

سمې جملې د (س) په توري او ناسمې جملې د (ن) په توري په نښه کړئ.

۱- هوایي ټرانسپورټ د نورو ټرانسپورټونو په پرتله ډېره انرژي لګوي.

۲- د ملکي هوانوردۍ ریاست په جوړېدو سره د هوانوردۍ د پراختیا لپاره وخت برابر شو.

لاندې نیمګړې جملې بشپړې کړئ.

۱- د هېواد د ملکي هوانوردۍ فعالیت د........پاچاهۍ په دوره کې په ۱۳۰۶لمریز کال کې پېل شو.

۲- د هېواد لومړني داخلي شرکت د..........په نوم په ۱۳۳۳لمریز کال فعالیت پېل کړ.

لنډ ځواب ورکړئ.

۱- له هوایي ټرانسپورټ څخه د کومو مالونو د انتقال لپاره ګټه اخېستل کېږي؟

۲- د هوایي ټرانسپورټ د پراختیا لاملونه بیان کړئ؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

د هوایي ټرانسپورټ د اړتیا او پراختیا په باره کې مقاله ولیکئ او د جغرافیې د مضمون په راتلونکي ساعت کې یې خپلو ټولګیوالو ته وړاندې کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نولسم لوست:

الف ــ د هېواد هوايي شرکتونه او ډګرونه

د حامد کرزي د نړيوال هوايي ډګر يوه برخه

ملکي هوايي رياست په ۱۳۳۵لمريزکال کې جوړ شو. په هغه وخت کې يې د هوا پېژندنې او هوانوردۍ په نوم دوه سترې مؤسسې درلودلې چې د نړۍ د ملکي هوانوردۍ د مؤسسې غړيتوب يې هم درلود چې د هغو له مالي او معنوي مرستو څخه يې په ټولو برخوکې ګټه اخېستله. د هوايي ډګرونو جوړول او څارل، د مخابرو دستګاوو او د هوانو ردۍ د وسيلو او ميټرولوژۍ Meteorology د سټېشونو نصبول، د ټولو تشبثاتو او د هوايي لېږد را لېږد د مؤسسو تنظيم او اداره، د ملکي هوانوردۍ اړوند د ټولو مقرراتو او اصولنامو اجراءکولو او په پای کې په نوموړو ځانګو کې د اړتيا وړ فني پرسونل روزنه، د دې رياست سترې دندې ګڼل کېدې.

د کابل د نړيوال ډګر جوړول:

ددې ډګر د جوړولو کار په ۱۳۳۹لمريز کال کې پيل شو، او په ۱۳۴۱لمريز کال کې پای ته ورسيده چې د کورنيو او بهرنيو الوتکو د ګټې اخېستنې وړ وګرځيد. پر دې سربېره دغه ډګر يو عصري ټرمينل چې په ټولو وسايلو سمبال دی، لکه: مخابره، هواپېژندنې، هوايي ترافيک، د ګمرک ځانګې، تعليمي مرکز، تخنيکي ورکشاپونه او داسې نور هم لري. دغه ډګر په وروستيو کلونو کې نور هم پراخ شو. په ۱۳۸۸لمريز کال کې د جاپان د هېواد په مرسته ددې ډګر په لويديځه برخه کې نوی ټرمينل، چې په نوو وسايلو او ملحقاتو سمبال دی، هم جوړشو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په نورو ولایتونو کې د هوایي ډګرونو د جوړولو پلان هم عملي شو. په لومړي پړاو کې د کندهار، هرات، کندز او جلال اباد د ډګرونو جوړېدل پیل شول.

د کندهار هوایي ډګر د کندهار د ښار جنوب ختیځ ته په ۸ کیلو مترۍ کې د سپین بولدك په لاره کې په یوه پراخه ساحه کې جوړ شوی. دغه هوایي ډګر د کابل د نړیوال هوایي ډګر په شان د هر ډول الوتکو د ګټې اخېستنې لپاره مناسب دی. دا ډګر په ابتدائي او محلي ډول په ۱۳۳۰ لمریز کال کې د ګټې اخېستنې ور شوی و.

د کندهار هوایي ډګر په ټولو عصري تأسیساتو، لکه: هو ټل، ټرمینل، مخابراتي وسایلو او داسې نورو سمبال دی.

لنډه ویلی شو چې په ۱۳۸۸ لمریز کال کې تقریباً ۳۷ هوایي ډګرونه وو. چې له هغې ډلې څخه د کابل، چې په ۲۰۱٤ م. کال کې د حامد کرزي په نامه ونومول شو، د کندهار (د احمد شاه بابا) د مزار شریف (د جلال الدین بلخي) او هرات هوایي نړیوال ډګرونه لومړۍ درجه پر مختللي تأسیسات او د الوتکو د منډې قیر شوې لارې لري.

جلال آباد او کندز هوایي ډګرونه د لږ ظرفیت له کبله په دوهمه درجه کې دي. ټرمینل او د الوتکو د منډې قیر شوی لارې لري. نور ۱۴ هوایي ډګرونه درېمه درجه او ۷ نور څلورمه درجه کې راځي چې ټرمینل او د الوتکو د منډې خامې لارې لري. پر هغو سربېره، پنځمه درجه هوایي ډګرونه هم په هېواد کې شته.

د یادونې وړ ده چې کوم عواید د نړیوالو ډګرونو له مقررې سره سم د بهرنیو الوتکو له الوتنو څخه په ۱۳۸۸ لمریز کال کې د دولت خزانې ته تحویل شوي دي، دا دي:

۱- د هرې بهرنۍ الوتکې له ټول وزن څخه، د یو ټن(۵۰۰) افغانۍ د دولت عوایدو ته تحویل شوي دي.

۲-د هرې بهرنۍ الوتکې له الوتنې څخه ترافیکي خدمتونه (۷۵۰۰) افغانۍ اخېستل شوي دي.

۳-هره بهرنۍ الوتکه چې له څلورو ساعتونو څخه زیاته په هوایي ډګر کې تم شوې،د درولو کرایه (پارکنګ ټکس) ور څخه اخیستل شوی دی.

۴-هره بهرنۍ الوتکه چې په ټرانزیټي توګه زموږ د هېواد له فضا څخه تېرېږي، (۲۰۰۰۰) افغانۍ او یا د هغې معادل ۴۰۰ امریکایي ډالره ورڅخه اخېستل شوي دي.

ب- د هېواد هوایي شرکتونه:

۱- آریانا افغان هوایي شرکت لومړنی دولتي شرکت دی چې په ۱۳۳۳ لمریز کال کې یې د مسافرو او د سوداګرۍ د مالونو په حمل و نقل کې رسماً فعالیت پیل کړی. لو مړنی پانګه یې درې

(c) ketabton.com: The Digital Library

سوه زره امریکایي ډالره وه چې په هغې کې ۵۱ سلنه د دولت ونډه او ۴۹ سلنه د انډیمان شرکت ونډه وه.

د دې شرکت لومړنۍ الوتنې د DC-۳ الوتکې په مرسته، چې د ۲۸ مسافرو ظرفیت یې در لود، له کابل څخه د کندهار، هرات او مزار شریف ښارونو ته کېدلې.

دوه کاله وروسته د انډیمان لوی شرکت دپان امریکن په شرکت کې مدغم شو او کله چې DC -۴ او DC -۶ په نوم دوه الوتکې وپېرودل شوې، د آریانا شرکت نړیوالو هوایي ډګرونو ته لار پیدا کړه. د آریانا افغان هوایي شرکت لومړنۍ بهرنۍ الوتنه له کابل څخه بحرین ته وه، چې د ۱۳۳۴ لمریز کال د غوایي په میاشت کې له ۲۸ مسافرو سره وشوه.

آریانا افغان هوایي شرکت له دې سره سره چې په درې لسیزو داخلي جګړو کې ډېر مالي، اقتصادي او کادري تاوانونه ولیدل، بیا هم ۴- ۲۱ AN الوتکه او۷۲۷- B څلور الوتکې ۳۰۰- Airbus یوه الوتکه او ۳۱۰ - Airbus نوی ماډل دوه الوتکې لري چې هره ورځ له پلان سره سم هرات، کندهار، مزارشریف، جلال آباد، زرنج، لښکرګاه، بادغیس، فیض آباد، کندز او مېمنې ته الوتنې کوي.

په همدې ډول، آریانا افغان هوایي شرکت د نړۍ ۱۷ لویو ښارونو ته هم الوتنې لري او د پراختیا په حال کې دی. د نړۍ هغه ښارونه چې آریانا ورته الوتنې لري ډهلي، امرتسر، تهران، مشهد، اسلام آباد، دوشنبې، ارومچې، باکو، مسکو، دوبۍ، شارجه، استانبول، انقره، ریاض، جده، کویټ او فرانکفورت دي.

آریانا افغان هوایي شرکت پر خپلو الوتنو سربېره، داخلي خصوصي شرکتونو او بهرنیو هوایي شرکتونو ته لکه: انډېن ایر لاین، د آسمان هوایي شرکت، د آذر بایجان هوایي شرکت، د عرب متحدو آماراتو او د پاکستان هوایي شرکت ته هم لازم څمکنې خدمات برابروي او د بار وړونکو لویو الوتکو (کارګو) بارول او تخلیه کول او نور لازم خدمتونه په چټکۍ سرته رسوي.

۲- هوایي خصوصي شرکتونه صافي ایرویز، پامیر اوکام ایر دي چې د فعالیت جواز یې له پانګې څخه د افغانستان د ملاتړ له اداري څخه تر لاسه کړی دی او د خپلو الوتکو په مرسته کورنیو او بهرنیو کرښو کې په خدمت بوخت دي. پر عوایدو باندې د مالیاتو د قانون له مخې ۱۰ سلنه داخلي عواید او دوه سلنه بهرنۍ عواید پر هغه ټکس سربېره چې د هوانوردۍ وزارت او آریانا افغان هوایی شرکت ته ورکوي، د دولت خزانې ته یې هم تحویلوي. خو اوس یوازې د کام ایر هوایي خصوصي شرکت فعالیت لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې پر مناسبو ډلو وویشل شي. هره ډله دې د هوايي ډګرونو پر اهمیت او اقتصادي ارزښت باندې په خپلو کې بحث وکړي او پایلې دې ټولګیوالو ته ووايي.

پوښتنې:

سم ځواب د (س) په توري او ناسم ځواب د (ن) په توري په نښه کړئ.

۱-د ملکي هوا نوردۍ ریاست په **۱۳۳۵** لمریز کال کې جوړ شوی دی.

۲-د کندهار هوايي ډګر له **۱۳۳۰** لمریز کال راهیسې د ګټې اخیستنې وړ دی.

لاندې نیمګړې جملې بشپړې کړئ:

۱- د هېواد نړیوال هوايي ډګرونه............او .... دي.

۲- له هغو بهرنیو الوتکو څخه، چې په ترانزیټي ډول د افغانستان له فضا څخه تېرېږي، له هرې الوتنې څخه............افغانی عواید لاس ته راځي.

لنډ ځواب ورکړئ:

۱-د بهرنیو شرکتونو د الوتکو له الوتنو څخه څومره عواید د دولت خزانې ته تحویلیږي؟

۲- د هېواد په کومو ولایتونو کې دوهمه درجه ملکي هوايي ډګرونه جوړ شوي دي؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

زده کوونکي دې په هېواد کې د هوايي ډګرونو د جوړولو د اړتیا په هکله، د ځمکې جوړښت او جغرافیايي موقعیت ته په پام سره په سیمه ییزه او نړیواله سطحه تبصره وکړي او د جغرافیې د مضمون په راتلونکي ساعت کې دې بیان کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴،۴ – اړیکي Communication

الف: د اړیکو اهمیت:

اړیکي مخابراتو (د افکارو د راکړې ورکړې او د پیغامونو استولو او اخیستلو) او ټرانسپورټیشن ته وایي چې د تېرولوستونو د مواصلاتو په برخه کې ور څخه یادونه شوې ده. مخابرات Tele Communication د خلکو ترمنځ د لیکنو، غږونو، عکسونو یا د دواړو په واسطه د افکارو، احساساتو او اطلاعاتو راکړې ورکړې معنا لري. په بل عبارت، مخابرات د خبر، احوال، تجارتي، صنعتي، رسمي، شخصي پیغامو او معلوماتو د وړاندې کولو او رسولو وسیله ده چې له یوې سیمې څخه بلې سیمې ته کېږي او دننه بهر بېلابېلې سیمې سره نښلوي. د اړیکو ټینګولو لپاره له بېلابېلو ډولونو او وسیلو څخه ګټه اخیستل کېږي، لکه: اخبار، راډیو، ټلګراف، ټیلفون، ټلویزیون، پُست، فکس او

(c) ketabton.com: The Digital Library

انټرنیت. دغه ټول له لیرې واټن څخه د اړیکو چټکې وسیلې دي. په اوسنۍ نړۍ کې غږ او عکس د الکترونیکي بهیر په توګه د سیم، راډیو او ټلویزیوني څپو په واسطه د فضا له لارې او نوري څپې د نوري فایبر په واسطه سره نښلي. راډیویي او نوري څپې په یوه ثانیه کې د ۳۰۰۰۰۰ کیلو مترو په سرعت حرکت کوي او د الکترونیکې نښو لیږد هم په همدې اندازه دي.

د مخابراتو د اهمیت په هکله د یادونې وړ ده چې د اړیکو دې برخې ته د ټولنې د اعصابو اصطلاح ورکړ شوې ده. ځکه چې په ټولنه کې د افکارو د انتقال او راکړې ورکړې ښه وسیله ده. په هغو ټولنو او هېوادونو کې چې مخابرات یې ښه فعال دي، معنایې دا ده چې د ټولنې اعصاب یې ښه کار کوي او ټولنه هم ښه پر مخ تللې ده.

مخابراتي لومړنۍ وسیله د ټلګراف اختراع ده چې د مورس د نښو د اختراع له مخې د برېښنا د جریان په واسطه د سیم په اوږدو کې لیږل کېده. نن ورځ عکسونه، غږونه، ټلویزیوني عکسونه د سپوږمکیو، راډیو او نوري فایبر له لارې له څو ثانیو څخه په لږه موده کې د نړۍ ګرد چاپېره مخابره کېږي.

مصنوعي سپوږمکیو د مخابراتو او اړیکو په برخه کې ډېر لوی انقلاب راوستی دی، چې د ټیلفون او مبایل، ټلویزیون او انټرنیټ د ټکنالوژۍ د پراختیا سبب شوی دی. پر دې سربېره، مصنوعې سپوږمکۍ له ځمکې څخه په بېلابېل لوړوالي عکسونه اخلي او خپلو ځمکنیو مرکزونو ته یې انتقالوي چې د هغو له مخې بېلابېل تصویرونه او جغرافیایي نقشې جوړېږي.

اوس زموږ په هېواد کې هم د مخابراتو وزارت ملي او نړیواله ګیټ وې Gate -way د کابل د ښار د مهتاب کلا په ساحه کې جوړه کړې ده. د ځمکني تم ځای او مصنوعي سپوږمکۍ په واسطه فعالیت کوي. یو لوی دیش او مخابراتي او تخنیکي پرمختللی

(c) ketabton.com: The Digital Library

سیستم لري. له دې ګیټ وې څخه په ملي او نړیواله کچه ګټه اخېستل کېدی شي. اوس دولتي ارتباطات او مخابراتي شرکتونه د ټیلفوني، فکس، ټلویزیوني او انټرنیټي اړیکو لپاره له هغې څخه ګټه اخلي او د هېواد ۳۶۴ ولسوالۍ او ادارې د همدې ګیټ وې په مرسته له نړۍ سره نښتې دي. همدارنګه، د مخابراتو خصوصي شرکتونو د نړیوالو فعالیتونو لپاره د خپلواکه ګیټویو دګټې اخېستنې اجازه هم ورکړ شوې ده. د نوري فایبر په مرسته د ځمکې له لارې د هېواد مخابراتي اړیکي له نړۍ سره را منځ ته شوي دی چې د مخابراتو د مصنوعي سپوږمکیو په پرتله خورا ارزانه تماميږي.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په مناسبو ډلو ووېشل شي او هره ډله دې په اوسنۍ نړۍ کې د اړیکو پر اهمیت پخپلو کې خبرې وکړي او د بحث پایله دې د ډلې یو غړی خپلو ټولګیوالو ته وړاندې کړي. ښوونکی دې د فعالیت په پای کې وړاندې شوي معلومات را ټول او لنډیز یې زده کوونکو ته ووایي.

پوښتنې:

د جملو تش ځایونه ډک کړئ:

۱- ارتباطات ۰۰۰۰۰۰-۰ او ۰۰۰۰۰۰ احتوا کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲-د نوري او راډيويي څپو سرعت په يوه ثانيه کې۰۰۰۰۰۰۰۰ کيلومتره دی.

۳-لومړنۍ اختراع شوې مخابراتې وسيله ۰۰۰۰۰۰۰۰۰ دی.

لنډ ځواب ور کړئ:

۴-مخابرات تعريف کړئ.

۵-مصنوعي سپوږمکۍ کوم مخابراتي خدمتونه ترسره کولی شي.

له ټولګي څخه بهر فعاليت:

له مخابراتي و سيلو څخه دګټې اخيستنې څرنګوالي تر سر ليک لاندې يو مطلب وليکئ او د جغرافيې د مضمون په راتلونکي ساعت کې يې خپلو ټولګيوالو ته وړاندې کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ب. پُست Post په افغانستان کې

پوهېږئ چې د مخابراتو د وزارت د پُست رياست کوم خدمتونه ترسره کوي؟

پورتني انځور ته وګورئ او ووایاست چې د موټرو او بایسیکلونو سپرلۍ کومې چارې ترسره کوي؟

د افغانستان پُستي کارونو د لومړي ځل لپاره په ۱۸۷۰م. کال کې د امير شېرعلي خان په دوره کې رواج وموند. په هغه وخت کې يوه پُسته خانه په مرکز کې د کابل په بالاحصار کې د (چاپار خانې) په نوم او په لويو ولايتونو کې په ابتدائي ډول جوړې شوې. د يو مثقال او دوه مثقاله په وزن دولتي مکتوبونه او شخصي ليکونه يې په راجسټر شوي ډول د پُسته خانې په مرکز کې منل. پُستي ټکټونه د شاهي او ثنار او د هغې وخت په مروجوسکو په بيه، په سپين کاغذ په کمزوري رنګ چاپ او د مکتوبونو او ليکونو له پاسه نصبول. د هغه وخت مشهور پُستي ټکټونه د زمري د سر په نامه يادېدل او له نصبولو څخه مخکې يې يو کنج غوڅيده. د پُستي د انتقال

(c) ketabton.com: The Digital Library

لپاره له يو مرکز څخه بل مرکز ته ټاکلی وخت په پام کې نه ونيول شوی. انتقالات د پُستې د ټاکلي حد تابع وو.

هغه دولتي مکتوبونه چې د فوري کلمه ور باندې ليکل شوې وه. فوق العاده پُسته ګڼل کېده. د پُسته بردار په نوم يادېده. دغه پُسته پر اس سپاره استوونکي له خوا چې د چاپار په نوم يادېده، اصلي ځای ته لېږدول کېده.

د مکتوبونو وېش د مستخدمانو له خوا کېده چې د ليک رسوونکي په نوم يادېدل.

که کوم دولتي مکتوب به بهرني هېواد ته استول کېده، د هغه استونه د ځانګړي قاصد له خوا ترسره کېده.

پورتنيو اجرااتو تر ۱۸۷۸م کال پورې دوام در لود. له ۸۹۲ م کال څخه وروسته، د امير عبدالرحمن خان د واکمنی په دوره کې، د پُستې منظم کارونه رامنځته شول. په ۱۹۰۷م. کال، د اميرحبيب الله خان په دوره کې، پُستي کارونه ښه پرمخ ولاړل. پُسته خانې او پُستي کربنې زياتې شوې. د دولتي مکتوبونو لپاره ځانګړي ټکټونه چاپ شول. په دې وخت کې د پُستې د فترونه د ډاکخانو په نوم يادېدل. يوه ډاکخانه په پېښور کې هم جوړه شوې وه. پُستي کارونه په اماني په دوره کې ډېر پراخت شول او د داخله وزارت په چوکاټ کې د پُست او ټلګراف عمومي مديريت جوړ شو.

په ۱۹۲۵م کال کې د کابل او مشرقي تر منځ د لومړي ځل لپاره د پُستی د حمل او نقل لپاره له موټر څخه ګټه واخېستل شوه او د راکړې ورکړې يو دفتر په تورخم کې هم جوړ شو. نور دفترونه په اسلام کلا، د ايران په طيبات، د مزارشريف په تاشګذر، سپين بولدك او تور غونډۍ کې جوړ شول.

افغانستان په ۱۹۲۸م کال کې د نړۍ د پُستي اتحاديې غړيتوب حاصل کړ او د پُست اداره د ډيپلوماتيکو لارو د نړۍ د پُستي کنوانسيون د حکمونو ترسره کولو ته ژمنه شوه. پُستي سيستم مخ په سمون شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ۱۳۴۴ لمریز کال کې د مخابراتو ریاست وزارت شو، د پُست د انتقال لپاره پُستي سرویس موټرونه له کابل څخه د تورخم او کندهار په لوري په کار واچول شول.

د افغانستان په پُسته کې پُستي قلمونه، لکه: مکتوبونه، پُست کارتونه،کوچنی بستې، چاپ شوي مواد، د ړندو پاڼې او پارسلونه شامل دي. د دې قلمونو تبادله د ځمکې او هوا له لارې، پر دننیو خدماتو سربېره، په نړیواله کچه د آریانا افغان هوایی شرکت له خوا ترسره کېږي.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې پر مناسبو ډلو ووېشل شي او هره ډله دې د پُستې د سترو، سترو خدمتونو په اړه په خپلو کې بحث وکړي. د بحث پایلې دې د ډلې یو غړی ټولګیوالو ته تشریح کړي. ښاغلی ښوونکی دې د بحث پایله د خپلو معلوماتو په ورزیاتولو راټوله کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوښتنې:

لنډ ځواب ووایاست:

۱-پُستي کارونه د لومړي ځل لپاره د کوم پاچا په وخت کې مروج شول؟

۲-په پُستي خدمتونو کې کومې برخې شاملې دي؟

لاندې نیمګړې جملې بشپړې کړئ:

۱-د امیر شیرعلي خان د حکومت په وخت کې د کابل په بالاحصارکې پُسته خانه د ۰۰۰۰۰۰۰۰۰ په نوم جوړه شوه.

۲- د امیر شیرعلي خان د حکومت په وخت کې بیرنۍ پُسته د اس په سپرلۍ، چې د ۰۰۰۰۰۰۰۰۰ په نوم یادیده، لیږدول کیده.

۳-د امیر حبیب الله خان د حکومت په دوره کې پُستي دفتر د په نوم یادیده.

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

زده کوونکي دې د یو پارسل دپاسه لازمې لارښوونې ولیکي، چې د پُستي له لارې په یو اروپایي هېواد کې مطلوب تن ته په مصؤون ډول ورسیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ج – ټېلفون او مبایل

ټېلفون داسې وسیله ده چې غږ لېرې او نژدې سیمو ته انتقالوي.

په لسمې پېړۍ کې د ارتباطاتو او رسنیو په برخه کې زیاتې اختراعګانې را منځته شوې. لکه: عکاسي، سینما، چاپ او داسې نور، چې د خلکو په ژوند کې یې ستر بدلون راووست. خو ډېره مهمه اختراع ټېلفون او ټلګراف وو. چې د چټک تفاهم اړیکه یې له لېرې سیموسره را منځته کړه. ټېلفون له دوو کلمو څخه جوړ شوی دی. Tele د ویلو او phone د غږ په معنا دی.

د هېواد د ټېلفون لومړنی دستګاه د مسي سیمي لین په واسطه د امیر حبیب اله خان او د هغه د ورور نصراله خان د استوګنې په ځای کې د یو کیلو متر په اوږدوالي فعالیت کاوه او بل لین یې د امیر تر استوګنځي او د هغه وخت تر قوماندانۍ پورې او دریم لین یې د ارګ له دروازې څخه د بابر تر بڼ پورې غځیدلی و.

زموږ په هېواد کې د ټېلفون لومړنی بټرۍ لرونکی سویچبورډ، چې د ۲۵ لینونو ظرفیت یې درلوده، د امیر حبیب اله خان د واکمنۍ په دوره کې د ارګ په شمالي خلي (برج) کې جوړشو.

د غازي امان الله خان د پاچاهی په دوره کې په ۱۲۹۸ لمریز کال کې یو ۵۰ لینه سوچبورډ د شاه

(c) ketabton.com: The Digital Library

دو شمشیره د پُسته خانې په ودانۍ کې نصب شو او ټېلفوني اړیکي د مرکز او نورو ښارونو تر منځ جوړې شوې. په همدې ډول د هېواد پلازمینه د ټلګراف په مرسته د لویو نړیوالو مرکزونو تر منځ وتړل شوه.

په لومړي سر کې په دولتي دایرو کې له ټېلفون څخه ګټه اخېستنه رواج شوه. وروسته، انفرادي اشخاصو هم وکولی شول چې د ولایت له مرکز څخه یو بل سره خبرې وکړي او شخصي او تجارتي پیغامونه سره ولېږي را ولېږي.

له ټېلفون څخه ګټه اخېستنه د سیمي لین د غځېدنې او د لویو لارو په اوږدو کې د پایو په نصبولو سره ممکن شوه. لومړني ټېلفون ځانګړی انډل درلوده چې د هغه په مرسته به له سویچبورډ (د خپرولو له مرکز) سره او له هغه ځایه به د سویچبورډ د مسؤولو کسانو (اپریټرانو) په مرسته مطلوب ارتباط را منځته کېده.

په ۱۳۲۲ لمریز کال کې د ۵۰۰۰ لینونو اتومات لومړنی دستګاه د المان د زیمنس له کمپنۍ څخه وپېرودل شوه او په کابل کې په کار واچول شوه. لومړنۍ ټېلفوني مخابره د کابل او پاریس ترمنځ ټینګه شوه. په همدې ډول، د پاریس د ټرانزیټ مرکزونو د افغانستان ټېلفوني مخابره د نړۍ له نورو هېوادونو سره ټینګوله.

په ۱۳۴۰ لمریز کال کې د مخابرې ټرانزیټ له ډهلي، لندن او مسکو سره هم ټینګ شو. وروسته، ټېلفون په پرمختللي ډول د انالوګ او ډیجیټل په بڼه تبدیل شو. د دې ټېلفوني مرکزونو ولایتي او نړیوالې اړیکې د سټلایټ (مصنوعي سپوږمکۍ) له لارې ټینګیږي.

موبایل:

موبایل په ۱۹۸۰ م. کال کې د ارتباط د وسیلې په توګه و پېژندل شو او په ۱۹۸۳م .کال کې د امریکا د متحدو ایالتونو په شیکاګو کې د ټولو دګټې اخېستنې لپاره وړاندې شو. موبایل په کمزورو لنډو څپو کار کوي، چې پیغام د انتن اډې ته مخابره کوي او یا یې اخلي. ګټه اخېستونکی کولی شي له هر ځای څخه ټېلفون وکړي او یا پیغام تر لاسه کړي.

زموږ په هېواد کې په وروستیو دېرش کلنو جګړو کې ټولې مخابراتي شبکې تر یوې اندازې او یا په بشپړ ډول ویجاړې شوې او تر دې چې په وروستیو کلونو کې خلکو د نړیوالې مخابرې لپاره ګاونډیو هېوادونو ته سفرکاوه. د افغانستان غرني جوړښت ته په پام سره او د یو زیات شمېر مهاجرو شتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

په باندې نیو هېوادونو کې، د ارتباطاتو د جوړولو په منظور لویې خصوصي کمپنۍ، لکه: افغان بیسیم او روشن په ۱۳۸۲لمریز کال کې، MTN په ۱۳۸٤ لمریز کال او اتصالات او افغان ټیلي کام په ۱۳۸۵لمریز کال کې فعالیت پیل کړ. نن په ټول هېواد کې په سلګونو زره ګډون وال لري، چې کولی شي په ټول هېواد کې د اړوندو انټنونو او له هېواد څخه د باندې د ارتباطي سپوږمکیو په مرسته خپلې ټېلفوني اړیکې جوړې کړي. زموږ د هېواد ټېلفوني کود ۰۰۹۳ دی. د دې کوډ په مرسته، له بهرنیو هېوادونو څخه په هېواد کې دننه ټېلفوني اړیکې ټینګېدلی شي.

له ټېلفون څخه په ګټه اخیستنه اقتصادي او تجارتي اړتیاوې او د خلکو ورځنۍ ستونزې ډېرې چټکې او لږ وخت کې حل کېږي. دا د خلکو ترمنځ د تفاهم ډېره چټکه او ارزانه وسیله ګڼل کېږي.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په مناسبو ډلو ووېشل شي اوهره ډله دې د ټېلفون د اهمیت په هکله پخپلو کې بحث وکړي او پایلې دې د ډلې یو غړی ټولګیوالو ته وړاندې کړي. ښاغلی ښوونکی دی د بحث پایلې را ټولې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوښتنې:

لنډ ځواب وواياست:

۱-ټېلفون په سوداګرۍ کې څه ارزښت لري؟ توضيح يې کړئ.

لاندې نيمګړې جملې بشپړې کړئ:

۱-زموږ په هېواد کې لومړی ځل ټېلفون.........د حکومت په وخت کې استعمال شو.

۲- زموږ په هېواد کې د موبايل لويې کمپنۍ ....او....... دي.

سم ځواب د(س) په توري او ناسم ځواب د (ن) په توري په نښه کړئ.

۱- په ۱۹ م. پېړۍ کې د اړيکو په برخه کې با ارزښته اختراع ټېلفون او ټلګراف دی.

۲-زموږ په هېواد کې له ټېلفون څخه لومړی ځل د غازي امان الله خان د پاچاهۍ په دوره کې ګټه واخېستل شوه.

له ټولګي څخه بهر فعاليت:

په ورځني ژوند کې د ټېلفون د اهميت په هکله يو ښو کرښې وليکئ او د جغرافيې په راتلونکي ساعت کې يې ټولګيوالو ته وړاندې کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د: انټرنېټ، ایمیل او فکس Internet, E–mail and Fax

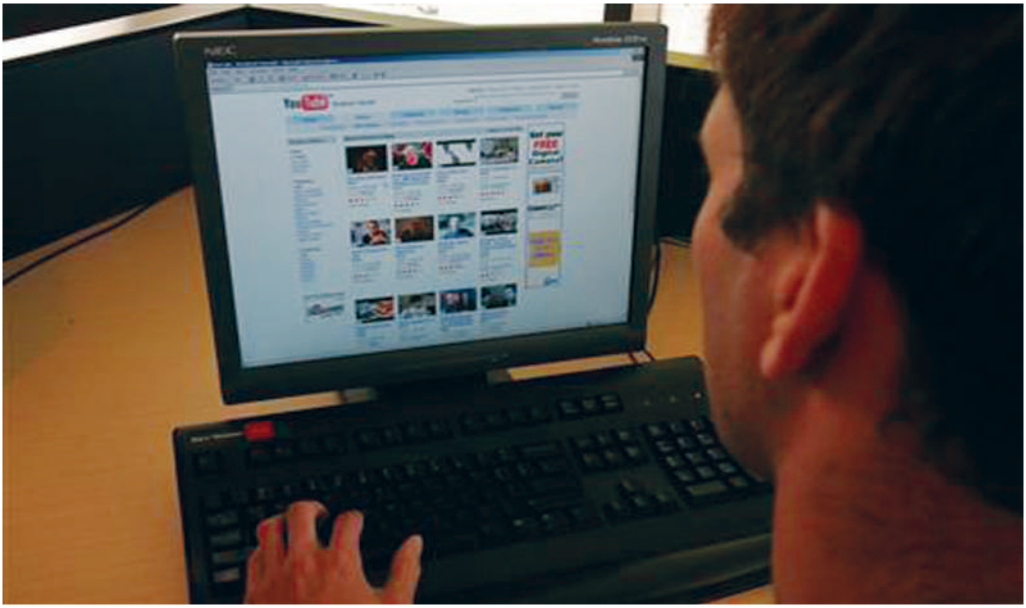

له انټرنېټي خدماتو څخه ګټه څنګه اخېستلی شو؟

له انټرنېټ څخه ګټه اخېستنه، د انټرنېټي شبکې، کمپيوټر او له هغې څخه د ګټې اخېستنې په طريقې پوهېدل اړين دي. انټرنېټ په ۱۹٦۷م .کال کې رامنځته شو، د انټرنېټ د رامنځته کولو فکر د امريکا د متحدو ايالتونو د دفاع له وزارت څخه پيل شو. په هغه وخت کې له انټرنېټ څخه د اطلاعاتو د تبادلې د باوري سيستم په توګه ګټه اخېستل کېده. وروسته، انټرنېټ د علمي زده کړو د سرچينې او د ځو رسنيو له يوځای کېدو څخه را منځته شو. د ۱۳۶۹ لمريز کالونو په لسيزه کې په ټوله نړۍ کې په ميليونونو رسنيو د انټرنېټ له نړيوالې شبکې سره ونښتې. انټرنېټ هغه وسيله ده چې د نويوعلمي او فني پرمختګونو د اندازه کولو توان لري او د هغې له بشپړېدولو سره مرسته کوي.

انټرنېټ له دوو کلمو څخه جوړ دی. Inter يې له International يا نړيوال او Net يې له Network يا شبکې څخه اخېستل شوی دی.

انټرنېټ بې مثله نړيواله معلوماتي وسيله ده. هر څوک ورڅخه هر ډول معلومات تر لاسه کولی

(c) ketabton.com: The Digital Library

شي.

انټرنېټ په حقيقت کې د سيستم يا شبکې نوم دى چې د نړۍ ټولې کمپيوټري شبکې سره نښلوي.

د انټر نېټ لپاره ډېر پروګرامونه جوړ شوي او د جوړېدو په حال کې دي. انټر نېټ د ايميل يا برېښنا ليك لويه سر چينه ده. څه موده مخکې، يوازې پيغامونه د انټرنېټ له لارې استول کېدل. اوس ټيلفون، ټلويزيون، راډيو اونور موضوعات د هغې پرمخ راتلى شي.

زموږ په هېواد کې انټرنېټي فعاليتونه د څوکمپنيو له لارې ترسره کېږي.

له انټرنېټ او ايميل څخه د جغرافيې په مضمون کې څه ګټه اخېستل کېږي؟

له نورو جغرافيه پوهانو سره د اړيکو ټينګول د ايميل E mail له لارې کېږي. انټرنېټ د دې امکان برابروي چې جغرافيه پوهان د نړۍ په بېلابېلو سيموکې سره اړيکي ټينګې کړي او يو د بل په نظرياتو پوه شي.

ايميل يا برېښناليک: په انټرنېټ کې کولي شو له مطلوب شخص سره د هغه د ايميل ادرس اړيکې ټينګې کړو. له نورو څخه مطالب تر لاسه کړو او يا علمي اطلاعات او داسې نور څه هغه ته واستوو.

انټرنېټ او جغرافيه:

مينه وال کولى شي چې د پام وړ جغرافيايي موضوعګانو د موندلو لپاره، اړوندو انټرنېټي سايټونو ته ورننوځي او د اړتيا وړ اطلاعات، لکه: متن، عکسونه، نقشې او فلم تر لاسه کړي. نوموړي اطلاعات د پرنټر printer په مرسته چاپ او يا په کمپيوټر کې زېرمه او ثبت يا Save کړي.

د انټرنېټ ډېره لويه ګټه دا ده چې د هغه په مرسته بېلابېلې مو ضوعګانې پلټلاى شو. موږ هر يو کولي شو چې د جغرافيايي اصطلاح، لکه: اوقيانوس، نقشه، مهاجرت او داسی نورو په ليکلو سره، د سايټ فهرست يا ادرس او يا د څېړنې د وسيلې Search Engine له لارې دقيق معلومات تر لاسه کړو. د جغرافيې د پلټنې په سايټونو کې کولى شو د Google, MSN, Amazon yahoo, Hot mail Gmail, او داسې نورو نومونه واخلو.

کله مو د فکس په مرسته پيغام استولى دي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

پورتنی عکس په غور وګورئ او ووایاست چې دغه دستګاه د اړیکو د ټینګولو له مخې څه اهمیت لري؟

د فکس دستګاه په نړیوالو اړیکو کې مهم رول لري. دغه دستګاه په څو ثانیو کې استول شوي پیغامونه د لیکلي پیغام په توګه اخیستونکي ته د نړۍ هرې نقطې ته رسوي. د فکس دستګاه د فوټوکاپي ماشین ته ورته ده. خو په ټیلیفون سنباله ده. دغه دستګاه د پیغام د استولو په وخت، پیغام په کلمو او کرښې په الکترونیکي نښو، چې دانتقال وړوي، تبدیلوي. د پیغام اخیستونکې دستګاه، دغه لاس ته راغلي نښې په لیکلو نښو اړوي او دقیقه نسخه د اصلي نسخې په څېر بهر ته راباسي.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې پر مناسبو ډلو وویشل شي. هره ډله دې د ایمیل او انټرنېټ د موضوعګانو او ګټو په هکله پخپلو کې بحث وکړي او د ډلې یو غړی دې د بحث پایله خپلو ټولګیوالو ته وړاندې کړي.همدارنګه ښاغلی ښوونکې دې د ډلې د فعالیت پایله دې را ټوله کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوښتنې:

۱- انټرنېټ لومړی په کوم هېواد کې کار پیل کړ او د څه لپاره ورڅخه ګټه اخېستل کېده؟

لاندې نیمګړې جملې بشپړې کړئ:

۱-د انټرنېټ اصطلاح له دوه کلمو ....او ....څخه ترکیب شوې ده چې معنایې نړیواله شبکه ده.

۲-د جغرافیې مسألو د پلټنې سایټونه .....،.....،.......، او داسې نورو دي.

سم ځواب د (س) په توري او ناسم ځواب د (ن) په توري په نښه کړئ:

۱-په ۱۹۸۳ میلادي کال کې د اطلاعاتو په میلیونونو رسنۍ په ټوله نړۍ کې د انټرنېټ له شبکو سره وصل شوې.

۲- انټرنېټ د علمي زده کړې له سر چېنو او د ډېرو رسنیو له پیوستون څخه منځته را غلی دی.

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

زده کوونکي د انټرنېټ د امکاناتو په لرلو سره د جغرافیایي اصطلاحاتو، لکه: اور غورځونې د فعالیت او ټوریسم په هکله معلومات راټول، ثبت یا زېرمه کړي او خپلو ټولګېوالو ته دې د جغرافیې په راتلونکي ساعت کې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځم څپرکی
نفوس او توکم

څلورویشتم لوست

۵-۱ د نفوسو وېشل او ګڼوالی

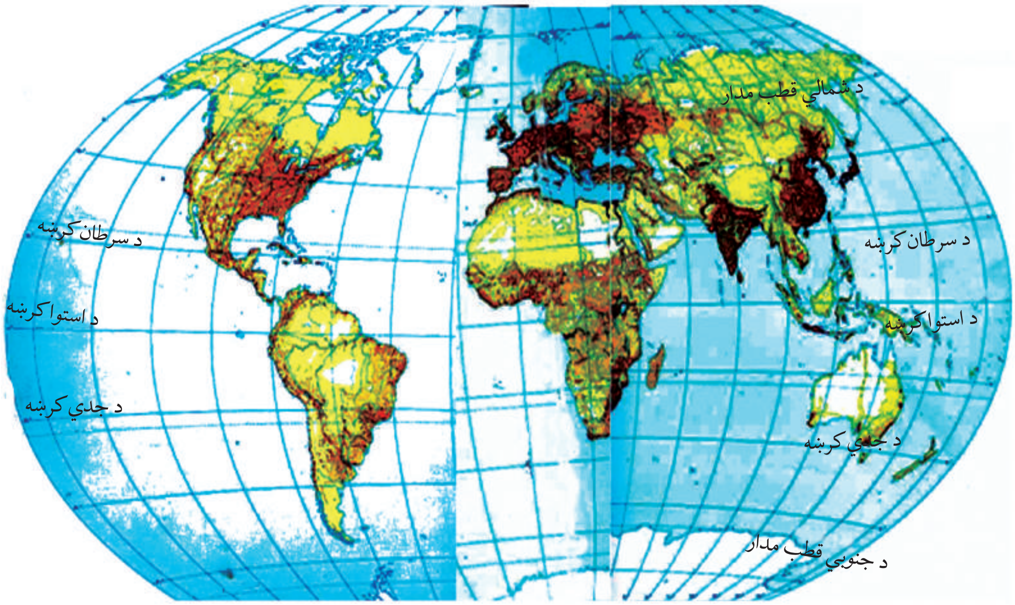

۰ ۲ ۴ ۱۰ ۲۰ ۴۰ ۱۰۰ ۲۰۰ تنه

په یوه کیلومتر مربع کې د نفوسو وېش

پوهېږئ چې نفوس په ځمکه کې په څه ډول وېشل شوی دی؟

د نفوسو د وېش پورتنۍ نقشه په غور ولولئ او ووایاست چې ډېر زیات او ډېر لږ نفوس د نړۍ په کومه برخه کې ځای پرځای شوي دي او ولې؟

د نفوسو ګڼوالی د ځمکې د سطحې په یوه واحده ساحه کې د اوسېدونکو خلکو شمېر ته وایي.

د نفوسو دګڼوالي د معلومولو لپاره باید د یوې سیمې نفوس د همغې سیمې پر پراخوالي ووېشل شي.

د نړۍ نفوس په ۲۰۱۸ میلادي کال کې ۷,۴ میلیاردو تنو ته ورسید. دغه نفوس په ټوله نړۍ کې مساوي نه دي وېشل شوي. په بل عبارت، اقلیمي شرایط، د ځمکې جوړښت او نور اقتصادي، بشري او سیاسي لاملونه د نفوسو پر تمرکز اغېز لري، لکه: دښتي سیمي (هغه تودې او سوځوونکې سیمې چې پوره اوبه هم ونه لري)، لوړې، نااواره سرې سیمې، د غرونو لړۍ، جبې، ګنو او لنده بل

(c) ketabton.com: The Digital Library

لرونکو ځنګلونو، استوايي تودې او لنده بلې هوا، قطبي سړې هوا، له سواحلو او د حمل او نقل له لارو څخه لېرېوالي، د نفوسو ډېر لږ پام ځانته ور اړولی دی. تر چې په ځينو سيمو کې د سلګونو کيلو مترو په واټن هم د انسانانو نښې په سترګو نه ښکاري. په داسې حال کې چې د ځمکې په بله سيمه کې، لکه: په ښو اقليمي شرايطو (معتدله آب و هوا او پوره باران)، مناسب جغرافيايي موقعيت، هوارو او ښېرازو ځمکو، پوره اوبو لرونکو ځمکو، د سيندونو او سمندرونو پر غاړو، بندرونو، د صنايعو، کانونو او ارتباطي لارو په شا و خوا کې ډېر خلک اوسېږي، چې د ځينو ځايونو په يوه کيلومتر مربع کې له زرو څخه زيات خلك ژوند کوي. په دې ترتيب، په يوه سيمه کې د نفوسو استوګنه د فزيکي، اقتصادي سياسي او بشري لاملونو پايله ده چې د دې لاملونو اغېزې لنډه بيانوو:

• **د فزيکي عواملو اغېزې**: جغرافيايي موقعيت (عرض البلدونه)، لوړې سيمې، اقليمي شرايط، اوبه او داسې نور د ځمکې پرمخ د تل لپاره ليدلی شو چې مستقيم يا غېر مستقيم د ځمکې د منابعو څخه پر ګټه اخيستنې باندې اغېز لري. دغه لاملونه د نفوسو د زيات ګڼوالي او يا برعکس د يوې سيمې د نفوسو د کموالي لامل کېږي.

• **د اقتصادي لاملونو اغېزې**: په طبيعي منابعو او بشري فعاليتونو ولاړې دي چې له کانونو، اوبو، د خاورې له ډولونو، نباتاتو، حيواناتو، د پانګې په شتون او نوې تکنالوژۍ، د کار په شرايطو، صنايعو او داسې نورو څخه عبارت دي، چې د نفوسو پر ګڼوالي اغېز لري؛ يعنې د صنعتي پراختيا او د نفو سود ځای پر ځای کېدنې تر منځ متقابلې اړيکې شته دی. په هر ځای کې چې د صنعت او له هغه څخه وروسته هغه پورې تړلې خدمتونه را منځته شي، نو زيات نفوس په هغې سيمې کې جذبېږي.

د يادونې وړده چې تر ۱۸ ميلادي پېړۍ پورې کرنې او د هغې اړوند لاملونو (اوبو، خاورې، او اقليم) د نفوسو په استوګنې ټاکونکې اغېزه درلوده، لکه: په مصر کې د نيل د سيند وادي او داسې نورې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږ د هېواد اقتصاد تر اوسه پورې پر کرنه ولاړ دی او د نفوسو ډېره زياته برخه له همدې لارې ژوند کوي.

• **د سياسي لاملونو:** په دې برخه کې د حکومت پرېکړې او د اداري مرکزونو له تشکيل څخه يادونه وکړو که چېرې دولت د هېواد ځينو سيموته د پرمختيايي پروگرامونو په برخه کې پانگې اچونې، د کارونو پيداکولو او يا خدماتي امکاناتو او روغتيايي فعاليتونو ته پاملرنه ونه کړي، د نفوسو گڼوالی هلته لږ وي.

• **بشري لاملونه:** په پورتنيو موضوعاتوسر بېره لېرې پرتې سيمې، چې د حمل و نقل لارې او د اړېکو نيولو وسايل په لاس کې نه لري، خلک هلته په تيت او پرک ډول ژوند کوي.

د هغو لويو وچو دننه سيمې چې له سيندونو او سمندرونو څخه لېرې پرتې دي، د ساحلي سيمو په پرتله لږ تجارتي امکانات لري او لږ نفوس پکې استوگنه کوي.

پورتنيو لاملونوته په پام سره د نړۍ گڼ نفوسه سيمې Densely population region کولی شو په درې حوزو په نښه کړو:

۱- لومړنۍ گڼ نفوسه سيمه د آسيا د لويې وچې جنوبي سيمه (پاکستان، هند او بنگله دېش)، د جنوب ختيځې آسيا ځينې برخې (اندونيزيا) او ختيځه آسيا (د چين ختيځ، د کوريا ټاپو وزمه او جاپان) ده.

د دې سيمې په هېوادونو کې په منځني ډول د نفوسو گڼوالی په يوه کيلومتر مربع مساحت کې له ۱۰۰ تنوڅخه او په ځينو ځانگړو ځايونو کې په يوه کيلومتر مربع مساحت کې له ۱۵۰۰ تنوڅخه زيات دی. چې لامل يې موسمي آب و هوا، د کرنې (د وريجو کرنې) ښه شرايط او د نفوسو طبيعي زياتوالی دی.

۲- دوهمه گڼ نفوسه سيمه د اروپا په لويه وچه کې د پانگوالی په دوره کې رامنځته شوې ده.

د دې سيمې به ځينو هېوادونو کې د نفوسو منځنی گڼوالی په يوه کيلومتر مربع مساحت کې له

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۰۰ څخه تر ۴۰۰ تنو پورې رسېږي. په همدې ډول، په صنعتي سيمو کې د نفوسو ګڼوالي په يوه کيلومتر مربع مساحت کې له ۵۰۰ څخه تر ۱۰۰۰ تنو پورې رسېږي. چې ډېر زيات يې د سيندونو پر غاړه، په بندرونو او د صنعتي مرکزونو په شا و خوا او د کرنې وړ سيمو کې ژوند کوي.

درېمه ګڼ نفوسه سيمه د امريکا د متحدو ايالتونو شمال ختيځې سيمې ځينې برخې (نيو انګلنډ، نيو يارک، پنسلوانيا او د پنځه ګونو جهيلونو شاوخوا) او د کاناډا جنوب ختيځ دی چې لامل تجارتي يې او صنعتي فعاليتونه دي.

په ټولګي کې فعاليت:

زده کوونکي دې پر مناسبو ډلو ووېشل شي. پخپلو کې په مشوره دې لاندني جدولونه کاپي او بشپړ کړي او د ډلې استازی دې ټولګيوالو ته وړاندې کړي.

موقعيت	د نفوسو د مېشت کېدلو لاملونه
د چين ولسي جمهوريت او هند	
شمال لويديځه اروپا	
د امريکا د متحدو ايالتونو شمال ختيځ او د کاناډا جنوب ختيځ	
د هماليې غرونه	
د امازون ځنګلونه	
د ګرينلينډ ټاپو	

(c) ketabton.com: The Digital Library

په لاندې جدول کې د نفوسو منځنی ځای پرځای کېدنه په مالټا، بنګله دېش او استرالیا کې محاسبه کړئ.

ګڼه	هېواد	د هېواد مساحت په کیلو متر مربع	نفوس	د نفوسو ګڼوالی په یوه کیلو متر مربع مساحت کې
۱	موناکو	۲	۳۲۲۷۰ تنه	۱۶۱۳۵ تنه
۲	سنګاپور	٦٤٧	٤,۳٥۳,۸۹۳ تنه	٦۷۲۹,۳ تنه
۳	مالټا	۳۱٦	۳۹٦,۸٥۱ تنه	
٤	بحرین	٦٦۸	٦۷۷,۸۸٦ تنه	۱۰۱٤ تنه
٥	بنګله دېش	۱٤۷٥۷۰	۱٤۱,۳٤۰,٤۷٦ تنه	
٦	مغولستان	۱,٥٦٥,۰۰۰	۲,۷٥۱,۳۱٤ تنه	۱,۷ تنه
۷	استرالیا	۷,٦۸٦,۸٥۰	۱۹,۹۱۳,۱٤٤ تنه	
۸	کاناډا	۹,۹۷۰,٦۱۰	۳۲,٥۰۷,۸۷٤ تنه	۲/۳ تنه

پوښتنې:

لنډځواب وواياست:

۱. د آسیا د جنوب او جنوب ختیځو هېوادونو د نفوسو د ګڼوالي لامل بیان کړئ.

۲. د اروپا په شمال لویدیځ کې د اروپا د نورو سیمو په نسبت ګڼ نفوسه سیمې ولې زیاتې را منځته شوې دي.

۳. د شمالي امریکا کومې سیمې ګڼ نفوسه دي؟ لامل یې بیان کړئ.

۴. د آسیا د ډېرګڼ نفوسه هېوادونو نومونه واخلئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵. د نړۍ په ټولو برخو کې نفوس ولې مساوي نه دي وېشل شوي؟

۶. کوم سیاسي لاملونه د نفوسو په ګڼوالي زيات اغېز لري، څرنګه؟

۷. بشري عوامل کولی شي د نفوسو پر ځای پر ځای کېدنې اغېز وکړي؟څرنګه؟

سم ځواب په نښه کړئ.

۱- کوم طبيعي لاملونه په يوه سيمه کې د نفوسو د ګڼوالي سبب کېږي؟

الف: مناسب اقليمي شرايط او اوبه

ب: لوړې او سړې قطبي سيمې

ج: ګڼ او لنده بل لرونکي استوايي ځنګلونه

د: ټول ځوابونه سم دي

۲- کوم اقتصادي لاملونه په يوه سيمه کې د نفوسو د ګڼوالي سبب کېږي؟

الف: ابتدائي کرنه

ب: په صنايع کې پانګونه

ج: د پرمختيايي پلانو نو پلي کول.

د: ټول ځوابونه سم دي

له ټولګي څخه بهر فعاليت:

لاندې پوښتنې ته ځواب ووایاست او د جغرافیې په راتلونکي ساعت کې يې ټولګيوالو ته وړاندې کړئ.

که ستاسې ټولګی ۶ متره اوږد والی او ۴ متره سور ولري او د زده کوونکو شمېر په کې ۶۰ تنه وي، مهرباني وکړئ، د ټولګي په يوه متر مربع کې د نفوسو ګڼوالی محاسبه کړئ.

ستاسې له نظره د ټولګي د زده کوونکو مناسب شمېر بايد څو تنه وي؟ ولې؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲,۵ په نړۍ کې د نفوسو د زیاتوالي او لږ والي ستونزې

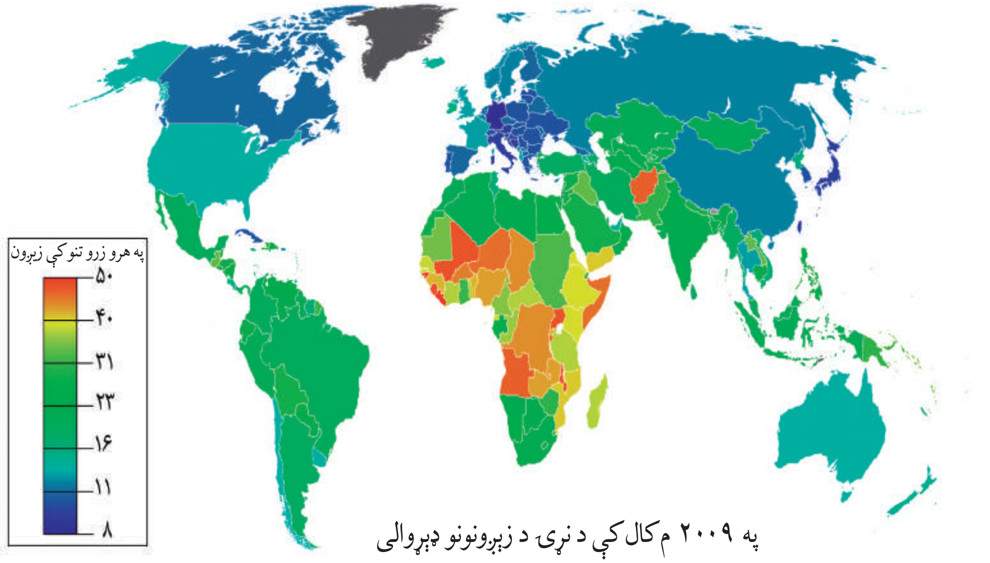

په ۲۰۰۹ م کال کې د نړۍ د زېږونونو ډېروالی

د نفوسو موضوع د پراختیا له مخې د دوو جلا عنوانونو لاندې لوستل کېږي.

۱- د نړۍ په هېوادونو کې د نفوسو زیاتوالی:

د نړۍ نفوس په ډېرې چټکۍ سره زیاتیږي؛ ځکه چې د زېږون اندازه Birth Rate د مړینې له اندازې Death Rate څخه زیاته ده.

د شلمې پېړۍ په پېل کې دغه د نفوسو زیاتوالی په کال کې **۱۰** میلیونه تنه، د همدې پېړۍ په نیمایي کې په کال کې **۳۵- ۴۰** میلیونو تنو پورې او اوس له **۶۰** څخه تر **۶۵** میلیونو تنو پورې په کال کې زیاتېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ملګرو ملتونو د احصائیې له مخې د نړۍ نفوس

(اضافي معلومات)

کال	د ځمکې ټول نفوس
۱۹۰۰ میلادي	۱,۶۱۷ میلیارده تنه
۱۹۴۰ //	۲,۲۵۲ میلیارده تنه
۱۹۶۰ //	۲,۹۸۲ میلیارده تنه
۱۹۷۰ //	۳,۶۱۰ ملیارده تنه
۱۹۷۹/	۴,۳۳۶ میلیارده تنه
۲۰۰۸//	۶,۶۰۰ میلیارده تنه
۲۰۱۰ //	۶,۸ میلیارده تنه
۲۰۱۸//	۷،۴ میلیارده تنه

د پورتني جدول له مطالعې څخه دې نتیجې ته رسیږو چې د نړۍ نفوس په وروستیو تقریباً ۵۰ کلونو کې په ډېره چټکۍ زیات شوی دی.

د نفوسو دغه زیاتوالی په دوو لاملونو پورې اړه لري:

- د نفوسو طبیعي زیاتوالی.
- د نفوسو میخانیکي زیاتوالی.

الف: د نفوسو طبیعي زیاتوالی: Natural Tncreasre

د نفوسو دغه زیاتوالی د زېږون په زیاتوالي او د مړینې په کموالي پورې اړه لري. د مثال په ډول، که په یوه هېواد کې زېږون په زرو کې ۴۰ وي او مړینه په زرو کې ۲۰ وي، د نفوسو زیاتوالی به ډېر زیات وي. د نفوسو زیاتوالی په ډېرو لاملونو پورې اړه لري چې ډېر زیات مهم یې په یوه هېواد کې ټولنیز اقتصادي او فرهنګي لاملونه دي. په تېره بیا د وقایوي او معالجوي طب وده او پرمختیا د نفوسو په زیاتوالي ډېر اغېز لري چې له یوه پلوه د مړینې د کموالي سبب کېږي او له بله پلوه منځنۍ عمر اوږدېږي. خو د نفوسو دغه زیاتوالی د نړۍ په ټولو هېوادونو کې یو ډول نه دی. موږ کولی شو چې دغه ټول پر دوو برخو ووېشو: لومړی ډول د شمالي امریکا او اروپا پانګه والو هېوادونو او د چین او روسیې ځانګړتیا ده.د هغو

(c) ketabton.com: The Digital Library

خصوصیات ډېره لږه زېږونه ده چې نور هم د کمي په حال کې دي او لاملونه يي ډول دي:

١- په پرمختللو هېوادونو کې ښاري نفوس زيات وي. ښکاره ده چې زېږونونه په ښاري کورنيو کې له کليوالي کورنيو څخه لږ وي.

٢- په دې هېوادونو کې ښځې ټولنيزو کارونو ته جلب او جذب شوي دي. معمولاً هغه ښځې چې له کور څخه د باندې کار کوي، نسبت هغو ښځو ته چې د کور دننه کار کوي، د ماشومانو شمېر يې لږ وي.

په پرمختللو هېوادونو کې د زېږېدنو او مړينې دواړو شمېر لږ وي. د نفوسو طبيعي زياتوالی٠,٥ - ١ سلنه يا په زرو کې له ٥- ١٠ پورې وي. کله يې اندازه له دې څخه هم کمه وي. دغه لږ زياتوالی د پرمختللو هېوادونو ځانګړتيا ده.

دوهم ډول زياتوالی د مخ پر ودې هېوادونو لکه آسيايي، افريقايي او د لاتيني امريکا ځانګړتيا ده چې په لاندې لاملونو پورې اړه لري:

د اقتصادي ودې ډېره ټيټه سطح، د ميکانېزه (ماشيني) کرنې نه شتون، بيسوادي، د اکثريت خلکو له پاره د حفظ الصحې نشتوالی، له ناوړه فرهنګ څخه د ښځو پيروي او د هغوی له وخت څخه مخکې نکاح او داسې نور.

په آسيايي، افريقايي او د لاتيني امريکا په هېوادونو کې د روغتيايي خدماتو د سمون په پايله کې په مړينه کې کمی راغلی دی همدغه لامل دی چې د نفوسو زياتوالی چټکېږي. له زياتو زېږونونو سره جوخت د نفوسو طبيعي زياتوالي چټکېږي، چې د نفوسو دغه زياتوالی له ٢ څخه تر ٣ سلنې پورې د تغيير په حال کې دی او په هرو زرو تنو کې له ٢٠ څخه تر ٣٠ پورې زياتوالی راځي. دغه زياتوالی زياتره د وروسته پاتې ټولنو او هېوادونو ځانګړتيا ده.

د پرمختللو صنعتي هېوادونو او مخ پر ودې هېوادونو د نفوسو د ودې د پرتلې لپاره د عمر هرم په راتلونکي مخ کې وګورئ. د عمر په هرم کې افقي کرښې د نفوسو شمېر په سلنو او په عمودي کرښو باندې د نارينه او ښځينه وو شمېر په مختلفو عمرونو ښودل کېږي. ماشومان او نوي ځوانان (له صفر څخه تر ١٨کلنۍ) او سپين ږيري (له ٦٥ کلنۍ څخه د زيات عمر خاوندان) معمولاً اقتصادي فعال نفوس نه ګڼل کېږي. لويان (له١٥ - ٦٥کلنۍ پورې) اصلي توليدوونکي او اقتصادي فعاله ډله ګڼل کېږي. د نړۍ په بېلابېلو برخو کې د عمر هرمونه سره توپير لري. مخ پر ودې هېوادونو، لکه مکسيکو کې د هرم قاعده لويه وي؛ يعنې په هرو ١٠٠ تنو کې زيات نفوس له٠- ١٥کلنۍ پورې وي. د غه هېواد ځوان نفوس لري. هغه هېوادونه چې ډېر زيات ځوان نفوس لري، بايد د ځوانانو د اړتياوو د پوره کولو له پاره، په تېره بيا د ښوونې او روزنې او د هغوی لپاره د کار په پيدا کولو کې پانګه په کار واچوي. په پرمختللو صنعتي هېوادونو، لکه سويډن کې زېږون او مړينه دواړه لږ دي او ژوند ته زيات هيله من دي. په دې هېواد کې د هرم قاعده کوچنۍ ده او

(c) ketabton.com: The Digital Library

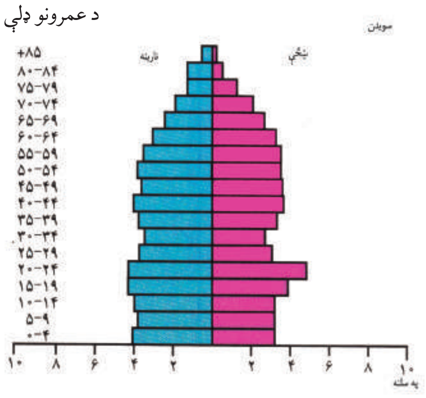

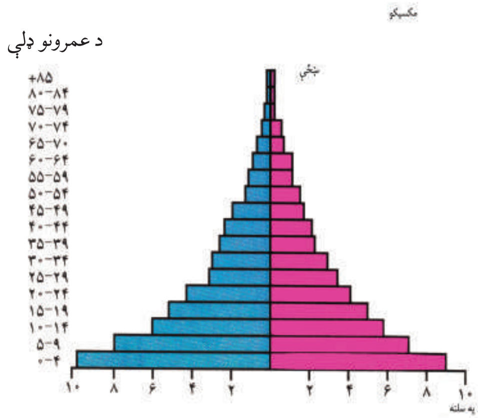

فعال اقتصادي نفوس زیات دی. خو نفوس ورو ورو د سپین ږیریتوب په لوري روان دي.

دغه شمېرنه باید د یوه کال په اوږدو کې ترسره شي. پایله یې له سلنې سره اعلان شي. کله چې زیږون له مړینې څخه زیات وي، د نفوسو زیاتوالی طبیعي دی.

$$\text{د نفوس طبیعی زیاتوالی} = \frac{\text{د زیږون شمېر} - \text{د مړینې شمېر}}{\text{ټول نفوس}}$$

ب: د نفوسو میخانیکي زیاتوالی:

د نفوسو له طبیعي زیاتوالي سره یوځای، د نفوسو میخانیکي خوځښت یا مهاجرتونه هم د نفوسو په زیاتوالي کې د پام وړ اغېز لري.

په هېواد کې دننه مهاجرتونه یوازې د نفوسو د بیا ځای پرځای کېدنې سبب کېږي او د هېواد نفوس تغییر نه کوي خو له هېواد څخه د باندې مهاجرتونه د نفوسو پر شمېر باندې اغېز لري. که هېواد ته له باندې څخه مهاجرتونه له هېواد څخه بهر ته د مهاجرتونو په نسبت زیات وي، د نفوسو میخانیکي زیاتوالی را منځته کېږي او برعکس یې د نفوس د کمې سبب کېږي د یوه هېواد د نفوسو په مطلقې ودې کې باید پر زیږون او مړینې سر بېره مهاجرتونو ته هم پام وشي.

د نفوسو مطلقه وده = (د زیږېدنو شمېر – د مړینې شمېر) + هېواد ته له باندې څخه مهاجرت.

د نفوسو مطلقه وده = (د زیږېدنو شمېر – د مړینې شمېر) – له هېواد څخه نورو هېوادونو ته مهاجرت او د نفوسو ډېره زیاته طبیعي او میخانیکي وده د اضافي نفوسو over popalation مسأله رامنځته کوي. د اضافي نفوسو اصطلاح هغه وخت استعمالېږي چې په یوه سیمه کې د زیږمو

(c) ketabton.com: The Digital Library

له شته امکاناتو څخه زيات نفوس استوګنه ولري او يا له ټاکلو ټولنيزو موخو څخه زيات وي. کله ښايي نفوس مناسب وي، خو نامناسب وېش رواج ولري. په ځينو مأخذونو کې د مناسب نفوس اصطلاح کارول شوې ده. خو دغه اصطلاح هم کوم ټاکلي تعريف نه لري. اضافي نفوس نسبي اصطلاح ده چې په سيمه کې له منابعو څخه د ګټې اخيستنې په اندازې پورې اړه لري. د مثال په ډول، پرمختللي هېوادونه له مخ پر ودې هېوادونو څخه له همدې موجودو زېرمو څخه د خلکو له پاره ښه کار او زيات امکانات برابر کړي دي. له همدې امله، د اضافي نفوسو مطالعه د ټکنالوژۍ د پرمختګ په کچې پورې اړه لري.

په پای کې ويلی شو چې د نفوسو چټکه وده او د زېږېدنو زياتوالی د وروسته پاتې هېوادونو ځانګړتيا ده. د نفوسو دغه طبيعي زياتوالی اقتصادي بودجه محدودوي او فشار پرې زياتوي او کارونه پر ټپه دروي. په پخوانيو وختونو کې صحي خدمات زيات نه وو پراخ شوي؛ قحطي، ناروغي او جګړې د نفوسو د محدودولو لاملونه وو. خو نن نفوس په بې ساري ډول زيات شوی دی او وروسته پاتې هېوادونه له لوږې، ناروغيو او بېکارۍ سره لاس و ګريوان دي. دغه بېکاري د بېوزلۍ او بېوزلي د فقر او يا غير قانوني مهاجرتونو سبب کېږي.

ټولنپوهان دغه زيات زياتوالي ته د نفوسو چاودنه وايي او ټولنې ته يې زيات خطر بولي. د نړۍ ټول نفوس چې په ۲۰۱۰م کال کې ۶,۸ ميلیارده وو، په ۲۰۵۰ ميلادي کال کې يې د اټکل له مخې ۹ ميلياردو او په ۲۱۵۰ ميلادي کال کې ۱۱ ميلياردو ته د رسيدو وړاندوينه شوې ده چې که کنټرول نه شي نو نړۍ به له فاجعې سره مخامخ کړي.

په ټولګي کې فعاليت:

زده کوونکي دې پر مناسبو ډلو ووېشل شي او لاندې جدول دې کاپي او بشپړ کړي او د هغو پوښتنو ځوابونه دې ووايي چې له جدول څخه لاندې ليکل شوې دي. د ډلې استازی دی هغه خپلو ټولګيوالو ته ولولي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هېوادونه	د نفوسو ګڼوالی په یوه کیلومتر مربع ساحه کې	زیږېدنې په ۱۰۰۰ تنو کې	مړینه په زرو تنو کې	طبیعي زیاتوالی په زرو تنو کې	د نفوسو د ودې سلنه
برازیل	۱۸ تنه	۲۶	۸	۱۸	۱،۸
ایتوپي(حبشه)	۴۷ تنه	۴۹	۱۹		
جاپان	۲۳۰ تنه	۱۲	۸	۴	۰،۴
سعودی عربستان	۸ تنه	۳۶	۵		
آلمان	۲۲۹ تنه	۱۱	۱۲		
کنیا	۴۷ تنه	۴۳	۱۰	۳۳	۳،۳
د امریکا متحده ایالتونه	۲۳۹ تنه	۱۴	۹		
فرانسه	۱۰۶ تنه	۱۳	۱۰		
بنګله دېش	۷۹۱ تنه	۴۱	۱۴		

الف: د هغو هېوادونو د نفوسو طبیعي وده، چې معلومه نه ده، محاسبه کړئ.

ب: د ټولو هېوادونو طبیعي وده په سلو کې محاسبه کړئ.

ج: کولی شئ چې هېوادونه د نفوسو د لږې او زیاتې ودې له مخې سره ووېشئ. دغه کار څرګنګه کېدی شي؟

پوښتنې:

۱- مخ پرودې هېوادونو کې کوم لاملونه د نفوسو د چټکې طبیعي ودې سبب کېږي؟

۲- د نړۍ پر پرمختللو هېوادونو کې کوم لاملونه د ورو ودې باعث کېږي؟

۳- په یوه هېواد کې کوم لاملونه د اضافي نفوس د ودې سبب کېږي؟

۴- د اضافي نفوس د اصطلاح هدف څه دی؟ څرګند یې کړئ.

۵- د ټولنې د عمر په جوړښت او ترکیب کې د طبیعي نفوسو چټکه وده څه ډول ده؟ واضح یې کړئ.

۶- په هغو هېوادونو کې، چې د نفوسو وده یې ورو ده، د ټولنې د عمر جوړښت څه ډول دی؟ توضیح یې کړئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

لاندې پوښتنو ته ځواب ورکړئ او د جغرافیې په راتلونکي ساعت کې یې ټولګیوالو ته وړاندې کړئ.

زموږ د هېواد نفوس په چټکۍ زیاتېږي؟ که دغه نفوس په همدې ډول زیات شي، څه ستونزې به رامنځته کړي؟ د نفوسو د زیاتوالي مخه څنګه نیولی شو؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

شیپږویشتم لوست:

د نړۍ په ځینو هېوادونو کې د فعالو اقتصادي نفوسو د لږوالي ستونزې.

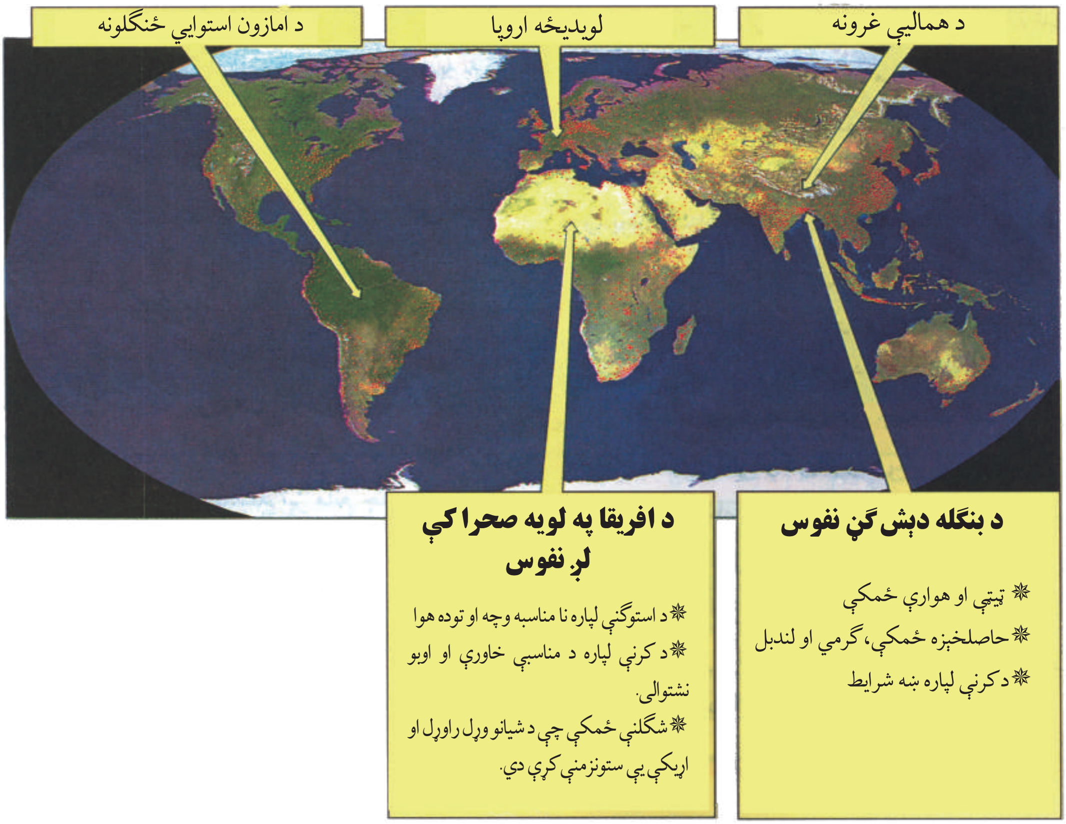

تاسې په تېر لوست کې د اضافي نفوسو په باره کې معلومات حاصل کړل. اوس د نفوسو د کمې ستونزې مطالعه کوو. د نفوسو کنټرول په هغو هېوادونو کې چې اضافي نفوس لري، ګټور کار دی. خو په ځینې نورو هېوادونو کې، د نفوسو د کنټرول له مخې د زېږول شمېر له مړینې څخه لږ دی. همدغه کار د دې لامل کېږي چې د بوډاګانو نفوس، چې عمر یې له ۶۵ کلنۍ څخه زیات وي، متقاعد او د ناتوانو خلکو شمېر زیاتیږي. صنایع د بشري قوې له کمې سره مخامخ کېږي او د صنایعو پرمختګ محدودیږي. په پای کې له موجودو بشري استعدادونو څخه په ټولنه کې ګټور نه اخیستل کېږي. دغه حالت په هغو هېوادونو کې چې د فعالو اقتصادي نفوسو په کمې Depopulation اخته وي (۱۸ څخه تر ۶۵ کلنۍ) لیدل کېږي او د شتو صنایعو او منابعو د په کار اچولو لپاره اقتصادي فعالو نفوسو ته اړتیا لري. نو مجبوراً باید دغه اړتیا د

(c) ketabton.com: The Digital Library

زېږېدنو د هڅونې (د مثال په ډول اروپايي هېوادونو کې، چې د فعالو اقتصادي نفوسو له کمي سره مخامخ دي، معمولاً د کورنيو د هڅونې او ډالۍ ورکولو او يا د کورنۍ د کار او ژوندانه د وسايلو او د ماشومانو د ساتنې ځانګړو اسانتياوو ته په پام سره هڅول کېږي). يا هېواد ته د بهرنيو مهاجرو په جلبولو سره پوره کوي.

په پای کې ويلی شو چې اضافي نفوس او کم نفوس دواړه حالتونه هېواد ته ستونزې پېښوي. يو انګليسي ټولنپوه، مالتوس، باور درلود چې د ځمکې سرچېنې د نفوسو د اړتياوو په نسبت، چې هره لحظه يې شمېر مخ په زياتيدو دی، محدودې دي. کورنۍ بايد د زېږون د محدودولو له لارې کنټرول شي. له دوهمې نړيوالې جګړې څخه وروسته، د نفوسو دغه بې سارې زياتوالی د نړۍ د اقتصادي ستونزو $\frac{۲}{۳}$ برخې جوړوي. د ۱۹۵۰ ميلادي کلونو په لسيزه کې پرمختللو هېوادونو، مخ پر ودې هېوادونو ته د اقتصادي او فرهنګي پرمختګ له پاره د کورنيو د غړو د محدودولو وړانديز وکړ. هند لومړنی هېواد و چې د کورنيو د محدودولو له پاليسۍ سره يې په ۱۹۵۲ ميلادي کال کې موافقه وکړه. دغه پاليسي وروسته په چين او مصر کې هم پلې شوه. د چين په دې برخه کې زيات بريالیتوبونه په برخه شول. د نفوسو د زياتوالي ضريب چې ۱۹۵۵ ميلادي کال کې ۴ سلنه و، په ۱۹۹۶ ميلادي کال کې ۱,۷ سلنې ته رابښکته شو، چې د هغې له مخې هرې چينايي کورنۍ ته له يوه ماشوم څخه د زياتو ماشومانو زېږونه منع شوه. په داسې حال کې چې په هند کې د نفوسو د زياتوالي ضريب له ۲،۶ - ۳،۹ سلنه دی.

د مالتوس د نظريې برخلاف، ځينې ټولنپوهان باور لري چې زيات نفوس د توليداتو د زياتوالي او اقتصادي ودې سبب کېږي؛ نو د نفوسو د زياتوالي موضوع بايد ازاده پرېښودل شي. له همدې امله، ځينې هېوادونه د کورنيو له محدودولو سره مخالفت کوي او ګڼ نفوسه کورنۍ هڅوي. دغه پاليسي په ۱۹۳۰ ميلادي کال کې په نازي آلمان کې پلې شوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدارنګه، په بلجيم، سويډن، انګليستان او فرانسې کې يې هم په بېلابېلو وختونو کې پلويان درلودل. د درېمې نړۍ په ځينو هېوادونو کې له خپلواکۍ وروسته د بزګرانو او کار ګرانو د زياتوالي لپاره او پر بهرنيانو باندې تکيه نه کول، د نفوسو د زياتوالي د پاليسي پلوي کوله. په پای کې ويلی شو، په هغو شرايطو کې چې د لګښت وړ منابع او د نفوسو اندازه سره متناسبه نه وي او د مصرف کوونکو فشار له اندازې څخه زيات وي، ويلی شو چې په زېرمو فشار شته. که د نفوسو د زياتوالي ضريب کم نه شي، دغه فشار نور هم زياتيږي. بل عبارت، که د يوه هېواد د اقتصادي ودې پلان د نفوسو له زياتوالي سره متناسب نه وي، اقتصادي او ټولنيزې ستونزې را منځته کوي. د نفوسو لړوالی هم د اقتصادي ودې پر ټپه درېدلو او د صنايعو د نه پرمختګ او د هېواد د وروسته پاتې کېدو لامل کېږي.

په ټولګي کې فعاليت:

زده کوونکي دې پر مناسبو ډلو ووېشي. هره ډله دې په لاندې موضوعاتو پخپلو کې بحث وکړي او د پايله دې، د ډلې استازي خپلو ټولګيوالو ته وړاندې کړي.

زموږ د هېواد طبيعي سرچينې د هېواد د نفوسو اړتياوو ته ځواب ويلی شي يا نه؟

که د هېواد اړتياوو ته ځواب ويلی شي، نو زموږ خلک ولې بېوزله او بېکاره دي او بهرنيو هېوادونو ته د کار لپاره کډه کولو ته اړکېږي؟ په دې برخه کې پخپلو کې بحث وکړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوښتنې:

لنډ ځواب ووایاست

۱- په مخ پر ودې زیاتو هېوادونو کې ولې د کورنیو په محدودولو ټینګار کېږي؟

۲- د کورنیو محدودول څه پایلې لري؟

۳- د کورنیو محدودول په کومو هېوادونو کې اغېزمن دي؟

٤-ولې ځینې هېوادونه د کورنیو د محدودولو مخالف دي؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

لاندې موضوع تحلیل کړئ او د جغرافیې په راتلونکي ساعت کې یې خپلو ټولګیوالو ته وړاندې کړئ.

اضافي نفوس په یوه هېواد کې د کومو ستونزو سبب ګرځي. د هغې لپاره د حل کومه لاره وړاندې کوئ؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳.۵ • مهاجرتونه او لاملونه يې

مهاجرت څه ته وايي او څو ډوله مهاجرتونه پېژنئ؟

مهاجر يا Immigrant هغه چا ته ويل کېږي چې د استوګنې ځای ته بدلون ورکړي او د يوه اداري واحد څخه بل اداري واحد يا بل هېواد ته نقل مکان شوی وي. مهاجرتونه د انسانانو د تاريخ په اوږدو کې سرته رسېدلي او بېلابېل ډولونه لري چې ځينې په هېواد کې د ننه کېږي، لکه: کليوال چې ښارونو، صنعتي سيمو او نوو کرنيزو ځمکو ته مهاجر کېږي او داسې نور. ځيني نور له نړيوالو سرحدونو څخه تېرېږي او بهرنی مهاجرت بلل کېږي.

دغه مهاجرتونه په بېلابېلو هېوادونو کې په مختلفو ډولونو سره تر سره شوي دي. نوموړي زياتره مهاجرتونه اختياري مهاجرتونه دي چې پخپله خوښه د زياتې اجورې او ښه ژوند له پاره کېږي.

څو اجباري مهاجرتونه هم کېږي چې خلک د سياسي او نظامي شخړو په سبب مهاجرت ته اړ شي.

هغه څوک چې په هېواد کې د ننه نقل مکان کوي، په هېواد کې د ننه د بېځايه شويو په نوم يادېږي. د ملګرو ملتونو د ارقامو له مخې شمېر يې په ۱۳۸۷ لمريز کال کې ۲۴ ميليونه و او هغه خلک چې له نړيوالو سرحدونو څخه اوړي، د پناه اخيستوونکو په نوم يادېږي. لکه: فلسطينيانو چې په عربي

(c) ketabton.com: The Digital Library

هېوادونو کې او افغانانو په ګاونډيو او د نړۍ په نورو هېوادونو کې پناه اخيستې ده. د هغو پناه اخيستونکو ټول شمېر ۱۶ ميليونو ته رسېږي چې افغانان هم په کې شامل دي. ځينې مهاجرتونه لنډ مهاله دي چې لومړني ځای ته د بېرته راګرځېدو نيت لري. لکه: زموږ د هېواد کوچيان چې د آب و هوا، څړ ځايونو او د موسم د تغير له مخې بيا بېرته لومړني ځای ته راګرځي. دايمي مهاجرتونه هم شته چې لومړني ځاي ته د راګرځيدو نيت نه لري.

مهاجرتونه بېلابېل لاملونه لري چې کولای شو ځينې برخې يې دلته يادې کړو:

۱. طبيعي لاملونه: طبيعي لاملونه هم د مهاجرت سبب ګرځي لکه: په سيمه کې د اوبو کمښت، د آب و هوا د شرايطو خرابتيا، د خاورې کمزورتيا يا طبيعي آفتونه، لکه: زلزله، سېلابونه، سمندري طوفانونه، وچکالي او داسې نور.

۲. اقتصادي لاملونه: اقتصادي لاملونه د مهاجرت بنسټيز لاملونه ګڼل کېږي. اوس دغه مهاجرتونه د مخ پر ودې هېواد ونو ځانګړتيا ده. ځکه په دې هېواد ونو کې د کليو او ښارونو ترمنځ ډېره نا برابري ده. په داسې حال کې چې په پر مختللو هېوادونو کې د کليوالو ژوند په ډېره چټکۍ سره ښاري ژوند ته نژدې شوی دی. برعکس په دې هېوادونو کې ښاري خلک مينه لري چې له ښار څخه د ښار څنډو او کليو ته مهاجرت وکړي چې په پاکه هوا او چاپېريال کې په ارامه ژوند وکړي.

په مخ پر ودې هېواد ونو کې د دې مهاجرت اصلي لامل اقتصاد دی. د کليوالو لږ عايدات يوازې لومړنۍ اړتياوې پوره کوي نو نشي کولای چې په کليو کې اقتصادي فعاليت په مخ بوځي. له بلې خوا د نفوسو د طبيعي ودې په وجه په کليو کې ځمکه او اوبه د ټولو اوسېدونکو د اقتصادي فعاليت له پاره کافي نه دي. د کرنې ماشيني کېدل هم د يو زيات شمېر بزګرانو د بېکارۍ سبب ګرځي او مهاجرت ته اړ کېږي.

دغه مهاجرين چې زياتره يې ځوانان دي او په ښار کې خپله دنده له بزګرۍ څخه په غير بزګري کارونو بدلوي په ښارونو کې دغه مهاجرين هغه دندې چې لاس ته يې راوړي هم نا کافي دي. ځکه هغوی ماهر کارکوونکي نه دي، نو په هغو کارونو لاس پورې کوي چې سطحه يې ټيټه او عايد يې لږ وي لکه: لاسي خرڅلاو او درانه فزيکي کارونه او داسې نور. نو په پای کې په لومړني استوګنځي او يا هغه ځای ته چې د ژوندانه لپاره يې ورته سترګې نيولې وي د نفوسو په زياتوالي او کمښت، د نفوسو د عمر په ترکيب، د کار قوه، بېکارۍ، مزدورۍ، همدارنګه فرهنګ، او ژبه اغېزه کوي.

د اقتصادي مهاجرتونو بل ډول د کرنيزې ځمکې په پراختيا، د اوبو لګولو په نويو پروژو، صنعتي سيمو د کانونو په را ايستلو او تجارتي فعاليتونو او يا برعکس د کورنيو عايد کموالي، بيکاري، د کارخانو

(c) ketabton.com: The Digital Library

تعطیل په سبب منځته راځي.

۳. سیاسي مهاجرت: دغه اصطلاح زیاتره د سیاسي پناه اخیستونکو له پاره کارول کېږي. هغه چا ته کارول کېږي چې د بېلابېلو لاملونه له مخې لکه: جګړې، ډار، سیاسي تعقیب، مذهبي عقایدو، د ټولنیزو ډلو د اړیکو او هغه قومي اقلیتونه چې اصلي هېوادونه یې پرې ایښي دي او له بل هېواد څخه یې د پناه اخیستنې غوښتنه کړې وي لکه: افغاني پناه اخیستونکي چې له ۱۳۵۷ لمریز کا ل څخه وروسته یې ګاونډیو او د نړۍ هېوادونو ته مهاجرت کړی دی او یا د بوسني او هرزه ګوني د پخوانۍ (یو ګوسلاویا) پناه اخېستونکي او په افریقا کې د روندا د کمپ پناه اخیستونکي او د سوډان د دافور پناه اخیستونکي او داسې نور. په جینوا کې د ۱۹۵۱ میلادي کال د کنوانسیون پرېکړې، د پناه اخیستونکو د حالت په هکله او د هغو حقونو څخه د دفاع له پاره په یو مهم سند بدل شوی دی. د پناه اخسېتونکي او یا د پناه غوښتونکي اصطلاح هغه چا ته ویل کېږي چې په اصلي هېواد کې د عقیدتي ایډیالوژیکي او سیاسي، نژاد، ژبې، ملیت او قوم له مخې د تعقیب او یا عملاً (روحي او فزیکي) زندان او مړینې یا شکنجې تر خطر لاندې وي.

د اقتصادي او سیاسي مهاجرینو ترمنځ ګډ ټکي یوازې له هېواد څخه جلاتوب او بېوزلي ده. د اقتصاد له مخې مهاجرت، مهاجرو پخپله منلی دی او د خپلې اقتصادي بنې په ښه والي پسې ګرځي. په داسې حال کې چې دو یم یې (سیاسي مهاجر) ځان قرباني بولي، سره له دې چې په ارامه او مطمینه فضا کې ژوند کوي.

۴- مذهبي مهاجرتونه: دغه ډول مهاجرتونه په مذهبي او نورو ټولنیزو او فرهنګي مسایلو باندې د قیوداتو او محدودیتونو د وضع کولو له مخې کېږي. د دې ښه مثال په ۱۹۴۷ میلادي کال کې په هندوستان او پاکستان باندې د هند د لویې نیمې وچې وېش و چې د هغه په پای کې په میلیونو د هندی و مذهب د پېروانو کورنۍ له پاکستان څخه هند ته او په مقابل کې په میلیونونو مسلمانو کورنیو له هند څخه پاکستان ته پخپله خوښه مهاجرت وکړ. په لنډه توګه ویلی شو، هغه لاملونه چې د مهاجرت سبب ګرځي دا دي: اقتصادي، بېکارۍ، طبیعي افتونو، سیاسي، مذهبي، فرهنګي او داسې نور لاملونه.

هغه لاملونه چې د مهاجرینو د جذب او هڅونې سبب ګرځي، دا دي د ښه ژوندانه امکانات، ښه ښوونه او روزنه، د استوګنې ښه ځای او په کورنیو پورې تړاو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي په مناسبو ډلو وویشئ. زده کوونکي دې په لاندې موضوعګانو پخپلو منځو کې بحث وکړي او د مباحثې پایلې دې د ډلو استازي ټولګیوالوته وړاندې کړي.

۱. په هېواد کې د ننه مهاجرت او له هېواد څخه بهر مهاجرت.

۲. د مهاجرت اقتصادي لاملونه.

۳. هغه لاملونه چې د هغو له مخې افغانان نورو هېوادونو ته مهاجر شوي.

۴. که چېرې مهاجرت له کلیو څخه ښارونو ته ادامه ولري، په کلیو او ښارونو کې څه ستونزې رامنځته کوي. تاسې د دې مهاجرت د کمولو له پاره د حل کومې لارې وړاندې کوئ.

پوښتنې:

لاندې جملې بشپړې کړئ:

۱. د کوچیانو مهاجرت زموږ په هېواد کې --------- مهاجرت دی.

۲. د فلسطینیانو مهاجرت د اردن او لبنان هېوادونو ته ------ ډول مهاجرت دی.

لنډ ځواب وواياست:

۳. کوم طبیعي لاملونه د مهاجرت سبب ګرځي؟

۴. ولې د مخ پر ودې هېوادونو خلک له کلیو څخه ښارونو ته او د پرمختللي هېوادونو خلک برعکس له ښارونو څخه کلیو ته له مهاجرت سره مینه لري؟

۵. د څو اقتصادي ډوله مهاجرتونو نومونه واخلئ.

۶. کوم سیاسي لاملونه د مهاجرت سبب ګرځي؟

۷. د ۱۹۵۱ میلادي کال د اپریل کنوانسیون چې په ژنوکې لاسلیک شو، پناه اخیستونکي یې څه ډول تعریف کړ؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

زده کوونکي دې په دې موضوع چې ولې له مخ پر ودې هېوادونو څخه خارجي مهاجرتونه کېږي؛ او د دې مهاجرتونو د مخنیوي له پاره د حل کومې لارې وړاندې کوئ؛ یوه مقاله ولیکئ او د جغرافیې په راتلونکي ساعت کې یې خپلو ټولګیوالو ته واوروئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نړیوال مهاجرتونه او د پایلې یې

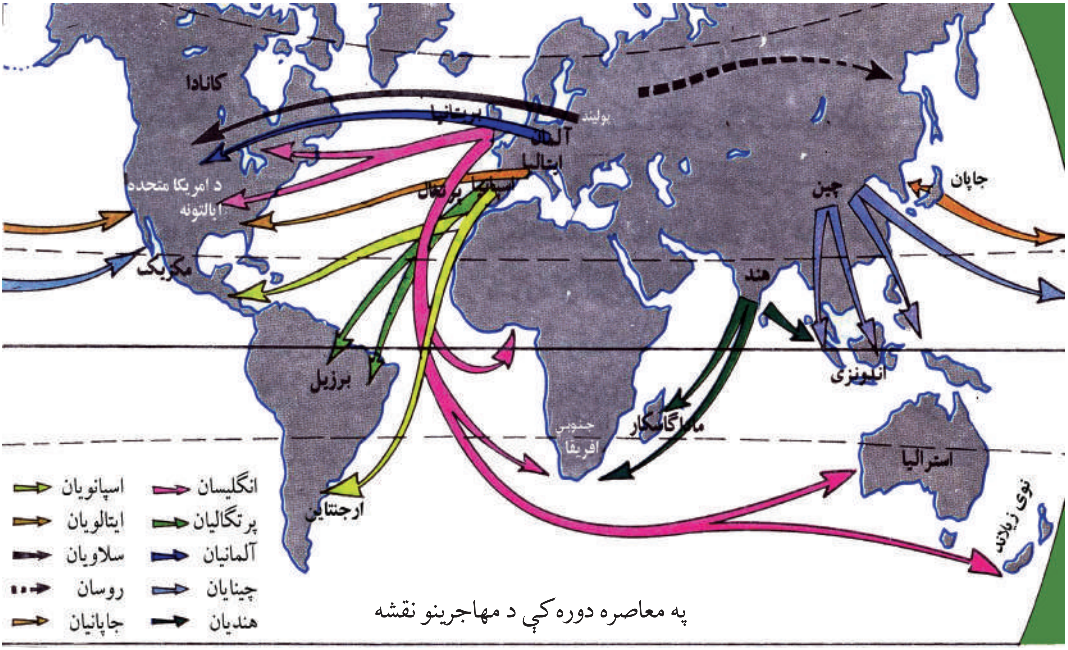

په معاصره دوره کې د مهاجرینو نقشه

ولې خلك له هېواد څخه بهر مهاجرت سره مینه لري؟

لکه چې په تېرو لوستونو کې یادونه وشوه، مهاجرت د دوو لاملونو له مخې کېږي.

۱ . نامساعد لاملونه، لکه: طبیعي، اقتصادي، ټولنیز، سیاسي او مذهبي لاملونه چې په مخکینیو لوستونو کې ورڅخه یادونه شوې ده.

۲ .جذبوونکي لاملونه، لکه: د یوې ساحې د نفوسو کموالی، راښکونکې سیمې، د ځمکې لاندې منابع، د کار زیاتوالې او ډېره اجوره.

مهاجرتونه د تاریخ په اوږدو کې رامنځته شوي دي او تر اوسه جریان لري. ځینې په هېواد کې دننه وي چې په هېواد کې دننه مهاجرت په نوم یادېږي، ځینې له نړیوالو سرحدونو څخه په تېریدو سره کېږي چې د بهرنیو مهاجرتونو په نوم یادېږي. مهاجرین غواړي چې د اړونده هېواد له سیاسي، اقتصادي یا ټولنیزو شرایطو څخه ګټه واخلي. د آریایانو مهاجرتونه ختیځ، جنوب او لویدیځ ته او یا د امریکا لوېې وچې ته د ختیځې آسیا د خلکو مهاجرت او همدارنګه نړیوال مهاجرتونه په ۱۵ م پېړۍ د جغرافیایي لویو اکتشافونو په پایله کې زیات شول او د نړۍ نورو سیمو ته د اروپایانو د مهاجرت سبب شو. په هغه وخت کې په یوه نیمه پېړۍ کې ۷۰ میلیونه تنه مهاجر شول چې له خپلې پانګې څخه په نوې نړۍ کې ګټه واخلي او په سوداګرۍ لاس پورې کړي. په پایله کې د امریکا او اوقیانوسیې لویې وچې ګڼ نفوسه شوې. چې ښه مثال یې د شمالي امریکا

(c) ketabton.com: The Digital Library

هېواد ونه دي. چې ۹۵ سلنه نفوس يې اروپايي مهاجرين او ۲ سلنه يې افريقايي توروپوستي دي. د ۱۹ پېړۍ په ټوله دوره کې د نفوسو زياتوالی او اقتصادي بحران د مهاجرتونو سبب شو چې په نتيجه کې يې د اروپا د اضافي نفوسو بار کم شو. يوازې د انګلستان په هېواد کې له ۱۸۱۵ ميلادي څخه تر ۱۹۲۰ ميلادي پورې ۱۷ ميليونه تنو مهاجرت پيل کړ. دغو مهاجرتونو دوه اړخونه درلودل، دايمي مهاجرين او د اداري کارکونکو او مذهبي مبلغينو مهاجرت چې موقتي جنبه يې لرله. د دې دوو مهاجرينو له ترکيب څخه د بريتانيا امپراتوري رامنځته شوه چې وروسته دغه مهاجرتونه په بېساري ډول په نړيواله ستونزه بدل شول او هېوادونه يې اړ کړل

چې د مهاجرينو د منلو يو لړ قوانين وضع کړي. د امريکا د متحده ايالتونو کانګرس د مهاجرينو د مخنيوي له پاره په ۱۹۲۴ ميلادي کال کې د مهاجرينو په نوم قانون تصويب کړ. دغه قانون امريکا ته په هغه شمېر مهاجرين چې له بېلابېلو هېوادونو څخه کولی شي امريکا ته راشي، مقررات وضع کړل. نوموړي قانون زيات د هغو مهاجرينو مخه نيوله چې د جاپان او چين ژير توکم پورې يې اړه درلوده.

وروسته د نورو هېوادونو په باره کې هم عملي شو. د دې مقررې له مخې که مهاجرين خپله پانګه هم له ځانه سره يوسي، هغوی کولای شول چې له پنځو کلونو وروسته په امريکا کې د اوسېدنې تابعيت حاصل کړي او يا له امريکا څخه خارج شي. اوس بر عکس زياتره نړيوال مهاجرين د دريمې نړۍ له هېوادونو څخه پرمختللو صنعتي هېوادونو ته ځي چې بنسټيز لاملونه يې اقتصادي او سياسي دي. کله چې د يوې کورنۍ عايدات يوازې د لومړنيو اړتياوو پوره کول وي او يا حد اقل معاش وي، هغوی د دې توان نه لري چې په هېواد کې دننه پانګه اچونه وکړي. له بلې خوا ورځ په ورځ نفوس زياتېږي او د نفوسو طبيعي زياتوالی او داسې نور مشکلات د دې سبب ګرځي چې خلک له کليو څخه ښارونو او نورو هېوادونو ته مهاجرت وکړي. څرنګه چې هغوی د مهاجرت له پاره قانوني اسناد نه لري نو له غير قانوني او قاچاقي لارو څخه استفاده کوي. نو د ستونزو په منلو او آن د مړينې منلو سره ځانونه ټاکلي هېوادونو ته رسوي. دغه نفوس

(c) ketabton.com: The Digital Library

د یوه هېواد فعال اقتصادي نفوس له ۱۵ کلنۍ څخه تر ۶۵ کلنه پورې احتوا کوي. څرنګه چې د هغوی یو شمېر د کار کولو رسمي ویزه او کار کولو اجازه او د کار ځانګړې مهارت نه لري نو له همدې امله لږ معاش او خراب چاپېریال کې چې د دولت له نظارت څخه لېرې وي، سخت او غیر صحي کارونو ته مخه کوي.

د یادونې وړ خبره دا ده چې یو شمېر پر مخ تللي پانګه وال هېوادونه د نفوسو د طبیعي کنټرول له مخې د بشري قوې له کمښت سره مخامخ دي چې د دې ستونزې د حل له پاره د قانوني لارې مهاجر کارکوونکي مني. په لویدېځه اروپا کې تقریباً ۱۱ میلیونه مهاجر کارکوونکي کار کوي. د مهاجرو کارکوونکو د منلو له مخې المان په لومړۍ درجه کې دی، ورپسې انګلستان، فرانسه، سویس او سکندیناوي هېوادونه دي.

د لویدېځې اروپا هېوادونه په وروستیو کلونو کې له ګاونډیو هېوادونو ایټالیې، پرتګال او هسپانیې موسمي مهاجرو کارکوونکو د کموالي د احساس له مخې، د جنوب ختیځې اروپا، ترکیې، د انتیل د ټاپوګانو او د افریقا د هېوادونو کارګرانو ته متوجه شول. المانیان معمولاً د ترکیې او یوناني مهاجرو کارکوونکو څخه، فرانسویان د شمالي افریقا د مهاجرو کارکوونکو څخه او انګلستان د مشترك المنافع هېوادونو له کارکوونکو څخه ګټه اخلي. د امریکا متحده ایالات د مکسیکو له موسمي کارکوونکو څخه کار اخلي.

په همدې ډول د نړۍ د پرمخ تللو پانګه والو هېوادونو څخه مخ پر ودې هېوادونو ته هم مهاجرت کېږي. د هغوی پانګه، په کار کې پوهه په تېره بیا د هغوی کاري تجربه ده چې په خپلو هېوادونو کې یې حاصله کړې ده.په کال کې د دې مهاجرینو شمېر تقریباً له ۲۰۰ څخه تر ۳۰۰ زرو پورې رسېږي چې د کار او د ښه ژوند په لټه کې خپل هېوادونه پرېږدي او د لویو وچو ترمنځ په مهاجرت لاس پورې کوي. نوې سیمې دغه مهاجرین په پرانیستې غېږه او زیاتو امکاناتو او ښه ژوند په برابرولو مني. بهرني مهاجرتونه، له هغه هېواد ونو څخه چې مهاجرت کوي د نفوسو د کمښت او هغو هېوادونو ته چې مهاجر کېږي، د نفوسو د زیاتوالي سبب ګرځي. د مخ پر ودې هېوادونو ټول مهاجرین ځوان او فعال اقتصادي نفوس تشکیلوي. د دې مهاجرت له مخې د مخ پر ودې هېوادونو فعال اقتصادي نفوس کمېږي چې په پای کې د اقتصادي رکود سبب ګرځي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په مناسبو ډلو وویشل شي. د لاندې موضوعګانو په باره کې دې په خپلو منځو کې بحث وکړي او د مباحثې پایلې دې د ډلې مشر په ټولګي کې ولولي.

۱. د یوه هېواد کوم نا مساعد عوامل اوسېدونکي د وطن پرېښودو ته اړ باسي؟ دغه ستونزه په خپلو کې وارزوئ.

۲. کوم لاملونه د مهاجرینو د جذب سبب ګرځي؟ زموږ له هېواد څخه زیات مهاجرین کومو هېوادونو ته تللي دي. ولې؟

۳. تاسي له کلو څخه ښارونو ته د مهاجرینو د کموالي او مخنیوي لپاره او یا له وطن څخه بهرنیو مهاجرتونو له پاره څه وړاندیز لرئ؟

٤. د هېواد په اقتصاد او نفوسو باندې د بهرنیو مهاجرتونو اغېزې ترکتني لاندې ونیسئ.

۵. د مخ پر ودې او د پانګه والو هېوادونو د مهاجرینو شرایط پرتله کړئ.

پوښتنې:

۱. کوم لاملونه د مهاجرینو د جذب سبب ګرځي؟

۲. کوم لاملونه د مهاجرینو مخه نیسي؟

۳. د جغرافیایي لویو اکتشافاتو څخه وروسته، کومو لویو وچو زیات مهاجرین منلي دي؟

۴. ولې د امریکا د متحده ایالاتو کانګرس په ۱۹۲۴ میلادي کال کې امریکا ته د مهاجرینو قانون وضع کړ؟

۵. کوم لاملونه له دریمې نړۍ څخه پر مخ تللي صنعتي هېوادونو ته د مهاجرت سبب ګرځي؟

۶. کومو مهاجرتونو ته قانوني او کومو مهاجرتونو ته غیر قانوني مهاجرتونه وایي؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

زموږ په هېواد کې کوم لاملونه د کورنیو او بهرنیو مهاجرتونو د زیاتوالي سبب ګرځي.

د دې تحلیلي مطلب په باره کې مقاله ولیکئ او د جغرافیې د مضمون په راتلونکي ساعت کې یې خپلو ټولګیوالو ته وړاندې کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵. ۰۴ نژادونه

په نړۍ کې ولې بېلابېل توکمونه او نژادونه شته؟

الف: توکم (نژاد)

توکم د خلکو هغې ډلې ته ویل کېږي چې د ظاهري څېرې، د پوستکي او وېښتانو رنګ، بېلوونکو نښو او ارثي ګډې ځانګړتیاوې ولري. د نړۍ ټول خلک په دربو اصلي توکمونو وېشل شوي دي. چې له سپین یا اروپایي توکم، ژېړ یا مغولي توکم او تور یا استوایي توکم دي.له یادو شوو توکمونو څخه هر یو توکم ځانګړي ارثي مشخصات لري، لکه: د وېښتانو شکل او رنګ، د پوستکي رنګ او د سترګو، پزې او د سر د کوپړۍ جوړښت او داسې نورې ځانګړتیاوې.

سپین توکم (نژاد): لوړه ونه، سپین پوستکی، جګه پزه او خرمایي وېښتان او پرانیستې سترګې، ځانګړې بڼه او داسې نور.

ژېړ توکم: ژېړ پوستکی، تور او صاف وېښتان، لږه ږیره،ګرد سر، بادامي سترګې، لنډه پزه، ټیټه ونه او لږ غوندې چاغ وي.

تور توکم (نژاد) تور یا نصواري ته ورته پوستکی او پلنه پزه، ګرګوتي وېښتان او پرېړې شونډې لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګډ یا دوه رګه توکم: د مهاجرتونو او د مختلفو توکمونو تر منځ د ودونو په پایله کې منځته راغلي دي لکه: مولات او سامبو توکمونه.

سره پوستکي: اصلاً په ژېړ توکم پورې اړه لري خو د مذهبي عقیدو له مخې په مخ او وېښتانو نکریزې وهي. نو له همدې امله د سور پوستو په نوم مشهور شوي دي.

ستاسې په نظر د نومړو توکمونو په منځته راتللوکې کوم لاملونه اغېزه لري؟ په داسې حال کې چې ټول انسانان له یوه مور او پلار څخه یعنې آدم (رض) او بي بي حوا (ع) څخه پیدا شوي دي.

پوهان دې پوښتنې ته داسې ځواب وایي:

توکمونه د طبیعي چاپېریال د بېلابېلو شرایطو، اقلیم او خوړو سره د تطابق له مخې چې په انساني ژوند باندې اغېزه لري، رامنځ ته شوي دي. نومړي طبیعي شرایط په بېلابېلو توکمونو اغېزه کوي. د مثال په ډول په کومو ځایونو کې چې تور پوستي ژوند کوي، د لمر وړانګې په عمودي ډول لګېږي او د هوا تودوخه زیاته وي او لمر د سیمې د اوسېدونکو په پوستکي په مستقیم ډول اغېزه کوي، له اړتیا او اندازې څخه زیاته تودوخه انسانانو ته تاوان اړوي. نو له همدې امله ددې هېوادونو د اوسېدونکو جسم (اورګانېزم) د زرګونو کلونو په تېرېدو سره له اندازې څخه د زیاتې تودوخې سره توافق کړی دی او په پای کې د تور رنګه نسجونو ماده یې په پوستکی کې را ټولېږي. دغه نسجي ماده (میلانین) د پوستکي ایپدرمس رنګینه طبقه داسې حجرات لري چې د پوستکي رنګ جوړوي، ژېړ، نسواري، سور او آن تر دې چې تور رنګ لرونکي وي.

د هغو خلکو پوستکی چې ډېر میلانین لري د بدن پوستکی یې زیات تور وي، دغه ماده د لمر د وړانګو د نفوذ مخه نیسي او پوستکي د لمر په وړانګو له سوځېدو څخه ژغوري. د وخت په تېرېدو سره په دې ډله کې د پوستکي تړوالی میراثي ګرځي، زیږه او ګړګوتي ویښتان د سر کوپړۍ له تودوخې څخه ساتي.

سپین پوستي زیاتره په شمالي معتدله سیمو کې ژوند کوي. په داسې سیمو کې زیات اوربښت، لندبل او زیاتره وریځ وي او خلک یې له لمر څخه لرې ګټه اخلي نو له همدې امله یې بدن زیات لمر ته اړتیا لري. د هغوی په بدن کې د میلانین ماده یوازې په اوړي کې زیاتېږي. هغه وخت

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې د انسان بدن د لمر د وړانګو په واسطه د اړتیا وړ ویټامین ډي جوړ کړي د انسان پوستکی غنم رنګه ګرځي.

په هغو ځایونو کې چې ژېړ پوستي ژوند کوي، په هغو ځایونو کې معمولاً باد او طوفانونه لګېږي چې له ځان سره خاورې، میده شګې انتقالوي. د کلونو په تېرېدو سره له دې بادونو او طوفانونو سره توافق کوي او د ژېړ پوستي سترګې تنګېږي چې وکولای شي د خاورې او شګو په وړاندې وساتل شي. دغه نښه په ژېړ پوستو کې ارثي ګرځي او د زیاتره خلکو ورځني خواړه وریجې وي، چې ډېر لږ غذایي مواد لري. ټول توکمونه د ذکاوت او استعداد له مخې توپیر نه لري، د هغوی ظاهره څېره لکه چې ورځخه یادونه وشوه د طبیعي او محیطي شرایطو محصول دی.

۱۹۶۵ م کال د ملګرو ملتونو عمومي غونډې د ټولو ډولونو توکمیز توپیر د له منځته وړلو لپاره نړیواله معاهده لاسلیک کړه. د هغې له مخې یې د هر ډول نظریاتو خپرېدل چې په توکمي امتیازاتو ولاړ وي، منع کړل. توهین او د هر ډول توکمیز توپیر لپاره هڅې جنایت ګڼي. دغه موضوع زموږ د هېواد اساسي قانون د دویم فصل په ۲۲ ماده کې درج شوې ده چې د افغانستان په اتباعو کې هر ډول تبعیض او امتیاز منع دی. د افغانستان اتباع ښځې دي او که نارینه، د قانون په وړاندې مساوي حقونه او وجایب لري.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په مساوي ډلو ووېشل شي او هره ډله دې په لاندې موضوګانو په خپلو منځو کې بحث وکړي او د بحث پایله دې د ډلې د استازي په واسطه خپلو ټولګیوالو ته وړاندې کړي.

۱- په بشري توکمونو کې کوم توکم ذکي او ډېر مستعد دی؟

۲- ولې تور توکمي تور پوستي او ظاهري ځانګړې څېره لري؟

۳- ولې سپین توکمي ظاهري ځانګړې خصوصیات لري ؟

۴- سور پوستي د نړۍ په کومه لویه وچه کې استوګن دي او د څېرې د سوروالي علت یې توضیح

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړئ؟

۵-ګډ توکم په څه ډول منځته راځي؟

پوښتنې:

لنډ ځواب ورکړئ:

۱-د تور پوستو ظاهري ځانګړتیاوې بیان کړئ.

۲-سور پوستي په نړۍ کې په کوم توکم پورې اړه لري؟

سم ځواب په نښه کړئ:

۱-د نړۍ ټول خلک په څلورو توکمونو لکه: سپین، سور، تور او ژېړ توکم وېشل شوي دي.

۲-سپین توکمي لوړه ونه، سپین پوستکی، جګه پزه، تور ګوړګوټي ویښتان لري.

۳- توکمونه د بېلابېلو طبیعي محیطونو، اقلیم او خوړو محصول دي.

لاندې جملې بشپړې کړئ:

۱-ګډ توکمونه د مهاجرت او د ودونو په وجه منځته راغلي لکه۰۰۰۰او۰۰۰۰۰۰

۲-د اساسي قانون د دویم فصل ۰۰۰۰۰۰۰۰ مادې له مخې د افغانستان د اتباعو ترمنځ هر ډول تبعیض او امتیاز منع دی.

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

لاندې موضوع تحلیل کړئ او د جغرافیې په راتلونکي ساعت کې یې ټولګیوالو ته واوروئ.

زموږ د هېواد خلک په کوم توکم پورې اړه لري. د هېواد اساسي قانون په کومه ماده کې هر ډول تبعیض منع کړی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ب: د توکمونو جغرافيايي وېش

په آسیا کې د ژبو او نژادونو د وېش نقشه

د نړۍ په کومو لویو وچو کې د سپین نژاد، او تور نژاد نفوس متمرکز شوی دی؟

د آسیا د لویې وچې نفوس له بېلابېلو توکمونو څخه جوړ شوي دي چې زیاتره یې ژیړ توکمي دي او پاتې نور یې سپین پوستي او تور پوستي دي.

د هغوی د جغرافیایي وېش په باره کې لنډ معلومات وړاندې کېږي.

د آسیا د لویې وچې توکمیز ګروپونه:

الف ژیړ توکم: د آسیا په لویه وچه کې د دې توکم خلک د نورو توکمونو په پرتله ډېر دي. مغل، تبتیان، ساموېدیان، ترکمنان، قرغیزیان، د شمالي چین خلک، کوریایان په لږ څه توپیر همدغه توکمي ځانګړتیاوې لري، د جنوب ختیځې آسیا خلک جنوبي چین، کامبوج، لاوس، تایلند، برما او ویتنام او آن د جاپان وګړي چې د پوستکي

(c) ketabton.com: The Digital Library

رنګ يې روښانه دی، د همدغه توکم خلك دي. د دې توکم ځينې فرعي ډلې د شمالي سايبريا د تندرا او تايګاه په ځنګلونو (ستنې ډوله پاڼې لرونکي ځنګلونو) کې د څو زريزو خلکو د ډلې په څېر ژوند کوي.

ب- سپين توکم: په هندوچين کې د سپين پوستو توکم نسبتاً لږ شمېر مونډل کېږي چې په ابتدايي ډول ژوند کوي. د سپين پوستو د استوګنې اصلي ځای د هماليا د غرونو د لړيو لويديځې سيمې او د هند نيمه وچه ده. افغانان، ايرانيان، بلوڅان، قفقازيان او روسان د سپين توکم ښې بېلګې دي. همدارنګه سامي توکم په عربستان، سوريه، اردن، اسرائيل، د ترکيې يوه برخه او کردستان کې استوګن دي، په سپين غنم رنګه توکم پورې اړه لري.

ج: تور توکم: تور توکم په استوايي سيمو کې ژوند کوي چې توکم پېژندونکي هغوی ته نګريتو Negritos وايي. دغه تور پوستي کوړې کوړې ويښتان لري چې سوچه بېلګه يې په سيلون، هند کې د هماليې د غره په جنوب کې، د ملاکا په ټاپو وزمه، د انديمان او نيکوبار په ټاپوګانو کې تيت شوي دي. دغه خلك په نيمه ابتدايي حالت کې ژوند کوي او زياتره يې په ځنګلونو کې استوګن دي او د هماليا د غرونو په جنوب کې استوګنه کوي.

د اروپا د لويې وچې توکميزې ډلې:

د اروپا اوسېدونکي سپين پوستي دي او په شمالي، ختيځ، الپي، دينارېکي او مديترانه يي ډلو وېشل شوي دي. شمالي او ختيځ سپين توکم برخې د استوګنې ځای سکنديناوي هېوادونه، انګلستان، د فرانسې شمال، المان، لهستان(پولينډ) د روسيې اروپايي برخه ده، الپي توکم يې د اروپا په مرکزي او لويديځو برخو کې استوګن دي. په داسې حال کې چې مديترانه يي توکم څانګه يې غنم رنګه څېره لري د مديترانې د سمندرګي په شاوخوا هېوادونو کې ځای پر ځای شوي دي د اروپايي توکم دينارېکي برخه په البانيه او د ختيځې اروپا په ځينو هېوادونو کې ژوند کوي. لاپنيان د اروپا په ډېره شمالي برخو کې استوګن دي.

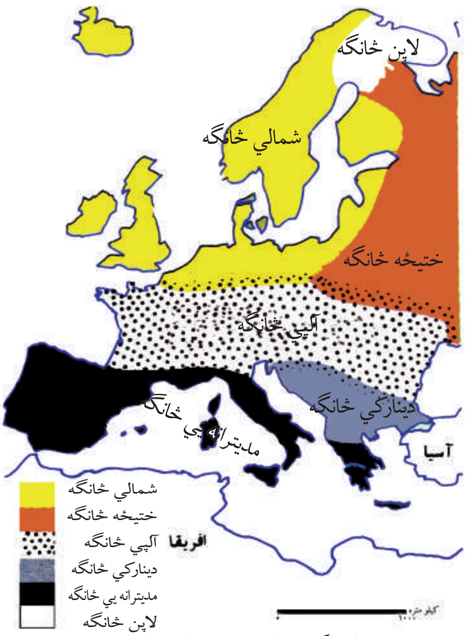

په اروپا کې د نژادونو د وېش نقشه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د افریقا دلویې وچې توکمیزې ډلې:

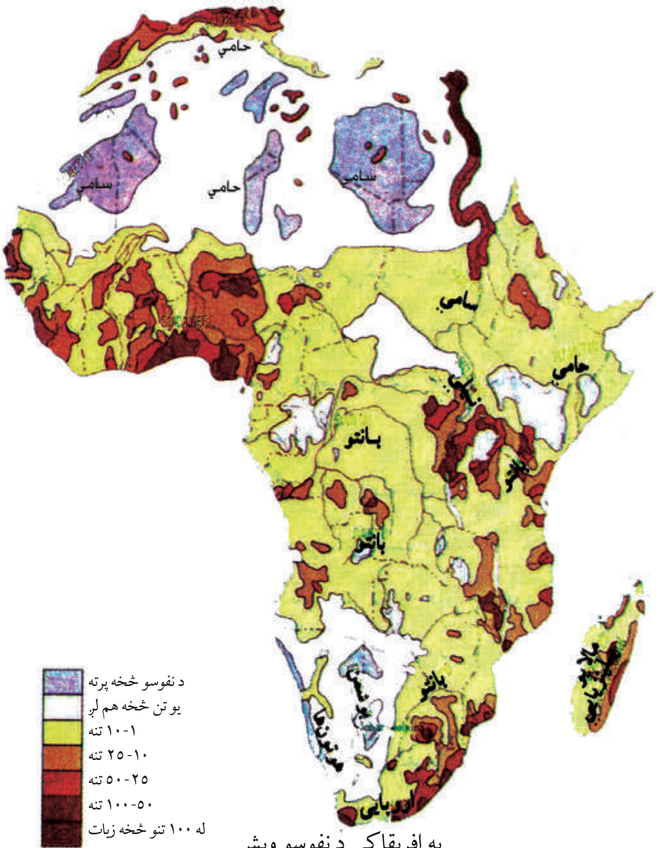

په افریقاکې د نفوسو وېش

د افریقا توکمیزې ډلې تور پوستي، عربان، بربریان، آسیایان او اروپایان تشکیلوي. تور پوستي د افریقا ۷۰ سلنه نفوس جوړوي، چې ټول یې د لویې صحرا په جنوب کې استوګن دي. تور توکم هم په خلورو ډلو وېشل کېږي چې بانتو، نیلوت Nelotes پیګمي Pygmies بوشمن Bushmen او هوتن‌تت Hottentots دي.

د دې هرې ډلې په خېره کې زیات توپیرونه لیدل کېږي. بانتو د افریقا د تور پوستو ډېره لویه ډله ده چې د افریقا په لویدیځ کې په تېره بیا د دې سیمې د ساحل په اوږدو کې په مرکزي افریقا کې، په ختیځ او جنوب ختیځ برخو کې او د مادغاسکر په ټاپو کې ژوند کوي.

د هغوی د بدن پوستکی قهوه یي، پلنه پزه، ډبلې شونډې او تاو تاو وېښتان لري.

نیلوت خلک جګه ونه لري (۱۸۳ سانتي متره) چې په سوډان، یوګندا او کینیا کې ژوند کوي.

پیګمیان په استوایي ځنګلونو کې استوګن دي. ونې یې ټېټې دي لوړوالی یې ۱۴۷ سانتي مترو پورې رسېږي.

بوشمن او هوتن ټیټې ونې لري او د کالاهاري د دښتې په شاوخوا کې ژوند کوي.

عربان او بربران د لویې صحرا په شمال کې استوګن دي. عربان غنم رنګه دي او تور وېښتان لري. د افریقا په شمال لویدیځ کې سپین پوستي بربر قبیلې ژوند کوي چې په نسل کې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

اسپانيې او ايټاليې له خلکو سره ورته والی لري. نو له همدې امله د الجزاير، تونس او مراکش هېوادونو، خلك د بربر د هېوادونو په نوم يادوي.

سپين پوستي اروپايي مهاجر، له استعمار څخه وروسته په افريقا کې تيت شول. د تمرکز اصلي ځاى يې په شمال لويديځ کې (المغرب) او په جنوب کې (جنوبي افريقا او زمبابوي) دي. همدارنګه په کينيا او زاير کې هم ژوند کوي، مهاجر آسيايان له اروپايانو څخه زيات دي. هنديان په جنوبي افريقا، کينيا او يوګندا کې استوګن دي. د مورشس د ټاپوګانو نفوس زياتره هنديان دي. د مادغاسکر زياتره نفوس مالاييان او پولينزيان دي.

د امريکا د لوېې وچې توکميزې ډلې:

د امريکا زيات اوســېدونکي ســپين پوستي يا ګـډ توکم څخـه دي. د امريـکا د لويې وچې اصلي اوســېدونکي ســور پوستي دي چې په اصل کې د ژيړ توکمو برخه ده، چې د مذهبي عقيدې له مخې خپل مخ او ويښتان په نکريزو سره کوي. شمېر يې په شمالي امريکا کې ډېر محدود دی، خو په مکســيکو او الســلوادور کې د نفوســو زياته برخه تشکيلوي د بوليويا، ګواتيمالا، اکوادور، پيـرو او پاراګواى د لوړو سيمو نيم نفوس سور پوستي دي. د امريکا په لويه وچه کې د ســپين پوستو د زياتوالي لامل د نـړۍ لـه بېلابېلـو هېوادونو څخـه امريکا ته د ســپين پوســتو مهاجرت ګڼـل کېږي ژيړ پوستي له چين او جاپان څخه دې لويې وچې تـه مهاجرت کـړی دی. تور توکـم د غلامۍ

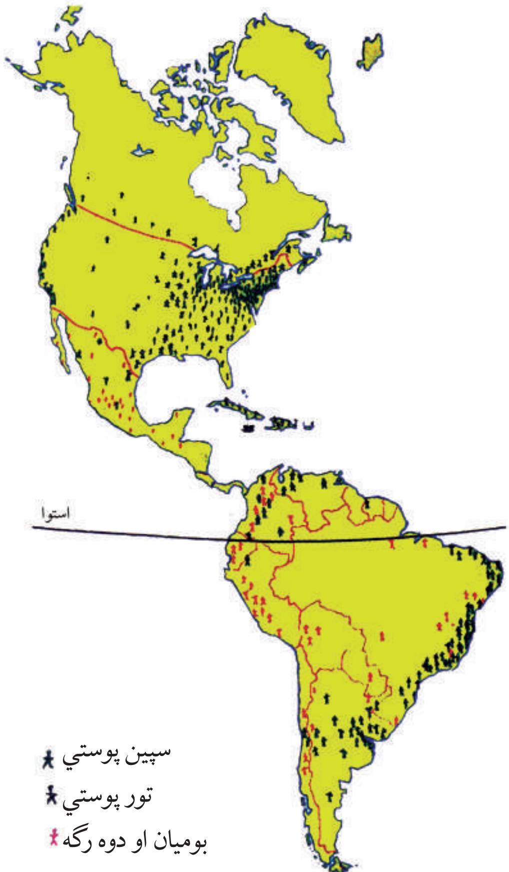

د امريکا په لويه وچه د نژادونو د وېش نقشه

(c) ketabton.com: The Digital Library

او غلامانــو د خرخــلاو د رواجولــو پــه پایله کې امریکا ته لــه افریقا څخه راوړل شــوي دي. له پورتوریکو، کیوبا او دومنیکن پرته نور ټول ټاپوګان د تورپوســتیو د اســتوګنې سیمې ګڼل کېږي او د ونزویلا، ســورینام، فرانســوي ګیانا او پانامه کې تور پوســتي ژوند کوي.

دوه رګه او ګډ توکمونه د سپین پوستو او تور پوستو د ودونو په پایله کې (مولات Mollstes) او تور پوستو او سور پوستو تر منځ د واده په پایله کې زانبوس Zanbus)) د څلورنیمو پېړیو په اوږدو کې رامنځته شوي دي، زیاتره دغه توکمونه د مرکزي او جنوبي امریکا په هېوادونو کې ژوند کوي. په اقیانوسیه کې زیات نفوس سپین پوستي اروپایي مهاجرین دي. یو لږ شمېر تور پوستي او ژېړ پوستي او دوه رګه توکمونه هم شته.

د استرالیا توکمیزې ډلې:

د اروپایانو له مهاجرت څخه مخکې په استرالیا کې ۵۰۰ تور پوستي قبیلې مېشتې وې چې د خلکو شمېر یې څه نا څه شپېته زرو تنو ته رسېده. د استرالیا اروپایي کېدنه له (۱۸۳۰)م کال څخه وروسته د اروپایانو له مهاجرت سره پیل شوه. لومړني مهاجرین یې هغه محکومین وو چې د هېواد د پرېښودو په جزا محکوم شوي وو. اوس د دې لویې وچې د دوه رګه نفوس اکثریت جوړوي. د هغې لامل دا و چې سپین پوستي ښځه حاضره نه وه چې دې ټاپوګانو ته مهاجرت وکړي، نو له همدې امله سپین پوستو نرانو له بومي ښځو سره ودونه وکړل او ګډ نفوس یې رامنځته کړ.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په مناسبو ډلو ووېشل شي او له لاندې پوښتنو څخه دې یوې ته د یو او بل په مشوره ځواب برابر کړي او د ډلو استازي دې خپلو ټولګیوالو ته واوروي.

۱- د نقشې له مخې په نړۍ کې د سپین توکم د استوګنې ځای تثبیت کړئ.

۲- د نقشې له مخې په نړۍ کې د ژېړ توکم د استوګنې ځای تثبیت کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳- د نقشې له مخې د تور توکم د استوګنې ځای تثبیت کړی.

۴- د ژیړ توکم د ظاهري بڼې خصوصیت ولیکئ.

۵-ګډ توکم څه ته وایي او دغه توکم د نړۍ په کومه لویه وچه کې زیات دی.

پوښتنې:

لاندې تش ځایونه په مناسبو کلمو سره ډک کړئ.

۱- د آسیا د لویې وچې اکثریت نفوس ....تشکیلوي.

۲- د اروپا اکثریت نفوس........توکم، د افریقا...........توکم تشکیلوي.

۳-د تور پوستو او سپین پوستو د واده کولو په پایله کې.......... ګډ توکم را منځته شو.

لنډ ځواب ورکړئ:

۱-د اروپایي سپین توکم غنم رنګه برخه د نړۍ په کومو هېوادونو کې ژوند کوي.

۲-د افریقا د لویې وچې د توکمیزو ګروپونو نومونه واخلئ.

۳-د سور توکمو ځانګړتیاوې بیان کړئ.

۴-ګډ توکم څه ته وایي او دغه توکم زیاتره په کومه لویه وچه کې شتون لري؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

مهاجرین په کومو لویو وچو کې د نفوسو د زیاتوالي سبب شوي.

د دې مطلب په هکله مقاله ولیکئ او د جغرافیې په راتلونکي ساعت کې دې ټولګیوالوته واوروئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شپږم څپرکی

۶-۱۰ د نړۍ د مهمو دينونو په هکله څه پوهېږئ؟

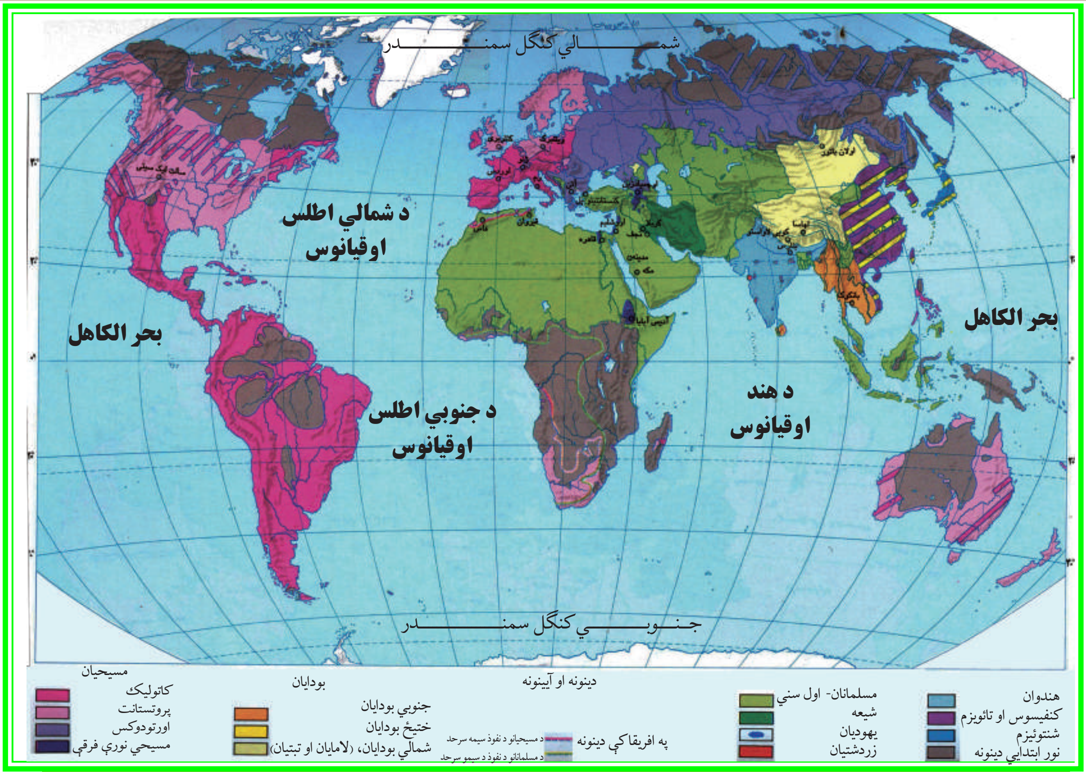

پاسنۍ نقشه په غور ولولئ او ووایاست چې په نړۍ کې کوم دينونه زيات پېروان لري؟

دين د انسانانو د فرهنګ ډېر مهم عنصر دی. هر يو دين په يوه ټاکلي ځای کې منځته راغلی دی او وروسته نورو سيمو ته خپور شوی دی.دينونه معمولاً له سياسي، نژادي، ژبني او اقتصادي سرحدونو څخه اوړي او د نفوذ ساحه يې له پورتنيو لاملونو څخه د هېڅ يو تابع نه ده، دينونه د پيروانو د عقيدې له مخې په لاندې برخو وېشل کېږي:

۱. انيميزم Animism **يا د طبيعي پديدو د عقيدو پيروان**: انيميزم د انسانانو له لومړنيو دينونو څخه ګڼل کېږي، د دې دين پيروان وايي چې ټول شيان او جمادات روح لري. د دې دين پيروانو په تېرو وختونو او په تېره بيا له تاريخي دورې څخه مخکې، طبيعي په تېره بيا حيرانوونکي (خارق العاده) شيانو او پديدو ته په خدايي خاصيت قايل و، لکه: برېښنا، تندر، روښنايي، طوفان، باران او داسې نور د ماورای طبيعت قدرت په صفت پېژندل. دغه دين اوس په قطبي، بياباني او لېرې پرتو ځنګلي سيمو کې په تور پوستو او ژېړ پوستو خلکو کې ليدل کېږي.

۲. د ارباب الانواع د عقيدې پېروان: د دې عقيدې پېروانو باور درلوده چې هره حادثه او پديده

(c) ketabton.com: The Digital Library

جلا خدای لري. دغه دین د یونان له مدنیت څخه پیل شوی دی او د روم د مدنیت په وخت کې اعلی درجې ته ورسېده لکه د اورغورځوونکي (اتشفشان)خدای، د برېښنا او تندر خدای، د سمندرونو خدای، د ستورو خدای، د باران خدای او داسې نور.

۳. د اسماني دینونو پیروان: دغه دینونه زیاتره اخلاقي اړخ لري او د خدای(ج) عبادت ته یې پاملرنه کړې ده.

د هغې د لارښوونې له پاره یې بېلابېل پیغمبران نازل کړي، لکه: یهودیت، مسیحیت او اسلام چې تر ټولو کامل دین د اسلام مقدس دین دی.

د رخصتۍ ورځې هم په بېلابېلو دینونو کې توپیر لري چې په اقتصادي فعالیتونو او نورو کارونو اغېز لري. د بېلګې په ډول په اسلام کې د جمعې ورځ او په عیسویت کې د یکشنبې ورځ رخصتي وي. په اسلامي سیمو کې د معمارۍ ځانګړی سبک شتون لري او کورونه د حریم ټاکلي ځایونه لري. جوماتونه ګلدستې، رواقونه، منارونه او ګنبدې په اسلامي هېوادونو کې ځانګړی سبک لري چې په عیسویت کې دا ډول سبک نه لیدل کېږي.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي په مناسبو ډلو ووېشئ. هره ډله دې د نړۍ د دینونو په نقشه کې د انیمیزم، ارباب الانواع او آسماني دینونو د عقیدو د نفوذ ساحه، په نښه کړي او هره ډله دې راټول شوي معلومات خپلو ټولګیوالو ته وښیي.

پوښتنې:

لنډ ځوابونه ورکړئ:

۱. د نړۍ دینونه په عمومي ډول په څو برخو وېشل شوي دي؟
۲. انیمیزم څه ډول مذهب دی؟
۳. ارباب الانواع له انیمیزم سره څه توپیر لري؟
٤. کاملترین دین کوم یو دی؟
٥. د ځانګړو فرهنګي سیمو په رامنځته کېدو کې د مذهب اغېزې واضح کړئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

د نړۍ د مشهورو دینونو نومونه واخلئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

الف: د اسلام سپېڅلی دین

د نړۍ د اسلامي هېوادونو په هکله څه پوهېږئ؟

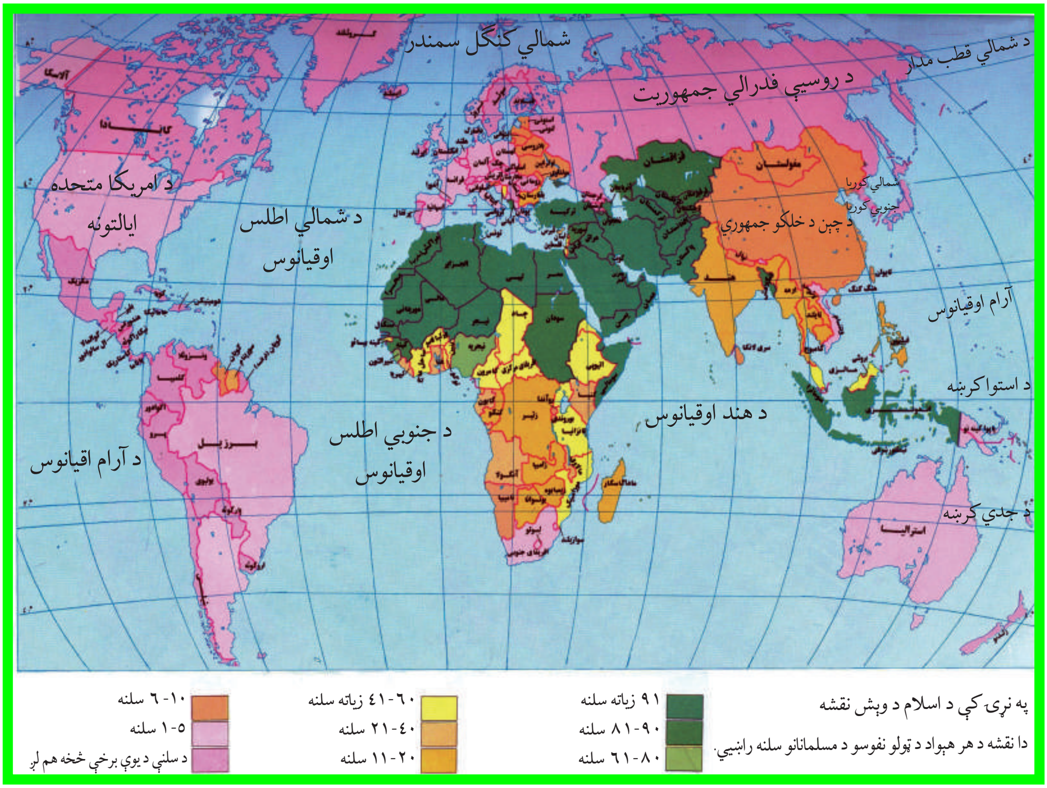

پورتنۍ نقشې ته ځير شئ او ووایاست چې زیات اسلامي هېوادونه د نړۍ په کومه لويه وچه کې پراته دی؟

د اسلام سپېڅلی دين د الهي وحدانيت او ټولنيز عدالت په بنسټ ولاړ دی چې د حضرت محمد(ص) په بعثت او د قرانکريم په نازلېدو سره په مکه مکرمه کې انسانانو ته وړاندې شو.

کله چې حضرت محمد(ص) له مکې معظمې څخه مدينې منورې ته هجرت وکړ، له هغې څخه وروسته د اسلام مقدس دين په ډېره چټکۍ خپور شو او د ختيځ او لويديځ په افکارو يې زياتې او دايمي اغېزې وکړې. زياترو خلکو د قناعت او ښه والي له مخې اسلام ومانه او نور يې هم اسلام ته دعوت کړل نو ځکه په ډېره لږه موده کې په پراخه ساحه کې خپور شو.

اوس د نړۍ په ټولو هېوادونو کې اسلامي دعوت په يوه ډول يا بل ډول وجود لري.

نن ورځ مسلمانان د ځمکې په پراخه ساحه کې استوګن شوي دي. تقريباً د نړۍ د نفوسو پنځمه برخه مسلمانان دي. د آسيا لويه وچه د نړۍ د مسلمانانو د استوګنې لومړنۍ سيمه ده. د دې لويې وچې

(c) ketabton.com: The Digital Library

اسلامي هېوادونه په منځني ختيځ، منځنۍ آسيا، جنوبي او جنوب ختيځمه آسيا کې پراته دي. د دې اسلامي هېوادونو د خاورې پراختيا ۱۵ ميليونه کيلومتره مربع او نفوس يې د آسيا د لوېې وچې د نفوسو دريمه برخه ده. په آسيا کې د ۲۷ هېوادونو وګړي مسلمانان دي چې د ۱۸ هېوادونو رسمي دين اسلام دی.

د يادونې وړ ده چې د اسلام سپېڅلی دين د آسيا په جنوب ختيځ (اندونيزيا کې) د هند ګجراتي او ايراني سوداګرانو په ۱۳ پېړۍ کې له سوداګرۍ سره يوځای د اسلام دين هم خپور کړ، ترڅو چې د وخت حاکمانو هغه ومانه او د هغه د خپرولو له پاره يې هڅې وکړې. نن ورځ د دې سيمې زيات مسلمانان په اندونيزيا، ماليزيا، بروني او فيليپين کې استوګنه لري.

د افريقا لويه وچه د اسلام دويم مرکز ګڼل کېږي. د افريقا په لويه وچه کې د مسلمانانو د استوګنې سيمه د دې وچې په شمال کې پرته ده. دغه ناحيه د مديترانې د سمندرګي په جنوب کې د سوانا د تحت استوايي سيمې، په ختيځ کې د سره سمندرګي او په لوېديځ کې د اطلس تر سمندر پورې غزېدلې ده. په نورو افريقايي هېوادونو کې مسلمانان په مختلفو فيصديو استوګن دي.

د اروپا او امريکا په لويه وچه کې د پام وړ شمېر مسلمانان اوسېږي. د اروپا په لويه وچه کې په البانيې، بوسني او هرزګوني او په امريکا کې سورينام په دواړو لويو وچو کې اسلامي سيمې ګڼل کېږي.

د ۲۰۰۰ ميلادي کال د احصايې له مخې په ۶۳ نورو هېوادونو کې هم له ۱-۳۸ سلنه پورې مسلمانان ژوند کوي. اوس په نړۍ کې داسې هېواد نه شته چې هلته مسلمانان نه وي د زياتو معلوماتو لپاره د دې لوست اړوند جدول ته مراجعه وکړئ.

د اسلامي نړۍ هېوادونه د اقتصاد او نفوسو له پلوه يو ډول نه دي خو په ځينو کارونو کې ګډې موخې لري. اسلامي زيات هېوادونه د طبيعي منابعو له مخې لکه: نفت، طبيعي ګاز، ډبروسکاره، مس، ربړ او داسې نورو له پلوه ډېر شتمن دي. د نړۍ ۶۵,۵ سلنه د نفتو زېرمې د فارس په خليج (په عرب خليج) کې پرتې دي. د همدغو سرچينو د شتون له مخې د نړۍ د استعمارګرانو د پام وړ ګرځېدلي دي.

په همدې ډول زيات اسلامي هېوادونه د استعماري هېوادونو د لاس وهنې او د متخصصينو د نشتوالي له مخې له خپلو طبيعي منابعو څخه هم ګټه نه شي اخيستلی. په همدې دليل په ارزانه بيه د لومړنيو اومو توکو د سر چينو(منابعو) محصولات صادروي او په مقابل کې په لوړه بيه له پرمختللو هېوادونو څخه کالي واردوي. د اقتصاد له پلوه په شتمنو هېوادونو پورې تړلي دي.

لاندنۍ جدول د ۲۰۰۰ میلادي کال د احصایې له مخې ترتیب شوی دی

اضافي معلومات

ګڼه	د آسیا په لویه وچه کې	د مسلمانانو شمېر په سلنه	رسمي دین	ګڼه	د افریقا د په لویه وچه کې	د مسلمانانو شمېرنه په سلنه	رسمي دین	ګڼه	د اروپا لویه وچه	د مسلمانانو شمېرنه سلنه
۱	افغانستان	۹۹/۶	اسلام	۱	الجزایر	۹۹,۷	اسلام	۱	اذربایجان	۸۴
۲	اردن	۹۳,۵	اسلام	۲	تانزانیا	۳۵		۲	الباني	۳۸,۸
۳	ازبکستان	۷۶/۲	-	۳	تونس	۹۸,۹	اسلام	۳	بسینیا و	۴۳
	اندونیزیا	۷۶/۵	-		جیبوتي	۹۴,۱			هرزګونیا	
۴	امارات	۸۲/۷	اسلام	۴	چاد	۵۹				
۵	متحدعرب		اسلام	۵	سنیګال	۸۷,۶			د امریکا	
	ایران	۹۹/۲	اسلام	۶	سوډان	.۷۰/۳			د لویې	
۶	بحرین	۸۲/۴	اسلام	۷	سومالي	۹۸/۳	اسلام	۱	وچې	
۷	برونی	۶۴/۴	اسلام	۸	سیرالیون	۴۵,۹			هېوادونه	
	بنګله دیش	۸۵/۸	اسلام		ساحل عاج	۳۸/۶			سورینام	۱۹/۶
۸	تاجکستان	۷۸/۶	-	۹	صحرا	۱۰۰	-			
۹	ترکمنستان	۸۷/۲	-	۱۰	کومورو	۹۸				
۱۰	ترکیه	۹۷/۴	-	۱۱	ګامبیا	۸۶,۹				
۱۱	پاکستان	۹۶	اسلام	۱۲	ګینه	۶۷,۳				
۱۲	سوریه	۸۶/۲	-	۱۳	ګینه بسیاو	۳۹,۹	-			
	فلسطین	۸۷/۷	اسلام		لیبیا	۹۶,۱	اسلام			
۱۳	قزاقستان	۴۲/۲	-	۱۴	مالی	۸۲	اسلام			
۱۴	قرغزستان	۶۰/۸	-	۱۵	مصر	۸۴,۴	اسلام			
۱۵	قطر	۸۲/۷	اسلام	۱۶	المغرب	۹۸,۳	اسلام			
۱۶	عربستان سعودي	۹۴	اسلام	۱۷	موریتاني	۹۹,۱	اسلام			
۱۷	عراق	۹۶	اسلام	۱۸	نیجیر	۹۰/۷				
	عمان	۸۷/۴	اسلام		نیجریا	۴۵/۹				
۱۸	کویت	۸۳	اسلام	۱۹	ولتای علیا	۴۸,۶				
۱۹	لبنان	۵۵/۳	-	۲۰	(بورګینافاسو)					
۲۰	مالدیو	۱۰۰	اسلام	۲۱	ارتیریا	۵۰				
۲۱	مالیزیا	۶۰/۴۵	اسلام							
۲۲	یمن	۹۸/۹	اسلام							

په برما، سریلانکا او فیلیپین کې یو زیات شمېر مسلمانان ژوند کوي او د هند د نفوسو ۱۲ سلنه مسلمانان دي. د اسلامي نړۍ د کنفرانس غړي ۵۷ هېوادونه دي چې ۲۵ هېوادونه یې په آسیا ، ۲۷هېوادونه یې په افریقا ۳ هېواودونه یې اروپا او۲ هېوادونه یې په امریکا کې دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په مناسبو ډلو کې تنظیم شي او هره ډله دې د نړۍ په ټولو لویو وچو کې د اسلام د دین د خپرېدو د علتونو په هکله په خپلو منځو کې مباحثه وکړي او د ډلو استازي دې د بحث پایلې په ټولګي کې وړاندې کړي. ښوونکی دې د بحث پایلې له خپل معلومات سره یوځای کړي او زده کوونکو ته دې توضیحات ورکړي.

پوښتنې:

لنډ ځواب ورکړئ

۱. د اسلام د دین بنسټ په څه شي ولاړ دی؟

۲. په حضرت محمد(ص) لومړنی وحې څه وخت او په کوم ځای کې نازله شوه؟

۳. ولې اسلامي هېوادونه د نړۍ د استعمارګرانو د پام وړ دي؟

سم ځواب په نښه کړئ:

۱. د آسیا د جنوب ختیځ په کوم هېواد کې د نړۍ ډېر زیات نفوس ژوند کوي؟

الف: مالیزیا   ب: اندونیزیا   ج: بنګله دېش   د: افغانستان

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

له ورکړ شوي نقشې او د نړۍ د اسلامي هېوادونو د لست څخه په ګټې اخیستنې د اسلامي هېوادونو بې نومه نقشه کاپي او په هغې کې د اسلامي هېوادونو نومونه ولیکئ. او د جغرافیې د مضمون په راتلونکي ساعت کې یې د لویو وچو په بېلوالي ټولګي کې وړاندې کړئ.

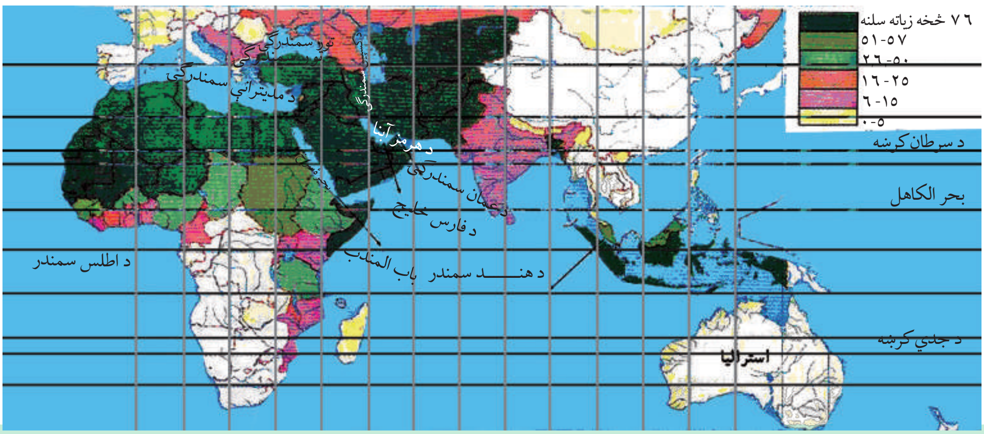

(c) ketabton.com: The Digital Library

ب -د مسيحيت د دين په اړه څه پوهېږئ؟

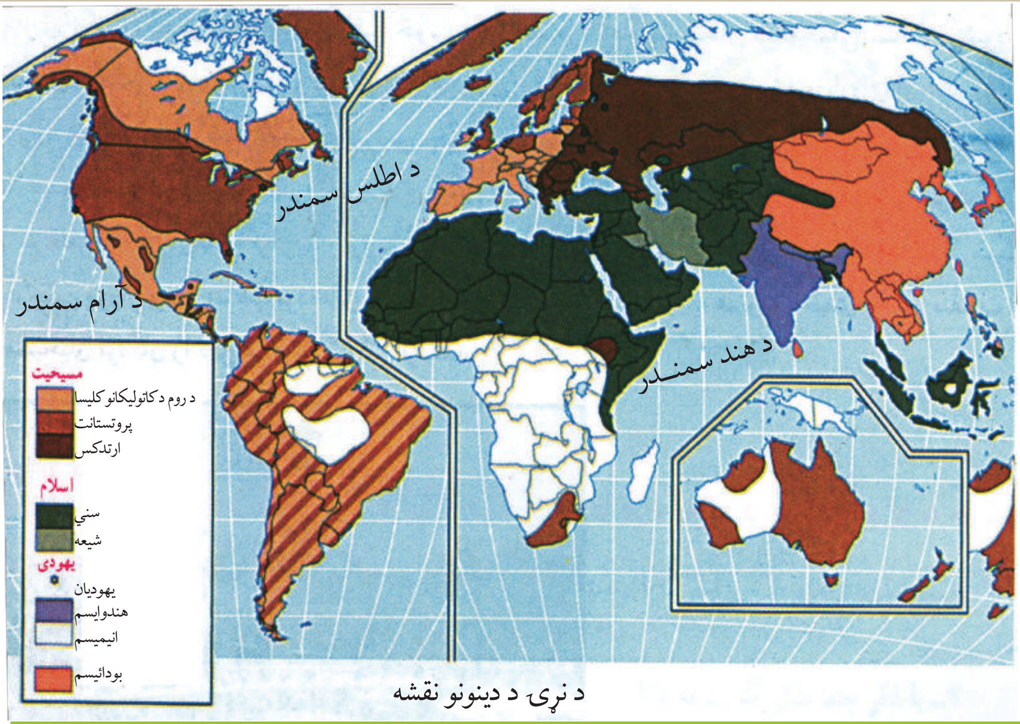

د نړۍ د دينونو نقشه

پورتنۍ نقشې ته وګورئ او ووایاست چې د عیسویت د دین د پیروانو د نفوذ سیمې د نړۍ په کومو لویو وچو کې پرتې دي؟

عيسويت د آسماني نړيوالو دينونو له جملې څخه دی چې زيات پيروان لري او د لومړۍ ميلادي پېړۍ په لومړيو کې څرګند شوی دی او د دويمې ميلادي پېړۍ په پای کې په ډېره چټکۍ يې پراختيا موندلې ده.

دغه دين لومړی د حضرت عيسی (ع) بن مريم په واسطه په فلسطين کې خلکو ته ور وپېژندل شو. څرنګه چې حضرت عيسی(ع) پلار نه درلوده، نو ځکه د عيسی (ع) بن مريم په نوم ياد شوی دی. پيروان يې د هغه د پيدايښت په هکله ډېرې نظريې لري. آن دا چې ځينې هغه د الوهيت په درجه کې هم ګوري. له همدې امله د نن ورځې عيسويت له توحيد څخه منحرف شوی او شرکونو او زياتو خرافاتو په کې ځای نيولی دی، عيسويان په تثليث عقيده لري يعنې په دريو خدايانو باور لري: خدای، خدای زوی (عيسی بن مريم) او روح القدس.

حضرت عيسی(ع) د بني اسرائيلو په انبياوو کې وروستنی پيغمبر دی او د حضرت عيسی(ع) او حضرت محمد(ص) دپيدايښت ترمنځ بل پيغمبر نه دی رالېږل شوی. حضرت عيسی(ع) پخپل ژوند کې واده نه دی کړی او نه يې د استوګنې له پاره کور جوړ کړی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مسیحیت دین د لومړي کنستاتین په وخت کې له ۳۰۶ څخه تر ۳۳۷ میلادي کلونو پورې رسمي دین

او کلیسا د روم د امپراطور د حکومت د مستقیم نظارت لاندې و او قوانین یې له مسیحیت سره موافق کړل، د سان پیترو لومړنی کلیسا په اوسني واتیکان کې جوړه شوه.

د مسیحیت د دین د سترو څانگو په باره کې څه پوهېږئ؟

د عیسویت دین په ۲۵۰ مذهبي فرقو وېشل شوی دی چې له هغې جملې څخه یې درې لویې برخې دا ډول دي:

۱. **کاتولیک**: د کُلي او عمومي په معنا دی. دغه اصطلاح د هغې پخوانۍ کلیسا په باره کې چې په نورو څانگو وېشل شوی نه وه او د رومي کاتولیک په نوم یادېده، استعمالېده. د کلیسا په راس کې پاپ و. په لاتینۍ ژبه کې د پاپ اصطلاح د پلار په معنا ده.

د روم اسقف[1] د دغې برترۍ له مخې په ټولې مسیحي نړۍ باندې د مستقیم او مرکزي کنترول مدعي شو. د کاتولیکانو له نظره پاپ له ټولو گناهونو، تېروتنو او اشتباگانو څخه مصئون دی. د کلیسا کار کوونکي باید واده ونه کړي. دغه مذهب په لومړۍ درجه په ایتالیا، بلجیم، فرانسه، اسپانیه، پرتگال او په ځانگړې توگه په لاتیني قوم کې او په دویمه درجه د اتریش، پولینډ، مجارستان، چک، سلواک، کرواتي او سلواني (پخوانۍ یوگوسلاویا) او اقلیتونه یې د بریتانیا په اتحادیه او نورو اروپایي هېوادونو کې تر سترگو کېږي.

۲. **ارتودوکس**Orthodox: د کامل او صحیح په معنا دی. د روم امپراطورۍ په ۴۷۶ میلادي کال کې په دوو ختیځو او لویدیځو برخو ووېشل شوه. په همدې دلیل کلیسا هم د لویدیځ روم په کلیسا

۱- اسقف د کاتولیک کلیسا د مراتبو د سلسلې لوړ مقام دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(کاتولیک) او یوناني ختیځ روم (ارتودوکس) وویشل شوه. دلویدیځ روم کلیسا هڅه کوله چې خپل نفوذ په سلاویانو (بلغارستان) کې پراخه کړي. دغه عمل د ختیځ روم کلیسا ناراضه کړه.
په همدې ډول مسلمانانو د یرموک په جګړه کې د حضرت عمر(رض) د خلافت په دوره کې ۶۲۶ میلادي کال کې ختیځ روم ته ما ته ورکړه او د سوریې او فلسطین سیمې یې ازادې کړې. د امویانو د خلافت په دوره کې ترکیه هم د مسلمانانو په لاس کې ولویده. د روم امپراطور دریم لیوي د اسلام د دین د نفوذ د مخنیوي لپاره ځیني مذهبي اصلاحات عملي کړل. په ۷۶۶ میلادي کال کې فرمان صادر شو چې د هغه له مخې د انځورونو او تمثالونو نصبول په کلیسا کې منع شول. دغه عمل یې یو ډول بت پرستي وګڼله. دغه عمل په ختیځې او لویدیځې اروپا کې عکس العملونه رامنځته کړل. په ختیځ روم کې د نظامي قوې په زور عملي شول، خو د روم په ښار کې دریم پاپ ګری ګورس مذهبي شورا جوړه کړه او فتوا یې صادره کړه چې هر څوک چې په کلیسا کې تصویرونو او تمثال ته احترام نه کوي، د ایمان له دایرې څخه خارجېږي.
د دې دوارو مذهبي فرقو ترمنځ لوی اختلاف دا دی:
۱. ارتودوکس په قطعي ډول د دې اصل مخالف دي چې د روم پاپ د مسیحي کلیسا په ټولو ټولنو عمومي ریاست ولري.
۲. د روم پاپ معصوم نه دی، باید په ایماني او اخلاقي مسایلو کې تېروتنې ونه کړي. د ارتودوکس د کلیسا کارمندان په واده کولو کې خود مختار دي.
د روسیې، صربستان، رومانیه او یونان زیاتره خلک او په عمومي ډول په سلاویانو کې د ارتودوکس مذهب زیات پیروان شته.
۳. **پروتستانت** protestant: د اعتراض کوونکي په معنا دي.
کاتولیکي کلیسا چې زیاتره د شکوه او جلال پسې ګرځېده نو د خپلو اړتیاوو د پوره کولو لپاره یې د ګناهونو د بخښنې پاڼې او لوحې خرڅولې او روحاني مقام یې د پیسو په مقابل کې پلوره. آلمان کې مارتین لوتر روحاني چې (۱۴۸۳-۱۵۴۶ میلادي کال پورې ژوندی و، اعتراض وکړ. ده په ۱۵۱۷ میلادي کال د اکتوبر په ۳۱ اعتراضیه لیک چې ۹۵ مادې یې درلودې، ولیکه.په ۱۵۳۴ میلادی کال کې انجیل د لاتیني ژبې څخه چې مذهبي ژبه وه، په آلماني ژبه وژباړل شو او د انجیل لوستل اسانه شول. نو زیاتره خلک د لوتري کلیسا پلویان شول چې شرایط یې اسانه وو او ډېر لږ یې شعایرو او رسم و رواجونو ته پام کاوه دغه مذهب دلوتریسم په نوم هم یادېږي.
د پروتستانت څانګه په اروپا کې په جرمني قومونو کې زیات پیروان لري. د دغه مذهب پیروان په فنلنډ،

(c) ketabton.com: The Digital Library

سویډن، ناروې، ډنمارک، انګلستان، هالند، المان، اتریش او د سویس، چک، سلواک د هېوادونو په یوه برخه کې او هم د اروپا په نورو هېوادونو کې ځینې کوچنۍ لړ کۍ ژوند کوي.
د جغرافیایي لویو اکتشافاتو څخه وروسته، په ۱۶میلادي پېړۍ کې چې اروپایانو لویې استعماري امپراتورۍ جوړې کړې، نو په ټوله نړۍ کې یې خپل دود او مذهب خپور کړ. اوس د اروپا په ټولو پخوانیو مستعمرو کې په بېلابېلو سلنو د دې دین پیروان شته د مثال په ډول د ټولو جنوبي او منځنۍ امریکا د هېوادونو مذهب کاتولیک او د شمالي امریکا د هېوادونو پروتستانت او کاتولیک دی. په همدې ډول په هغو افریقایي هېوادونو کې چې یو وخت د اروپا د استعمار لاندې وو، دغه مذهبونه شته. ښه مثال یې جنوبي افریقا، ایتوپیا او د ګینې د خلیج ساحلي هېوادونه دي.
د آسیا او اوقیانوسیې د پخواني استعمار لاندې هېوادونو کې په مختلفو سلنو د دې مذهب پیروان شته دي. سره له دې هم عیسوي دین د جنوبي امریکا په دربوو هېوادونو کې لکه: ارجنټاین، بولیوي او پیرو په یو افریقایي هېواد لیسوتو او په دربوو اروپایي هېوادونو مالټ، ناروې او واتیکان کې د هېوادونو رسمي دین ګڼل کېږي.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په مناسبو ډلو ووېشل شي او هره ډله دې د نقشې له مخې په نړۍ کې د عیسویت د دین د خپرېدو د لاملونو په هکله پخپلو منځو کې بحث وکړي او د کار نتیجه دې د ډلې استازی خپلو ټولګیوالو ته وړاندې کړي.

پوښتنې:

لنډ ځواب ورکړئ:

۱. د عیسویت دین ولې په دې نوم یادېږي؟
۲. د بني اسرا ئیلو په نبیانو کې وروستنی نبي څوک و؟
۳. د حضرت مسیح(ع) د زېږېدنې په هکله خپل معلومات وړاندې کړئ.
٤. د عیسویت د دین مهمې ځانګې کومې دي؟
٥. د کاتولیکي او ارتودوکس د کلیساوو ترمنځ توپیر څه دی، واضح یې کړئ؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

د اروپا له لویې وچې څخه د باندې د عیسویت د دین د خپرېدو په هکله تبصره وکړئ او د جغرافیې په راتلونکي ساعت کې یې خپلو ټولګیوالو ته وړاندې کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ج -د تائوییزم taoism او شینتوییزم shIntoism دینونو په هکله څه پوهېږئ؟

د نړۍ د ادیانو نقشه په ۱۲۳ مخ کې ولولئ او د تائوییزم او شینتوییزم د دین ساحه په کې په نښه کړئ.

تائو په چینې ژبه کې د لارې او طریقې په معنا دی دغه مکتب د چین لوی فیلسوف لاوو تزو او یا لاووتان پورې اړه لري. یو افسانوي سړی چې د څېړني او مطالعې خاوند و، د هغه د ژوندانه په هکله کوم معلومات په لاس کې نه شته. آن دا چې د موجودیت حقیقت یې هم تر پوښتنې لاندې دی. داسې روایات شته چې دغه شخصیت د چو په ایالت کې له میلاد څخه مخکې په ۶۰۴ کال کې نړۍ ته راغی او ځینې د هغه د زیږیدلو نېټه له میلاد څخه مخکې ۵۰۷ کال بولي.

د تائوییزم فلسفه د کنفسیوس له عصرڅخه په چین کې مخکې ده.د چین قوم او ملت په دغې عقیدې ولاړ دی. د تائوییزم دین په ۱۶۵ میلادي کال کې د هوان له خوا د هان د لړۍ خاقان په واسطه رسمي شو او د هغه په نوم یې معبد جوړ کړ، خو دومره زیات پرمختګ یې ونه کړ. د تانګ د لړۍ بنسټ ایښودونکي په ۶۱۸ میلادي کال کې په هغه ایمان راووړ. له دې څخه وروسته تائوییزم په سازماني بڼه رسمي دین شو.

- شینتوییزم په لغت کې د خدایانو د لارې په معنا دی او د جاپان د خلکو دین دی.

د دې دین له مخې زیات شمېر خدایان شته چې امپراطور هم د خدایانو له ډلې څخه شمېرل کېږي.

دغه آیین د جاپان له میلاد څخه په مخکې تاریخ پورې اړه لري.

جاپانیان باور لري چې له جاپانیانو څخه پرته نور باید په دې هېواد کې ژوند ونه کړي او جاپانیان هم باید په بل ځای کې مړه نه شي. جاپانیان خپله سیمه الهي هېواد بولي او نور هېوادونه د دې ځانګړتیاوو لرونکی نه ګڼي.

د شینتوییزم دین د جاپانیانو ډېر پخواني دین دی چې وروسته یې د کنفسیوس او بودایي دینونو د اغېزو لاندې تحول وکړ. اوسنۍ بڼه یې اداب، عنعنات، د مقدسو ځایو زیارت، جشنونه او عمومي اخترونه دي. دغه مسئلې په مذهبي اړخ غلبه لري. د دې دین پیروان په جاپان او د ختیځې آسیا په زیاترو هېوادونو کې ژوند کوي

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په دوه نفري ډلو وویشل شي او د تائوییزم او شنتوییزم د دینونو د فلسفې په عمده ټکو دې په خپلو منځو کې مباحثه وکړي او د بحث پایلې دې خپلو ټولګیوالو ته وړاندې کړي.

پوښتنې:

۱. د تائوییزم د دین معنا څه ده او دغه دین په کوم هېواد کې رامنځته شو؟
۲. د تائوییزم دین پیروان په کومو هېوادونو کې استوګنه لري؟
۳. د شنتوییزم د دین معنا څه ده او دغه دین په کومو هېوادونو کې زیات پیروان لري؟
۴. د شنتوییزم د دین له مخې د جاپانیانو نظر د خپل هېواد په باره کې بیان کړئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

د تائوییزم او شنتوییزم د دینونو په هکله خپل نظر په خو کرښو کې ولیکئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د- د بودايي او هندوييزم د دينونو په هکله څه پوهېږئ؟

په (۱۲۳ او ۱۲۹) مخ کې د نړۍ د مذهبونو نقشه په غور ولولئ او ووایاست چې بودايي دين د نړۍ کومو هېوادونو ته پراختيا موندلې ده؟

بودايي Buddha دين له ميلاد څخه پنځه پېړۍ مخکې رامنځته شو. د هغه موسس د سيدارتا په نوم يو شهزاده و چې په (۳۰) کلنۍ عمر کې يې په دې لار کې برياليتوب تر لاسه کړ او د گوتاما لقب ورته ورکړ شو. څرنگه چې پوهې او حقيقت ته ورسېده نو بودا عاقل او فيلسوف ونومول شو.

بودا باور درلود چې انسان بايد خپل نفساني تمايلات، شهوت او غضب وپېژني او هغه کنټرول کړي. بودايي دين ډېر پلويان او کتابونه لري چې له ټولو څخه يې زيات مقدس تري پتيکا(درې ټوکرۍ گل) دی. نن ورځ ددې دين ډېر پېروان په هند، جاپان، چين، مغولستان، تبت، برما،کامبوج، تايلېند بوتان او د نړۍ په نورو سيمو کې ژوند کوي. مقدس ښارونه يې په هند کې بنارس او په تبت کې لهاسا دی. دغه دين د کامبوج، بوتان او تايلېنډ په هېوادونو کې رسميت لري. د يادونې وړ ده چې د بودا مجسمه لومړی په گندهارا (د جلال آباد په هډه کې) د کنشکا د حکومت په وخت کې په افغانستان کې جوړه شوې وه. وروسته په باميانو کې لويې مجسمې په غره کې و توړل شوې او د بوديزم د زيارت کوونکو ډېر ستر ځای گڼل کېده. د دې دين له سترو فرقو څخه لامائييزم دی. لامايېزم د بوديزم ځانگړې بڼه گڼل کېږي او زيات قلمرو يې په تبت کې دی چې د کار واک يې د روحاني رئيس په لاس کې دی چې لاما نومېږي.

هندوييزم Hinduism يو ټولنيز مذهبي سيستم دی چې په هندوستان کې د ۱۵۰۰ ق. م. کالو په شاوخوا کې يې رواج درلوده. نن ورځ د هند زياتره خلک د دې دين پيروان دي.

د دې دين ځانگړتيا د روح تناسخ دی. د هندوانو په باور هر انسان په نړۍ کې د خپلو نيکو او بدو عملونو مسؤول دی. د هغوی په باور که چېرې انسان خپل ژوند په سمه توگه سر ته ورسوي، نو روح يې د ښه سرې جسم ته او که بدکاره اوسي نو روح يې د مجازاتو له پاره د بد سړي جسم ته، آن دا چې حيواناتو ته انتقالېږي او تر هغه وخته دې کار ته دوام ورکوي چې انسان نيک کارونه سرته ورسوي.

هندوان بايد طبقاتي قوانين مراعات کړي او داسې باور ولري چې د هغو په رعايت سره بيا په دې نړۍ کې زېږي او د هوسا ژوند خاوندان به شي. د هندوانو دين درې خدايان لري برهما(د موجوداتو خالق)، وېشنو(د موجوداتو د ساتنې خدای)او شيوا(د موجوداتو د له منځه وړلو خدای) د دې دين مقدس کتاب ويدا (د برهمنيانو ودا Vda)نوم لري. دغه کتاب د هند د ارياپانو له پاره هم سپيڅلی دی چې د سانسکريت په ژبه ليکل شوی دی. د هند د دې پخواني دين اصول، مذهبي سرودونه او دستوروونه گڼل کېږي چې لرغونتوب يې له ميلاد څخه ۷ پېړۍ مخکې دی.

هندوييزم په کاست مذهبي طبقاتو باور لري چې نوموړي طبقات له برهمنانو، وېشيا،کشتريا او شودرا دي چې د هرې طبقې مقام په ټولنه کې ټاکل شوی دی د پام وړ نقطه دا ده چې د نړۍ ټول لوی دينونه د آسيا په لويه وچه کې څرگند شوي دي او د نړۍ نورو سيمو ته خپاره شوي دي. هر دين په بېلابېلو فرقو وېشل شوی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په مناسبو ډلو ووېشل شي او هره ډله دې د بودیزم او هندوییزم د دینونو په عمده ټکو بحث وکړي او د ډلې استازی دې د فعالیت نتیجه خپلو ټولګیوالو ته وړاندې کړي. ښوونکی دې موضوع را ټوله او د خپلو معلوماتو سره دې ټولګي ته وړاندې کړي.

پوښتنې:

لنډ ځواب ورکړئ

۱. د بودیزم د دین بنسټ ایښودونکی څوک و، چېرې رامنځته شو او مقدس کتاب یې څه نومېږي؟

۲. د بودیزم دین د نړۍ په کومو هېوادونو کې پیروان لري؟

۳. د هندویزم په دین کې د روح تناسخ په کومه معنا کارول کېږي؟

لاندې جملې بشپړې کړئ:

۱. د هندویزم مقدس کتاب .... په نوم یادېږي.

۲. د بودایانو مقدس کتاب د........... په نوم یادېږي.

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

ګرانو زده کوونکو! د بودیزم او هندویزم دینونو په سیاسي فلسفي مسألو خپله تبصره ولیکئ او د جغرافیې د مضمون په راتلونکي ساعت کې یې خپلو ټولګیوالو ته ولولئ.

اضافي معلومات

ګڼه	هېوادونه	هندوایيزم	بودييزم	تائوایيزم	شنتوایيزم	ګڼه	هېوادونه	هندوایيزم	بودييزم	تائوایيزم	شنتوایيزم
۱	اندونيزيا	٪ ۳/۴				۱۰	فيجي	٪ ۳۳/۳			
۲	انګليستان	٪ ۱				۱۱	شمالي کوريا		٪ ۲۲/۸		
۳	بنګله ديش	٪ ۱۲/۴	٪ ۰/۶			۱۲	ماليزيا		٪ ۱۹/۲		
۴	بوتان	٪ ۲۰/۵	٪ ۷۴			۱۳	ميانمار		٪ ۷۲/۷		
۵	تايوان		٪ ۴۳/۴	٪ ۳۴/۵		۱۴	موريس	٪ ۴۹/۶			
۶	پاکستان	٪ ۱/۲				۱۵	نيپال	٪ ۸۰/۶			
۷	جاپان				٪ ۸۴/۲	۱۶	ويتنام		٪ ۴۹/۲		
۸	چين		٪ ۸/۵	٪ ۲۰/۱		۱۷	هند	٪ ۸۱/۳	٪ ۹/۱		
۹	سنګاپور	٪ ۴۲/۴									

(c) ketabton.com: The Digital Library

۶–۲۰ د نړۍ مهمې ژبې

آیا د نړۍ مهمې ژبې پېژنئ؟

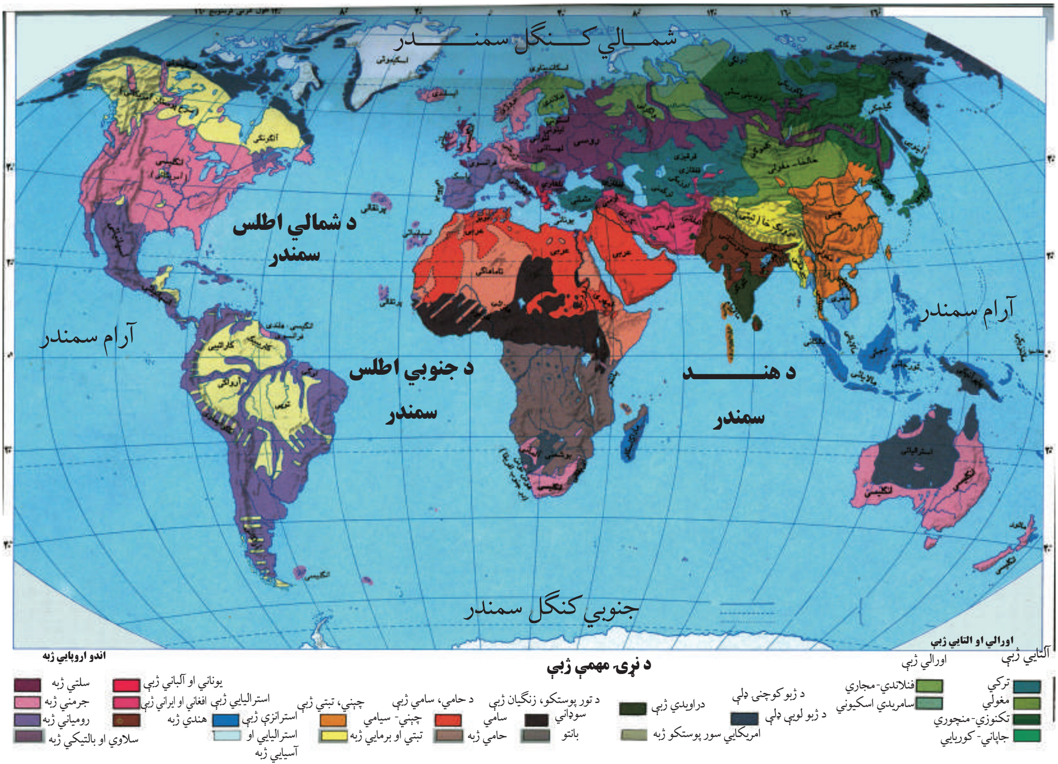

پورتنۍ نقشه په غور سره مطالعه کړئ. د دې نقشې مختلف رنګونه د نړۍ د بېلابېلو ژبو ښکارندويي کوي.

ژبه د صوتي سمبولونو قراردادي کسبېدونکی سیستم دی چې انسان یې په وسیله خپلې تجربې تبادله کوي او راتلونکو نسلونو ته یې لېږدوي.

ژبه د پوهولو او را پوهولو (افهام او تفهیم) وسیله او د علایمو سیستم دی چې د پوهې د انتقال او حاصلولو، معاشرې او د خلکو د تفاهم له پاره کارول کېږي. ژبه د انسانانو د کار او فعالیت په بهیر کې منځته راغلې او په تدریجي ډول یې تکامل کړی. خبرې کول انسان ته د دې توان ورکوي چې خپلې تجربې وساتي او راتلونکي نسل ته یې ولېږدوي.

د دنیا هغه ژبې چې یوه ریښه ولري، د ژبو د کورنۍ په نوم یادېږي. د نړۍ د ژبو کورنۍ په

(c) ketabton.com: The Digital Library

لاندې ډول دي:

الف: **اندو اروپايي ژبې**: دا ژبو د ډلو ډېره پراخه ډله ده چې د اندو اروپايي په بېلابېلو څانګو لکه: لاتين، بالتيک، سلاويک، جرمانيک، اريک او ارمني وېشل شوې ده.

ب: دنيګرو ژبه کې لاندې دوه ژبې شاملې دي:

۱-د سوډان په جنوب، د چاد په جمهوريت، نايجريا او د افريقا په استوايي هېوادنو کې خلک په دې ژبې خبرې کوي.

۲-: **د بانتو ژبه**: د کانګو، زمبيا او انګولا د حوزې خلك پرې خبرې کوي.

ج: **حامي او سامي ژبه**:

• **سامي ژبه**: د عربستان په ټاپو وزمه، د مصر په عربي جمهوريت، ليبيا، الجزاير، مالي او په مراکش کې مروجه ده.

• **حامي ژبه**: په حبشه، الجزاير، نايجر او د سنيګال په يوه برخه کې خلك پرې خبري کوي.

په التايي او اورالي ژبو کې لاندې پنځه ژبې شاملې دي:

۱ - د فن ژبه: د الپ، فنلنډ، اويستاك او د اروپايي روسيې شمالي خلك پرې خبرې کوي.

۲ - **ترکي**: په ترکيه، ترکمنستان، ازبکستان، قزاقستان، قرغزستان، چين او افغانستان کې پرې خبرې کوي.

۳ - **منګوليايي**: په منګوليا (مغلستان) او د چين په شمال کې خلك پرې خبرې کوي.

۴ - **د توګوس ژبه**: د سايبريا په شمال کې په تېره بيا د تايګا او تندرا سيمو کې مروجه ده.

۵ - **جاپاني او کوريايي ژبه**: د جاپان په ټاپوګانو او د کوريا په ټاپو وزمه کې خلك پرې خبرې کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نورې ژبې:

۱- ماليزيايي او پولنزيايي ژبه: ماليزيايي او پولنزيايي ژبه د جاوا، سوماټرا په ټاپوګانو، د کمبوديا په يوه برخه او د بورنيو په ټاپوګانو کې رواج لري.

۲- د امريکا اصلي او بومي ژبه د امازون په حوزه کې مروجه ده.

۳- د دراويدن ژبه: د هند په جنوب کې او د سريلانکا په يوه برخه کې رواج لري.

۴- چيني ژبه د يوې کتلې په توګه د چين په هېواد کې رواج لري.

آيا پوهېږئ چې د نړۍ زيات خلک په کومو ژبو خبرې کوي؟

• مخامخ جدول په غور ولولئ

•ماندرمن (چينايي) ژبه د ختيځې آسيا له ډېرو معروفو ژبو څخه ده. د نړۍ پنځمه برخه خلک يا تقريباً ۸۵۳ ميليونه چينايي او په مجموع کې په نړۍ کې ۱۲۱۳ ميليونه تنه په دې ژبه خبرې کوي.

• انګليسي ژبه چې د اندو اروپايي ژبو يوه څانګه ده، ميليونونه انسانان پرې خبرې کوي او د نړۍ په ۵۰ هېوادونو کې رسمي ژبه ده.

•عربي ژبه چې د سامي ژبو له کورنۍ څخه ده، د نړۍ له ۲۲ هېوادونو څخه په زياتو هېوادونو کې رسمي ژبه ده او خبرې پرې کېږي. د يادونې وړ ده چې د ژبې پراختيا له سياسي حدودو سره مطابقت نه لري. ښايي په يوه هېواد کې څو ژبې وي. خو د يوه هېواد ټول هغه خلک چې د هغه هېواد په سياسي حدودو کې ژوند کوي، خپل ځان په

اضافي معلومات

د نړۍ مهمې ژبې چې زيات ويونکي لري.(شمير يې په ميليون تنو)

ژبه	مورنۍ ژبه	د ژبې ټول ويونکي
ماندرين چينايي	۸۵۳	۱۲۱۳
هندي	۳۴۸	۴۵۴
اسپانوي	۳۴۶	۴۰۱
انګليسي	۳۳۰	۴۸۷
بنګالي	۱۹۷	۲۰۴
عربي	۱۹۵	۲۳۰
پرتګالي	۱۷۳	۱۸۶
روسي	۱۶۸	۲۸۰
جاپاني	۱۲۵	۱۲۶
آلمان	۹۸	۱۲۴
فرانسوي	۷۴	۱۲۶
مالای اندونيزيايي	۵۴	۱۶۴
ايتالوي	–	۶۲
اردو	–	۶۱

(c) ketabton.com: The Digital Library

يوه واحد پورې ترې او په هغې افتخار کوي. لکه افغانستان. په دې هېواد کې له ۳۰ څخه زياتې ژبې او لهجې شته خو ټول په دوو رسمي ژبو پښتو او دري ليکل او لوستل کوي او په هغوسيمو کې چې زياتره خلک يې په اوزبکي، ترکمني، بلوچي، پشه يي، نورستاني او پاميري ژبو خبرې کوي، د پښتو او دري سر بېره، په هغه سيمه کې دريمه رسمي ژبه ده.

- سر بېره پر دې نړۍ کې داسي هېوادونه هم شته چې بېل سياسي حدود لري خو په يوه ژبه خبرې کوي لکه: عربي ژبه چې په عربستان، سوريه، عراق، مصر، ليبيا کې مروجه او رسمي ژبه ده.

په ټولګي کې فعاليت:

زده کوونکي دې په مناسبو ډلو ووېشل شي او د نقشې له مخې دې د نړۍ د لويو ژبو سيمې وټاکي. د ډلي استازي دې لاس ته راغلي معلومات خپلو ټولګيوالو ته وړاندې کړي. ښوونکی دی وړاندې شوي مطالب له خپلو معلوماتو سره په مناسب ډول راټول کړي.

پوښتنې:

لنډ ځواب وليکئ

١- ژبه تعريف کړئ

٢- سامي او حامي ژبې د نړۍ په کومو هېوادونو کې رواج لري؟

٣- د پنځو هغو لويو ژبو نومونه واخلئ چې زيات شمېر خلک پرې خبرې کوي؟

٤- ولې په نړۍ کې چينايي ژبه زيات و يونکي لري؟

٥- په اندو اروپايي ژبو کې کومې ژبې شاملې دي؟

٦- التايي او اورالي ژبې په کومو څانګو وېشل شوي دي؟

له ټولګي څخه بهر فعاليت:

زده کوونکي دې د ژبې د اهميت په باره کې څو کرښې وليکي او د جغرافيې په بل ساعت کې دې خپلو ټولګيوالو ته وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

الف-عربي ژبه

ستاسې په نظر عربي ژبه د نړۍ په کومو هېوادونو کې رسمي ژبه ده؟

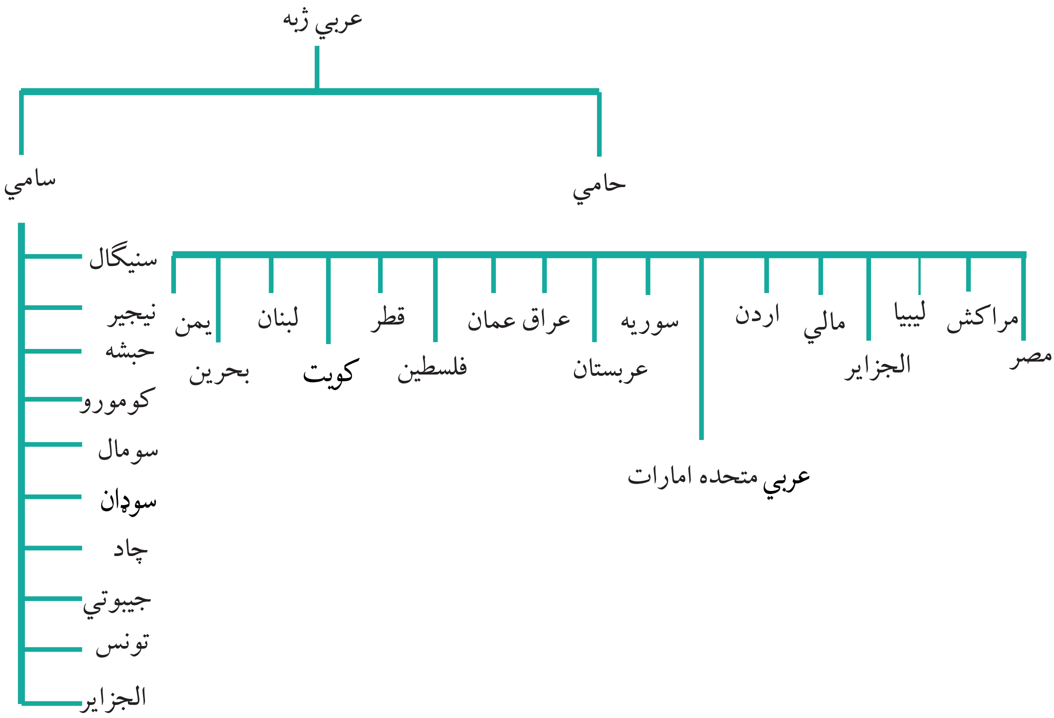

په (۱۳۷) مخ کې د نړۍ د ژبو نقشه ولولئ د حامي ژبې د نفوذ ساحه له سامي څخه بېله کړئ.

دا خبره څرګنده ده چې د هېوادونو او ملتونو تر منځ اړیکې د ژبې د پراختیا او د اړیکو نه شتون د ژبې بېلوالی او محدودیت منځته راوړي. لکه: عربي ژبه چې د اسلام د مقدس دین د خپرېدو او نفوذ له مخې په ټوله نړۍ کې خپره شوې ده.

عربي ژبه د نړۍ د مسلمانانو د مقدس کتاب قرآن کریم ژبه ده. نو له همدې امله ځانګړی ارزښت لري.

سره له دې چې قرآنکریم په ډېرو ژبو ژباړل شوی دی، خو د نړۍ ټول مسلمانان هغه په اصلي ژبه یعنې

(c) ketabton.com: The Digital Library

عربي تلاوت او زده کوي. نو له همدې امله ټولو مسلمانانو ته په کار ده چې د قرآنکریم او نبوي احادیثو د تلاوت او د الهي احکامو څخه د ګټې اخیستنې له پاره د عربي ژبې قاعدې زده کړي.

هغه وخت د عربي ژبې زده کړې د قواعدو تدوین او وضع کولو ته اړتیا پیښه شوه چې د اسلام دین غیر عربي هېوادونو او قومونو ته ورسېده او هغه هېوادونه او قومونه د عربي ژبې حوزې ته ورننوتل او په دوامداره ډول یو بل ته نژدې شول. لړ لړ یې د عربي په زده کړه پیل وکړ، خبرې او لیکل یې پرې کول.

د د غو قواعدو ترتیب کولو دوه موخې لرل.

۱- په قرآن، نبوي احادیثو او نورو شرعي حکمونو باندې د آسانه پوهېدلو له پاره.

۲- د نورو ژبو له تصرف څخه د عربي ژبې ساتنه.

په دې ډول عربي ژبه د اسلامي نړۍ په زیاتو سیمو کې د محلي ژبو ځای ونیوه آن دا چې په منځنیو میلادي پېړیو کې علمي او ادبي کتابونه چې د هغه مهال پوهانو لیکل او راټولول، زیاتره په عربي ژبه وو. نو له همدې امله عربي ژبه د خپل عصر علمي او نړیواله ژبه ګڼل کېده چې له نیکه مرغه اوس هم د نړیوالو ژبو په کتار کې شامله ژبه ده.

عربي ژبه د آسیا او افریقا په لویو وچو سربېره د مسلمانانو د نفوذ په پایله کې د اروپا په جنوب کې تر پرتګال هم ورسیده. تر اوسه د عربي ژبې اصطلاحات د ادبي، نظامي، تجارتي، بیړۍ چلونې، ستور پوهې او د کیمیا، ریاضي، بیالوژي، طب او درمل جوړولو په علمونو کې کارول کېږي. دغه اصطلاحات زیاتره په فرانسوي، ایټالوي او اسپانوي ژبو کې رواج شوی دي.

د نړۍ له ۲۲ هېوادونو څخه چې رسمي ژبه یې عربي ده، لس هېوادونه په افریقا او ۱۲ هېوادونه یې په آسیا کې پراته دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اضافي معلومات:

د نړۍ هغه هېوادونه چې رسمي ژبه يې عربي ده، دا دي.

آسيايي هېوادونه چې رسمي ژبه يې عربي ده:	افريقايي هېوادونه چې رسمي ژبه يې عربي ده:
۱ـ اردن	۱ـ الجزاير
۲ـ متحده عربی امارات	۲ـ تونس
۳ـ سوريه	۳ـ جيبوتي (عربي او فرانسوی)
۴ـ عراق	۴ـ چاد عربي او فرانسوی
۵ـ سعودی عربستان	۵ـ سودان
۶ـ عمان	۶ـ سومالي
۷ـ فلسطين	۷ـ کومورو
۸ـ قطر	۸ـ ليبيا
۹ـ کويت	۹ـ مصر
۱۰ـ لبنان	۱۰ـ مراکش
۱۱ـ يمن	
۱۲ـ بحرين	

په ټولګي کې فعاليت:

زده کوونکي دې په مناسبو ډلو ووېشل شي او هره ډله دې په لاندې موضوعګانو په خپلو منځو کې بحث وکړي او پايلې دې د ډلو استازي خپلو ټولګيوالو ته وړاندې کړي.

- هغه هېوادونه چې رسمي ژبه يې عربي ده، لست کړئ.
- ولې د اروپا په لويه وچه کې تر اوسه دعربي ژبې لغات او اصطلاحات په کيميا، رياضي، بيالوژي، طب او داسي نورو برخو کې استعمالېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوښتنې:

لنډ ځواب ورکړئ

۱- ولې عربي ژبه په زياترو هېوادونو کې خپره شوې ده؟

۲- عربي ژبه د آسيا او افريقا په څو هېوادونو کې رسمي ژبه ده؟

۳- د عربي ژبې ريښه معرفي کړئ.

له ټولګي څخه بهر فعاليت:

ولې د عربي ژبې زده کړه د نړۍ د ټولو مسلمانانو له پاره اړينه ده؟

تر دې سرليک لاندې مضمون وليکئ او د جغرافيې په راتلونکي ساعت کې يې خپلو ټولګيوالو ته وړاندې کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ب– انګلیسي ژبه

د هندو اروپايي ژبې جدول

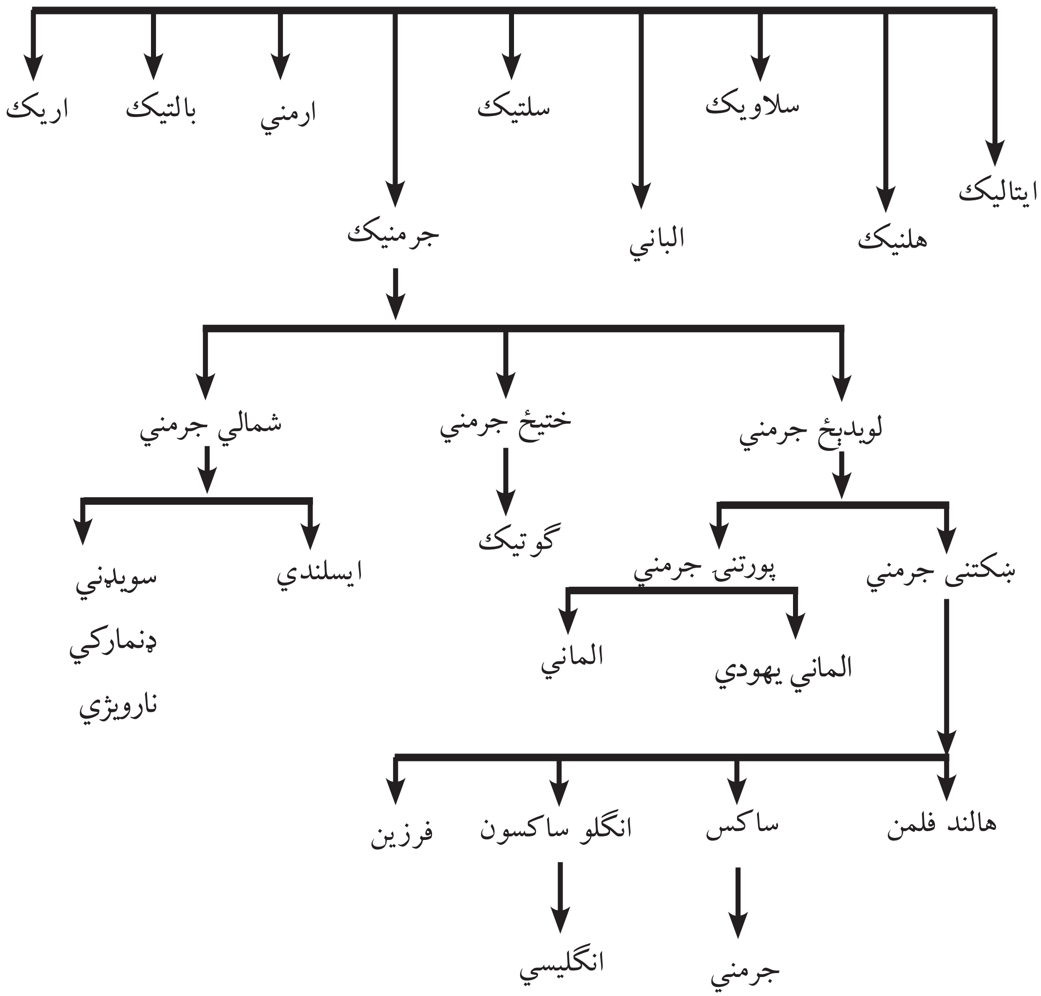

ولې دنړۍ زیاتره خلک د انګلیسي ژبې له زده کړې سره مینه لري؟

پورتنی جدول په غور ولولئ او وواياست چې انګلیسي ژبه د اندو اروپایي ژبو له کومې ډلې څخه ده؟

د انګلو ساکسون د استعمار له دورې څخه د فرانسې د نور ماندي خلکو ترفتحې پورې یعنې له ۵۰۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

څخه تر ۱۰٦٦ میلادي کال پورې په انګلینډ کې ډېره پخوانۍ مروجه ژبه انګلیسي وه. دغه سوچه توتیاني ژبه ډېره مشکله او له څو لهجو څخه مرکبه وه د نور ماندیانو په واسطه د انګلینډ له فتحې څخه وروسته فرانسوي ژبه هم مروجه شوه او تر ۱۲۵۰ میلادي کا ل پورې خلکو په انګلیسي او فرانسوي ژبه په انګلینډ کې خبرې کولې.

وروسته د دې دوو ژبو له یوځای کېدو څخه یوه بله ژبه د سوچه انګلیسي ژبې په نوم منځته راغله.

نو له همدې امله انګلیسي ژبه له توتانيTeutonie (پخوانۍ انګلیسي)، لاتیني او فرانسوي ژبې (نورماندي) څخه مرکبه ده. بیا هم انګلیسي ژبه د عمومي خصوصیاتو او د صرف او نحوې د جوړښت له مخې په بشپړ ډول توتاني شمېرل کېږي.

خو هغه لوی تغیر چې په انګلیسي ژبه کې را منځته شو یو په بل پسې د بهرنیو کلماتو داخلېدل وو چې د معاصرو علومو د پرمختګ او د عمومي افکارو په پراختیا پورې اړه لري. یو زیات شمېر کلمې په دې ژبې ورزیاتې شوې چې ډېرې یې یوناني، فرانسوي او ځینې یې عبراني او لاتیني دي.

انګلستان په ۱۹ پېړۍ کې یوه پراخه مستعمراتي امپراطوري جوړه کړه چې لمر په کې نه پرېوته. په هغو مستعمرو کې د اقتصادي منابعو د ښکېلاک سربېره د خپل دود په خپرېدو یې هم پیل وکړ چې عمده برخه یې انګلیسي ژبه او مذهب دی. هغه خلك چې مورنۍ ژبه یې انګلیسي ده، په نړۍ کې یې شمېر ۳۳۰ میلیونو ته رسېږي. د نړۍ د ۱۵۷ میلیونو نور نفوسو لپاره دویمه ارتباطي ژبه ده.

همدا رنګه انګلیسي د بریتانې په پخوانیو ٤۹ مستعمره هېوادونو کې چې اوس یې خپلواکي هم اخیستې ده او د هېواد اصلي ژبې یې ډېر انکشاف نه دی کړی، انګلیسي ژبه د لومړنۍ رسمي ژبې او په ځینو هېوادونو کې د دویمې رسمي ژبې په توګه منل شوې ده.

د انګلیسي ژبې زده کړه د یوې نړیوالې ژبې په توګه د نړیوال تفاهم سربېره په جغرافیه او نورو علمو کې د معلوماتي معتبرو مأخذونو په توګه په انټرنېټ، کتابونو او مجلو کې له انګلیسي څخه ګټه اخلي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په مناسبو ډلو وویشل شي او د انګلیسي ژبې د پرمختیا په لاملونو دې په خپلو منځو کې بحث وکړي او د هرې ډلې استازی دې د خپل بحث نتیجه خپلو ټولګیوالو ته وړاندې کړي. ښوونکی دی د ډلو بحث له خپلو معلوماتو سره راټول کړي او ټولګي ته دې توضیح کړي.

پوښتنې:

لنډ ځواب ورکړئ

۱- انګلیسي ژبه ولې د نړۍ په ٤٩ هېوادونو کې د رسمي ژبې په توګه منل شوې ده؟
۲- انګلیسي ژبه له کومو پخوانیو ژبو څخه جوړه شوې ده؟
۳- ولې زیاتره ځوانان غواړي انګلیسي ژبه یاده کړي؟
٤- د نړۍ ټولو لویو وچو ته د انګلیسي ژبې د خپرېدو لامل توضیح کړئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

د انګلیسي ژبې د زده کړې د اړتیا په هکله څو کرښې ولیکئ او د جغرافیې د مضمون په راتلونکي ساعت کې یې خپلو ټولګیوالو ته وړاندې کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اضافي معلومات

هغه هېوادونه چې انګليسي ژبه په کې د رسمي ژبې په توګه منل شوې ده (له انګلستان پرته په ٤٩ هېوادونو کې رسمي ژبه ده)

د امریکا په لویه وچه کې	د افریقا په لویه وچه کې	د اروپا په لویه وچه	په اوقیانوسیه کې	د اسیا په لویه وچه کې
١- انتيګوا او باربودا	١- اوګاندا	١- انګلستان	١- استراليا	١- سينګاپور
٢- د امريکا متحده ايالتونه	٢- بوتسوانا	٢- ايرلنډ	٢- تونګا	
٣- بهاما	٣- تانزانيا	٣- مالتا	٣- تو والو	
٤- باربادوس	٤- زيمبابوې		٤- ساموا	
٥- بليز	٥- ناميبيا		دسليمان ټاپوګان	
٦- ترينيداد او توباګو	٦- سويزرلينډ		٦- فيجي	
٧- جاميکا	٧- سراليون		٦- کرېپاتي	
٨- دومنيکا	٨- سيشل		٨- مارشال	
٩- سنت کيتس او نويس	٩-ګانا		٩- ميکونزي	
١٠- سنټ لوسيا	١٠-کامرون		١٠- نائورو	
١١- سنټ وينسنت او ګرنادين	١١-کينيا		١١- وانو آتو	
١٢-کاناډا	١٢-ګامبيا		١٢- پاپواګينې	
١٣-ګرينادا	١٣- ليستو		١٣- پالائو	
١٤-ګويان	١٤- لايبريا			
	١٥- مالاوي			
	١٦- موريس			
	١٧- نايجريا			
	١٨- زامبيا			
	١٩- جنوبي افريقا			

(c) ketabton.com: The Digital Library

ج-لاتیني ژبه (فرانسوي، اسپانوي او پرتګالي)

د ایندو اروپایي ژبې کورنۍ

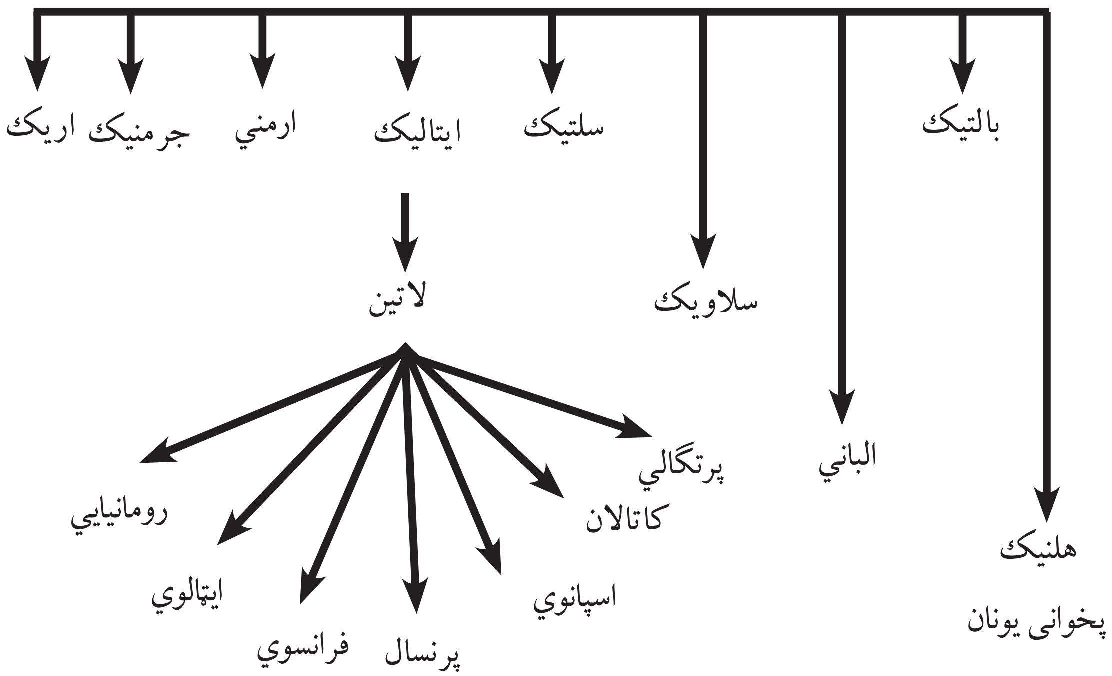

د ۱۳۷ مخ نقشه او پورتنی جدول ولولئ او وواياست چې د لاتیني ژبې څخه کومې ژبې منځته راغلې دي.

رومي ژبه د ایټالیایانو پخوانی ژبه د اندو اروپایي ژبو د کورنۍ له ډلې څخه ده چې د پخواني روم د امپراتورۍ لاندې سیمو کې پرې خبرې کېدلې. په لویدیځه اروپا کې یې ورو ورو تغیر وکړ او په محلي لهجو تبدیله شوه لکه: د اسپانیې، پرتګالي او فرانسې او په ختیځ کې د ارومانیې او البانیې د خلکو ژبې د بېلګې په توګه یادولی شو. د رومیانو پخواني آثار له میلاد څخه مخکې په شپږمې پېړۍ پورې اړه لري، خو د لاتین ادبیات په دریمې پېړۍ کې پیل شول. فرانسوي، اسپانوي او پرتګالي ژبې د ژوندیو ژبو له ډلې څخه دي چې د استعمار

(c) ketabton.com: The Digital Library

او نورو لاملونو له مخې د ژبې د اصلي ویونکو له حوزې څخه د باندې یې رواج وموندہ او پراخ ګرامر لري. اسپانیه، پرتګال او فرانسه هغه هېوادونه دي چې د جغرافیایي اکتشافاتو وروسته یې وکولی شول چې په امریکا، افریقا، آسیا او اوقیانوسیه کې لویې مستعمرې لاس ته راوړي په هغو سیمو کې یې خپل کلتور او دود هم مروج کړ چې د دغه کلتوري نفوذ یوه مهمه برخه ژبه ګڼل کېږي.

د اروپا د استعمار لاندې هېوادونو کې د څو پېړیو ولکو په پای کې د مستعمره شوو هېوادونو محلي او سیمه ییزو ژبو وده ونه کړه. سره له دې چې خپلواک هېوادونه هم دي، خو د پخوانیو استعماري ژبو د نفوذ له مخې یې خارجي استعماري ژبه د خپل هېواد د رسمي ژبې په توګه منلې ده. لکه: فرانسوي ژبه د نړۍ په ۲٦ هېوادونو کې، اسپانوي ژبه د نړۍ په ۱۹ هېوادونو کې او پرتګالي ژبه دنړۍ په ٦ هېوادونو کې رسمي او لومړنۍ ژبه او په ځینو هېوادونو کې دویمه رسمي ژبه ده.

د زیاتو معلوماتو له پاره هغه جدول چې ضمیمه دی، ولولئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لاتیني ژبې څانګې چې د ژبې د اصلي ټاټوبې څخه بهر په نورو هېوادونو کې د رسمي ژبې په توګه منل شوې دي

دلاتیني ژبو څانګې

پرتګالي		اسپانوي		فرانسوي	
هېوادونه	لویې وچې	هېوادونه	لویې وچې	هېوادونه	لویې وچې
انګولا	افریقا	اندورا	اروپا	موناکو	اروپا
	جنوبي	ګینه استوایي	افریقا	فلیپین	آسیا
برازیل	امریکا	ارجنټاین	جنوبي امریکا	منځنۍ افریقا	افریقا
ختځ تیمور	آسیا	اکوادور	جنوبي امریکا	بنین	افریقا
ساوتومه و ترنسیپ	افریقا	االسلوادور	جنوبي امریکا	بروندي	افریقا
کپ وردو	افریقا	اوروګوای	جنوبي امریکا	بورکینافاسو	افریقا
ګینی بیساو	افریقا	بولیوی	جنوبي امریکا	توګو	افریقا
		پیرو	جنوبي امریکا	چاد	افریقا
		پاناما	جنوبي امریکا	جیبوتي	افریقا
		پاراګوی	جنوبي امریکا	روندا	افریقا
		دومنکین	جنوبي امریکا	ساحل عاج	افریقا
		چیلي	جنوبي امریکا	سنیګال	افریقا
		کلمبیا	جنوبي امریکا	سیشل	افریقا
		کستاریکا	جنوبي امریکا	کومورو	افریقا
		کیوبا	جنوبي امریکا	ګابون	افریقا
		ګوایتیمالا	جنوبي امریکا	ګینه	افریقا
		نیکاراګوا	جنوبي امریکا	لوکزامبورک	اروپا
		ونزویلا	جنوبي امریکا	مادغسکر	افریقا
		هندوراس	جنوبي امریکا	موناکو	اروپا
				نیجریا	افریقا
				نیجر	افریقا
				کامیرون	افریقا
				کانګو برازویل	افریقا
				کانګو کنشاسا	افریقا
				هایتي	منځنۍ امریکا
				کاناډا (انګلیسی و فرانسوي)	شمالي امریکا

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په مناسبو ډلو ووېشل شي او هره ډله دې د لاتیني ژبې د یوې څانګې پرتګالي،اسپانوي، فرانسوي او نورو په باره کې په خپلو منځو کې بحث وکړي چې ولې د نړۍ په زیاتو هېوادونو کې نوموړې ژبې تر اوسه پورې رسمي ژبې دي؟ د بحث پایلې دې د ډلې استازی ټولګي ته بیان کړي او ښوونکی دی د ډلې د بحث پایلې له خپلو معلوماتو سره راټول کړي او ټولګي ته دې وړاندې کړي.

پوښتنې:

لنډ ځواب ورکړئ:

۱- د لاتیني ژبې د کورنۍ څانګې معرفي کړئ.

۲- فرانسوي ژبه، له فرانسې پرته د نړۍ په څو هېوادونو کې رسمي ژبه ده؟

۱- فرانسوي ژبه د لاندې ژبو د کورنۍ یوه څانګه ده.

الف: جرمنیک ب: لاتین ج: سلاوي د: سانسکرت

۲- اسپانوي او پرتګالي ژبې د لاندې ژبو څانګه ده.

الف: سلاوي ب: پخواني یونان ج: لاتین د: جرمنیک

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

د هغه جدول په مرسته چې د هېوادونو رسمي ژبه یکې فرانسوي، پرتګالي او اسپانوي ده د نړۍ په نقشه کې تثبیت کړئ او د جغرافیې د مضمون په راتلونکي ساعت کې یې خپلو ټولګیوالو ته وړاندې کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د- جرمني ژبه

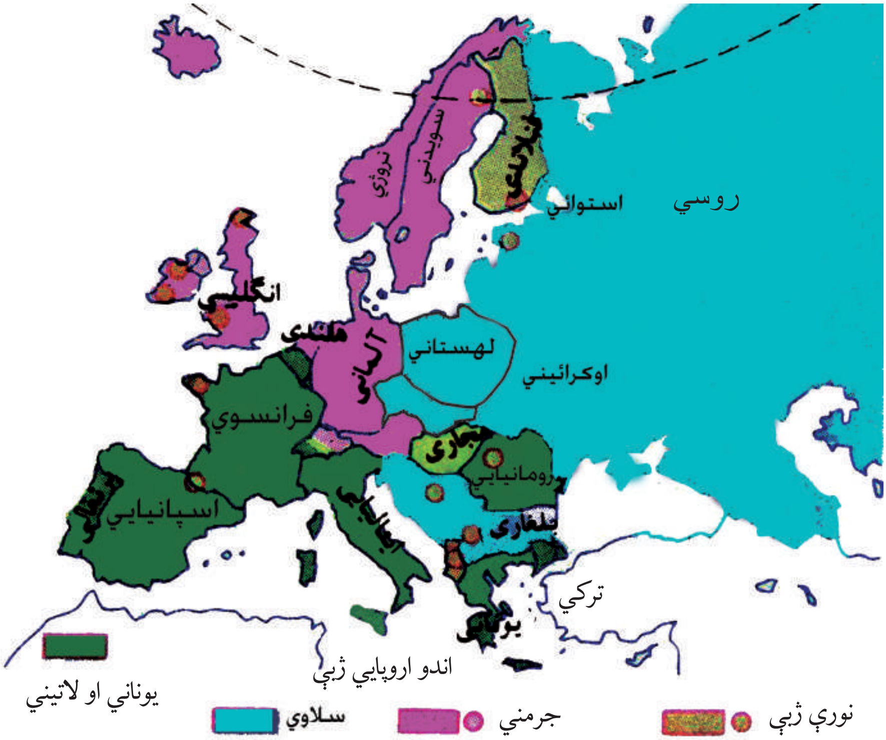

د جرمني ژبې د جغرافیایي وېش نقشه ولولئ او په نقشه کې د جرمني ژبې د نفوذ ساحه تثبیت کړئ.
د زیاتو معلوماتو لپاره اړونده جدول هم ولولئ.

یوې قبیلې له میلاد څخه مخکې د لومړنۍ زرکلنې دورې په منځنۍ برخه کې د المان په شمال او د سکندیناوي د ټاپووزمې په جنوب کې ژوند کاوه او له دویمې میلادي پېړۍ څخه وروسته یې نورو سیمو ته مهاجرت وکړ چې اوس هلته استوګن دي.

د جرمني ژبه د اندو اروپایي ژبو له ډلې څخه ده چې انګلو ساکسون ژبې لکه: الماني، هالنډي او انګلیسي، د ایسلینډ د خلکو ژبه او د سکندیناوي ژبې (د ناروي، سویډن او ډنمارک د خلکو ژبې) او ګوتیک ژبه Gothic احتوا کوي. د ګوتیک د ژبې اثار د میلادي څلورمې پېړۍ را په دې خوا موجود دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

جرمني ژبه په دوه محلي لهجو وېشل شوې ده:

۱- د لوړو سيمو جرمني ژبه، چې په جنوبي برخه کې پرې خلك خبرې کوي او د جرمني ژبې رسمي ادبيات جوړوي.

۲- د هوارو سيمو جرمني ژبه چې د هېواد په شمالي جلگو کې پرې خبرې کېږي. له دې ژبې څخه فلامندي او هالنډي ژبې مشتق شوې دي. الماني ژبه د المان د هېواد سربېره د اطريش، لختين شتين او سويس (الماني، فرانسوي او ايتالوي) رسمي ژبې دي. د لوکزمبورگ ۷۰ سلنه خلك او د هالنډ يو شمېر خلك په الماني ژبه خبرې کوي.

د يادونې وړده چې انگليسي ژبه هم د جرمني د هوارو سيمو د خلکو د ژبې يوه څانگه ده چې د انگلو ساکسون Anglo Saxon د قبيلې د خلکو په واسطه په شپږمه ميلادي پېړۍ کې انگلستان ته يووړل شوه او وروسته د فرانسوي تورو سره گډه شوه. د انگلستان خلك او د ايرلينډ د يوې برخې خلك په هغې گړېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ټولګي کې فعالیت:

ټولګی دې په مناسبو ډلو وویشل شي او هره ډله دې د نقشې له مخې د جرمني ژبې سیمې په نښه کړي او د ډلې استازی دې هغه هېوادونه چې الماني ژبه په کې ډېره مروجه ده، خپلو ټولګیوالو ته وروپېژني.

د اندو اروپایي کورنۍ ژبې

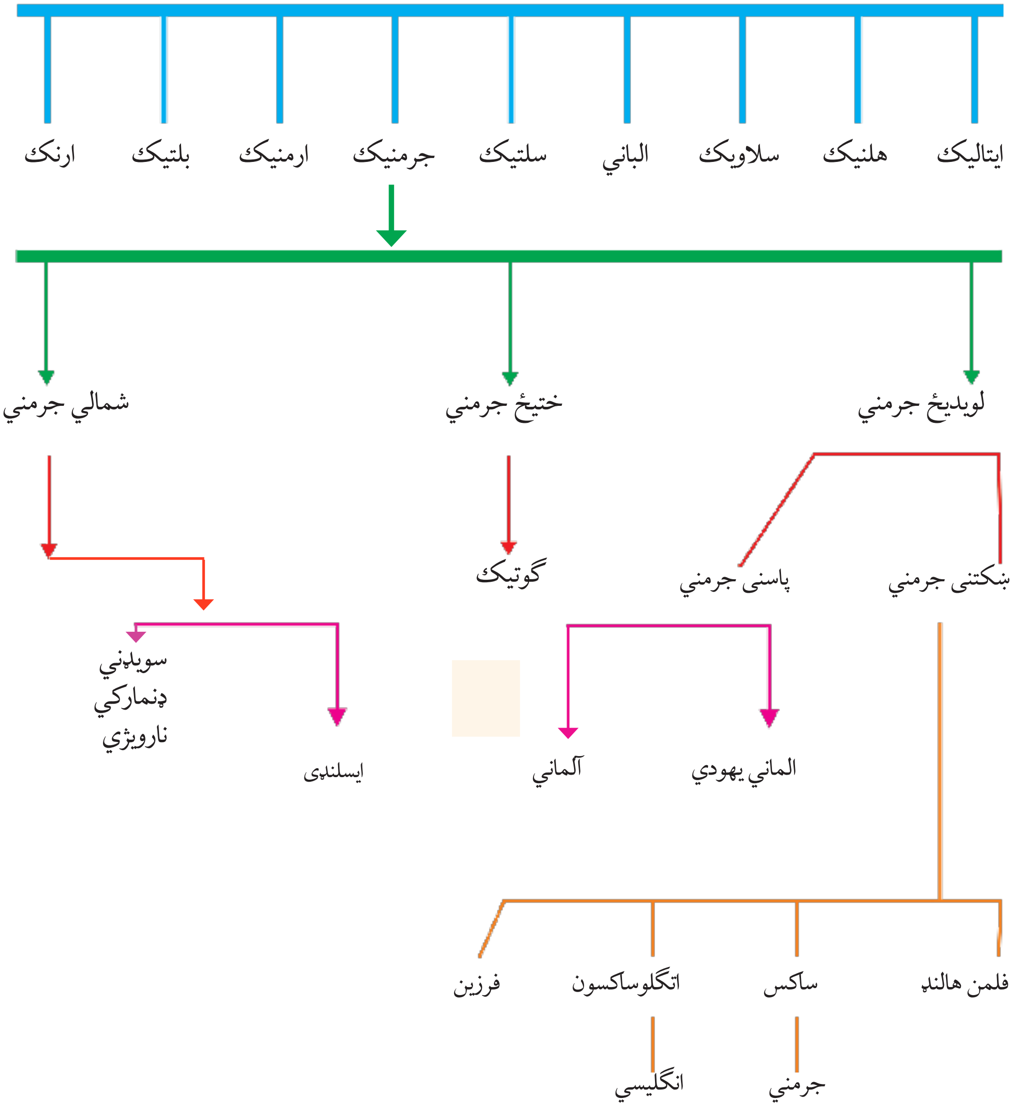

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوښتنې:

لنډځواب ورکړئ

۱- د اروپا کومې ژبې د جرمني ژبې يوه برخه ده؟

۲- د جرمني ژبې څخه کومې ژبې رابيلې شوې دي؟

۳- د سکندنوي ټاپووزمې هغه ژبې چې جرمني ريښه لري، نوم يې واخلئ؟

٤- الماني ژبه د کومو هېوادونو رسمي ژبه ده؟

له ټولګي څخه بهر فعاليت:

د اروپا د لويې وچې نقشه بې ليکنې رسمه کړئ. د ژبو د عمومي جدول په مرسته د جرمنيک لويديځ، ختيځ او شمالي جرمني د هند او اروپايي ژبو د کورنۍ سيمې او څانګې په بېلابېلو رنګونو رنګ کړئ او د جغرافيې د مضمون په را تلونکي ساعت کې يې خپلو ټولګيوالو ته وړاندې کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هـ-د چېنايي، جاپاني او اندونزيايي ژبو په باره کې څه پوهېږئ؟

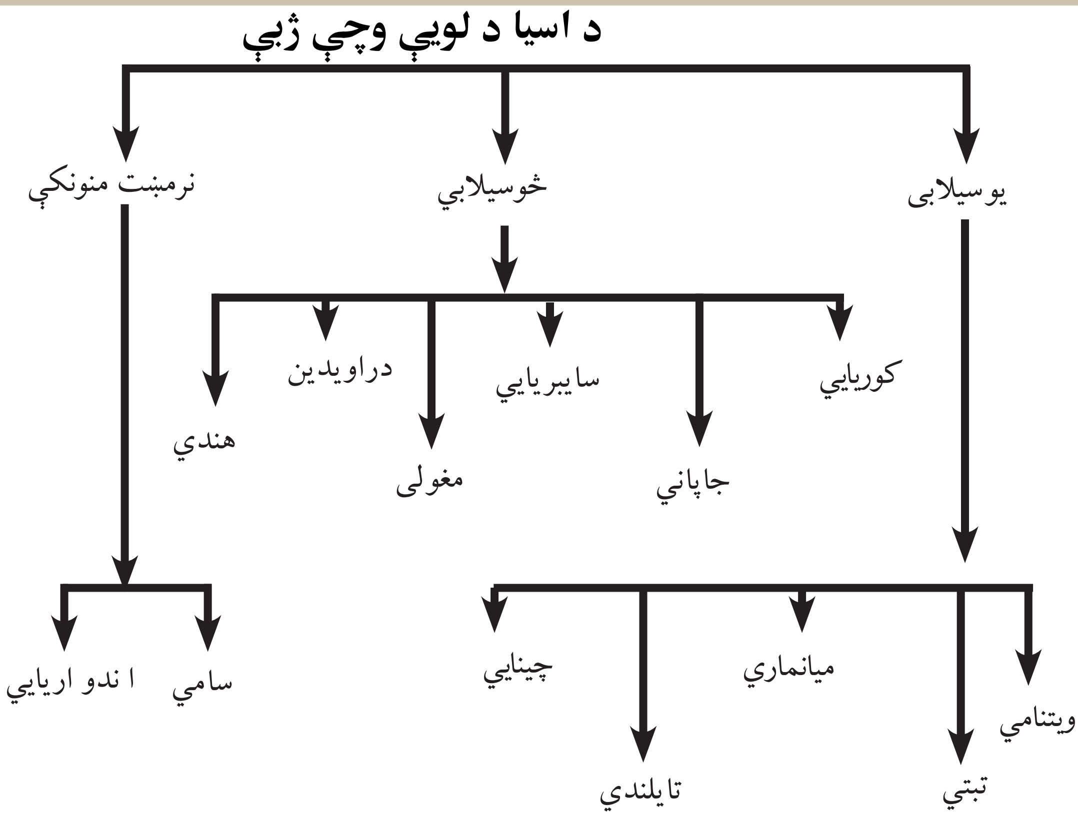

د ۱۳۷ مخ نقشه او چارت ولولئ او ووایاست چې چينايي ژبه له جاپاني څخه څه توپيرلري؟

چېنايي ماندرين ژبه لکه: د ويتنامي (انامي)، تبتي، تايلنډي او ميانماري(برمايي) ژبو په څېر د ژبپوهنې د اصطلاح له مخې يو هيجايي ژبه ده. د دې ژبې کلمې جلا سېلابونه لري. د کلماتو صرف ډېر لږ د هغو د تغير سبب ګرځي.

چېنايي ژبه ډېره پخوانې او د پراخو ادبياتو لرونکې ده. د دې ژبې الفبا څلور سوه توري لري او مصوره ده او څو سوه فرعي نښې هم لري. نو له همدې امله د هغې زده کړه ستونزمنه ده او هر څوک هغه نه شي زده کولی او د ولس د بېسوادۍ سبب ګرځېدلې وه. له همدې امله د هغې د اسانولو له پاره هڅې شوې دي. د دې ژبې ويونکې په خپلو منځو کې نژادي او توکميزې اړيکې لري او د شمېر له مخې د آسيا د لويې وچې نيم نفوس جوړوي او د نفوذ ساحه يې د آسيا په ختيځ کې ده.

• په څو سيلابي ژبنۍ ډله کې کوريايي، جاپاني، د سايبريا د خلکو زياته برخه، منځنۍ آسيا، د راويډي او هندي ژبې شاملې دي. چې په دې ژبنۍ ډله کې د مختاړي او روستاړي ډېرې پېچلې کلمې موجودې

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي.

• هغه ژبې چې نرمښت منونکې دي د جلا عنوانو تر سرلیک لاندې مخکې معرفي شوې دي.

اندونزیایي ژبه: چې د مالایي ژبې د مالیزیا د هېواد د جنوبي برخې څخه بېله شوې ده د اندونزیا د هېواد رسمي ژبه ده. په ۱۹۲۸ میلادي کال کې د ملي ژبې په توګه وټاکل شوه. د وخت په تېرېدو د عربي، چیني، هالنډي، پرتګالي، سانسکریتي، تامیلي، فرانسوي او انګلیسي ژبه کلمې په دې ژبې کې شاملې شوې دي. د بېلګې په توګه په دې ژبه کې تقریباً د هالنډي ژبې ۷۰۰۰ کلمې موجودې دي.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په مناسبو ډلو ووېشل شي. د ژبو د کورنی نقشه دې په (۱۳۷) مخ کې په غور ولولي او بیا وروسته دې د ژبړ پوستو خلکو ژبې د هغو د اړونده هېوادونو سره یو د بل په مرسته وټاکي ښوونکی دې د فعالیت پایله د خپلو معلوماتو سره راټول کړي

پوښتنې:

لنډ ځواب ورکړئ

۱- د ماندرین چینایي ژبې ځانګړتیاوې وواياست.

۲- آسیایي یو سېلابي ژبې کومې دي؟

سم ځواب انتخاب کړئ

۱- چینایي ژبه په کومې کورنی پورې اړه لري:

الف: یوسیلابي ب: څوسیلابي ج: نرمښت منونکي د: ټول ځوابونه سم دي

سم ځوابونه غوره کړئ.

۱- اندونزیایي ژبه له مالایي ژبې څخه بېله شوې ده.

۲- ماندرین چینایي ژبه ٤۰۰ توري او څو سوه نښې لري؟

۳-د ویتنامي، تبتي، تایلنډي او برمایي ژبې څو سیلابي ژبې دي؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

د آسیا د لویې وچې نقشه بې لیکنې رسم کړئ او یو سیلابي او څو سیلابي ژبې په جلا رنګونو رنګ کړئ او په راتلونکي ساعت کې یې خپلو ټولګیوالو ته وړاندې کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

و- د بالتیک- لیتواني او سلاوي ژبې

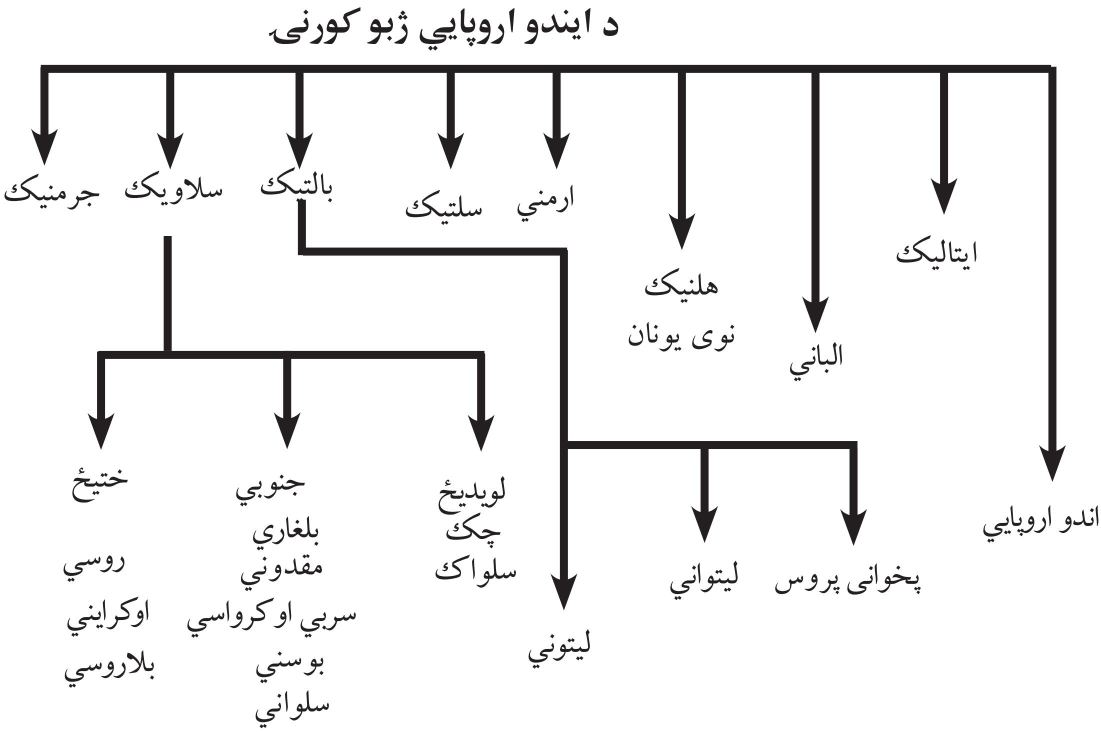

د ۱۳۷ مخ نقشه او پورتنی ګراف په غور ولولئ او ووایاست چې سلاوي ژبه په کومې ژبنۍ کورنۍ پورې تړلې او کومې څانګې لري؟

سلاوي ژبه د هندو اروپایي ژبو له څانګو څخه ده چې په ختیځه اروپا او د بالکان په نورو سلاوي هېوادونو کې مروجه ده.

د مسیحیت د لومړۍ پېړۍ پېل کې بالتیکي او سلاوي قبیلو د ختیځې اروپا لویه برخه نیولې وه چې په لویدیځ کې یې د جرمني قبیلې او په جنوب کې یې اریایي قبیلو استوګنه درلوده د پنځمې پېړۍ څخه وروسته سلاویانو د خپل نفوذ سیمه په بېلابېلو خواوو کې پراخه کړه او اوس سلاوي ژبې د ختیځې اروپا په پراخه ساحه کې رواج لري.

سلاوي ژبه زیاتې محلي لهجې لري چې ډېره مهمه یې روسي ژبه ده چې د سایبریا په ټایګا، د ترانس سایبریا د اوسپني کرښې په دواړه اړخونو، آذربایجان او اوکراین کې مروجه ده.

سلاوي ژبه په څو محلي لهجو هم وېشل کېږي چې د هنګري او بالکان یو څه خلک او همدارنګه چکیان، سلواکیان. پولنډیان، سربیان. بوسنیان، کرواتیان، بلغاریایان او د مقدونیې خلک پرې خبرې کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بالتیک د سمندرګي د سواحلو د خلکو ژبه د سلاوي له ژبې سره ورته والی لري او لیتوانیایي ژبه هم د سلاوي ژبې د کورنۍ څانګه ګڼل کېږي.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي په مناسبو ډلو ووېشئ چې د سلاوي ژبې د عمده څانګو په باره کې په خپلو منځو کې بحث وکړي او د بحث پایله دې خپلو ټولګیوالو ته وړاندې کړي. ښوونکی دې د بحث موضوع راټوله او له خپلو معلوماتو سره یو ځای دې شاګردانو ته واوروي.

پوښتنې:

لنډ ځواب ورکړئ

۱- سلاوي ژبه د کومې ژبنۍ لویې کورنۍ څانګه ګڼل کېږي؟
۲- سلاوي ژبه د اروپا په کومه برخه کې زیات ویونکي لري؟
۳- د سلاوي ژبې مهمې څانګې معرفي کړئ.
٤- د بالتیک ژبه په کومو څانګو وېشل شوې ده؟

سم ځوابونو په نښه کړئ

۱- سلاوي ژبه د اندو اروپایي ژبو څانګه ده (   )
۲- سلاوي ژبه زیاتره په ختیځه اروپا او د بالکان په نورو هېوادونو کې مروجه ده؟
۳- د سلاوي ژبې مهمه څانګه روسي ژبه ده (   ).

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

د اروپا نقشه بې لیکنې رسم کړئ او د سلاوي ژبې د نفوذ سیمه په یو رنګ په نښه کړئ او د جغرافیې د مضمون په راتلونکي ساعت کې یې خپلو ټولګیوالو ته وړاندې کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ز- هندي او اردو ژبې

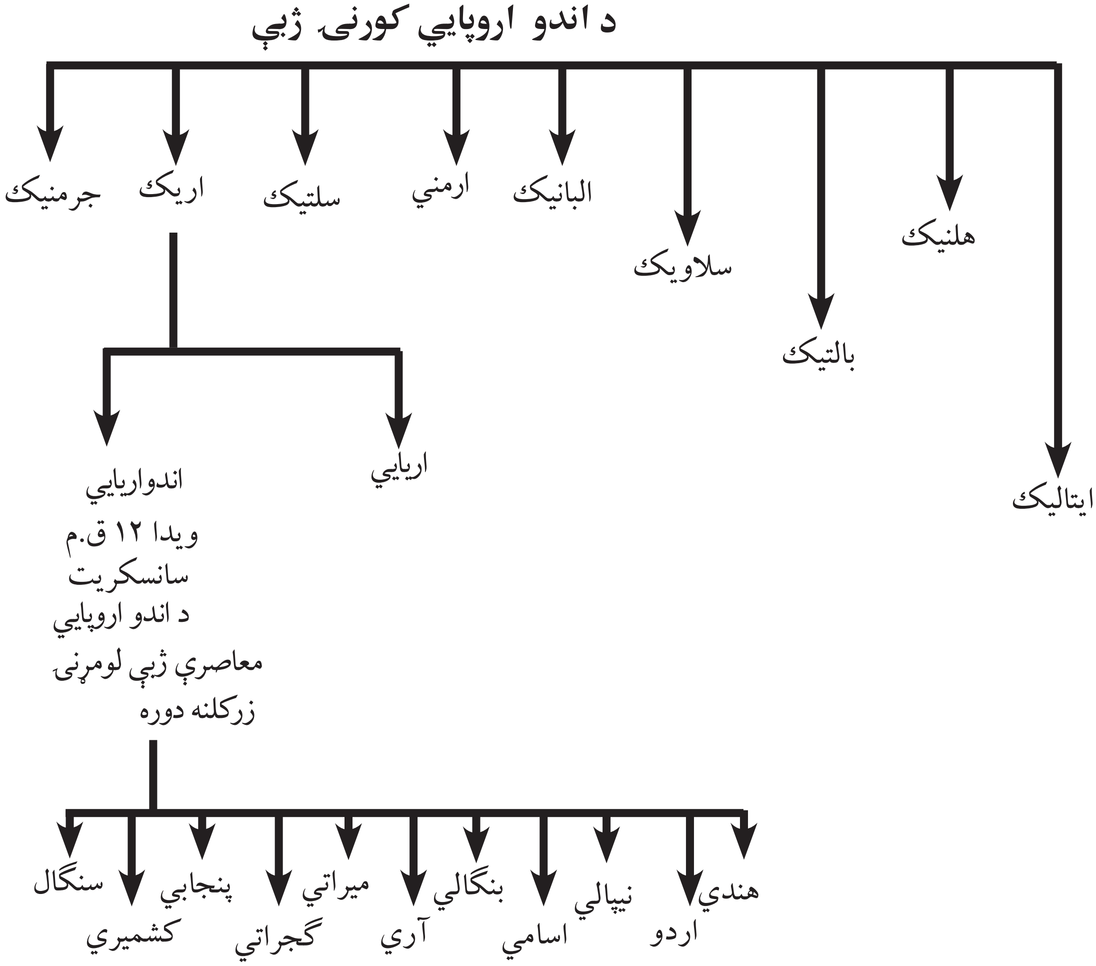

پورتنۍ جدول په غور ولولئ او ووایاست چې د اردو ژبه د کومې ژبنۍ ډلې پورې اړه لري.

هندي ژبه د هند اصلي او رسمي ژبه ده. اردو د پاکستان او بنگالي د بنگله دېش اصلي او رسمي ژبې دي.

اردو په تاريخي لحاظ د سانسکريت څخه مشتق شوې ده له فارسي سره گډه شوې او له هغې څخه يوه نوې ژبه د اردو په نوم جوړه شوې ده. په پای کې د بېلابېلو لاملونو له مخې د پاکستان، بنگله دېش او هند د يوې برخې گډه ژبه گڼل کېږي. دغه ژبه د شاه جهان د حکومت په دوره کې ۱٦۲۷ -۱٦۸۵ ميلادي کال پورې په هند کې د تيموريانو د کورنۍ بنسټ اېښودونکي د ظهرالدين بابر لمسی چې د هند د مغلانو په نوم هم يادېږي د اردو ژبې په نوم ونومول شوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اردو ژبه د پخوانۍ فارسي، ترکي او هندي ژبو څخه جوړه شوې ده. لومړني بنسټونه یې په هند کې د مسلمانو فاتحینو په راتلو سره ایښودل شوي دي. څرنګه چې د سلطان محمود غزنوي او د هغه د زوی سلطان مسعود د حکومتونو په دوره کې هندیانو ته د غزنویانو په دربار کې لوړې څوکۍ ورکړل شوې وې، په هند کې د غزنویانو د دربار ژبه هم فارسي او د هند مسلمانو حاکمانو په همدې ژبې خبرې کولې نو له همدې امله د دري ژبې اغېزې په اردو ژبه کې را منځته شوې. د اردو اصطلاح ترکي ده او معنا یې عسکر او د عسکرو قرارګاه ده.

څرنګه چې ترک، فارس او هنود عسکر په یوه عسکري غونډ ځای کې یوځای وو، نو د اردو ژبه له درېو ژبو ترکي، دري او هندي ژبو څخه جوړه شوه او د اردو په ژبه یاده شوه چې وروسته د انګلیسانو د څو پېړیو واکمنۍ په واسطه انګلیسي اصطلاحات پرې هم ور زیات شول.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي په دوه نفري ډلو وویشئ، هره ډله دې د اردو ژبې په تاریخچه په خپلو منځو کې بحث وکړي او د بحث موضوع دې خپلو ټولګیوالو ته وړاندې کړي. د مضمون ښوونکی دې د بحث موضوع را ټوله کړي او لاس ته راغلي معلومات دې له زده کوونکو سره شریک کړي.

پوښتنې:

لنډ ځواب ورکړئ

۱- د اندو اریایي معاصرې ژبې کومې دي؟

۲- اردو ژبه ولې په دې نوم یادېږي؟

لاندې جملې بشپړې کړئ.

۱- اردو ژبه د........................ د حکومت په دوره کې د اردو په نوم یاده شوه.

۲- اردو ژبه له ______، ______ څخه جوړه شوې ده.

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

زده کوونکي دې د جنوب ختیځې آسیا نقشه بې لیکنې رسم کړي او اردو ژبې هېوادونه دې په جلا رنګ، رنګ کړي او د جغرافیې د مضمون په راتلونکي ساعت کې دې په ټولګي کې زده کوونکو ته وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اووم څپرکی

۰۱-۷ اړیکي او نړیوال کېدنه Globalization

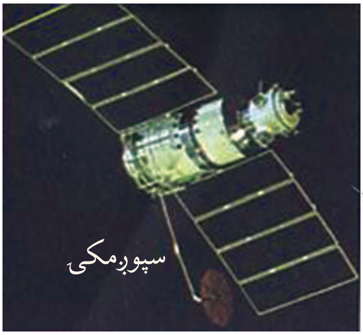

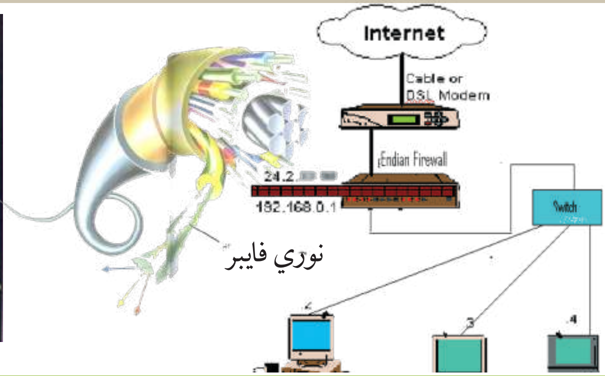

آیا د نړیوال کېدو له موضوع سره بلد یاست.

هغه پرمختګونه چې د پوهنې په بېلابېلو برخو کې رامنځته شوي.لکه مخابرات، په تېره بیا هغه معلومات چې د مصنوعي سپوږمکیو، رادار او انټرنېټ او داسې نورو څخه لاس ته راځي، نړۍ یې له پخوا څخه ډېره نژدې کړې ده. د هېوادونو ترمنځ اړیکې یې ټینګې کړې دي.

له لرې فاصلې څخه معلوماتو Remote sensing په سوداګرۍ، صنعت، ټرانسپورټ (ځمکني، هوايي او سمندري)، دود او د هېوادونو او له یوې سیمې څخه بلې سیمې ته د مالونو او کالیو په لېږدولو کې آسانتیا رامنځته کړې ده. نو همدې ټولو مسألو نړیوال کېدنه، په تېره بیا په جغرافیه کې الکترونیکي مخابراتو او د مصنوعي سپوږمکیو اړیکو خپل حقیقي اړخ غوره کړی دی. د یادونې وړ اسانتیاوې یې د جغرافیې په بېلابېلو برخو کې برابرې کړې دي او په دې اساس یې نړۍ په یوه لوی مقیاس د انسانانو ګډ کور جوړې کړی. د ساینس او ټکنالوژۍ د پرمختګ، فضا ته د انسان سفر، د فضایي تم ځایونو شتون او د مصنوعي سپوږمکیو لېږل د ځمکې شاوخوا ته انسان وکولی شول چې د هغو په مرسته په بېلابېلو برخو کې اړیکې یو له بل سره نژدې کړې. د مثال په ډول د مصنوعي سپوږمیو په مرسته انسان کولی شي له کابل څخه نیویارک، کاناډا او د نړۍ نورو لرېو سیمو ته، له مکاني واټن سره سره په ډېر لږ وخت کې تماس ونیسي.

په دې سربېره په سوداګرۍ، بانکي چارو، د اسعارو دتبادلې او راکړې ورکړې د ودې او ټرانسپورټي چارو او نظامي چارو کې د نړۍ ټولې سیمې د معلوماتو د پوښښ لاندې راولې. نو زماني او مکاني واټن د تماس لپاره نژدې شوی دی چې د نړیوالتوب Globalization مفهوم افاده کوي.

د اړیکو پرمختګونه یا Telecommunication لکه: پرمختللی رادار، ټېلفونونه، موبایل، انټرنېټ، فکس او د نړۍ د سپوږمکیو سیستمونه د نړۍ هېوادونه یو بل ته نژدې کړي او هغه واټن چې د نړۍ د هېوادونو ترمنځ موجود و، له منځه لاړ.

د ارتباطي او اړیکو او خبرتیا وسایلو چټکه وده لکه فکس، کمپیوټر، انټرنېټ، ټېلفون، ټلویزیون او داسې نورو د هېوادونو د نژدې کولو لپاره زمینه برابره کړې ده، د مثا ل په ډول که چېرې د وارداتي

(c) ketabton.com: The Digital Library

مالونو واردوونکي وغواړي له جاپان څخه زيات سوداګريز مالونه اوکالي نيويارك او دوبۍ ته وارد کړي.
وارد‌وونکي د انټرنېټ په مرسته له اړوندو کمپنيو څخه د مالونو د لېږدولو غوښتنه کوي. په لومړي پړاو کې فرمايش اخېستل کېږي او وروسته صادروونکې کمپنۍ د مالونو بيه، کرايه او د مالونو د بيمه کولو اطلاع ورکوي.
واردوونکی د الکترونيکي اويز په واسطه د مالونو بيه د انټرنېټ له لارې مقابل لوري بانکي حساب ته استوي او وخت پر وخت د انتقالاتي وسايلو خط السير د مصنوعي سپوږمکيو، انټرنېټ، موبايل په واسطه کنټرولېږي، ترڅو چې مالونه اخيستونکي ته ورسېږي.
د لېږدونې دا بهير د نوري فايبر يا الکترونيکي اسانتياوو په مرسته اسانه شوی دی او د زرګونو کيلو مترو واټن په يوه دقيقه کې تنظيموي. دغه په نړۍ کې د ارتباطي مسايلو د نړيوالتوب ګټه ده.

په ټولګي کې فعاليت:

ګران زده کوونکي په درېو ډلو له وېشلو څخه وروسته د نړۍ د درېوو مهمو وسيلو لکه: راډيو، ټلويزيون او ټېلفون په باره کې بحث وکړي او د بحث پايله دې د ډلې استازي خپلو ټولګيوالو ته بيان کړي او ښوونکی دې له خپل معلومات سره د فعاليت نتيجه راټوله کړي.

پوښتنې:

له خلورو ځوابونو څخه سم ځواب غوره کړئ

۱- ګلوبلايزيشن څه دی:

الف: اړيکې ب: نړيوالتوب ج: سياسي نظام د: د اړيکو نشتوالی

۲- ټېلفون د لاندې موضوعاتو لپاره کارول کېږي:

الف: د کاليو تبادله ب: د سوداګريزو کاليو تسليمول

ج: د موسسو او افرادو ترمنځ د اړيکو تامينول د: هيڅ يوسم نه دی

جمله بشپړ کړئ:

۳- انټرنېټ په نړۍ کې .... ښه وسيله ده.

لنډ ځواب ووایاست:

٤- د عصري پرمختللو ارتباطي وسايلو نومونه واخلئ.

له ټولګي څخه بهر فعاليت:

ارتباطي وسايل کوم مفهوم افاده کوي او ارزښت يې په کومه برخه کې دی؟ مهرباني وکړئ په کتابچو کې يې وليکئ او د جغرافيې په راتلونکي ساعت کې يې شرح کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځه څلويښتم لوست

د اړيکو د وسيلو ډولونه:

د اړيکو څو ډوله وسيلې پيژنئ؟

د پيغام په انتقال کې د جغرافيايي حقايقو موندل، د نورو علومو په څېر، د اړيکو د وسيلو پورې اړه لري. نو له همدې امله د اړيکو د وسايلو غوره ډولونو زده کړه د جغرافيايي څانګې د زده کوونکو لپاره حتمي او اړين کار دی. په تېره بيا د نن ورځې څېړنې د لمريز نظام، مصنوعي سپوږمکيو او د هغو تحولاتو او د حقايقو د موندلو په هکله لکه کانونه، کرنيز افتونه او داسې نور او همدارنګه نوي پرمختګونه د کايناتو او د سيارو په هکله د حقايقو موندل او د هغو اړيکې له ځمکې سره هغه اړينې مسألې دي چې د مخابراتي وسايلو په واسطه سرته رسيږي.

انسانانو د ژوندانه له لومړيو وختونو څخه په ځمکه باندې له اشارو، نښو او ساده وسيلو څخه ګټه اخيستله. همدا رنګه ډول او نغاره به يې وهله او بيا وروسته يې له اهلي حيواناتو څخه ګټه اخيستله او په پای کې له موټر، سيم لرونکي ټيلفون مونولوګ او بې سيم ټيلفون، راډيو، ټلويزيون، انټرنيټ او رادار څخه يې ګټه اخيستله.

ډيجيټل ټيلفون او مونولوګ څخه ګټه اخيستنه په اوسني وخت کې مخابراتي ستونزې حل کړې او يو له بل سره يې اړيکې ټينګې کړې دي.

د تيلي کمونيکشن په برخه کې اختراعګانو د نړۍ څېره بدله کړه او د اړيکو په سيستم کې پرمختګونه په هوانوردۍ، سمندري ترانسپورټ او د حمل و نقل په ډېرو نورو برخو کې بنسټيز تغيرات رامنځته کړي. لوی بدلونونه په تېره بيا له دويمې نړيوالې جګړې څخه وروسته اختراعګانې چټکې شوې. ډله ييزې اړيکې په اروپا او امريکا کې د اړيکو معاصرې دستګاوې جوړې شوې.

د ارتباطي وسيلو په توګه د راډيو را منځته کېدلو، وکولی شول چې انسانان يو له بل سره نژدې کړي او د راډيو منځنۍ، لنډې، اوږدې او FM څپې لرې واټنونه د غږ د خپرولو په واسطه نژدې کړي. د سوداګريزو مالونو اخبار خپرول، د توليدي، صناعتي او تخنيکي مالونو اعلانول، ورځپاڼې، ټلويزيون، انټرنيټ سپوږمکۍ د اړيکو ډېرې لويې وسيلې شمېرل شوي چې په جغرافيايي څېړنو کې ورځخه زياته ګټه اخيستل کېږي. د ګوګل Google د انټرنيټ سايټ کې هغه پروګرام چې د (PC Glob) يا

(c) ketabton.com: The Digital Library

د نړۍ د اطلس په نوم يادېږي، ځای پرځای شوی دی چې اقتصادي او فزيکي، اوبو او هوا او داسې نورو په باره کې معلومات انسان ته ورکوي. فضايي او کيهاني سفرونه او د مصنوعي سپوږمکيو او ځمکې تر منځ د اړيکو ټينګول په پرمختللي ډول بدل شوي دي او معاصرو کيهاني څېړنو وکولی شول چې د طبيعت د ځينو رازونو په پېژندلو او کشفولو کې له انسان سره په ډېره ښه طريقه مرسته وکړي. په مصنوعي سپوږميو کې د پرمختللو کمرو نصبول د ځمکې د کرې او سمندرو په باره کې د ځينو حقيقتونو د روښانه کولو سبب شوي دي او نوې موضوعګانې يې د ځنګلونو، کانونو، سمندرونو او د ژوندانه د چاپېريال په هکله سپړلي دي.

د انسان د ژوندانه په ټوله موده کې د اړيکو عمده وسيلو پر مختګ کړی دی چې لاندې برخې لري:

۱- لومړنی وسيلې، لکه: الوتونکي (هدهد او کوترې) او اهلي حيوانات لکه آس، اوښ، خر، قاطر.

۲- عصري وسيلې، لکه: د ميډيا د اړيکو وسيلې راډيو چې منځنۍ، لنډې، اوږدې او FM څپې لري، ټلويزيون، موبايل، کمپيوټر، انټرنېټ، مصنوعي سپوږمکۍ چې پاس ورڅخه يادونه وشوه.

په ټولګي کې فعاليت:

زده کوونکي په بېلو ډلو ووېشئ چې د اړيکو د وسيلو نومونه واخلي او د سپوږمکيو نقش د فضا او ځمکې په نوو کشفياتو کې بيان کړي.

پوښتنې:

سم ځواب وټاکئ:

۱- ميډيا څه ده:

الف: اخبار ب: ډله ييزې اړيکې ج: راډيو د: ټول ځوابونه سم دي

۲ – د سپوږمکيو څخه د جغرافيې په کومو مسألو کې ګټه اخيستل کېږي؟

۳- د اړيکو اصلي وسايل__،__،___، ___، او___،___، احتوکوي.

له ټولګي څخه بهر فعاليت:

ګرانو زده کوونکو د تيلي کمونيکيشن په باره کې لنډ معلومات ورکړئ او له موبايل څخه ګټه اخېستنه په خپلو کتابچو کې وليکئ او د جغرافيې د مضمون په راتلونکي ساعت کې يې ټولګې ته وړاندې کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

الف: پوسټ Post په نړۍ کې.

ایا د پوسټ په باره کې معلومات لرئ؟

له ډېرې پخوا زماني را هيسې په نړۍ کې پوستي سيستم و چي نوموړي فعاليتونه په چين، مصر، يونان او د پخواني روم په امپراتورۍ کې له حيواناتو او الوتونکو څخه په ګټه اخيستنې ليکونه او پيغامونه انتقاليدل. کله چي په اقتصادکې مختلف شغولونه منځته راغلل نو د پوستي خدمتونو په واسطه يې خپلې اړتياوې د اړيکو په برخه کې پوره کولې. په هغه وخت کې پوستي تشکيلات نيم دولتي وو چې دغه حالت د منځنيو پېړيو تر نيمايي پورې دوام وکړ. خو دغه کار ورو ورو تغير موند. کله چې غوښتنې زياتې شوې، پوسټ پرمختګ وکړ.

همدا رنګه د امويانو او عباسيانو د امپراطورۍ په دوره کې له پوستي سيستم څخه ګټه اخيستل کېده او هغه يې د ښارونو او هېوادونو د امنيت لپاره ډېره ښه وسيله ګڼله. د هارون الرشيد په زمانه کې خالد برمکي د امپراطورۍ د پوستي متصدي په توګه مقرر شو چې د البريد په نوم يادېده. د چاپ د ماشين اختراع او په بېلابېلو هېوادونو کې د ليک لوست او لومړنيو زده کړو زياتېدل، د نوو لويو وچو کشفېدل، د حمل و نقل د وسايلو زياتوالی د تګ او راتګ لپاره اسانتياوې او د هغو تر منځه يې اړيکې زياتې کړې چې په پای کې په اړيکو کې وده زياته شوه.

په شپاړسمې ميلادي پېړۍ کې پوسټ د هېوادونو له سرحدونو څخه بهر شو او د فرانسوا تاکسي په همت لومړي ځل لپاره پوستي خدمتونه رامنځته شول او په اروپا کې څو هېوادونه د پوستي موادو چې يوازې ليکونه يې احتوا کول، په تبادلې لاس پورې کړ.

په ۱۸ مې ميلادي پېړۍ کې پوستي ساحه پراخه شوه او ويې کولای شول چې د اړيکو د يوې باورې وسيلې په توګه خلکو ته وسپارل شوه. هېوادونو خپل منځي د پوستي تبادلې لپاره دوه اړخيزې سراسري موافقتنامې لاسليک کړې. د بخار د ببړيو اختراع او د اوسپنې کرښې د منځته راتللو سره پوستي فعاليتونه چټک شول. نړيواله پوستي راکړه ورکړه د وخت د حمل و نقل له وسيلو څخه ګټه اخيستنه، د پوستي تشريفاتو د ساده کولو او د اجرتونو په باره کې د يو ډول توب له را منځته کېدلو پرته ممکن نه وه . نو له همدې امله راولانډ هل انګليسي Mr Rawland Hillپه ۱۸٤۰ ميلادي کال کې نرخنامه او د هېواد د سرحداتو په دننه کې يو پني پوستي ټکټونه رواج کړل.

لومړي ځل د نړۍ د پوستي اتحاديه د ټولو پرمختللو هېوادونو ترمنځ په ۱۸٦۸ ميلادي

(c) ketabton.com: The Digital Library

کال کې د المان د هېواد د پوستې د ادارې د کارکوونکي هانري په واسطه طرحه شوه او خپل دولت ته يې وړانديز وکړ چې په پورتنۍ طرحه په يوه کنفرانس کې چې د دولتونو استازي په کې ګډون ولري بحث وشي. وروسته د ۱۸۷٤ ميلادي کال د سپتمبر په ۱۵نېټه د ۲۱ غړو هېوادونو ترمنځ د کنفرانس په پايله کې پرېکړه چې د برن د معاهدې په نوم يادېږي لاسليک شوه، نوموړې پرېکړه په حقيقت کې د پوستي اتحاديې بنسټ ګڼل کېږي. کله چې د پوستې له عمومي اتحاديې سره ډېر شمېر هېوادونه يو ځای شول، د پوستې د نړيوالې اتحاديې په نوم ونومول شوه چې په ۱۹۹٦ م کال کې يې د غړو شمېر ۱۸۹ هېوادونو ته ورسېد.

په ټولګي کې فعاليت:

زده کوونکي دې په ډلوووېشل شي او هره ډله دې د پوستې د اسانيتاوو په باره کې بحث وکړي او د خپل بحث پايلې دې منظمې کړي او تنظيم شوي معلومات دې په ټولګي کې وړاندې کړي

پوښتني:

لنډ ځواب ورکړئ:

۱. فرانسوا تاکسي څوک دی؟

۲-د بخار بېړيو او د اوسپني کرښې اختراع په نړيوال پوستي سيستم کې کوم تحولات رامنځته کړل؟

لاندې جملې بشپړې کړئ

۳. د نړۍ پوستي اتحاديه د لومړي ځل لپاره د ټولو هېوادونو تر منځ په___ کال کې د ___ له خوا په سويس کې جوړه شوه.

له ټولګي څخه بهر فعاليت:

د پوستې رول د انسانانو په ژوند باندې تشريح کړئ، چې له يوه مخ څخه زيات نه وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ب: په نړۍ کې ټیلفون او موبایل Telphone and Mobil:

د نړۍ په سطحه د الکاتل (Alcatel) د سمندر لاندې د کېبلونو نقشه.

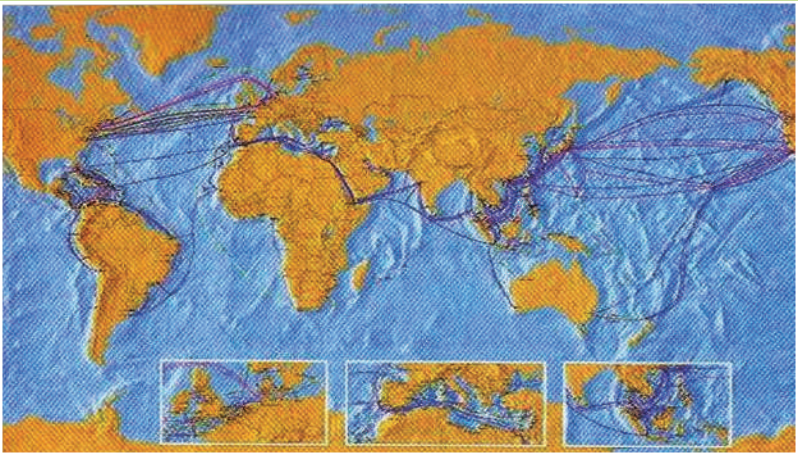

آیا کولی شئ د ټیلفون او موبایل په واسطه مختلف پیغامونه خپل د نظر وړشخص ته ولېږئ.

په عصري ټکنالوژۍ کې ټیلفون Telephone او موبایل Mobile په ډله ییزو رسنیو کې د اړیکو ډېره مهمه برخه لري او له هغو څخه په جغرافیایي مسایلو کې د اړیکو د نیولو په برخه کې د یوې وسیلې په توګه ګټه اخیستل کېږي لکه: (آب و هوا، زلزلې، اورلګېدنې، د سوداګریزو او اقتصادي معلوماتو په برخه کې...) نو له همدې امله د ټیلفون او موبایل څخه ګټه اخیستنه په جغرافیایي موضوعګانو کې د ټولو زده کوونکو لپاره مهمه او اړینه ده. لکه چې مخکې یې یادونه وشوه، د لومړي ځل لپاره ګرام هام بل Gramham Bill ټیلفون اختراع کړ، چې د انسانانو په ژوند کې لوی قدم وو. وروسته بې سیمه ټیلفون اختراع شو چې په ۱۸۹۷ میلادي کال کې لومړنی پیغام د ګګلیمو مارکوني Gugliemo Marcone په واسطه له اروپا څخه د اطلس د سمندر څخه هغه خوا ته مخابره شو. دغه ازمایښت وښودله چې د راډیویي څپو په واسطه د اړیکو نېول امکان لري چې دغه عمل د شفاهي پیغام د لېږلو پیل دی چې له یوه سرې څخه بل سرې ته د کوچني ماشین په واسطه استول کېږي.

نولسمه پېړۍ د اړیکو او رسنیو په برخه کې د ډېرو اختراعګانو شاهده ده چې بې سیمه اړیکې د ملکي هوا نوردۍ او جوي څېړنو په برخه کې مهم تغیرات رامنځته کړي دي.

د دویمې نړیوالې جګړې څخه وروسته ډېرې او چټکې اختراعګانې رامنځته شوې او عصري ټیلفونونو د زړو ټیلفونونو ځای ونیوه. ملګرو ملتونو په ۱۹۷۰ میلادي کال کې بې پرې مخابراتي مرکز جوړ کړ، د ملګرو ملتونو نماینده مک براید لومړنی پیغام د پاریس له یونسکو څخه د ټولې نړۍ هېوادونو ته خپور کړ. په ۱۹٤۷ میلادي کا ل کې د ترانزېستور Transistor اختراع د نړۍ د مخابراتو په برخه کې زیاتې اسانتیاوې رامنځته کړې.د Mobile Radio Communication د لنډې تاریخچې څخه دا راڅرګندېږي چې د مخابرې د انفرادي خدماتو پروګرام په ټولنیز ژوندانه کې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

اړیکو د زیاتو پرمختګونو سبب شوی دی. د انفرادي مخابرې له تخنیک څخه ګټه اخېستنه چې په ۱۹۶۰میلادي کال ۶۲ سلنه وه په ۱۹۷۰ میلادي کال کې ۷۲ سلنې ته زیاته شوه. اوس د شخصي مخابرې خدمات (Personal Communacation service) (P C S) په چټکۍ مخ په زیاتېدو دي.

بې سیمه ټېلفون چې لاتین نوم یې سیلولر Cellular دی، هغه ډول پرمختللي ټېلفون ته ویل کېږي چې د دوو تنو تر منځ اړیکي ټینګوي او هرځای ته د لېږد وړ وي. د سیلولر کلمه د Cell یا حجرې له کلمې څخه اخیستل شوې ده چې د موخو له مخې لویه یا کوچنۍ ساحه د موبایل د پوښښ لاندې راولي. چې دغه کار د موبایل د کمپنۍ په ظرفیت پورې اړه لري او ټاکلې ساحه د پوښښ لاندې راولي. موبایل مخابراتي محرمیت هم لري چې هره کمپنۍ په هر هېواد کې ځانګړی نمبر هم لري چې د کود نمبر د دایرولو پرته اړیکې نیول ناشوني دي.

په ټولګي کې فعالیت:

د لومړي ځل لپاره ټېلفون د کوم مخترع په واسطه رامنځته شو او انسانانو په ژوندانه کې د کومو تحولاتو لامل شو؟ مهرباني وکړئ په دې برخه کې خپل معلومات یو له بل سره شریک کړئ.

پوښتنې:

سم ځواب انتخاب کړئ.

۱- د ټېلفون مخترع له لاندنیو مخترعینو څخه کوم یو دی؟

الف:ګراهامبل ب: انتوني ج: ماریا د: ګګلیموماروکوني

۲- سیلولر عبارت دی له:

الف:یو ډول پرمختللی ټېلفون دی چې د دوو کسانو تر منځ اړیکې ټینګوي

ب: انټرنېټي ساحه ده ج: د انالاګ ټېلفون ساحه ده د: هېڅ یو

سم ځواب په نښه کړئ

۳-ملګرو ملتونو په ۱۹۷۰م کال کې له تراو پرته مخابراتي مرکز جوړ کړ.

٤- ټرانزیستور په نړۍ کې زیاتې مخابراتي اسانتیاوې منځته راوړې.

لنډځواب ورکړئ

٥- P C S اصطلاح تشریح کړئ

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

له مبایل څخه ګټه اخیستنه په خپلو کتابچو کې ولیکئ او د جغرافیې په بل ساعت کې یې په ټولګي کې بیان کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ج- فکس Fax په نړۍ کې

د فکس ماشین په جغرافیایي موضوعګانو کې څه رول لري؟

د جغرافیې په ټولو څانګو کې یو له مهمو اړتیاوو څخه یو هم له فکس څخه ګټه اخېستنه ده چې د هغې په واسطه پیغامونه لرې او نژدې سیمو ته استول کېږي. له فکس څخه ګټې اخیستنې د اړتیا وړ حقیقتونو د مستند کولو لپاره په جغرافیې او نورو برخو کې ډېرې آسانتیاوې رامنځته کړې دي، لکه: صنعت، سوداګرۍ، تولیدي وسایل، صادرات، واردات او داسې نور.

فکس نوې تکنالوژي ده چې په ۱۹۲٤ میلادي کال کې چې د ریچارډ رنجر *Rechard H Ringer* په واسطه اختراع شو او لومړنی پیغام یې له نیویارک څخه لندن ته واستاوه.

په ۱۹۷۰ میلادي کال کې د ماشین په جوړښت او اجزاو کې د سمون لپاره بدلونونه رامنځته شول.

فکس د لیکلي پیغام د انتقال وسیله ده چې د کاغذ پرمخ لیکلي پیغامونه او رپوټونه دې ماشین ته ننه باسي او په څو ثانیو کې ټاکلي ځای ته رسېږي.

فکس میخانیکي وسیله ده چې د هغې په واسطه اطلاعات او اسناد په لیکلي ډول د یوه سند په توګه انتقالېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د فکس د ماشین له اختراع څخه وروسته تجارتي او صنعتي اسانتیاوې رامنځته شوې. د فکس د ماشین په مرسته حقایق ثبتېږي، سوداګریز فرمایشونه اخلي اسناد لېږدول کېږي، صادراتي او وارداتي اقلام او رسمي او شخصي اسناد استول کېږي. فکس نه یوازې په سوداګریزو او صنعتي موضوعاتو کې کارول کېږي. بلکې په مصنوعي سپوږمکیو کې هم ورڅخه کار اخیستل کېږي. محرم اسناد او نوي کشفیات له ځمکې څخه فضا ته او له فضأ څخه ځمکې ته لېږل کېږي.
نو له همدې امله فکس له ډله ییزو رسنیو څخه دی چې د هغه په واسطه شخصي او رسمي پیغامونه، سوداګریز، حقوقي او صنعتي معاملات او داسې نور په لنډ وخت کې لرې او نژدې سیمو ته سملاسي استول کېږي.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په څو ډلو ووېشل شي او هره ډله دې د فکس د کار په څرنګوالي، فعالیت او اهمیت باندې د ژوندانه په بېلابېلو برخو کې بحث وکړي. د هرې ډلې استازی دې د خپل بحث پایله په ټولګي کې وړاندې کړي.

پوښتنې:

لنډ ځواب ورکړئ:

١- فکس څه شی دی؟

٢- له فکس څخه د ګټې اخیستنې ځایونه په نښه کړئ.

سم ځواب غوره کړئ:

٤- د فکس په واسطه لاندې مهم مفاهیم استول کېږي.

الف: جغرافیایي ب: صنعتي ج: صادراتي او وارداتي د: ټول سم دي.

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

زده کوونکي دې د فکس د اسانتیاوو په اړه یوه لنډه مقاله ولیکي او د امکان په صورت کې دې نورو ټولګیوالو ته واوروي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د-انټرنېټ او ايمېل: Internet and Email •

له انټرنېټ او ايمېل څخه څرنګه ګټه اخيستل کېږي؟

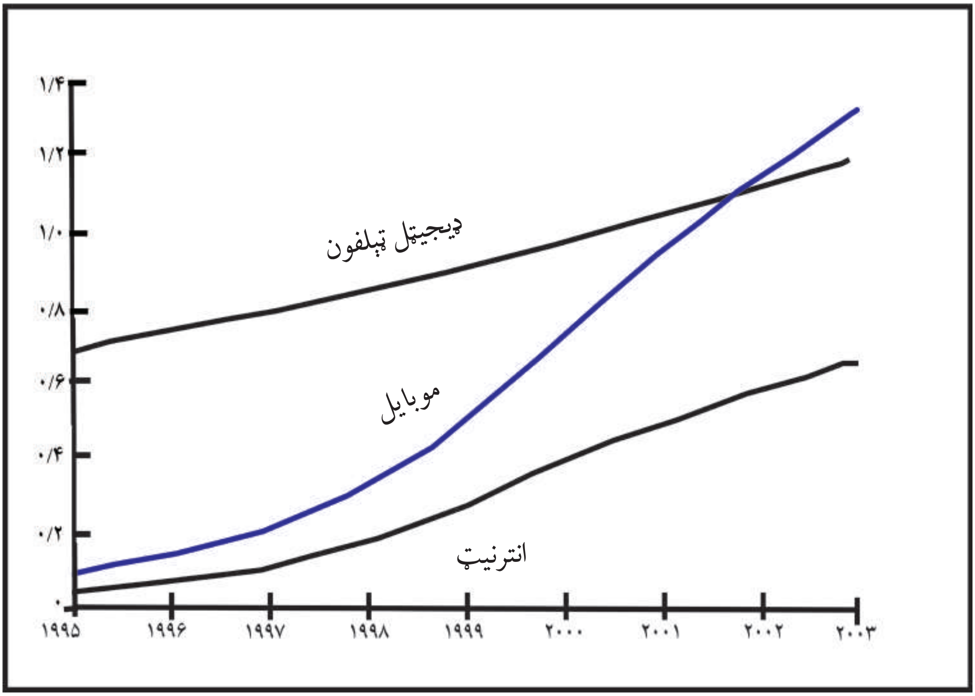

پورتنی چوکاټ په نړۍ کې اړيکو او خبرتياوو ته د لاس رسي نسبت ښکاره کوي.

د مخابراتو ډېره نوې وسيله انټرنېټ او ايمېل دی چې په جغرافيې او نورو علومو او د ژوندانه په نورو برخو کې ځانګړې دندې سرته رسوي. جغرافيه پوهان د څېړنو په ټولو مرکزونو کې د پيغامونو د انتقال لپاره له دواړو وسيلو څخه ګټه اخلي له ټولو مهمه خبره دا ده چې د پيغامونو اخېستل او په ځانګړې او محرمانه ډول د هغه لېږل، په هره اندازه چې وغواړو، په لنډ وخت کې سرته رسېږي. له دواړو وسيلو څخه ګټه اخيستنه په ټولو دولتي سوداګريزو مؤسسو او شخصي ډول سرته رسېږي.

کمپيوټر د نولسمې پېړۍ په نيمايي کې په کار پيل وکړ. له ۱۹٤٤ - ۱۹٥۱ ميلادي کلونو کې يې زياته وده وکړه. کله چې ويليم شاګلي ډيجيټل Digital ماشين کشف کړ، کمپيوټر نوره هم وده وکړه. انټرنېټ د کمپيوټر ځانګړی پروګرام دی چې د يوې بېلې شبکې په واسطه د کمپيوټر سره نښلول کېږي او بېل بېل پروګرامونه لري چې نه يوازې پيغامونه انتقالوي بلکې تصويرونه، علمي متنونه او نور ټولنيز،

(c) ketabton.com: The Digital Library

سوداګریز، سیاسي ۰۰۰ او داسې نور د کمپیوټر له لارې د انټرنت په واسطه د پام وړ شخص ته رسوي. هر څوک او هره موسسه کولای شي په بېلو ادرسونو خپل ځانګړي سایټونه پرانیزي او ورڅخه ګټه واخلي.

انټرنېټ یو تنظیم شوی سیستم دی چې د بشر په نننۍ ټکنالوژۍ کې د پیغامونو او اطلاعاتو په لېږد کې د چټکې او ښې منبع په توګه کارول کېږي.

ټول اسناد چې د انټرنېټ له لارې په کمپیوټر کې شامل شي، له چاپ وروسته لاس ته راځي.

انټرنېټ د اړیکو یوه ډېره ښه ارتباطي وسیله ده چې د نړۍ ټول هېوادونه په دې پروګرام کې شامل دي.

له ۱۹۹۰ میلادي کال څخه مخکې د کمپیوټر په واسطه هېڅ ډول اسانتیاوې نه وې لومړنۍ ځانګه یا دیپارتمنت چې د کمپیوټر ماشین په واسطه یې د مخابراتو اړیکې جوړې کړې د امریکا د متحده ایالتونو پوځي څېړنیز مرکز وو (DOD) په ۱۹٦۷ م کال کې A C M د کمپیوټري ماشینرۍ مؤسسه د امریکا په متحده ایالتونو کې یا د A R P A دفتر و، یو کوچنی ماشین یې جوړ کړ چې له یو کمپیوټر څخه بل کمپیوټر ته معلومات انتقال کړي. له یوه کمپیوټر څخه بل کمپیوټر ته د پیغام انتقال په دې پورې اړه لري چې لومړی دغه پیغام د Interface Massage Process (I M P) په واسطه په کمپیوټر کې دا خل شي.

د کلیفورنیا او لاس انجلس پوهنتونونو وکولی شول چې د انټرنېټ په واسطه د یوتا Utah له پوهنتون سره اړیکې جوړې کړي. د انټرنېټ پروګرام په ۱۹۹۰ میلادي کال کې د نړۍ په سطح په کار پیل وکړ.

په کایناتو کې اوسني فضایي پروګرامونه څېړي او د رازونو د کشفولو لپاره د انټرنېټ په واسطه په ډېره آسانۍ له یوه ځای څخه بل ځای ته لېږدول کېږي.

په جغرافیه کې د انټرنېټ نقش د جغرافیایي حقایقو موندل دي. په دې ډول د قطبونو د کنګلونو، د ځمکې د کرې د تودوخې، د اوزون د طبقې نازک کېدل او د انرژۍ د سرچینو د موندلو لکه: نفت، ګاز اوداسي نورو، طبیعي سرحدونو، په سمندر کې د کبانو د استوګنې د ځای د معلوملو، د ځنګلونو د ساتنې، د آب و هوا وړاندوینه، د تودوخې او سړو د درجې ټاکنه، د خاورې پېژندنه او

(c) ketabton.com: The Digital Library

داسې نورو برخو کې ورځخه کار اخيستل کېږي چې خبر ورکوونکو په ويب سايټ کې اچولي دي او وروسته د انټرنېټ، په مرسته هغه اخلي. له انټرنېټ څخه معلومات د دوه تنو، يا دوه دولتي يا شخصي مؤسسو ترمنځ تبادله کېږي په دې شرط چې د هغه بل لوري د ايمېل کود ورته معلوم وي. د مثا ل په ډول (http://www.google.Com).

د انټرنېټ د سپوږمکيو او نوري فايبر سره اړيکې زياتره پيغامونه او کرنيز، اقتصادي معلومات او داسې نور په دقيق ډول له ځمکې څخه اخلي او دوهم ځل يې خپل اړوند مرکز ته مخابره کوي.
ايمېل Electronic Mail هم نوې ټکنالوژۍ شمېرل کېږي چې د سوداګريزو، صنعتي، سياسي، دودي او انفرادي پيغامونو په لېږلو کې ډېرې سترې دندې سرته رسوي او د همدې ماشين په مرسته سملاسي دلرې او نژدې واټن ترمنځ ډېر ژر ارتباطات تامينېږي. لنډيز يې ايمېل (e- mail) دی.

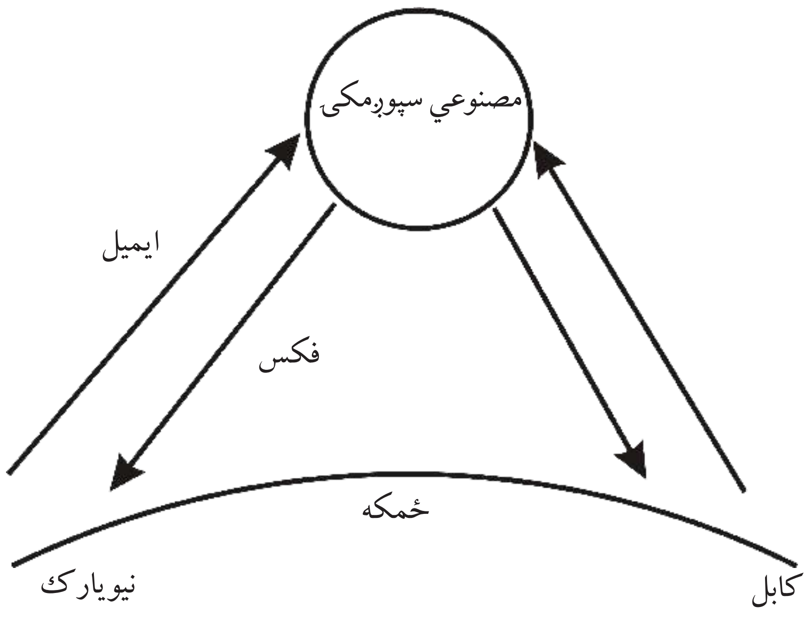

ايمېل پيغامونه د راډيويي څپو په مرسته اخلي او لېږي چې د ايميل د يوې دستګاه له مرکز څخه د بلې دستګاه په آدرس پيغام استول کېږي او په څو ثانيو کې اړونده آدرس ته رسېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په مناسبو ډلو ووېشل شي او هره ډله دې د انټرنېټ او د هغه د استعمال په هکله په خپلو منځو کې بحث وکړي د بحث پایلې دې خپلو ټولګیوالو ته ووایي.

پوښتنې:

لنډ ځواب ورکړئ:

۱- د ډیجیټل ماشین اختراع د کومو لویو تحولاتو سبب شوه؟

۲- د کمپیوټر په واسطه پیغامونه په څه ډول استول کېږي؟

۳- ایمېل څه ته وایي؟ تعریف یې کړئ

. جمله بشپړه کړئ:

٤- انټرنېټ په لومړي ځل په(   )په کار پیل وکړ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

له کمپیوټر څخه د ګټې اخیستنې څرنګوالی ولیکئ او د جغرافیې د مضمون په ساعت کې یې په ټولګي کې بیان کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۷–۲۰ د سپوږمکیو شبکهSatellite Network

د نړیوالو سپوږمکیو د اړیکو سیستم

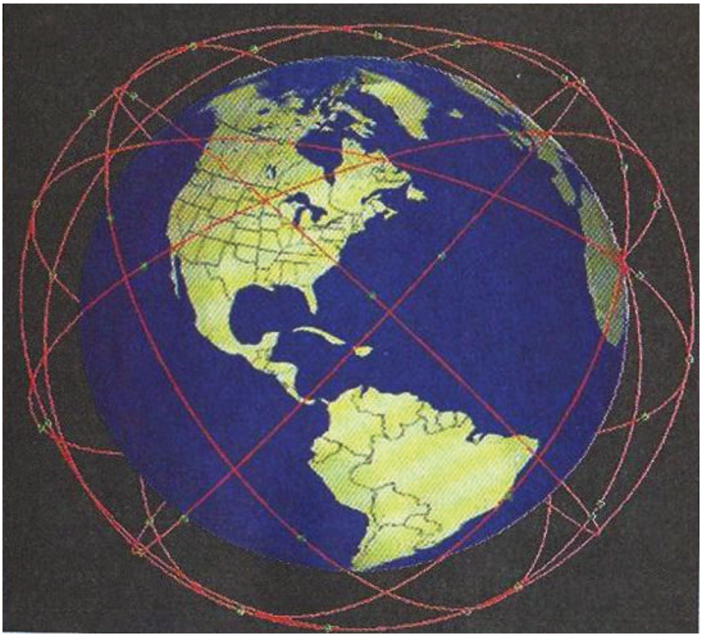

ایا د مصنوعي سپوږمکۍ په باره کې معلومات لرئ؟

مصنوعي سپوږمکۍ او ریموټ سنسنګ *Remote Sensing* د نوې تکنالوژۍ ډېره عصري وسیله ده جغرافیه پوهان یې د دې وړ کړي چې د جغرافیې اړونده مسایل د ځمکې په کرې او فضا کې چې تر اوسه نه دي کشف شوي، کشف کړي او انسان وکولی شي هغه رازونه وپېژني چې تر اوسه نه دي کشف شوي.

د مصنوعي سپوږمکیو شبکې Satellite Network د ځمکې او فضا په هکله معلومات زیات کړي دي. د هغو رول په جغرافیه کې څرګند دی لکه: د کرنې، کانونو، طبیعی زیرمو په هکله څېړنې، د آب و هوا وړاندوینه، د ځنګلونو شتون، د کبانو ښکار سیمې د بېړیو لارښوونه د سوداګریزو مالونو انتقال او داسې نور. همدارنګه د کیهان نوردانو (ستور مزلو) لپاره یې د فضایي مسافرت شرایط برابر کړي دي چې د سپوږمکیو په مرسته فضا ته سفرو کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سپوږمکۍ مخابراتي سیستم د کمپیوټر او ټېلفون په مرسته سرته رسېږي چې د سیلولر ټېلفون cellular phone یا cell په نوم یادېږي. د سپوږمکۍ مخابراتي سیستم د نوې ټکنالوژۍ پیچلی سیستم دی چې له فضا څخه ځمکې ته اطلاعات لېږي د Down Link او هغه پیغام چې له ځمکې څخه فضا ته لېږي د Link up په نوم یادېږي. سپوږمکۍ په فضا کې د استوا په کرښې، عمود، مایل یا موازي په ټاکلو مدارونو کې د ځمکې په شاوخوا ځای پر ځای شوي دي. ځینې مصنوعې سپوږمکۍ له ځمکې څخه په یوه واټن کې ثابتې ساتلې کېږي چې دا حالت د جیو سټېشنري Geo Stationary په اصطلاح یادېږي.

انسانان کولای شي چې د سپوږمکیو په مرسته د لمریزنظام او دهغه اړونده سیارو او دهغو څخه د ځمکې په برخه کې زیات معلومات حاصل کړي لکه: د ځمکې لوړې برخې، د ځمکې پر مخ روانې اوبه، د اوربښت اندازه او داسې نور. تازه څېړنو ښودلې ده چې سپوږمکیو انسان ته د دې وس ورکړی دی چې د طبیعت ځینې رازونه پیدا کړي او د زیاتو معلوماتو لپاره دغه ډول څېړنې په چټکۍ دوام لري. هغه هېوادونه چې سپوږمکۍ لري، دا دي: د امریکا متحده ایالتونه، روسیه، چین، هند او داسې نور. ځینې نور هېوادونه هم غواړي چې دغه نوې ټکنالوژي ولري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زیاتره مخابراتي مسایل د سپوږمکیو له لارې تنظیمېږي لکه: راډیو، ټلویزیون او داسي نور. زیاتې سپوږمکۍ په فضا کې د پیغامونو د لېږلو او راډیویي څپو لپاره فعالیت کوي او ټولې نړۍ ته د راډیو ځانګړې څپې لېږدوي. په ځینو نورو مخابراتي برخو لکه: نظامي، استخباراتي او داسې نورو کې هم فعالیت کوي.

یادونه:

سپوږمکۍ په فضاکې د فعالیت پر وخت د دوه وزرو په واسطه چې په دواړو خواو کې یې دي، خپله د اړتیا وړ انرژي له لمرڅخه اخلي.

په ټولګي کې فعالیت:

ز ده کوونکي په مناسبو ډلو وویشئ او په جغرافیه کې دې د مصنوعي سپوږمکیو د اهمیت (د آب و هوا د وړاندوینې، د اقتصادي،کرنیزو او پوځي موضوعګاتو) په هکله بحث وکړِي او د بحث پایلې دې د هرې ډلې مشر خپلو ټولګیوالو ته بیان کړي.

پوښتنې:

لنډ ځواب ور کړئ

۱- جیو ستېشنري Geo Stationary کوم حالت ته ویل کېږي؟

۲- Satelit Network په جغرافیه کې کوم خدمتونه سرته رسوي؟

لاندې جمله بشپړه کړئ:

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳-هغه پیغامونه چې له مصنوعي سپوږمکۍ څخه ځمکې ته رسېږي .... او هغه پیغامونه چې له ځمکې څخه مصنوعي سپوږمکۍ ته استول کېږي.................په نوم یادېږي.

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

د مصنوعي سپوږمکیو د ډولونو او د هغو لپاره د اړتیا وړ انرژي په باره کې مقاله ولیکئ او د جغرافیې د مضمون په راتلونکي ساعت کې یې خپلو ټولګیوالو ته واوروئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اتم څپرکی
د ژوندانه د چاپېريال نړيوالې ستونزې

يو پنځوسم لوست

۸-۰۱ د سون د موادو لوګي او ګازونه

په هغه ځای کې چې اوسېږئ، د کومې دستګاه لوګی اوګاز تاسې ربړوي؟

د بدن سلامتي او روغتيا د انسان لپاره د ژوندانه اصلي اړتياوې ګڼل کېږي. هر هغه لامل چې د انسان سلامتيا او روغتيا ته تاوان اړوي، مضر دي. نو له همدې امله بايد د انسان د ژوندانه ځای له هر ډول ککړتيا او مضرو موادو څخه پاک وي. له دې پرته به زموږ د ژوندانه چاپېريال متضرر وي، بايد هغه ښه وپېژنو او د حل لاره ورته ولټوو. طبيعت په فطري ډول پاک دی او د څښتن تعالی له تحفو څخه دی نو له همدې امله د چاپېريال پېژندنه چې د جغرافيې لويه برخه ده، بايد په بشپړ ډول وپېژنو.

د ژوندانه چاپېريال د ژوندانه د ټولو پديدو يوه ټولګه Complex ده چې انسان، حيوان او نبات لپاره يې د ژوندانه شرايط برابر کړي دي. مهمې برخې يې ځمکه، د استوګنې ځای، خاوره، اوبه، نباتي پوښښ، حيوانات او اتمو سفير دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وخت په تېرېدو سره انسانان په دې پوهېدلي چې همدغه چاپېريال کولای شي چې زموږ ټولې اړتیاوې پوره کړي نو په چټکۍ له خپل چاپېریال سره اړیکي ټینګې کړې. په دې برخه کې یې زیاتې تجربې لاس ته را وړلې، د طبیعت له ښکلا او ستونزو سره بلد شول او د هغه له ګواښونو سره یې مقابله وکړه.

انسانانو پوهه حاصل کړه چې هر چاپیریال کې باید له طبیعت سره اړیکې ټینګې کړو چې د هغه له امکاناتو څخه ګټه واخلو. تودې او وچې سیمې د کرنې او د خوړو د برابرولو لپاره مناسبې نه وې. هغه شنې سیمې چې د سیندونو او جهیلونو په غاړوکې پرتې وې ټول شرایط یې د ژوندانه لپاره برابر کړي وو. نو د همدې سیندونو په غاړو کې لوی تمدنو نه رامنځته شول.

په هر ځای کې انسانان هڅه کوي چې د طبیعي چاپیریال شرایط و پېژني او خپل ژوند له هغو سره برابر کړي او یا چاپیریال ته د خپلو اړتیا وو له مخې بدلون ورکړي.

هغه چاپیریال چې موږ په کې ژوند کوو ځانګړی نظم او قانون لري چې د خدای(ج) له خوا تنظیم شوي دی، د باران اوریدل، د باد لګیدل، دنبا تاتو وده، ټول دیوه ټاکلي قانون د بنسټ له مخې فعالیت کوي. موږ باید طبیعي قوانین وپېژنو او دهغورعایت وکړو او خپل چاپیریال پاک وساتو له هغه پرته زموږ طبیعي ژوند اغیزمن او د ټولو موجوداتو لپاره ژوند ستونزمن وي.

له بده مرغه له صنعتي تاسیساتو، فابریکو، په ځمکې باندې صنعتي پاتې شونو او ګلخانه یې مضرو ګازونو پورته کېدل د ځمکې اتموسفیر ککړ وي او د انسان، حیوان او نبات ژوند له خطر سره مخامخ کوي. د هوا د ککړ تیا په باره کې باید دیوه ځای د آب و هوا په باره کې مستند او دقیق معلومات ولرو.

اتموسفیر د انسانانو، حیواناتو، او نباتاتو لپاره د ژوندانه یوه مهمه پدیده ده. نو له همدې امله دغې حیاتي سرچېنې ته باید پوره پاملرنه وشي اوله دې سرچېنې څخه باید په ښه توګه ګټه واخیستل شي. هغه لوګي او ګازونه چې دسون له مواد و څخه پورته کېږي په ټوله نړۍ کې یې هوا ککړه کړېده. ککړه فضاء د انسان اونورو حیواناتو پر تنفسي سیستم په مستقیم ډول ناوړه اغېزه کوي او د کاربن ډای آکساید او کاربو مونواکساید، د متان غاز، کلور وفلوروکاربن او د نایتروجن اکساید تعاملات د وینې په دوران، او تنفسي جهاز او نورو باندې روغتیایې ناوړه اغېزه لري د ځمکې پر مخ د ګازونو او دودونو سرچېنه د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډېرو سکاره، نفت اورلګیدنې او صنعتي کارخانو څخه عبارت دي.

د کابل د ښاري فضاء د حمل ونقل د وسیلو او د نفوسو د زیاتوالي او د ښاري ککړتیا پواسط غیر صحي او ککړه شوېده چې زموږ د ښاریا نو په روغتیایي نا وړه اغیزه کړې ده. هغه ټول مواد چې د هوا د ککړ تیا سبب ګرځي په لاندې ډول دي:

۱. زهري مواد
۲. کیمیاوي مواد
۳. دغړونو خپریدل
۴. د اضافي غیرصحي مواد
۵. د مصنوعي او اتومي موادو پاتې شوني
۶. د مضرو اجسامو له را ټولېدل
۷. سوځېدنې
۸. د مناسب کانا لیزیسیون نه شتون او داسې نور.

په ټولګي کې فعالیت:

ز ده کوونکي په ډ لو ووېشئ. د مضرو ګازونو په باره کې دي چې زموږ په روغتیا ناوړه اغیزه کوي بحث وکړي او د هغو پایلې دې د هرې ډلې استازی خپلو ټو لګیوا لو ته بیان کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوښتنې:

لنډ ځواب ورکړئ:

۱. د ژوند چاپېریال تعریف کړئ

۲. کوم مواد د ژوند چاپېریال ککړوي؟

سمه جمله په نښه کړئ

۳. په فضا کې مضر ګازونه د وینې پر دوران او تنفسي سیستمونو باندې مستقیم اغېزه لري. ( )

٤. د مضرو لوګیو او ګازونو اصلي سرچینه د ځمکې پر مخ اور لګېدنې دي. ( )

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

زده کوونکي دې د کابل ښار د هوا د ککړتیا او د هغې د ضرر په باره کې معلومات راټول کړي او په ټولګي کې دې وړاندې خبرې وکړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

الف- د حمل و نقل (وړلو، راوړلو او لېږد رالېږد) وسيلې:

د ژوند پر چاپېريال باندې د نقليه وسايلو ګازونه او لوګي څه منفي اغېزې لري؟

نقليه وسايل د انسانانو له اړتياوو څخه ګڼل کېږي چې د کاليو او خلکو په انتقال کې ډېرې اسانتياوې برابروي. خو دلته نقليه وسايل په ښارونو کې د هوا د ککړتيا (Pollution) د لامل په توګه څېړل کېږي.

نقليه وسايل په فضاء، ځمکه او اوبو کې د انتقال لپاره کارول کېږي. انتقالاتي شبکې په ټوله نړۍ کې د حمل و نقل ستونزې حلوي، خو د دې ترڅنګ د لوګي او ګازونو خپرول د ژوند چاپېريال ککړوي او د انسانانو، حيواناتو او نباتاتو لپاره تنفسي ستونزې رامنځ ته کوي.

د نقليه وسايلو مضر لوګي او ګازونه هوا ککړوي او د ټولو ژونديو موجوداتو د روغتيا لپاره ناوړه هوا رامنځته کوي. د هوا د ککړتيا ګازونه لکه: لوګي، کاربن ډاي آکسايد، نايتروجن اوکسايډ، سلفر، سرپ او داسې نور دي.

د نفوسو له زياتوالي سره نقليه وسيلو ته اړتيا زياتېږي. د دې وسايلو ککړوونکي مواد د هوا د ککړتيا سبب ګرځي.

د وروسته پاتې هېوادونو د ژوند چاپېريال په ښاري او صحي معيارونو سمبال نه دي. پرمختللي هېوادونه په دې توانېدلي دي چې تر يوې اندازې پورې د نقليه وسيلو د مضرو موادو مخه ونيسي، ځکه چې په دې هېوادونو کې نوي تکنالوژۍ او د نقليه وسيلې د دې سبب شوي دي چې د مضرو ګازونو مخه ونيول شي. هغه نقليه وسيلې چې د لوګي او ګازونو لامل کېږي، په ښارونو کې د تګ راتګ اجازه نه ورکول کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې وروستيو کلو کې زموږ ګران هېواد افغانستان د زياتو نقليه وسيلو په لرلو په تېره بيا د کابل ښار چاپېريال د ککړتيا له مخې له ډېرو ستونزو سره مخامخ دی. د کابل د ښار ښکلې فضا مضرو ګازونو او د زړو موټرو لوګيو او د بې کيفيته تېلو په استعمال سره چې په هوا کې د سلفرو او سرپو د زياتوالي سبب کېږي، خرابه کړې ده. کولی شو د نقليه وسيلو ککړتيا په څمکنۍ، سمندري او هوايي برخو ډلبندي او مطالعه کړو چې هرې برخې په خپل وار سره ځمکه، سمندر او فضا ککړه کړې ده. طبيعتاً صافه او طبيعي هوا ککړه نه وي خو دا انسانان دي چې د نوې ټکنالوژۍ څخه په ګټه اخيستنې سره په ډېرو منطقو کې چاپېريال ککړوي.

په ټولګي کې فعاليت:

ټولګی په څو ډلو ووېشئ او هره ډله دې د هوا د ککړتيا Pollution د لاملونو په اړه يو له بل سره بحث وکړي او د بحث پايله دې د ډلې استازې خپلو ټولګيوالو ته وړاندې کړي.

پوښتنې:

لنډ ځواب ورکړئ:

۱. پر مختللو هېوادونو څرنګه د هوا د ککړتيا مخه نيولې ده؟

۲. د نقليه وسايلو د افرازاتو ککړتيا په هوا کې د کومو ستونزو لامل ګرځي؟

جملې بشپړې کړئ:

۳. نقليه وسيلې............ د ککړتيا لامل ګرځي.

۴. د انسان روغتيا مستقيماً له ....سره اړيکې لري.

۵. هغه لاملونه چې د ککړتيا سبب ګرځي ....په نوم يادېږي.

د سم ځواب انتخاب کړئ:

۶. کوم ګازونه د هوا د ککړتيا سبب ګرځي:

الف: اوکسيجن ب: نايتروجن اکسايد ج: کاربن مونواکسايد د- ب او ج سم دي.

له ټولګي څخه بهر فعاليت:

د نقليه وسيلو په هکله فکر وکړئ چې ولې چاپېريال ککړوي. په دې هکله مقاله وليکئ او د جغرافيې په راتلونکي ساعت کې يې خپلو ټولګيوالو ته بيان کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ب: د ژوند په چاپېریال باندې د کارخانو اغېزې:

کله صنعتي فابریکې ته تللي یاست؟ کوم ډول مضر گازونه له فابریکې څخه خارجېږي او د ژوندانه چاپېریال ککړوي؟

د ژوندانه چاپېریال په مجموعي ډول د جغرافیه پوهانو پام ځانته را اړولې ده.

اوسنۍ څېړنې ښیي چې د کارخانو جوړول د هوا، د ځمکې د روانو او د ځمکې لاندې اوبو د ککړولو لامل گرځي.

صنعتي انقلاب له اروپا څخه پیل شو چې اصلي زانگو یې د انگلستان هېواد دی او له هغه ځایه څخه نړۍ ته خپور شو او په شمالي امریکا، په تېره بیا د امریکا په متحده ایالتونو کې یې په پراخه پیمانه پراختیا و موندله او د موټر جوړولو، بېړۍ جوړولو، الوتکو جوړولو او په نورو برخو کې سلگونو فابریکو په کار پیل وکړ.

د آسیا د لویې وچې هېوادونو لکه جاپان، چین، هند او داسې نورو هم د بېلابېلو کارخانو

(c) ketabton.com: The Digital Library

په جوړولو پیل وکړ او نورو زیاترو افریقایي هېوادونو او استرالیا کې هم په ځانګړو برخو کې لویې فابریکې جوړې کړي. دغو ټولو تاسسیاتو په بېلابېلو ځانګو کې د ژوندانه د چاپېریال په ککړولو کې زیاتې ستونزې رامنځته کړې، لکه: د کاربن ډای اکسايد CO_2، د میتان CH_4، کلوروفلوروکاربن غاز CFC، نایتروجن ډای اکساید زهرجن ګازونه، د اوبو براسونه او د اتومي ذرو آیونونه او داسې نور په هوا کې داخلېږي چې د هوا فزیکي او کیماوي خواص تغیروي.

په ټولیزه توګه مضر ګازونه له فابریکو څخه خارجېږي. ځېنې یې ډېر پورته ځي او هوا ککړوي. د مثا ل په ډول د کلوروفلورکاربن (choloro fluoro carbon) (C.F.C) ګاز له فابریکو او سړوونکو وسایلو څخه خارجېږي چې د هوا په لوړو پوړیو کې د اوزون په قشر کې کیماوي ترکیبونو سره تعامل کوي. د اوزون قشر ویجاړوي او په پای کې د ځمکې د تودېدو سبب ګرځي.

مضر ګازونه په ټولیز ډول د هوا د ککړتیا لامل ګرځي او ژوند له خطر سره مخامخوي چې په پای کې د بېلابېلو ناروغیو سبب کېږي لکه: د زړه، سږو، تنفسي، جلدي او داسې نورو.

په همدې ډول اتومي کارخانې راډیو اکتیف Radio Active waster پاتې شونې د لاندنیو ستونزو لامل ګرځي.

- اتومي وړانګې تشعشعات د یو کیلومتر مربع په ساحه کې تخریبات کوي.
- په کرنه، کښت او کار منفي اغېز لري.
- فضا ته داخلېږي.
- حیوانات، انسانان او نباتات په مرګ ګواښي.
- د چرنوبل اټومي چاودنې چې پراخه ساحه یې له منځه یوړه، د دې مطلب ښه بېلګه ده.
- د کاربن ډای اکساید د ګاز د تولید سبب ګرځي.
- د پوستکي سرطان رامنځته کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

• د خوړو موادو تاسیسات اغېزمن کوي.

د کارخانو ناوړه اغېزې، نه يوازې په ځمکه بلکې په فضا او سمندر کې هم د احساس وړ دي.

د فابريکو ناوړه اغېزې د ځمکې اتموسفير هم ککړوي.

هغه سيندونه چې د فابريکو ترخنګ بهېږي، د فابريکو د اضافي موادو په واسط اغېزمن کېږي.

اتومي اضافي موادو هم د سمندر اوبه ککړې کړې دي. د نفتو له بېړيو څخه په سمندر کې د نفتو توييدلو هم د سمندر اوبه او سمندري ژوند يې متأثر کړی دی.

په ټولګي کې فعاليت:

ټولګی په مساوي ډلو ووېشئ او هره ډله دې د فابريکو د ضرر په باره کې فکر وکړي او د اتومي دستګاوو ناوړه اغېزې دې توضيح کړي. او د هرې ډلې استازی دې په وار سره د خپلې ډلې څرګندونې نورو ته واوروي.

پوښتنې:

سم ځوابونه انتخاب کړئ:

۱. له لاند نيو هېوادونو څخه يو هېواد د صنعتي انقلاب زانګو وه.

الف: جرمني ب: انګلستان ج: فرانسه د: ایټالیا

۲. چرنوبل د بربښنا د توليد اتومي دستګاه په کوم يو لاندني هېواد پورې اړه لري:

الف: اوکراين ب: قزاقستان ج: ترکمنستان د: ارمنستان

۳. مضر ګازونه کومې منفي اغېزې لري؟

الف: د اوزون طبقه ويجاړوي ب: د ژوندانه لپاره ګټور دي

(c) ketabton.com: The Digital Library

ج: د تنفس لپاره ګټور دي   د: یوازې د نباتاتو لپاره ګټور دي.

لنډ ځواب ورکړئ:

۱. کوم ګازونه د ژوندانه چاپېریال ککړوي؟

۲. د فابریکو مضر ګازونه د کومو ناروغیو لامل ګرځي؟

۳. د اتومي فابریکو تاسیسات کومې ستونزې رامنځته کوي؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

د هغو مضرو ګازونو لست ولیکئ که په چاپېریال کې شتون ولري او د انسانانو په ژوندانه باندې ناوړه اغېزې کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۸ - ۲ - ۰ د صنعتي موادو پاتې شوني:

د چاپېريال د ککړتيا په هکله مو فکر کړی دی او د صنعتي پاتې شونو په زيان پوهېږئ؟

د ژوندانه چاپېريال هغه ځای دی چې انسان په کې ژوند کوي او ټول صنايع او فابريکې د انسانانو د اړتياوو د پوره کولو لپاره دي. خو د هغو تر څنګ روغتيا او پاکي اساسي اړتيا ده چې د ژوندانه چاپېريال په ټوله کې پاک وساتو نو له همدې امله هغه صنعتي پاتې شوني چې کارخانې او صنايع يې توليدوي د هغو د زيان مخنيوی وشي چې چاپيريا ل ککړ نشی. پاتې شوني په لاندې برخو وېشل شوي دي.

۱. فزيکي پاتې شوني:Physical Wastes لاندې برخې لري: د کورونو پاتې شوني، ناولې اوبه او داسې نور.

۲. کيميايي پاتې شوني لکه: کاربن، کاربن ډای اکسايد، نايتروجن اکسايد، عضوي مالګې او نور

۳. خدماتي سکتورونه: چې ځمکني، هوايي او سمندري نقليه وسېلې دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴. د خوړو پاتې شوني: د ډوډۍ او پخلنځي پاتې شوني.

۵. ښاري پاتې شوني چې معمولاً د ورستو مواد و پاتې شوني د میتان گاز تولیدوي.

۶. اتومي تولیدي منابع: د هوا د اتومي ایونونو د ترکیب ککړتیا.

۷-صنعتي تولیدات: چې د کلوروفلورو کاربن C.F.C گاز ورځخه تولیدېږي.

پاتې شوني معمولاً د کیمیاوي او فزیکي تعاملاتو په واسطه د چاپېریال اصلي خواصو ته تغیر ورکوي او دغه تغیرات په وجه، اوبو او هوا ناوړه اغېزې لري چې په فضا کې د اوزون طبقه ویجاړوي او په سبب یې له بنفش څخه اخوا ته وړانگې مستقیماً په ځمکه لگېږي چې د انسانانو او نورو ژوندیو موجوداتو په روغتیا او په همدې ډول د ځمکې د کرې د آب و هوا پر تغیر منفي اغېزه کوي. د پاتې شونو شتون د انسانانو لپاره ستره ستونزه جوړه کړې ده چې د ټولو ژوندیو ژوند تهدیدوي. اوس وخت د انسان د ژوندانه چاپېریال غیرصحي شوی او د زیاتو ستونزو د رامنځته کولو لامل گرځېدلی دی. له بله پلوه صنعتي پاتې شونو سمندرونه ککړ کړي دي او هغه حیوانات چې په سمندرونو او سیندونو کې ژوند کوي، متضرر کړي یې دي. لکه: په اروپا کې تایمز او راین سیندونه. دا سیندونه د هغو صنعتي او کیمیاوي فابریکو په سبب چې د دې سیندونو په غاړو کې جوړې شوي دي او د هغو اضافي مواد سیندونو ته ځي او د حیواناتو

د الاسکا په سواحلو کې د نفتي ککړتیاوو پاکول

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ژوندانه چاپیریال ککړوي.

سمندرونه د اتومي او نفتي موادو په واسطه هم ککړیږي چې د سمندري حیواناتو د له منځه تللو سبب ګرځي. انسانان د نفتي موادو په واسطه د سمندرونو د زیاتو ککړتیاوو شاهدان دي چې یوازې د امریکا په متحده ایالتونو کې ۷۰۰۰ پېښې یې ثبت شوې دي.

د راین دسند حوزه او د هغې د شاو خوا صنعتي مرکزنو

همدارنګه په ډېرو نورو سیمو کې هم د نفتو باروړنکې بېړۍ د تخنیکي ستونزویه سبب په سمندر کې د نفتو د انتقال پر وخت سمندرونه ککړوي.

د سمندرو له تل څخه د نفتو رایستنې هم د هغو د اوبو ککړتیا ډېره کړې ده.

نو له همدې امله د ځمکې په کره باندې صنعتي پرمختګونه که له یوې خوا د انسان د اړتیاوو د پوره کولو په برخه کې ګټور وو، په هغه اندازه یې ځمکه، سمندر او هوا ککړه کړې هم ده چې مهمې نمونې مو مخکې وړاندې کړې، یعنې د انساني فعالیت پاتې شونو په ټوله نړۍ کې ستونزې رامنځته کړې دي چې تر اوسه پورې موږ له دې ستونزو سره لاس او ګریوان یو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي په مناسبو ډلو وویشئ او د فابریکو د تاسیساتو او د ژوندانه په چاپېریال باندې د هغو د ضررونو په هکله دې بحث وکړي او د بحث پایله دې د هرې ډلې استازی په وار سره خپلو ټولګیوالو ته واوروي.

پوښتنې:

لاندې جملې بشپړې کړئ:

۱. صنعتي پاتې شوني په نړۍ کې د انسا نانو لپاره ډېر لوی .... دی.

سم ځواب انتخاب کړئ:

۲. د اروپا کوم سیندونه ډېر ککړ دي:

الف: راین ب: ټایمز ج: دنیوب د: الف او ب سم دی

لنډ ځواب ورکړئ

۱. ولې په ښار کې د ننه د فابریکو شتون ضرر لري؟

۲. پاتې شوني څه ته وایي؟

۳. په کوم هېواد کې صنعتي پاتې شوني زیات دي؟

۴. د سمندري حیواناتو د ژوندانه چاپېریال کوم ډول پاتې شوني تهدیدوي؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

د ژوندانه د چاپېریال په باره کې معلومات ورکړئ او د مضرو پاتې شونو لاملونه ولیکئ او په ټولګي کې یې وړاندې کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۸–۳. د اوزون د طبقې د نري کېدلو خطرونه:

ايا پخوا مو د اوزون د طبقې اصطلاح اورېدلې وه؟

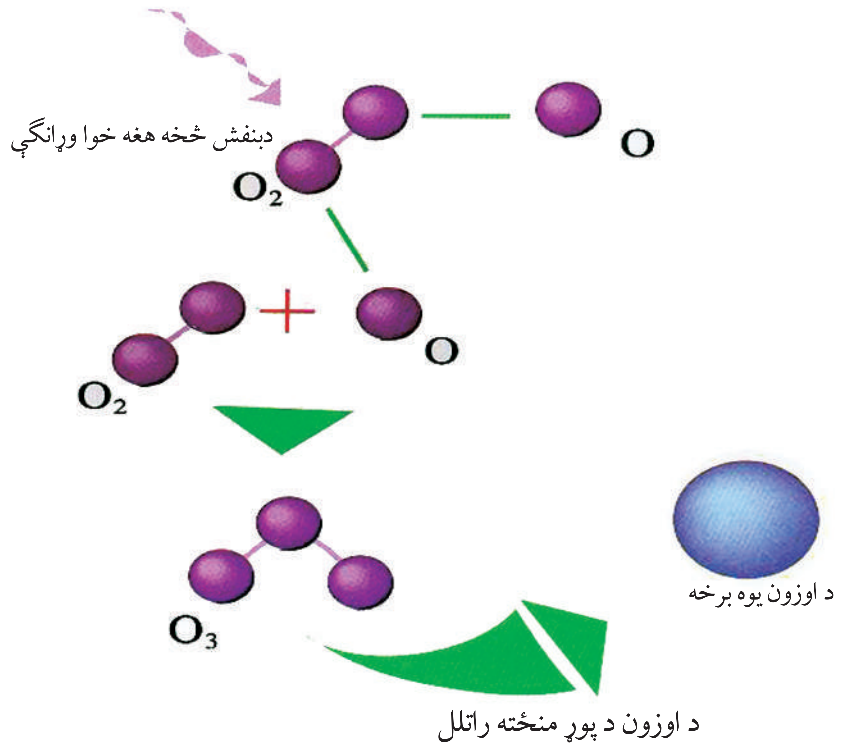

د اوزون O_3 طبقه د ترويوسفير د طبقې له پاسه د سمندر له سطحې ځخه د ۱۵ کيلومترو په لوړوالي د بنفش ځخه اخوا ته د وړانګو Layer ultra violet يا ULپه وړاندې د يو خنډ په توګه عمل کوي. دغه وړانګې بنايي د پوستکي د سرطان، د سترګو د عدسيې د خرابېدو او همدارنګه د کرنيزو محصولاتو او د سمندر د کبانو د له منځه تللو او په نباتاتو کې د نوري ترکيب يا فوتوسنتز د عمليې د کمښت سبب وګرځي. له بنفش ځخه هغه خوا وړانګې په درې ډوله دي:

۱. له بنفش ځخه اخوا ته هغه وړانګې (uv-c) چې د څپو اوږدوالی يې له ۲۰۰ – ۲۸۰ نانو متره وي. يو مايکرون متر له زرو نانومترو سره او يو ميليون نانومتره د يو ملي مترو سره

مساوي دی. دا وړانګه زیاته انرژي لري او زیان اړونکې ده، خو د اوزون پوړ د دې وړانګې خنډ ګرځي.

۲. له بنفش ښخه هغه خوا ته وړانګې(uv-A) چې د څپو اوږدوالی یې ۲۸۰- ۳۲۰ نانو متره دی. هغې ته فعالې وړانګې هم وايي چې د تل لپاره د وخت په تېرېدو سره ژوند تخریبوي یعنې د ځمکې د اوسېدونکو لپاره خطرناکې وي. اغېزې یې سملاسي نه وي، خو د وخت په تېرېدو د هغې منفي اغېزې په ژوند باندې خطرناکې دي.

۳. له بنفش ښخه هغه خوا ته وړانګې(uv- B) چې د څپو اوږدوالي یې له ۳۲۰- ۴۰۰ نانو متره دي.

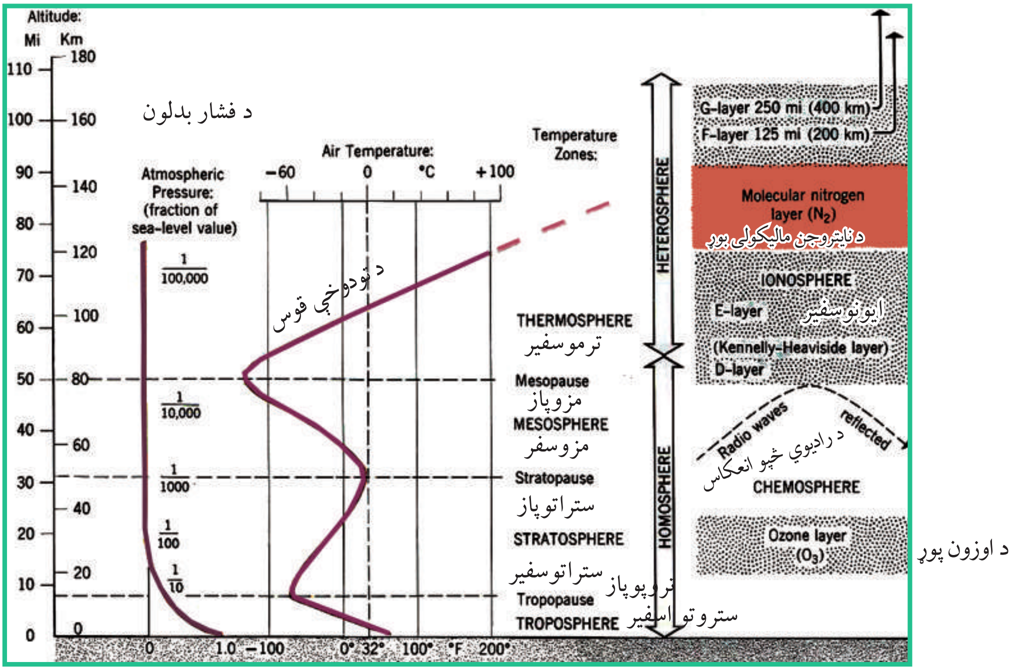

دغه وړانګې د ځمکې د ټولو اوسیدونکو لپاره زیان لري. د انسان او د ځمکې د نورو حیواناتو ژوند په مرګ ګواښي. لکه چې مخکې مو یادونه وکړه د سترګو د ړندیدو او د پوستکي د سرطان سبب ګرځي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځمکه د کور په توګه د ټولو ژوندیو موجوداتو د استوګنې ځای دی. باید له ټولو ککړتیاوو څخه وساتل شي. د تروپوسفیر په طبقه کې د اوزون ګټور ګاز چې ۱۱ کیلومتره پېړوالی لري د ځمکې کره را چاپېره کړې ده.

د نایتروجن او اکسیجن ګازونه په ژوند باندې مستقیمې اغېزې لري. په دې سربېره د هغو ټولیزه ترکیب د تروپوسفیر طبقه د بنفش څخه اخوا ته وړانګو څخه ساتي.

د اوزون طبقه O_3 د لمر د وړانګو او د ځمکې د تروپوسفیر Troposphere د هوایي طبقې ترمنځ یوه حایله طبقه ده چې د انسانانو، حیواناتو او نباتاتو د ژوند لپاره د هر ډول فعالیت زمینه برابروي او د ځمکې حیاتي کره یا بایوسفیر Biosphere تمثیلوي.

نو له همدې امله د اوزون د طبقې نرۍ کېدل او یا تخریب او له منځه تلل، د ځمکې پر مخ ژوند له ګواښ سره مخامخ کوي.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي په مناسبو ډلو ووېشئ چې په لاندې موضوګانو دې په خپل منځ کې بحث وکړي او د بحث پایله دې د هرې ډلې مشر خپلو ټولګیوالو ته واوروي.

۱. د اوزون طبقه څه حیاتي ارزښت لري؟
۲. له بنفش څخه اخوا ته uv-C وړانګې څه زیان لري؟
۳. له بنفش څخه اخوا ته uv-B وړانګې څه ځانګړتیاوې لري؟
۴. له بنفش څخه اخوا ته uv-A وړانګو ضرر توضیح کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوښتنې:

لنډ ځواب ورکړئ

۱. له بنفش څخه اخوا ته کومې وړانگې د پوستکي د سرطان او د سترگو د ړندېدو لامل گرځي؟

۲. بايو سفير څه معنا لري؟

له څلورو ځوابونو څخه سم ځواب په نښه کړئ:

۱. له بنفش څخه اخوا ته د uv-c د وړانگو ځانگړتياوې څه دي.

الف: د ژونديو ژوند تامينوي ب: د ځمکې په مخ په ژوند باندې ناوړه اغېزه لري.

ج: هېڅ ډول اغېز نه لري. د: د پوستکي د سرطان لامل گرځي.

۲. له بنفش څخه اخوا ته uv-B وړانگې:

الف:د ځمکې د مخ گټورې وړانگې دي ب: هېڅ اغېزه نه لري

ج: منفي اغېزې نه لري د: د ځمکې پرمخ د ژوند لپاره ضرر لري.

له ټولگي څخه بهر فعاليت:

له کتابتون او انټرنېټ څخه په گټې اخيستنې سره د اوزون د طبقې د اهميت تر سرليک لاندې معلومات راټول کړئ او د جغرافيې په راتلونکې ساعت کې يې خپلو ټولگيوالو ته واوروئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شپږ پنځوسم لوست:

د اوزون د طبقې زیانمن کېدل.

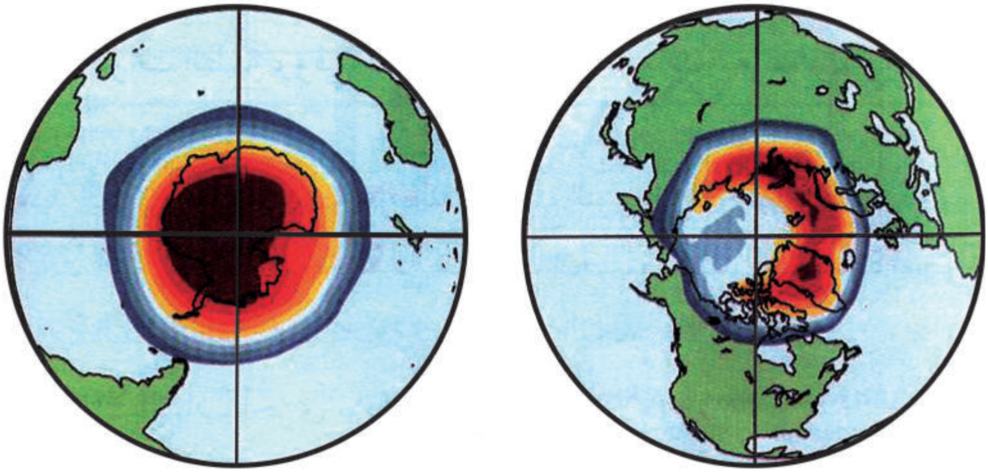

شمالي قطب　　　　　سویلي قطب

د اوزون طبقه د ځمکې په کره کې د ژوند د دوام لپاره څه ارزښت لري؟

فضا او د هوا طبقاتو په باره کې نوي مطالعات د ریموټ سنسنګ Remote sensing په واسط سرته رسېدلي دي. جغرافیه پوهانو وموندله چې د ځمکې د مخ د ساتنې قشر د ګلخانه یي او C.F.C ګازونو د زیاتوالي په واسط په جنوبي قطب کې زیانمنه شوې ده. د اوزون طبقه انسان له هغو وړانګو څخه چې له بنفش څخه اخوا ته دي، ساتي او د هغو شتون لازم او اړین دی.

لکه چې په تېر لوست کې وړاندې بحث وشو، د اوزون طبقه د اتموسفیر Atmosphere د طبقې ساتونکی قشر دی چې ژوندي موجودات د لمر له هغو وړانګو څخه چې له بنفش څخه د هغه خوا ته وړانګو په نوم یادېږي، ساتي. په ۱۹۴۷ میلادي کال کې ځینو پوهانو و موندله چې ګلخانه‌یي ګازونه لکه: کاربن ډای اکساید، میتان ګازونه او د نایتروجن اکساید او د کلورو فلورو کاربن ګاز چې د اوزون د ګاز د طبقې د زیانمن کېدلو سبب ګرځي. دا ګازونه له سړوونکو دستګاوو Air condition لکه: یخچالونه، اېرکنډېشن، سړوونکي ماشینونو او

(c) ketabton.com: The Digital Library

داسې نورو څخه راوځي چې په پوره اندازه د فلوروکلورو کاربن ګازونه خارجوي او هوا ته پورته کېږي. دغه ګاز د اتموسفير په ټيټه طبقه کې له درندو ګازونو سره تعامل نه کوي. کله چې د اوزون طبقې ته ورسېږي، کيميايي تعامل کوي او د اوزون د طبقې د تخريب سبب ګرځي. همدا رنګه پوهانو په ۱۹۸۷ ميلادي کال کې وموندله چې د جنوبي قطب ۵۰ سلنه د اوزون طبقه زيانمنه يا Deplete شوې ده يا له منځه تللې ده او پيړوالی يې لږ شوی دی چې پوهانو هېڅکله په دې اندازه د اوزون د طبقې د زيانمن کيدلو فکر نه کاوه. نو له همدې امله پوهانو په ۱۹۹۵ ميلادي کال کې د کاناډا په مونتريال ښار کې راټول شول چې د اوزون د طبقې د لازيات زيان مخه ونيسي او همدغه موضوع د نړيوالو غوږ ته ورسوي. نو له همدې امله په دې لويه علمي غونډه کې پرېکړه وشوه چې د جنوب قطب د اوزون طبقې د نور لازيات زيانمن کېدلو مخنوی وکړي او هغه ترميم کړي او د کلوروفلورو کاربن دګاز د لازيات توليد مخه ونيسي. خو متاسفانه ټول ګډون کوونکي هېوادونه د مونتريال پرېکړې ته ژمن پاتې نه شول.

په پای کې د نړۍ د ۱۲۴ هېوادونو استازي د لندن په ښار کې راټول شول او د کلوروفلورو کاربن د زيات خطر او د توليد په باره کې يې بحث وکړ او په قاطع ډول يې پرېکړه وکړه چې د مونتريال د غونډې په پيروۍ، په لندن کې د ګلخانه‌يي ګازونو او په جدي توګه د کلوو فلورو کاربن ګاز د توليد مخه ونيسي. په ۱۹۹۸ ميلادي کال کې وښوول شوه چې د جنوبي قطب په اوزون طبقه کې لوی سوری منځته راغلی دی چې پراخوالی يې ۲۶ ميليونه کيلومتر مربع دی چې دغه پراخوالی د شمالي امريکا له پراخوالي سره مساوی دی. Van Alan چينايي پوه د نوموړي سوري په کشفولو بريالی شو.

له ۱۹۹۹ څخه تر ۲۰۰۱ ميلادي کا ل پورې د امريکا د متحده ايالتونو پوهانو د NoAA اوNASA ټولنو د فضايي څېړنو په مرکز کې وموندله چې د وان الن کشفيات په واقعي ډول صحيح دي. په ۲۰۰۳ ميلادي کال کې د اوزون د طبقې د زيانمن کېدلو اندازه ۲۸ ميليون کيلو متره مربعو پراخوالي ته ورسېده.

پوهان په دې لټه کې شول چې په بېړني ډول د O_3 د تخريب مخه ونيسي. په پای کې په دې

(c) ketabton.com: The Digital Library

بریالي شول چې په جنوبي قطب کې د اوزون د طبقې د زیانمن کېدلو مخه ونیسي ځکه چې د اوزون د طبقې تخریب په ځمکه کې د لاندنیو زیانونو سبب گرځي:

- په ځمکه کې د یخچالونو ویلې کېدل.
- د سمندرونو د اوبو د سطحې لوړېدل.
- د وچکالۍ رامنځته کېدل او په ځمکه کې د کرنیزو محصولاتو کمښت .
- له مخکینیو کلونو څخه د تودوخې د درجې زیاتېدل.

په ټولگي کې فعالیت:

ز ده کوونکي په مناسبو ډلوووېشئ چې د ځمکې پر مخ د ژوندیو اجسامو لپاره د اوزون د قشر د ارزښت او کله چې د اوزون طبقه تخریب شي د هغې ناوړه راتلونکې پایلې دې د ځمکې په کره کې تر بحث لاندې ونیسي او د بحث پایلې دې د ډلې مشر خپلو ټولگیوالو ته بیان کړي. ښوونکی دې د بحث پایله له خپلو معلوماتو سره یو ځای کړي او زده کوونکوو ته دې وړاندې کړي.

پوښتنې:

لنډ ځواب ورکړئ:

۱. د اوزون د طبقې په باره کې لنډ معلومات وړاندې کړئ.

۲. د کلورو فلورو کاربن C.F.C گاز په کومو صنا یعو کې کارول کېږي او د اوزون د طبقې لپاره څه ضرر لري؟

۳. ولې د اوزون طبقه تخریبېږي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴. گلخانه‌یي گازونه کوموگازونو ته ویل کېږي او ولې په دې نوم یادېږي؟

لاندې جملې بشپړې کړئ:

۱- د لندن د ۱۹۹۵ میلادي کا ل په غونډه کې پرېکړه وشوه چې د ـــــــ اوـــــــ گازونو مخنیوی دې وشي.

۲. په ۱۹۹۸ میلادي کال کې یو چینایي پوه چې............نومېږي وموندله چې د اوزون د طبقې زیانمن کېدل......... کیلو مترو مربع ته رسېدلی ده.

له ټولگي څخه بهر فعالیت:

د ښوونځي له کتابتون، مجلو او نورو منابعو څخه د گلخانه‌یي گازونو او هغه لاملونو په هکله چې له هغو څخه یې سرچنه نیولې ده، څو کرښې ولیکئ او د جغرافیې د مضمون په راتلونکي ساعت کې یې خپلو ټولگیوالو ته وړاندې کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۸–۰۴ د ځنګلونو پرې کول:

ایا پوهېږئ چې د ځنګلونو پرې کول د ژوندیو موجوداتو لپاره څه تاوان لري؟

ځنګلونه او د هغو طبیعي وده د خدایﷻ له نعمتونو څخه ګڼل کېږي چې انسانانو ته یې وربخښلي دي. ځنګلونو د ځمکې کرې ته ښکلا، صحي او اقلیمي رونق ورکړی دي. څکه چې د ځنګلونو شته والی د هوا په چاڼولو کې چې موږ یې تنفس کوو، ځانګړی نقش لوبوي، مضرګازونه لکه: کاربن ډای اکساید جذبوي او اکسیجن ازادوي. اکسیجن یوه حیاتي ماده ده چې موږ یې تنفس کوو.

ځنګلونه د طبیعت د نظم په برابرولو، د ژوندانه د ښو شرایطو په ساتلو او د ځمکې دکرې د تودوخې د زیاتوالي د مخنیوي لپاره، ډېر اهمیت لري. په همدې ډول ځنګلونه د فوتوسنتېز photosynthesis په عملیې کې چې نباتات د ریښو په واسطه له ځمکې څخه اوبه او مالګې جذبوي او پاڼو ته یې انتقالوي، پاڼې کاربن ډای اکساید له هوا جذبوي او د لمر د روښنایي په شتون کې کاربوهایدریت تولیدوي او د ورځې اوکسیجن ازادوي چې د ژوندیو موجوداتو د تنفس لپاره حیاتي ارزښت لري او برعکس د شپې له خوا کاربن ډای اکساید خارجوي او اوکسیجن اخلي یعنې دکاربن او اوکسیجن دګازونو توازن تنظیموي.

د ځنګلونو موجودیت د انسان لپاره لاندې ګټې لري:

(c) ketabton.com: The Digital Library

- د میوو او نباتاتو ریښې د ځینو انسانانو خواړه جوړ وي.
- د ونو لرګي په ودانیو، د کور د سامانونو او کاغذ په جوړولو کې استعمالیږي.
- د ونو سیوری انسان له ډیرې تودوخې څخه ساتي.
- ځنګلونه د سیلابونو مخه نیسي ځکه چې باران د ونو په پاڼو او څانګو لګیږي او چټکتیا یې کموي. د ځنګلونو خاوره په وښو، ښاخونو او پاڼو پوښلې وي چې اوبه جذبوي او له اوبو څخه ډکې ویالې جوړوي.
- د ځنګلونو له حاصلاتو څخه د ځینو درملو د تولید لپاره ګټه اخیستل کیږي.
- ځنګلونه د تفریح او ساعت تیرۍ لپاره مناسب ځای ګڼل کیږي.
- ونې د موټرو، فابریکو او الوتکو غږونه کموي.
- د وحشي ژوو د ژوند چاپیریال جوړوي.

د نړۍ په زیاترو سیمو کې د خوړو، د کورونو د سامانو نو او سون توکو او نورو اړتیاوو د پوره کولو لپاره ځنګلونه پرې کیږي د ۱۹۸۰ میلادي کال په لسیزه کې د نړۍ په زیاتو سیمو کې د ځنګلونو دپریکولو شاهدیو. د احصایې له مخې یوازې د ځمکې په تودو استوایي سیمو کې، هر کال د ۱۰۵ ملیونو هکتارو په اندازه ځمکه له ځنګلونو څخه پاکیږي. د ځنګلونو پرې کول د ځمکې په کره کې د ګټې پر ځای ډیر تاوان لري او اقلیم ګډوډوي. ځکه چې د نفوسو زیاتوالی او د صنعت زیات پرمختګ او فابریکو په اروپا، امریکا، افریقا، آسیا او اوقیانوسیه کې ځنګلونه محدود کړي. په دې وروستیو کلونو کې د ملګرو ملتونو شین سازمان جوړ شو. د دې خوځښت پلویان د دې ځنګلونو د پرې کولو مخه نیسي، خو تر اوسه بریالي شوي نه دي.

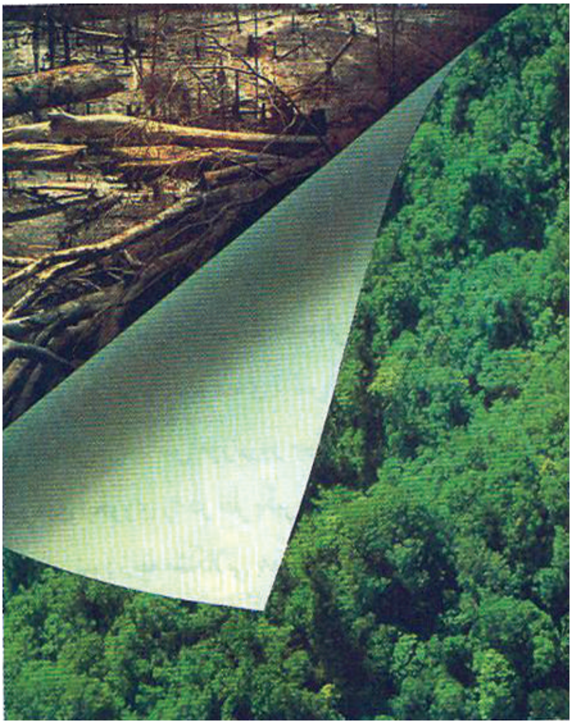

د ځنګلونو له منځه وړل د ژوند له منځه وړل دي

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ځنګلونو پرېکول په شمالي او سویلي دواړو کرو کې یو شانته روان دي. د ځنګلونو پرې کول د نړۍ په زیاترو هېوادونو کې لیدل کېږي چې د اور لګولو او صنایعو لپاره پرې کېږي او د طبیعي زېرمو یوه برخه له لاسه ورکوي په پایله کې صحرایي سیمې په چټکۍ پراخېږي.

لاندې لاملونه د ځنګلونو له منځه وړلو کې زیاته برخه لري:

۱. د کورونو جوړول او په نړۍ کې صنعتي پرمختیا.

۲. په کرنېزه ځمکه د ځنګلي سیمو تبدیلول.

۳- اور لګېدنې.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي په مناسبو ډلو ووېشئ. یوه ډله دې د ځنګلونو د موجودیت په ګټو او بله ډله دې د ځنګلونو د پرې کولو په ضررونو یو له بل سره بحث وکړي او نتیجه دې د هرې ډلې استازی خپلو ټولګیوالو ته بیان کړي.

پوښتنې:

لنډ ځواب ورکړئ:

۱. د فوتوسنتیز عملیه د هوا په پاکوالي کې څه اغېزې لري؟

۲. له ځنګلونو څخه کومه اقتصادي ګټه اخېستل کېږي؟

۳-د ځنګلونو له منځه تلل د ژوندانه په چاپېریال څه اغېز لري؟

سم ځوابونه د (س) په توري او ناسم ځوابونه د (غ) په توري په نښه کړئ:

۱. ځنګلونه د اتموسفیر دوړې او خاورې له منځه وړي.

۲. د اوکسیجن او کاربن توازن په هوا کې تنظیموي.

۳. د ځنګلونو پرې کول زموږ د اقتصادی اړتیاو د لرې کولو لپاره ګټور دي.

۴. د ځنګلونو تخریب په شمالي او جنوبي نیم کره کې یو ډول دی.

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

په ډېرځیر سره د ځنګلونو د پرې کولو اغیزې د انسانانو د ژوند په اړه وڅېرئ او پایله یې په کتابچو کې ولیکئ او د جغرافیې په راتلونکي ساعت کې په ټولګي کې ولولئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اصطلاحات

۱- اتموسفير Atmosphere: هغه هوا چې ځمکه يې چاپېره کړې ده. اتموسفير بېلابېلې طبقې گازونه او مواد لري. د اتموسفير عناصر O_2، N، Co_2، هيلوم He، ميتان Ch_4 او کريتون kr دي.

تروپوسفير پوړ Troposphere له ۰-۱۲ کيلو مترو پورې دی.

ستراتوسفير پوړ Stratosphere ۱۲-۴۸ کيلو مترو پورې دی.

ميزوسفير پوړ Mezosphere ۴۸- ۹۸ کيلو مترو پورې دی.

ترموسفير پوړ Thermosphere ۹۸- ۶۸۹ کيلو مترو پورې دی.

اگزوسفير پوړ د Exosphere ۶۸۹ کيلو مترو څخه زيات

۲- اجباري مهاجرتونه: هغه مهاجرتونه چې په خپله خوښه او رضا نه کېږي لکه: د جگړو او طبيعي افتونو په سبب مهاجرت کول.

۳- استرونومي Astronomy: د لمر، ستورو، سيارو او نورو آسماني اجرامو تحقيقي علم دي.

٤- اسناد Document: تحقيقي رسمي او داسي نور اسناد.

۵- انټرنېټ Internet: تنظيم شوی سيستم دی چې د تجارتي، صنعتي، رسمي او تحقيقي اطلاعاتو او پيغامونو په چټکو لېږدولو کې ورڅخه کار اخيستل کېږي او د اطلاعاتو د انتقال نوی سيستم گڼل کېږي.

٦- اقليم Climate: په يوه اوږده موده کې (له ۳۰ څخه تر ۴۰ کلنو کې) د ځمکې د آب و هوا منځنۍ حالت تکرار ته ويل کېږي.

۷- اقتصادي فعاله نفوس: د يوه هېواد هغه نفوس ته ويل کېږي چې په توليدي او غير توليدي اقتصادي ساحو کې بوخت دي. (د ۱۸ څخه تر ۶۵ کلنۍ پورې)

۸- اکسيجن (O_2): کيميايي گاز دی چې د ژونديو موجوداتو لپاره گټور دی.

۹- ايکولوژي Ecology: چې له طبيعي چاپېريال سره د انسانانو نباتاتو او حيواناتو اړيکې مطالعه کوي.

۱۰- ايميل E.mail يا برېښناليک: يوتنظيم شوی سيستم دی چې په اوسنۍ ټکنالوژۍ کې ديوې ښې سرچينې په توگه په چټکۍ د اطلاعاتو او پيغامونو په انتقال کې کارول کېږي.

۱۱- بهرني مهاجرتونه: هغه مهاجرتونو ته ويل کېږي چې خلک له يو هېواد څخه بل هېواد ته مهاجرت کوي چې د هغه هېواد د ښو شرايطو يا د نظر وړ هېواد د ټولنيزو او نورو مختلفو برخو د فعاليتونو څخه گټه واخلي.

۱۲- ټرانزيټ: د Traitus کلمې څخه اخېستل شوي ده چې معنا يې تېربدل دي يعنې د هېوادونو ترمنځ د يوه ستېشن څخه بل ستېشن ته د مالونو او مسافرينو انتقاليدل دي.

۱۳- پوسټ Post: د ليکونو او پارسلونو د لېږلو سيستم دی.

۱٤- پاتې شوني waster: د فابريکو او صنايعو پاتې شوي توکي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵- جبې: هغه ټيټه سيمه چې زيات لنده بل ولري او معمولاً اوبيز بوټي او واښه په کې شنه شوي وي او د ډنډونو برخلاف په اوبو نه وي پوښل شوي.
۱٦- ځوړې slope: هغه سطحه چې مايله ده او نشيب ولري.
۱۷- زېږېدنې Birth Rate: په يوه ټولنه، ښار، سيمه او هېواد کې په يوه کال کې د زېږېدنو شمېر په هرو زرو تنوکې ټاکل کېږي.

$$\text{زوکړه په کال کې} = \frac{\text{د زوکړې شمېر}}{\text{په هرو زرو تنو کې}}$$

۱۸- گازونه: د مادې يو حالت دی چې په طبيعت کې ليدل کېږي لکه: اوبه د جامد په حالت کې د کنگل په څېر، د مايع په حالت د اوبو په شکل او براس حالت دگاز په څېر ليدل کېږي.
۱۹- د اوزون قشر(O_3): د ځمکې محافظوي قشر دی چې تروپوسفير د طبقې د پاسه موقعيت لري او ځمکه له بنفش څخه هغه خوا وړانگو څخه ساتي.
۲۰- د اوبو دوران Hydro cycle: د سمندر اوبه د تبخير په واسطه په بخار بدلېږي او هوا ته پورته کېږي او د سوړوالي په سبب بيا د باران په شکل ځمکې ته راځي او د سيندونو په واسطه سمندر ته ځي.
۲۱- نقليه وسيلې Transportation: هغه وسيلې چې د تجارتي کاليو او خلکو د انتقا ل لپاره کارول کېږي.
۲۲- د نفوسو گڼوالي: په يوه ټاکلي ساحه کې د هغو اوسېدونکو ته ويل کېږي

$$\text{د يوې سيمې د نفوسو منځي گڼوالي} = \frac{\text{د يوې سيمې ټول نفوس}}{\text{د سيمې پر ټول پراخوالي}}$$

۲۳- د نفوسو طبيعي وده: د زېږېدنو او مړينې دواړو لاملونو پورې اړه لري په يو هېواد يا يو ه سيمه کې د نفوسو د طبيعي ودې د شمېرنې لپاره بايد د پام وړ کال کې د زېږېدنو د ودې او د مړينې اندازه و شمېرل شي او پايله يې په سلنو اعلان شي.

$$\text{نفوسو طبيعي وده} = \frac{\text{د زېږېدنو شمېر} - \text{د مړينې شمېر}}{\text{په ټول نفوس}}$$

په هغه صورت کې چې د زېږېدنو شمېر له مړينې څخه زيات وي د نفوسو طبيعي وده شتون لري.
۲٤- د نفوسو ميخانيکي حرکت:هغه مهاجرتونه چې سياسي، اقتصادي او مذهبي او نورو لاملونو په سبب له هېواد څخه بهر ته کېږي نفوسو د مخانيکي حرکت دی. د ننني مهاجرتونو د نفوسو د دوهم ځلي ځای پر ځای کېدنې سبب کېږي د نفوسو په شمېر اغېزه نه لري.خو بهرنې مهاجرتونه د

(c) ketabton.com: The Digital Library

نفوسو په شمیر مهمه اغېزه لري. که مهاجرتونه هېواد ته د بهر څخه نسبت هغو مهاجرتونو ته چې د هېواد څخه بهر ته کېږي ډېر وي، د نفوسو میخانیکي وده منځته راغلې ده.

۲۵- د نفوسو چاودېدنه: د نفوسو د شمېر چټک زیاتوالي په وروسته پاتې هېوادونو کې د مړینې د سطحې راټیټېدل او د زېږېدنو شمېر په لوړه سطحه ساتلو ته د لویدیځ پوهان د نفوسو چاودېدنه وایي.

۲۶- دایمي مهاجرتونه: هغه مهاجرتونه دي چې مهاجرین یي خپل لومړني ټاټوبي ته د بېرته راتللو نیت ونه لري.

۲۷- کورني مهاجرتونه: هغه مهاجرتونه چې په دایمي یا موقتي (موسمي) توگه د هېواد په دننه کې عملي کېږي.

۲۸- دیموگرافي: د یوناني کلمې دموس Demos (خلک) او گراف Graph (ترسیم) څخه ترکیب شوې چې د نفوسو د طبیعي زیاتوالي، هجرت، جنس، عمر، کسب او کار او نورو ځانگړتیاوو د مطالعې ته ویل کېږي.

۲۹- ډله ییزې اړیکې یا Telecommunication لکه راډیو، ټېلفون، موبایل، انټرنېت، د سپوږمکیو سیستم او داسې نور.

۳۰- کلورو فلورو کاربن مخفف C. F. C دی.

۳۱- . ککړتیا Pollution: هغه پروسه ده چې په مستقیم یا غیر مستقیم ډول د هغې په واسطه د چاپېریال یوه برخه د ژوند لپاره نا مساعده کېږي یا خطرناکه گرځي. ککړتیا په چاپېریال کې د یوه یا څو عناصرو، لکه: لوگي او گازونه په هوا کې او یا په سمندر کې د نفتي مواد و زیاتوالی د نفت وړونکو ټانکرونو د سوري کېدلو په واسطه ککړېږي، تیزابي بارانونه او داسې نور.

۳۲- کنگلونه: د یخ ټوټې چې د غرونو په لوړو برخو او قطبینو کې شته.

۳۳- لویې لارې High way: د ځمکني ټرانسپورټ عمومي سړکونه.

۳٤- ناساNASA: د امریکا د متحده ایالتونو د فضایي تحقیقاتو مؤسسه

مړینه: په زرو تنو کې د مړینې اندازې ته ویل کېږي .

$$\text{په یوه کال کې مړینه} = \frac{\text{د مړو شمېر}}{\text{په هرو زروتنو کې}}$$

۳۵- مهاجرت immigration د استوگنې د ځای بدلون له یوې سیمې څخه بلې سیمې ته مهاجرت ویل کېږي که دا مهاجرت د هېواد په دننه کې وي د Internal Displacement په نو م ا و که د یوه هېواد څخه بل هېواد ته وي د immigration په نوم یادېږي.

۳٦- میډیا Media یا ډله یېزې اړیکې چې ټلویزیون، راډیو او چاپ شوي مطبوعات او داسي نور احتوا کوي.

۳۷- مصنوعي سپوږمکۍ Satellite: د نوې ټکنالوژۍ ډېره عصري وسیله ده چې ځمکه او

(c) ketabton.com: The Digital Library

سيارې مطالعه کوي.

۳۸- مگنتوسفير Magnetosphere: د ځمکې به شاوخوا کې د مقنا طيسي کره ده

۳۹- نړيوال توب Globalization

۴۰- موقتي مهاجرتونه: هغه مهاجرتونه دي چې مهاجرين خپل لومړني ټاټوبي ته بېرته د راتگ نيت لري.لکه: دکوچيانو موسمي مهاجرتونه

۴۱- سلولر Celleular: د مخابرې نوې وسيله ده چې کوچنۍ او لوېې سيمې د مخابرې تر پوښښ لاندې راولي.

۴۲- فکس Fax: ميخانيکي جوړښت دی چې د هغه په واسطه اطلاعات او اسناد لکه: اقتصادي، تجارتي، دفتري او تحقيقي لرې او نژدې واټن ته په لږ وخت کې له يوه ځايه بل ځای ته لېږدوي.

۴۳- هايدروسفير Hydrosphere: اوبلنې کرې ته ويل کېږي. ځمکه د سمندرونو او نورو اوبلنو عناصرو په واسطه چاپېره شوې ده.

۴۴- Remote Sensing: د اوسني وخت عصري ټکنالوژي ده چې له لرې واټن څخه معلومات ورکوي.

۴۵-I M P (Interface Message Processor): له يو کمپيوټر څخه بل کمپيوټر ته د پيغامونو لېږدول دي

۴۶- G.P.S (Global. posthirning system) په نړۍ کې د موقعيتونو د ټاکلو سيستم دی.

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library